

SVEZAME, OTVORI SE!
čitanka za 8. razred
devetogodišnje osnovne šole

SVEZAME, OTVORI SE!
čitanka za 8. razred
devetogodišnje osnovne škole

Autori:

Namir Ibrahimović
Sanja Jurić
Željko Malinović
Klaudija Mlakić Vuković
Dijana Pupiće
Azra Rizvanbegović
Amer Tikveša
Nenad Veličković

Recenzenti:

Muris Bajramović
Enes Mesić
Staka Vujičić
Senita Đapo

Jezički savjetnik:

Srđan Arkoš

Ilustracija na naslovnoj strani:

Asim Đelilović

Dizajn:

Asim Đelilović

DTP:

Boriša Gavrilović

Izdavač:

NIK "Sezam" d.o.o.
Jovana Bijelića 8
71000 Sarajevo

Za izdavača:

Emir Vučijak

Sarajevo, 2011.

Rješenjem Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, broj:
06-38-8-4179/11, od 12.07.2011. odobrava se upotreba ovog udžbenika u
osmom razredu devetogodišnje osnovne škole.

Svezame, otvori se!

čitanka za 8. razred
devetogodišnje osnovne šole

Čitanka je podijeljena u više poglavlja, tako da tekstove u njima povezuju zajedničke teme, o kojima se na času može razgovarati ili pisati. Književna djela uvijek su nastajala u nekoj zajednici i u nekom vremenu, i uvijek su iskazivala čovjekov (umjetnikov) odnos prema životu. (A život je u svemu, i sve je u životu: ljubav i mržnja, sreća i nesreća, pravda i nepravda... pa čak i smrt.)

Poglavlja često počinju ilustracijama koje na prvi pogled nemaju mnogo veze ni s književnošću ni sa samom najavljenom temom. Ali, kao što mnogi pjesnici vjeruju, *sve je sa svim u vezi*, i upravo je otkrivanje tih veza avantura u koju nas čitanje knjiga poziva. Da, baš tako! – ljepotu i veličinu svemira možemo otkriti u knjigama – razmišljajući o smislu pročitano.

Uvodni tekst otkriva u kakvoj su vezi ilustracije s temom poglavlja. On je često provokativan, postavlja zanimljiva pitanja i očekuje iskrene odgovore. Za pronalaženje takvih odgovora neće biti dovoljno nekoliko minuta, neće ni cijeli školski čas, ali cijela školska godina možda hoće. Ako se o pitanjima bude razmišljalo i razgovaralo u školskom dvorištu, na času odjeljenske zajednice, u porodici, na internetu.

KO SE LJUDI NE STIDI, LJUDI SE NE BOJI

Sve slike povezuje isti motiv, ali ih razdvaja stil svakog od slikara. Stil je poseban način na koji neki umjetnik oblikuje svoje djelo. Ali stil može biti i zajednički jednoj grupi umjetnika. Tada govorimo o umjetničkoj grupi, umjetničkom pravcu ili stilskom pravcu. Važi li i za poeziju isto što za slikarstvo? Imaju li i književnici, kao i slikari, svoje stilove? Od čega stil zavisi u slikarstvu, a od čega u književnosti? (Pogledaj tri pjesme istog naslova, na str. 129 i 130)

Prepoznaješ li priču predstavljenu ovim ilustracijama? Ko su njeni glavni akteri? Misliš li da sudija i tužitelj mogu biti ista osoba? Šta su okrivljeni učinili i kako su kažnjeni? Smatraš li da je njihova kazna zaslužena? Jesu li muškarac i žena u ovoj priči tretirani jednako? Da li je neko *više kriv*? Koje su pouke ove priče? Šta je poželjna osobina, ona zbog koje nećemo biti kažnjeni?

142

Krugovi u kojima je broj strane različitih su boja, a boje se odnose na oblasti kojima se čitanka bavi. To su:

- žuta – lirska narodna pjesma
- zelena – epsko-lirska narodna pjesma
- crvena – lirsko pjesništvo
- roza – priča, pripovijetka
- narandžasta – roman
- tamnoplava – drama
- ljubičasta – književnost i stvarnost: putopis, ljetopis, dnevnik.

Михај Еминеску
ОДА

Не веровах да ћу научити мрети;
На веке млад, увијен у мантију моју
Очи своје дизах, снене, ка звезди
Самоће.

Изнаенада си стала преда ме на путу,
Ти, патњо, мени тако слатка болно...
До дна ја уних сву милину смрти
Безболне.

Горим жив у јаду мучен као Несус
Или као Херкул отрован одећом;
Свој огањ нећу угасити моћи свим
Водама мора.

Сном сопственим сморен, сад лелечем,
Молим, у сопственом нестајању жару...
Да ли ћу, блистав, моћи из свог огања као
Птица Феникс?

Склони ми се с пута, жудне жарке очи,
У недра се врати, мој нехају тужни;
Да на миру могу умрети, поново,
Врати мене мени!

Разговор о оди

Шта о лирском субјекту сазнајемо из израза *увијен у мантију*?
Какве везе *звезда самоће* има са свештеничким позивом? (Зашто се каже да су свештеници *вјенчани* за цркву?)

Ко у другој строфи стаје пред лирског субјекта? (Шта је *патајна слајка* и *болна* истовремено?)

Зашто мантија постаје *отровна*? Ко је љубоморан? Зашто је лирски субјект прелубник? Какав огањ у њему гори и зашто се он не може угасити водом?

С ким себе у четвртој строфи пореди? У каквој је недоумици?

На кога лирски субјект мисли кад каже *жарке* и *жузне очи*?

Да ли се он каје што је издао зајет самоће и допустио себи да љуби? Мисли ли да је предавање љубавној страсти била грешка? Зашто жели да се врати себи: да би се вратио Богу и молитвама или да би љубио поново? Шта у овој pjesми значи *умирање*? (Повежи први и претпоследњи стих.)

Шта је лирски субјект открио на свом путу? Шта слави у овој оди? У чију је част пијева?

Михај Еминеску (1850.) спада међу најважније румунске pjesнике, иако је за живота био новинар, а једина књига поезије објављена му је постхумно. Студирао је филозофију у Бечу и Берлину. Педесет година након смрти изабран је као члан румунске Академије.

Дамаск

Дамаск је највећи и главни град Сирије и један од најстаријих градова на свијету. Записи о њему датирају још из 15. вијека п.н.е. Био је познато трговачко и занатско средиште те једно од мјеста преко којег је пролазио чувени *пућ свиле*.

Пре(не)познате ријечи:

жарки – врели, ужарени
делекати – нарицати у жалости
мантија – одјећа свештеника
Несус – Нес, кентаур (митолошко биће, од паса на више човјек, а наниже коњ) којег је убио Херкул
нехај – небрига
Феникс – митолошка птица која се у циклусима запали, изгори и поново рађа из свог пепела
Херкул – највећи митолошки грчки јунак; умро је отрован одјећом натопљеном отровном крвљу једне од немани коју је у својим подвизима убио, ту одјећу подметнула му је његова љубоморна жена

Naslovi poglavlja su ponekad čudni, u izrekama na koje smo navikli promijenjena je jedna riječ ili samo jedno slovo. I to će biti jedan zadatak, za razgovor u školskoj klupi: kako se smisao promijenio tom jedva primjetnom promjenom, i u kakvoj je vezi takav naslov sa sadržajem poglavlja.

U čitanci možeš pročitati i zanimljive podatke o autoricama i autorima izabranih tekstova. Oni su ponekad važni, jer pomažu čitaocima da djelo bolje razumiju.

Književna djela uvijek su u vezi sa svijetom u kojem nastaju. Pored njih, u čitanci, pronaći ćeš uokvirene slike i tekstove koji se trude dopuniti Tvoje znanje o pokrenutoj temi. Nekada su te dopune vezane za književne pojmove i u njima se objašnjavaju termini koje ćeš tako lakše razumjeti i kojima ćeš se onda češće koristiti.

Naravno, čitanke nema bez književnih djela. U ovoj ih ima, što cijelih (pjesama, priča, basni...), što odlomaka (pripovijetki, romana...) oko četrdeset! Sva se neće čitati, i o svima se neće raspravljati na časovima. O kojima i kada hoće, odlučiće Tvoj nastavnik ili Tvoja nastavnica. Ali na njihovu odluku može utjecati i Tvoja želja!

O svakom književnom djelu moguće je razgovarati. Taj razgovor može se ponekad odnositi na neke dijelove koji su nam privukli pažnju (neobičan jezik, zanimljivi likovi, uzbudljivi događaji), ali je cilj razumjeti djelo u cjelini. A razumjeti djelo u cjelini znači shvatiti zašto je napisano – koju ideju o svijetu i čovjeku u tom svijetu ono ima. Pitanja nisu teška, ali ponegdje se, za svaki slučaj, nude dva ili tri odgovora, pa je dovoljno samo izabrati pravi.

Jedan od ciljeva naše čitanke je da naučiš što više riječi, da razumiješ lakše druge šta govore, i da Tebi bude lakše izražavati misli i osjećaje. Nekada se to može grimasom ili do- dirom, ali nekada, zaista, nema drugog načina nego riječima, i rečenicama. Što su one jasnije i ljepše, Tvoja misao će potpunije i brže stići do onoga kome se obraćaš. Ako u tekstu čitanke naiđeš na novi pojam koji ne razumiješ, potraži na str. 170 i 171 njegovo objašnjenje.

SADRŽAJ

- 8 Dobri dane, ja te se ne bojim**
9 Arthur C. Clarke, HAL 9000
13 Ernest Hemingway, DENTUSO
17 Rainer Maria Rilke, NA UGLU
18 Dara Sekulić, MAJKA
19 Zuko Džumhur, KAO U STAROJ ISTOČNJAČKOJ BAJCI
I još: naučna fantastika, Forrest Gump, impresionizam,
Joe DiMaggio, crtanje ljudskih likova...

22 Promašaj u centar

- 24 Školotečina**
25 Jerome David Salinger, NA RUBU PROVALIJE
27 Branko Ćopić, BAŠTA SLJEZOVE BOJE
30 Lamija Begagić, KUMULONIMBUS
33 Viktor Ivančić, PRIČAM TI PRIČU
38 Almir Alić, SABOTER DOBROVOLJNOG RADA
42 Rafik Šami, ŠAKA PUNA ZVEZDA
I još: proza u trapericama, Pink Floyd, Ishihara test, sloboda govora,
puhara, pričalac priča, Zvornik, Damast, Sokrat...

46 Bolje da vladaš Ti internetom nego internet Tobom

- 48 Od slova do slova... do vremeplova**
54 Lirske pjesme: LJUBAVNI RASTANAK I MAJKA FATU...
55 Lirske pjesme: SMRT OMERA I MERIME
58 Sinan Gudžević, RIMSKI EPIGRAMI
59 Matsuo Basho, HAIKU O ŽABI
I još: hijeroglifi, usmena poezija, dodole, vitraž, govor boja cvijeća,
balada, aliteracija, epigram...

- 60 Zašto su muškarci jednakiji od žena**
61 Slavko Kolar, BREZA
65 Josip Kozarac, MOJ DJED
71 Mirko Kovač, SJEĆANJE NA ŠARENU PTICU
78 Jacques Prévert, ZA TEBE LJUBAVI MOJA
I još: nasilje nad ženama, satira, stereotipi, dijalekat, www.otac.ba,
pošta, perje, Viridiana, šansona...

79 Ko želi biti odlikaš?

- 80 Rana koja se krije, sporo zarasta**
81 Ivo Andrić, KNJIGA
88 Alija Nametak, UPOZNAVANJE
90 Karel Čapek, PRIČA O IZGUBLJENOJ NOZI
95 Enver Čolaković, STARAC SLIČAN SUMORNOM DANU
99 Svetozar Čorović, ŠPIJUN
106 Zlata Kolarić-Kišur, SUZE KOJIH SE STIDIM
I još: spaljivanje knjiga, Prva gimnazija, Gargantua, hiperbola, Kosa,
legenda, korupcija, Rudolf Ivanovič Abel, sinonimi, kokpit,
WikiLeaks, Carevo novo ruho...

109 Tko želi biti odlikaš?

110 Bolje film u ruci nego Oskar na grani

114 Od gledati do vidjeti

115 Danil Harms, SLUČAJEVI

117 Kolja Mićević, ŠTRIK I ŠIJA

119 Derviš-paša Bajezidagić, GAZEL O MOSTARU

120 Skender Kulenović, STEČAK

121 Dobriša Cesarić, OBLAK

122 Vladimir Nazor, ŠUMA SPAVA

123 Mihaj Eminesku, ODA

I još: vodvilj, Mapet-starci, smrtna kazna, gazel, tarih, idila, oda...

124 Umjesto hiljadu riječi

126 Slogan kuću gradi

128 JA i sTih

128 Nela Milijić, AUTOPORTRET S BABUŠKOM

129 Antun Gustav Matoš, NOTTURNO

131 Vesna Parun, KAD SUNCE UMIVA OČI

132 Eshaton, HIMNA SUNCU

140 Abdulah Sidran, BAŠESKIJA

I još: nokturno, himna, Albrecht Dürer...

134 Priprema, pozor, pozorište!

134 Milan Ogrizović, HASANAGINICA

142 Ko se ljudi ne stidi, ljudi se ne boji

143 Erih Koš, UJKA FILIP

151 Sergej Jesenjin, PISMO MAJCI

153 Meša Selimović, ZLATNA PTICA

160 Scott O'Dell, PTIĆI PODREZANIH KRILA

164 Isidora Sekulić, OSLO POD SNEGOM

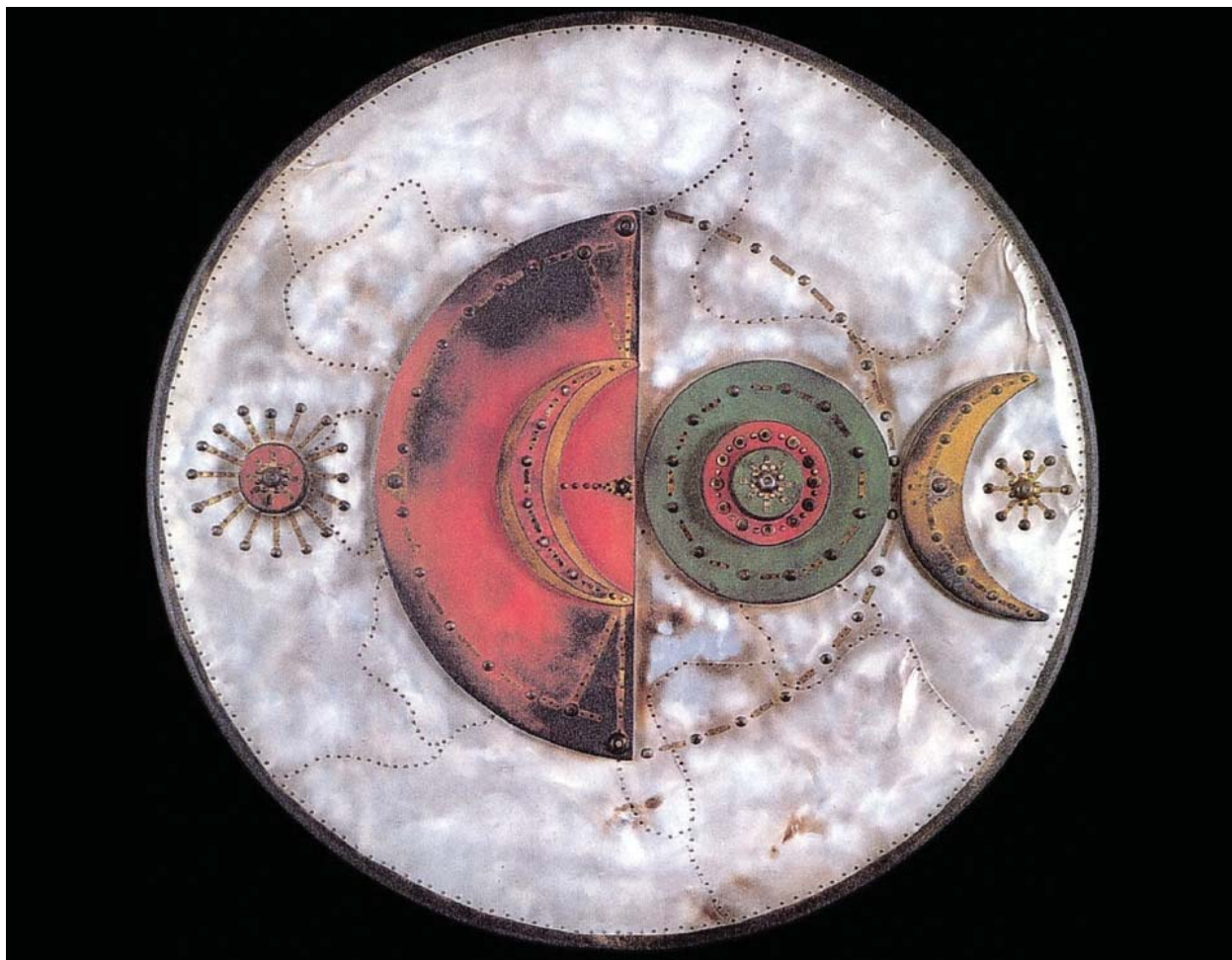
I još: svastika, antifašizam, rodbinske veze, elegija, Oktobarska revolucija, kontrast, inverzija, Dva turbana, morska vidra, crne ptice...

166 Stripsilogija

169 Ko želi biti odlikaš?

DOBRI DANE, JA TE SE NE BOJIM

Nesim Tahirović je umjetnik iz Tuzle, čuven po svojim neobičnim slikama koje čini od bakra, lima, eksera... Stvarajući ih, *razgovara s dobrim Bogom* o životu i smrti, o Zemlji i svemiru, o prošlosti i budućnosti... Svaki dan započinje molitvom koju je sam izmislio – *Dobri dane, ja te se ne bojim*. Ako želiš saznati nešto više o ovom zanimljivom čovjeku i njegovom ogromnom djelu, pogledaj film *Nesim na Nebesim*, reditelja Slaviše Mašića.

Zašto je umjetnik ovo svoje djelo nazvao *Kosmos*? Pozivaju li Tebe saviježđa da razmišljaš o tome kako je nastao svemir, koliko je star, šta je bilo prije njegovog nastanka, žive li negdje u tom nepreglednom prostranstvu i druge civilizacije osim ljudske? Ako žive, liče li na ljude, ili imaju neke sasvim druge oblike postojanja? Uzbuduju li Te filmovi o svemirskim putovanjima, o vanzemalcima, o crnim rupama i kvazarima? Zamišljaš li kako će čovječanstvo izgledati za 20, 50, 100, 500 godina?

Pogledaj još jednom sliku *Kosmos*. Zašto je neobična? Koje još neobične slikarske tehnike poznaješ? Možeš li Ti u mašti zamisliti neku isto ovako neobičnu, novu, drugačiju slikarsku tehniku? Pokušaj tu tehniku predstaviti riječima: šta bi bio materijal, šta alat, šta pribor, kako bi...

Arthur C. Clarke

HAL 9000

(Odlomak iz romana 2001 – odiseja u svemiru)

2001 – odiseja u svemiru

Roman 2001 – odiseja u svemiru pisac Arthur Clarke objavio je 1968. godine. Prvi dio priče smješten je u vrijeme prije 3 miliona godina i opisuje susret plemena čovjekolikih majmuna s tajanstvenim objektom – monolitom. Pod dejstvom monolita pleme doživljava transformaciju, inteligencija čovjekolikih majmuna počinje naglo da se razvija – počinje evolucija čovjeka. Drugi dio priče prati putovanje američkog naučnika na Mjesec, u bazu pored koje je ispod mjesечеve površine pronađen, ponovo! – tajanstveni monolit. Nakon što iz monolita bude upućen jak signal na jedan Saturnov satelit, sa Zemlje se k toj tački u svemiru šalje istraživački svemirski brod Otkriće. Od pet članova posade, tri su hibernirana (zamrznuta), a dva se smjenjuju u upravljanju brodom, iako je to praktično nepotrebno, jer sve upravljačke zadatke obavlja kompjuter – Hal 9000. (U 16. poglavlju romana upoznajemo se s ovim moćnim pomagačem.)

Ali Teksas je sada bio nevidljiv, pa je čak i Sjedinjene Države bilo teško razabrati. Iako je pogon na plazmu, koji je stvarao nizak pritisak, odavno bio isključen, Otkriće je i dalje hitalo napred, sa vitkim, strelastim telom okrenutim od Zemlje; sva moćna brodska optička oprema bila je upravljena ka spoljnim planetama gde mu se nalazila sudbina. Postojao je, međutim, jedan teleskop koji je neprestano stajao okrenut prema Zemlji. Bio je postavljen poput nišana na rubu brodske uskosnopne antene, obezbeđujući da ova velika parabolična zdela postojano bude upravljena ka svojoj dalekoj meti. Sve dok Zemlja bude počivala u krstu končića ovog uređaja, životna komunikaciona veza biće nenarušena i poruke će moći da odlaze i dolaze duž nevidljivog snopa koji se sa svakim minulim danom produžavao za više od dva miliona milja.

Bar jedanput prilikom svake smene dežurstva Boumen bi bacio pogled prema matičnom svetu kroz teleskop za upravljanje antene. Kako je Zemlja sada stajala ispred Sunca, ka Otkriću je bila okrenuta njena noćna polulopta i na središnjem displeju planeta je nalikovala na zaslepljujući srebrni srp sličan drugoj Veneri.

Samo se retko kada mogla prepoznati neka geografska osobenost na tom sve manjem luku svetlosti, budući da su ih skrivali oblaci i izmaglice, ali zato je zatamljeni deo diska bio neizmerno očaravajući. Sav je bio prošaran bleštavim gradovima, koji su povremeno buktali postojanom

Arthur C. Clarke (1916.) rođen je u Engleskoj. Svjetsku slavu stekao je pisanjem naučno-fantastičnih romana koji govore o vanzemaljcima, svemirskim putovanjima i budućnosti čovječanstva. Njegova ideja, da se sateliti mogu koristiti za komunikaciju, zaživjela je u praksi. (Sjećaj li se nekog drugog pisca iz Tvoje lektire čije su ideje doživjele sličnu sudbinu?) Najpoznatiji njegovi naslovi su: *Kraj djetinjstva*, *Rastanak s Ramom*, *2001 – odiseja u svemiru* i *Kolijevka*.

Pre(ne)poznate riječi:

ENIAC – prvi računar
heuristički – od heuristika (grč. *heuriskein*, pronaći ili otkriti), naziv za tehniku najbržeg ili najlakšeg rješavanja problema
Minski i Gud – Marvin Minski, američki matematičar, pionir u istraživanju vještačke inteligencije; Good je njegov saradnik
idiomatski engleski – od idiom, govor jedne posebne grupe ljudi (npr. ljekara ili novinara); ovdje se misli na jezik koji se koristi u tehničkoj pilotskoj komunikaciji
navigacioni – koji se odnosi na navigaciju (vještinu određivanja položaja i smjera tokom putovanja)

Naučna fantastika: književna djela (najčešće romani, priče, scenariji) u kojima je zaplet određen naučnim ili tehnološkim pogledom na ljudsko društvo. U naučnofantastičnim djelima (engl. science fiction, otuda skraćena za žanr SF) najčešće se priča vezuje za putovanja kroz svemir i vrijeme, susret s vanzemalcima, upotrebu nekih tehnoloških inovacija i njihov utjecaj na ljude i društvo. Ako Te zanima ovaj žanr, potraži u biblioteci odlično napisanu i ilustrovanu *Enciklopediju SF-a*, čiji je autor Zoran Živković.

Pre(ne)poznate riječi:
nekvalifikovana radna snaga – ovdje pisac misli da vještačku inteligenciju mogu napraviti samo veliki stručnjaci, ljudi koji su kvalifikovani (koji imaju znanje i sposobnost) za pravljenje kompjutera; prirodnu inteligenciju, bebū, dijete i čovjeka, može napraviti svako, bez obzira na svoje obrazovanje
neuralne mreže – termin vezan za računare, a predstavlja način povezivanja više procesora, tako da se oponaša raspored neurona u mozgu
plazma – posebno stanje plina; neki smatraju da je plazma četvrto agregatno stanje, između plina i tečnosti
krst končića – okomite linije iscrtane na objektivu dvogleda, snajpera, teleskopa...
lunarna svjetlost – svjetlost Mjeseca (*Luna*, lat. naziv za Mjesec)
uskosnopne antene – antene koje mogu primati signale iz velike daljine

svetlošću, a ponekad su treptali poput svitaca dok bi povrh njih promicali atmosferski poremećaji. Bilo je takođe razdoblja kada je Mesec, krećući se napred-nazad svojom orbitom, obasjavao predeo poput kakve velike svjetiljke, čineći vidljivim zatamnjena mora i kontinente Zemlje. Tada bi, uz uzbuđenje koje prati prepoznavanje, Boumen razabirao poznate linije obala kako se sjaje u toj utvarnoj lunarnoj svjetlosti. A ponekad, kada bi Tihi okean bio miran, uspeo je čak da vidi odsjaj Meseca kako svetluca na površini vode; tada bi mu u sećanje došle noći provedene pod palmama tropskih laguna. No, nije žalio za tim izgubljenim lepotama. Nauživao se u svima njima za svojih trideset pet godina života; uostalom, bio je rešen da se ponovo prepusti uživanju kada se vrati, bogat i slavan. U međuvremenu, razdaljina ih je činila još dragocenijim nego inače. Šesti član posade nije mario ni za jednu od tih stvari, budući da on nije bio ljudsko biće. Posredi je bio veoma razvijen računar, HAL 9000, mozak i nervni sistem broda. Hal (skraćena proistekla od Heuristički programiran ALgoritamski računar, ništa manje) predstavljao je remek-delo treće kompjuterske revolucije. Do njih je, kako je izgledalo, dolazilo u razmacima od po dvadeset godina, a pomisao na okolnost da je, po toj logici, neposredno predstojala nova revolucija zabrinjavala je mnoge ljude. Prva se zbilja tokom četrdesetih godina dvadesetog veka, kada je sada već uveliko zastarela elektronska cev omogućila tako nezgrapne, veoma brze maloumnike kao što su bili ENIAC i njegovi naslednici. Potom, šezdesetih godina, došlo je do usavršavanja tranzistorske mikroelektronike. Taj razvoj jasno je stavio do znanja da vještačka inteligencija, koja po mogućnostima nimalo ne zaostaje za Čovekom, uopšte ne mora da bude krupnija od kancelarijskih stolova – kada bi se samo znalo kako je sazdati. To verovatno niko nikada ne bi saznao; no, bilo je svejedno. Tokom osamdesetih godina, Minski i Gud pokazali su kako se neuralne mreže mogu automatski generisati – samoreplicirati – saglasno bilo kom proizvoljnom programu učenja. Vještački mozgovi mogli su se usložnjavati procesom koji je zapanjujuće bio analogan razvoju ljudskog mozga. Za ma koji dati slučaj tačne pojedinosti bilo je nemoguće dokučiti; no, čak i kada bi to bilo izvodljivo,

njihova složenost milionima puta nadmašila bi sposobnosti ljudskog poimanja.

Bez obzira na to kako stvar dejstvovala, krajnji ishod bila je mašinska inteligencija kadra da sprovodi – neki filozofi još radije koriste reč 'oponaša' – većinu delatnosti ljudskog mozga, samo uz znatno veću brzinu i pouzdanost. Stajala je veoma mnogo, tako da je do sada napravljeno svega nekoliko jedinica iz serije HAL 9000; no, stara šala da će uvek biti lakše praviti organske mozgove nekvalifikovanom radnom snagom počela je da zvuči pomalo šuplje. Hal je podjednako pomno bio uvežban za ovu misiju kao i njegove ljudske kolege – ali na to uvežbavanje otišlo je znatno manje vremena, budući da on, pored svojstvene brzine, uopšte nije spavao. Njegov glavni zadatak bio je vođenje nadzora nad sistemima za održavanje života, neprekidno proveravanje pritiska kiseonika, temperature, pojava otvora na trupu, zračenja i svih ostalih međusobno povezanih činilaca od kojih su zavisili životi krhkog ljudskog tovara. Bio je kadar da izvršava složene navigacione ispravke i da obavlja neophodne manevre u toku leta kada bi došlo vreme za promenu kursa. Takođe je mogao da nadzire hibernisane članove posade, da vrši neophodna podešavanja njihove sredine i da im ubrizgava sićušne količine intravenoznih tečnosti koje su ih održavale u životu. Prva pokolenja računara primala su podatke posredstvom znamenitih tastatura, sličnih onima sa pisanih mašina, a odgovarala su preko veoma brzih štampača i vizuelnih displeja. Hal je i to mogao činiti kada bi bilo neophodno, ali pretežan deo njegovog opštenja sa ostalim putnicima odigravao se izgovorenim rečima. Pul i Boumen mogli su da razgovaraju sa Halom kao da je posredi ljudsko biće, a on je uzvraćao na besprekornom idiomatskom engleskom koji je naučio tokom kratkotrajnih nedelja svog elektronskog detinjstva.

Je li Hal stvarno kadar da misli – na to pitanje odgovorio je britanski matematičar Alen Taring još tokom četrdesetih godina dvadesetog veka. Taring je istakao da, ako neko vodi duži razgovor sa mašinom – svejedno da li posredstvom tastature ili mikrofona – a pri tom nije kadar da uoči razliku između odgovora koje dobija i onih koje bi dao neki čovek, onda mašina uistinu misli, prema svakoj suvisloj definiciji ovog pojma. Hal je lako mogao da prođe Taringov test.

Pokušaj uz pomoć starijih ukućana ili komšija saznati iz koja su tri poznata SF filma ovi kadrovi. Zamoli ih da Ti ispričaju o čemu se u filmovima radi.

Film *Odiseja u svemiru 2001* (reditelja Stanleya Kubricka) jedan je od najvažnijih, najpoznatijih i najuspješnijih naučnofantastičnih filmova. Potraži na *YouTubeu* uvodnu sekvencu (dio filma, niz kadrova povezanih u cjelinu mjestom, vremenom ili radnjom), otkrij u šta se pretvara bačena kost. Pokušaj objasniti u kratkom sastavu zašto je taj rez (postupak u montaži kadrova) ušao u sve filmske antologije i zašto se proučava u svim školama režije.

Možda će čak kucnuti čas kada će Hal preuzeti zapovjedništvo nad brodom. U slučaju opasnosti, ukoliko niko ne bi reagovao na njegove signale, on bi najpre pokušao da probudi usnule članove posade električnim i hemijskim podsticajima. Ako ni oni ne bi odgovorili, Hal bi radiom pozvao Zemlju da dobije daljna uputstva. Konačno, ako ni sa Zemlje ne bi ništa stizalo, on bi preduzeo mere koje nađe za shodno da sačuva brod i nastavi misiju – čiju je pravu svrhu jedino on znao i koju njegove kolege – ljudi nikada ne bi ni naslutili. Pul i Boumen često su, ne bez humora, isticali da su oni samo nadzornici i pazikuće na jednom brodu koji je, u stvari, kadar da se sam stara o sebi. Zapanjili bi se i ne malo rasrdili kada bi otkrili koliko je istine bilo u toj šali.

Razgovor o odlomku

Da li Ti je *jezik* kojim je pisan ovaj odlomak (i cijeli roman) *težak*? Gubiš li zbog njega volju za čitanjem? Šta je posebno u tom jeziku? Zašto je pisac odlučio da piše baš ovako?

Pokušaj takav jezik dovesti u vezu sa žanrom naučne fantastike.

U odlomku pisac opisuje razvoj računara, vodeći se tadašnjim dostupnim tehnološkim znanjima. Je li se nešto u međuvremenu promijenilo? Šta su danas računari u stanju činiti? Hoće li i u čemu oni zamijeniti čovjeka? Šta su čovjekove prednosti u odnosu na računare? Može li se desiti da vještačka inteligencija jedina preživi na Zemlji? U nastavku romana Hal 9000 pokušava preuzeti kontrolu nad brodom. Pisac na uzbudljiv i maštovit način opisuje taj njegov pokušaj. Hoće li Boumen i ostali na to pristati? Šta je konačni i stvarni cilj misije? Odgovore na ova pitanja saznaćeš pročitavši li cijeli roman. Međutim, ne zaboravi: u djelima naučne fantastike pitanja su često važnija od odgovora.

Ernest Hemingway

DENTUSO

(Odlomak iz romana *Starac i more*)

Stari ribar Santiago s dječakom Manolinom bezuspješno je lovio ribu gotovo tri mjeseca. Nakon što ga je dječak napustio, starac je na pučinu izlazio sam. Jednog dana, tokom svoje uobičajene plovidbe po moru, starac je otišao dalje nego ranije, u dublje vode gdje je morska struja bila jača. Mamac je uhvaćen i nešto je naglo počelo vući starčevu barku. Shvatio je da se radi o ogromnoj ribi, ali se u to uvojio onda kad je iskočila iz mora. Bila je to ogromna sabljarka (mečarica). Starac se s ribom borio tri dana i tri noći dok je konačno nije savladao. Zavezao ju je uz bok čamca i krenuo k obali. Međutim, na povratku su se pojavili gladni morski psi, prijeteći da pojedu starčevu ribu. Santiago nije uspio odbraniti ribu i u ribarsko selo vratio se samo s kosturom sabljarkine privezanim uz čamac. Odlomak koji slijedi predstavlja susret starca i morskog psa.

Morski pas se nije pojavio iznebuha. Digao se iz dubine kad je tamni oblak krvi potonuo i raširio se po moru dubokom jednu milju. Isplivao je tako brzo i tako odlučno da je razbio površinu plave vode i našao se na suncu.

Onda se spustio u more i omirisao krv i počeo plivati u pravcu čamca i ribe.

Katkad bi izgubio trag. Ali bi ga opet nanjušio ili samo naslutio i onda je plivao brzo i bez oklijevanja pravcem kojim ga je trag vodio. Bio je to vrlo veliki mako, morski pas, građen da pliva tako brzo kao najbrža riba u moru, i sve na njemu je bilo divno osim čeljusti. Leđa su mu bila plava kao i leđa ribe sabljarkine, trbuh srebrnast, a koža glatka i lijepa. U svemu je bio građen kao i riba sabljarka, osim ogromnih čeljusti, koje su bile čvrsto stegnute dok je brzo plivao ispod same površine, a visoko nepokretno leđno peraje mu je paralo vodu kao nož. Iza zatvorenih duplih usana njegovih čeljusti, svih osam redova bijelih zuba bili su savijeni unutra. Nisu imali oblik piramide kao u većine morskih pasa, ličili su na ljudske prste, zgrčeni poput pandža. Bili su dugački gotovo kao starčevi prsti i s obje strane oštri kao britva. Bila je to riba stvorena da se hrani svim morskim ribama, čak i onim brzim, jakim i tako dobro naoružanim da im nijedan drugi neprijatelj ne bi mogao nauditi. Morski pas je sad brzao, osjećajući jači miris, a njegovo plavo leđno peraje paralo je vodu.

Ernest Hemingway (1899.) rođen je u američkom gradiću Oak Park, u Illinoisu. Pisao je romane i kratke priče. Svoje najpoznatije djelo, roman *Starac i more*, napisao je na Kubi. Dobitnik je Nobelove nagrade za književnost. Nakon smrti, oko 3000 njegovih rukopisa ostalo je neobjavljeno. Neka od njegovih djela su: *A sunce izlazi*, *Zbogom oružje*, *Snjegovi Kilimandžara*, *Kome zvono zvoni* i *Preko rijeke i u šumu*.

(O)piši i Ti kao Hemingway

U odlomku je opisan morski pas. Uočite sve epitete i poređenja koja je Hemingway koristio. Kakav je Tvoj dojam o ovoj ribi nakon čitanja ovog odlomka?

Pre(ne)poznate riječi:

bejzbol – engl. *baseball*, timski sport pri kojem se loptica udara palicom

bodljikava raža – vrsta ribe spljoštenog, širokog tijela u obliku trokuta

čeljust – vilica

dentuso – španska riječ za životinju s velikim zubima

harpun – dugo koplje koje se koristi za ribolov; harpun se ispušta u životinju, a zatim se kopcem ili lancem vezanim za kraj harpuna ulov privlači na brod

Forrest Gump

Junak filma *Forrest Gump* mnogo je sretniji u lovu od Heminwayevog starca. Pogledaj film, i pokušaj ga ispričati kao priču. Ko je glavni lik, zašto je takav, šta želi, šta mu se događa? Forrest u filmu često ponavlja izreku: *Glup si koliko si glup*. Da li je on glup? Šta je za Tebe *glupost*?

U označenoj rečenici jedna vrsta riječi ponovljena je sedam puta. Koja?

Ova vrsta riječi može imati ekspresivnu (izražajnu) funkciju i služiti kao stilsko sredstvo. Tada se dodaje imenici da istakne neku njenu osobinu. Kako se zove ta stilski figura?

Pre(ne)poznate riječi:

hendikepiran – onaj koji ima tjelesni ili duševni nedostatak, manu; onesposobljen

jedriti – ploviti

kormilo – uređaj koji služi za određivanje i održavanje nekog smjera (najčešće na brodu ili podmornici)

sabljarka – vrsta ribe s gornjom čeljusti koja se formira u oblik sablje; živi u otvorenim morima

Kad ga je starac ugledao kako se približava, znao je da je to morski pas koji ne zna za strah i koji čini tačno ono što hoće. On spremi harpun i pričvrsti užu, gledajući kako se morski pas približava. Uža je bilo kratko, jer je nedostajao komad koji je odsjekao da bi njime vezao ribu.

U starčevoj glavi bilo je sad sve bistro, osjećao se odlučan, ali s malo nade za uspjeh. Bilo je suviše lijepo da bi moglo trajati, pomisli. Bacio je pogled na veliku ribu istodobno promatrajući kako se morski pas približava. Možda je sve samo san, pomislio je. Ne mogu ga spriječiti da me napadne, ali ću ga možda ipak svladati. *Dentuso*, pomisli, proklet da si!

Morski pas brzo priđe zadnjem dijelu čamca i kad napadne ribu, starac mu vidje razjapljene čeljusti i čudne oči i ču kako mu škljocnuše zubi kad ih zabode u meso baš iznad repa. Glava morskog psa bila je iznad vode, a i leđa su se pojavljivala i starac je čuo kako čupa kožu i meso velike ribe baš kad mu zabi harpun u glavu, u točku gdje se presijeca crta između njegovih očiju s crtom koja mu ide pravo do nosa. Takvih crta nije ni bilo. Bila je samo teška, šiljata plava glava i velike oči i škljocave, nasrtljive, strašno proždrljive čeljusti. Ali, bilo je to mjesto gdje se nalazi mozak, i starac je tu pogodio. Pogodio je svojim mlitavim, iskrvavljenim rukama zabadajući harpun svojom snagom. Pogodio je bez ikakve nade, ali odlučno i s mržnjom.

Morski pas se prevrne, a starac vidje da su mu oči beživotne, i onda se prevrne još jedanput, zaplićući se o dvije zamke konopca. Starac je znao da je morski pas bio gotov, no ovaj to nije htio priznati. Zatim, onako na leđima, šibajući repom i škljocajući čeljustima, morski pas zapara vodom kao jurišni čamac. Voda je pobljednula na mjestu gdje bi mu rep udario, a tri četvrtine njegovog tijela bilo je potpuno izvan vode kad se uža zateže, zadrhti, a onda prekine. Morski pas je ležao jedan čas mirno na površini i starac ga je gledao. Zatim je polako potonuo.

– Otkinuo mi je oko dvadeset kila – reče starac glasno. – Odnio je moj harpun i cijelo užu, i sad moja riba opet krvari, pa će namamiti i druge.

Ovako unakaženu ribu nije rado gledao. Činilo mu se da je morski pas napadajući ribu nasrnuo na njega samog. No ja sam ubio morskog psa koji je napao moju ribu, po-

misli. To je bio najveći dentuso koga sam ikada vidio, a Bog mi je svjedok da sam ih vidio ogromne. Sve je išlo suviše dobro da bi i dalje tako potrajalo. Divno bi bilo da je sve ovo bio san, da nisam uopće ni ulovio ribu i da se sad nalazim u krevetu na prostirci od novina.

– Ali čovjek nije stvoren za poraze – reče on. – Čovjek može biti uništen, ali ne i poražen. Ipak mi je žao što sam ubio ribu. Približava se loše vrijeme, a ja čak nemam ni harpun. Dentuso je okrutan i vješt i jak i inteligentan. Ali ja sam bio inteligentniji. Možda i ne, pomisli on. Možda sam bio samo bolje naoružan.

– Ne razbijaj glavu, starče – reče glasno. – Jedri ovim pravcem pa kud puklo da puklo.

Ali ipak moram razmisliti. To je sve što mi je ostalo. To i bejzbol. Kako bi se velikom DiMaggiu svidio način na koji sam joj probio mozak? Nije to veliki pothvat, pomisli on. Svako bi to mogao učiniti. Ali, jesu li moje ruke bile isto tako hendikepirane kao kad boli petna kost? Ne znam. Nikada nisam imao muke s petom, izuzev što me je ubola bodljikava raža kad sam plivajući na nju naišao, poslije čega mi se oduzela noga i užasno me boljela.

– Misli na nešto veselo, starče – reče on. – Svakog časa si bliži kući. Ploviš brže poslije gubitka od dvadeset kila. Znao je sasvim dobro što se sve može odigrati kad zađe u unutarnji dio struje. Ali, ništa mu nije preostalo.

– Privezat ću nož za jednu dršku od vesla. To i uradi, pa stavi kormilo pod mišicu, a zateg od jedra pod nogu.

– Sad, eto i dalje sam samo starac – reče. – Ali ne više razoružan.

Puhao je svjež povjetarac i on je dobro jedrio. Gledao je samo u prednji dio ribe i u njemu opet bljesnu tračak nade. Glupo je ne nadati se. Osim toga, mislim da je to grijeh. Ne razmišljaj o grijehu, pomisli on. Ima dovoljno problema i bez grijeha. A ionako za sve to nemam razumijevanja.

Ne razumijem se u te stvari i nisam siguran da u to i vjerujem. Možda je grijeh ubiti ribu. Mislim da je to grijeh, iako sam je ubio kako bih održao svoj život i da bi se nahranilo mnogo svijeta. Onda je sve grijeh. Ne razmišljaj o grijehu. Suviše je kasno, a i postoje ljudi koji su plaćeni za to. Neka oni lupaju glavu o tome. Rođen si da budeš ribar kao što je i riba rođena da bude riba.

Impresionizam

Možeš li prepoznati koji je motiv poznatog slikara Claudea Mone-
ta prikazan na ovom platnu? Šta
je na slici posebno, neobično?

Čemu slikar daje važnost? Zašto
se slike slikane na ovaj način
svrstavaju u impresionizam? Šta
znači riječ *impresija*? Kako se
drugačije može kazati *impresioni-
rani smo*?

Homonimi su dvije ili više ri-
ječi istog oblika, ali različita zna-
čenja.

Riječ *mišica* može značiti ženku
miša, ali i mišić na nadlaktici
(dio ruke od ramena do lakta).
Kako znati o kojoj se riječi radi?
Pronađi još neke parove homo-
nima i nastavi niz:
put – boja kože; cesta...

Joe DiMaggio

Baseball kartice su se prvi put pojavile u SAD-u 60-ih godina 19. stoljeća. Na jednoj strani kartice nalazila se reklama kompanije (slično današnjim lecima koje možeš pokupiti u radnjama ili ih dobiješ na ulici), a na drugoj crtež ili fotografija igrača s osnovnim podacima. Današnje kartice, umjesto reklame, imaju biografiju igrača i njegove sportske rezultate.

Vremenom su kartice postale jako popularne: kolekcionari ih skupljaju u posebne baseball albume, sastaju se nekoliko puta godišnje kako bi pronašli one rijetke...

Na slici je kartica s likom Joea DiMaggia, poznatog igrača baseballa. Svoju karijeru završio je ranije zbog povrede pete. Zašto se Santiago poistovjećuje s ovim igračem?

Razgovor o odlomku

Na samom početku odlomka pisac opisuje dolazak morskog psa. Na koji način se on pojavio? Šta ga je privuklo starčevom čamcu? Pronađi dio na početku odlomka koji opisuje morskog psa. Kakva je to životinja? Navedi pet emocija koje se u Tebi javljaju nakon čitanja ovog opisa.

Ko je glavni lik u romanu *Starac i more*? Da li su u ovom romanu i životinje likovi?

Starac je morskog psa pogodio harpunom, *bez ikakve nade, ali odlučno i s mržnjom*. Zašto je Santiago mrzio morskog psa? Na koji način ga je posmatrao – kao životinju ili sebi ravnog protivnika? Navedi Santiagovu rečenicu koja to dokazuje. Riba i čovjek se bore za plijen – sabljarku. Kojim se sredstvima pri tome služe? Kakvo *oružje* posjeduje morski pas, a kakvo starac? Ko je u ovom susretu pobijedio?

Čovjek može biti uništen, ali ne i poražen, tvrdi starac. Pojasni ovu njegovu tvrdnju. Šta starac podrazumijeva pod pojmom *poraz*? Slažeš li se Ti s njim? Prenesi svoje iskustvo poraza – osjećaje, stavove.

Starac je krvavim rukama branio svoj plijen – sabljarku. Kakav je njegov odnos prema ribi? Zašto u jednom trenutku žali što je ubio tu ribu? Pojasni zašto se u starcu javlja kajanje. Pronađi citat koji govori o starčevoj dilemi.

Da li je, prema Tvom mišljenju, opravdano ubijati životinje? Ili je to grijeh? Navedi nekoliko argumenata za svoj odgovor.

Na koji način starac razumijeva grijeh? Zašto kaže da se on *ne razumije u te stvari, čak i nije siguran da u to i vjeruje*? Ko su ljudi koji su *plaćeni da razmišljaju o grijehu*?

Na šta je mislio starac u ovim trenucima? Pokušaj naslutiti tok njegovih misli i prenijeti ih u pisanom obliku ostalim učenicima i učenicama.

U kojem je licu, u kojoj formi pripovijedanja napisan ovaj roman?

Vrlo često pripovjedač nam otkriva starčeve misli koje on čak i naglas izgovara. S kim starac razgovara, ako je sam u čamcu na pučini?

Zašto je pisac odlučio da nam otkrije njegove misli na ovaj način?

Misli na nešto veselo, starče, govori on sebi nakon što se prvi put susreće s ajkulom. Činiš li Ti ikada nešto slično?

Zašto je čovjeku potreban razgovor sa samim sobom?

Rainer Maria Rilke NA UGLU

Dolazi zima, s njome moja stara
Na uglu kesten peče, zna je svak.
Podiže lice, crveno od žara,
Radosno, zdravo, iako ga šara
Mnogo već bora: ljeta znak.

I sposobna je, da, to moram reći:
Uvijek su čiste vrećice, a luč
Uvijek je sjajna, poso mora teći,
A od svoje krivonoge peći
Zahitjeva strogo posluh vruć.

Nigdje se tako ne prže maroni.
Kraj toga gleda, prati vreve bruj,
I svi je znadu – pa i tramvajponi:
Već dugo poso tjera stara Toni
I tiho pjeva peći zuj.

Rainer Maria Rilke (1875.) rođen je u Češkoj, ali je veći dio života proveo u Austriji. Rilke je, također, živio i u Rusiji i Francuskoj pa je, osim na njemačkom, pisao poeziju i na ruskom i francuskom jeziku. Uz pjesme, pisao je kritike i romane te prevodio pjesme drugih pjesnika. Poznate su njegove zbirke: *Devinske elegije*, *Knjiga slika* i *Soneti Orfeju*.

Obgrljena rima

Pogledaj označeni dio pjesme, prisjeti se šta je obgrljena rima. Kako se ona obilježava?

Razgovor o pjesmi

Koje karakterne osobine prepoznaješ u opisu starice?

Javlja li se u pjesmi još neko osim nje?

Iz kojih riječi to saznaješ?

O kojem godišnjem dobu pjeva pjesma?

Može li se to godišnje doba povezati sa staricom? Starica je zadovoljna svojim poslom? Kakav je njen posao? Smije li društvo dopustiti da stari ljudi rade?

Zašto ona radi?

Nastavi motivski niz: zima, stara, kesten, bore...

Ako razmotriš motive iz kojih je izgrađena pjesma, odgovorit ćeš da je tema ove pjesme...

Kojem književnom rodu pripada pjesma? Navedi barem tri osobine tog roda.

Izaberi i objasni odgovor. Po svojoj tematici ova pjesma je:

- ljubavna
- pejzažna
- socijalna
- refleksivna.

Pre(ne)poznate riječi:

luč – svjetlo; borovina koja služi za potpalu vatre

maroni – pitomo, jestivo kestenje

posluh – poslušnost

tramvajponi – stari tramvaj koji je vukao poni (niski konj)

vreva – gužva, graja, komešanje

zuj – zujanje

Dara Sekulić (1931.) autorica je brojnih zbirki poezije, a pjesma *Majka* iz ove čitanke dio je njene zbirke *Gorak konak*. Autorica je zbirke *Brat moj Tesla* u kojoj su sve pjesme inspirirane likom ovog velikog naučnika, a zanimljivo je i to da gotovo nema dijela Sarajeva, a da neka njena pjesma ne nosi njegovo ime; *Čengić Vila, Dariva, Podhrastovi, Kovači*, samo su neki njeni sarajevski naslovi. Sarajevo je grad u kojem, s prekidima, živi od 1953.

Dara Sekulić MAJKA

Veče: suho bilje Oči pepeo
Noć: brige zavjese
Jutro: podupre dan leđima
i ostane uspravno

Razgovor o pjesmi

Pjesma nosi naziv *Majka*. U njoj nalazimo opis jednog dana, čijeg? Pročitaj opis večeri. *Suho bilje*, šta je to i gdje se ono po tvom mišljenju nalazi?

Oči su jedine napisane velikim slovom, zašto ih se naglašava? Za razliku od pepela i suhog bilja, one su... Od čega može biti pepeo u ovom opisu?

Uz opis noći navode se brige i zavjese. O čijim je brigama riječ? U kakvoj su vezi s tim zavjese?

Treća strofa je jutro. Ko podupre dan leđima? Zašto ga je potrebno poduprijeti? Šta nam govori to što ostane uspravno?

Podsjeti se ko nosi svijet na leđima u grčkoj mitologiji? Da li se lirski subjekt ove pjesme može porediti s njim?

Opiši jedan uobičajeni dan svoje majke. Osvrni se na odgovore date u interpretaciji. Ima li sličnosti između dana Tvoje majke i dana majke iz pjesme?

Šta je zajedničko ovim slikama, osim što su sve skulpture? (Pokušaj saznati na internetu ko je njima predstavljen; neka Ti ključne riječi za pretragu budu Meštović, Pieta i Rea.)
Ženina najvažnija zadaća je da rađa sinove. Slažeš li se s ovom tvrdnjom? Obrazloži svoj stav.

Zuko Džumhur KAO U STAROJ ISTOČNJAČKOJ BAJCI (Odlomak iz putopisa *Nekrolog jednoj čaršiji*)

Putopis Nekrolog jednoj čaršiji nalazi se u istoimenoj zbirci putopisa Zuke Džumhura koja je ujedno i proa njegova objavljena putopisna knjiga. Kao i kroz cijelu knjigu i uz ovaj putopis nalaze se zanimljivi crteži kojima se vizuelno dočarava ono o čemu pisac piše.

(...) Trule tarabe, drvene kuće, desetak kubeta, stotine automobila i jablanovi. Sakrivena u šiblje, turbeta na gomili dotrajavaju kao neko ogromno, neupotrebljivo i polupano posuđe, bačeno u korov.

Na Istoku se spomenik ne može uvek videti ceo. Sve je napuklo i za sve se zalepio "noviji" svet dućana i daščara. Vidi se obično kube ili samo vrh minareta.

Na dnu dvorišta Ejubove džamije, u zelenilu šedrvana i česama ima stotinak kvadratnih metara stare turske keramike, lepše od one u jedrenskoj Selimiji, i svežije od one u Plavoj džamiji. Na ovim pločama sve se veže i prepliće u zelenim čvorovima i opet nadovezuje u večnom ponavljanju teme koja je bez početka i kraja kao u staroj istočnjačkoj bajci.

Ovo je ispevao pesnik koji nije znao za granice dozvoljenog i nedozvoljenog, i bežeći jedino od čovekova lika, iskreno i tiho pevao je po ovom zidu svoju malu zelenu strofu. Nju može zapamtiti svako ko voli da čita čudna slova kojima je napisana, ali niko je ne može ponavljati i recitovati. Plemenitom površinom sa svih strana tankim plavim venama istočnjačkog ornamenta teče nežni krvotok arabeske.

Iz dvorišta Ejubovog turbeta svi putevi vode u stara turska groblja.

Da nema dugačkog naselja na drugoj strani, ovo bi bio grad mrtvih.

Bez kapija, strogih aleja, bez prodavaca cveća, bez čuvara, crnine i sveća, ovo čuveno tursko groblje liči na livadu po kojoj su nakrivo izrasle velike bele pečurke od kamena.

Kao da je ovde smrt bila obična i svakodnevna stvar, a na drugim mestima u svetu izuzetna nesreća koja se mora ulepšati.

Zuko Džumhur (1920.) rođen je u Konjicu. Bio je putopisac, karikaturist i slikar. Osim putopisa, pisao je i scenarije za filmove, od kojih je najpoznatiji *Miris dunja*. Radio je i izuzetno popularni putopisni TV serijal pod nazivom *Hodoljublja*. Njegov putopisni dar podstakao je mnoge da posjete mjesta koja je putem knjiga, crteža i TV emisija predstavljao. Za njega se vežu brojne anegdote. Jedna kaže da Zuko nikad nije htio priznati da ima godina onoliko koliko ima. Od tog broja odbijao je spavanje i bolest jer to za njega nisu bili *proživljeni već prospavani i prebolovani* vremenski periodi.

Pre(ne)poznate riječi:

admiralitet – vrhovna komanda pomorske vojne sile

aleja – ulica s drvoredima s obje strane, često samo za pješake, šetalište

arabeska – ukras u arhitekturi, ćilimarstvu, na raznim predmetima; sastoji se od linija, različitih motiva, npr. biljnih, koji su isprepleteni na najrazličitije načine

berberski – pridjev koji se odnosi na berberina, brijanja

bogomolja – mjesto na kojem se ljudi mole Bogu

Crtanje ljudskih likova

U islamu je prema nekim tumačenjima zabranjeno prikazivanje likova, posebno ljudskih. Isto vrijedi i u judaizmu. Imajući to na umu, protumači dio iz odlomka u kojem se govori o tome kako je tvorac arabeske izbjegavao samo ljudski lik.

Pre(ne)poznate riječi:

brojanica – predmet sastavljen

od zrna koje ljudi drže među prstima za vrijeme molitve

dangubiti – uzaludno trošiti vrijeme

daščara – koliba napravljena od dasaka

dereglja – dugačak čamac širokog i ravnog dna za prevoz raznih tereta

džin – div, biće ogromnog rasta

korov – zajednički naziv za samonikle biljke koje ometaju rast poljoprivrednih usjeva

krstarica – vrsta ratnog broda

kube – kupola

lajpciške litografije – razglednice u boji, izrađivao ih Theodor Eismann krajem 19. vijeka

lajpciški – pridjev koji se odnosi na Leipzig, grad u Njemačkoj

milja – mjerna jedinica (anglosaksonska milja = 1,6 km; nautička milja = 1,8 km)

neimar – majstor

nekrolog – članak napisan povodom nečije smrti

otomansko – pridjev koji se odnosi na Otomansko carstvo koje je postojalo od 1453. do 1922.

sokak – dio ulice

šedrvan – fontana

ševrolet – chevrolet, marka automobila

taraba – plot, ograda od dasaka

Penjući se prema kafanici na bregu, učini vam se da se grobovi nadovezuju i ređaju kao brojanice i, odjednom, požurih, ne zagledajući se i ne obazirući se.

(...)

Plovim ispred stare otomanske krstarice “Medžidije”. Starudija rđa u plićaku ispred nezgrapne žute palate sultanovog admiraliteta.

Bespomoćna carska olupina po kojoj se suše ribarske mreže i danas ponosno plovi svojih dvadesetak milja, sekući modre talase nekog zamišljenog mora na šarenim lajpciškim litografijama zadnutim u uglove berberskih ogledala u Anadoliji.

Plovimo opet sredinom masne vode i sečemo glavice trulog kupusa koje bacaju lađari sa prepunih dereglja.

Uramljena u malo okno brodarskog prozora odmiče sporo, kao na starinskom filmu, dugačka siva panorama starog Stanbola. Ivicom vidika prolaze džamije staroga sultana i velikih vezira.

Ceo prizor ispuni Sulejmanija, velika bogomolja još većeg osvajača, za koju je neimar godinama odabirao mesto. Posle dođoše kvartovi drvenih kuća, isečeni uskim sokacima po kojima od jutra do mraka, kao u crevima ogromnog džina, jure ljudi i Ševrolet.

Na ovim ulicama nema nezaposlenog sveta. Tri pertle i dva češlja, jagnjeća glava i malo luka, vunene gaće, maramica ili jedna riba, već je trgovina na trotoaru. Trguje se u kući, u radnji, pred radnjom, na ulici, u prolazu u krevetu. Jak glas ili diskretan šapat su jedina reklama. Galama zamjenjuje velike firme, male oglase, plakate i skupa neonska svetla.

Ovaj svet na ulicama, kapijama i parkovima koji nikad nije štrajkovao ipak je uvek u nekakvom štrajku bežeći po ceo dan od velikog posla i dangubeći na sitno. (...)

Razgovor o odlomku

Možeš li na osnovu pročitanog odlomka zaključiti koji grad pisac opisuje? Po kojim detaljima to zaključuješ?

U odlomku prepoznaj šta se odnosi na kulturu, šta na historiju, a šta na privredu opisanog grada. Obrati pažnju na to kako je opisana arabska u dvorištu Ejubove džamije. Šta misliš zašto je pisac naziva *pesmom* i *zelenom strofom*? Kakav je odnos građana prema prošlosti svog grada? Pročitaj zadnju rečenicu pa razmisli kakav je odnos građana prema budućnosti. Razmisli zašto pisac kaže: *Kao da je ovde smrt bila obična i svakodnevna stvar, a na drugim mestima u svetu izuzetna nesreća koja se mora ulepšati*. Nalaze li se u Tvom gradu groblja u blizini naselja ili su udaljena od njih? Uređuje li ih iko?

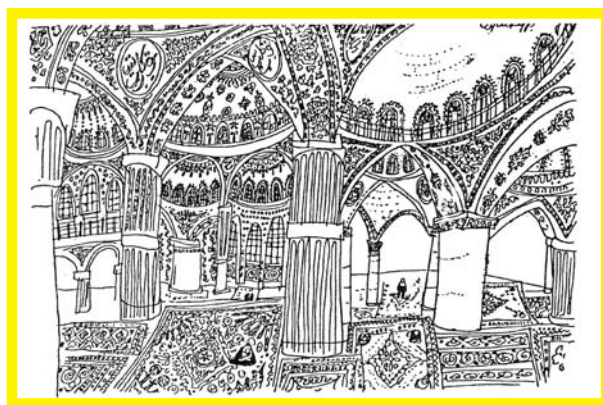
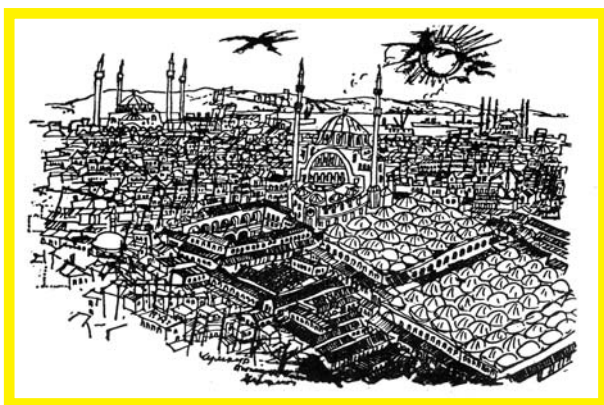
Ako neko *dangubi na sitno*, da li puno brine o budućnosti ili je više u današnjem danu, a sutra kako bude?

Na dosta mjesta se u ovom putopisu upućuje na historiju grada. Cijeli grad kao da je uspomena iz nekih davnih vremena. U skladu s tim razmisli zašto je pisac svoj putopis nazvao nekrologom.

Na margini možeš pročitati šta Andrić kaže o Džumhurovim putopisima. Tu *liniju* o kojoj Andrić govori prepoznaj u nabranjima Zuke Džumhura. Npr. *Trule tarabe, drvene kuće, desetak kubeta, stotine automobila i jablanovi*, da li su u ovom nizu jablanovi očekivani? Zašto? Pronađi i nabranjanje koje opisuje gdje se sve trguje pa i tu prepoznaj ono što je neočekivano. Da li je to što je neočekivano ujedno i humoristično? Na isti način kao i nabranjanja osmotri i poređenja u odlomku. Šta je tu neočekivano i da li je duhovito? Odaberi neku od scena iz odlomka (ili knjige!) i nacrtaj je.

Andrić o Džumhuru

Kvalitet nekog putopisa ogleda se svakako i u brojnosti onoga što je opisano, to nam daje cjelovitiju sliku mjesta o kojem se piše, ali se ogleda i u stilskoj osobenosti napisanog. Ivo Andrić, koji je napisao predgovor za knjigu *Nekrolog jednoj čaršiji*, rekao je: *Proa pomisao koja se javlja pred ovom prozom jeste: da će autorov stil imati nešto od njegove crtačke veštine. I ta pomisao ne vara. I ovde linija, gola i tvrda, polazi sa neočekivane tačke, ide pravo i kruto, čini vam se da će tako i u tom pravcu ići do u nedogled, ali se odjednom negde lomi i neočekivano zakreće kud nikad pomisao ne bi. Tako dobri karikaturisti uspevaju da nas zasmeju i, u isto vreme, nateraju da se zamislimo o onome čemu je njih život nagonio da misle i brinu.*

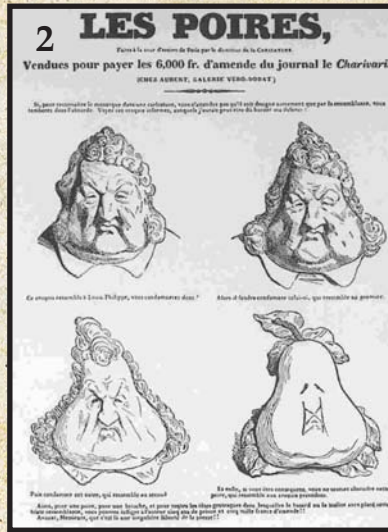

Karikatura (od ital. *caricare*, tovariti, teretiti) – u umjetnosti, a najviše u slikarstvu, način prikazivanja neke ličnosti, događaja ili stvari u kojem se neki detalj namjerno preuveliča, da bi se skrenula pažnja na nešto važno. Pogledaj galeriju karikature na sljedećim stranicama.

PROMAŠAJ U CENTAR

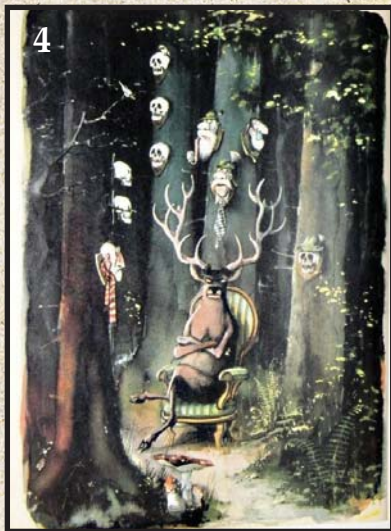
1

2

3

4

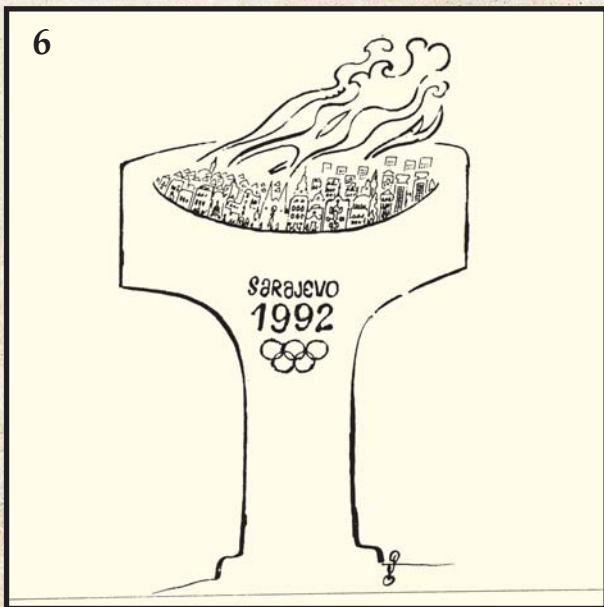

5

Karikatura je više od običnog crteža. *Griješi* u detaljima, ali po- gađa suštinu. Prikazuje dva svi- jeta: jedan kakav jeste i drugi kakav bi trebao biti. Poziva na smijeh i razmišljanje. Možda Tvoj wall na FB-u može postati galerija dobre karikature.

(7) **Leonardo da Vinci** (1452.) je u svom opusu ostavio na stotine skica i crteža koji predstavljaju prve korake k modernoj karika- turi. (1) **Giuseppe Archimbold** (1527.) je za života bio slavan, dvorski slikar, slikao je portrete od voća i povrća koji su zbog to-

ga poprimali karikaturalan izraz. Prava povijest karikature, među- tim, počinje s (8) **Annibaleom Carraccijem** (1560.) čiji crteži prvi imaju satiričan smisao. (2) **Honore Daumier** (1808.), prije nego je oslijepio, učinio je kari- katuru posebnom likovnom gra-

nom. (4) **Horst Haitzinger** (1939.) bavi se, kroz karikaturu, aktuelnim političkim i ekonomskim zbivanjima u svijetu. (9) **Claude Serre** (1938.) u karikaturi tretira svakodnevne teme iz života: sport, školstvo, zdravstvo itd.

Karikatura se kao žanr razvija sa štamparstvom. Ona je najživlja u novinama; u njima su na našem jeziku objavljivali svoje karikature (3) **Davor Štambuk**, (10) **Dušan Petričić**, (11) **Bob Živković**, (6) **Božo Stefanović** i (5) **Mirza Ibrahimpašić**.

Iz ovog malog izbora karikature izaberi onu koja je ostavila na Tebe najsnažniji dojam, i analiziraj je. Čime je djelovala na Tebe, šta Ti se dopalo, o čemu Te navela da razmišljaš?

ŠKOLOTEČINA

Pokušaj objasniti naslov ovog poglavlja. Koje su dvije (ili tri!) riječi povezane u jednu i šta je rezultat tog povezivanja – šta znači ta kovanica?

Pitaš li se ponekad čemu služi škola? Zašto u njoj moramo sjediti, zašto se moraju slušati, čitati, gledati i raditi i stvari koje nas ne zanimaju i od kojih ne vidimo koristi? Slažeš li se s izrekama da je znanje bogatstvo, da čovjek što više zna – više vrijedi? Postoje li neka znanja koja su beskorisna? Misliš li da Ti je *sve* što učiš u školi potrebno, neophodno? Obrazloži svoje odgovore. Da li bi Tvoja škola bila bolja da ima predmete kao u Hogswarthu, školi za čarobnjake koju pohađa Harry Potter? Ima li Tvoja škola laboratorije, takmičenja u znanju, sportske turnire, vlastitu tradiciju? Pokušaj zamisliti sekciju koja bi bila zanimljivija od sata provedenog na Facebooku? Opiši je.

Jerome David Salinger NA RUBU PROVALIJE

(Odlomak iz romana *Lovac u žitu*)

Retrospektivnim postupkom, prisjećajući se prethodne godine, kad je imao šesnaest, Holden Caulfield priča nam svoju životnu priču. Tinejdžer nemirnog duha, po mnogim stvarima jednak svim tinejdžerima, ponovo je izbačen iz srednje škole jer je, osim iz engleskog jezika, dobio negativne ocjene iz svih predmeta. Predbožićno je vrijeme i Caulfield se, vraćajući se kući da roditeljima saopšti vijesti, zadržava nekoliko dana u New Yorku. Tamo troši novac, zalazi u kafiće i upoznaje noćni život grada. Prateći njegove doživljaje, otkrivamo da je Holden mladi buntovnik koji se ne želi pokoriti pravilima svijeta odraslih jer u njima prepoznaje licemjerje i neiskrenost. Odrastajući, djeca gube iskrenost i naivnost koja ih je činila posebnim. Holden uviđa da se to događa već u školi i zato se, uprkos dobronamjernim savjetima profesora, ne želi prilagoditi i postati pokoran i dobar učenik. I među svojim prijateljima on prepoznaje izoještačenost i neiskrenost, pa je jedina osoba s kojom je blizak njegova mlađa sestra Feba u kojoj još prepoznaje dječiju neiskvarenost kakvu želi sačuvati u sebi. Zbog nje se na kraju romana ipak odlučuje vratiti kući.

Odlomak koji slijedi je dio njihovog razgovora o Holdenovim životnim željama.

Razmišljao sam o nečem drugom – o nečem ludom.

“Znaš li šta bih želio da budem?” rekao sam. “Znaš li šta bih želio da budem? Hoću da kažem, kad bi me neko stavio pred neki prokleti izbor?”

“Šta? Samo nemoj da psuješ.”

“Znaš li onu pjesmu Ako neko ulovi nekog dok kroz žito ide? Želio bih...”

“To ide ovako: Ako neko sretne nekog dok kroz žito ide!” rekla je Feba. “To je poema od Roberta Bernsa.”

Imala je, međutim, pravo. Tekst zaista glasi 'Ako neko sretne nekog dok kroz žito ide.' Tada to, međutim, nisam znao.

“Mislio sam da glasi Ako neko ulovi nekog”, rekao sam.

“Sad svejedno, stalno zamišljam mnogo male djece kako se igraju u jednom velikom polju žita. Hiljade male djece, a nikoga u blizini – nikog odraslog, mislim – osim mene.

A ja stojim na samom rubu jedne lude provalije. Šta mi je dužnost, treba da ulovim svakoga ko se zaleti ka provaliji – hoću da kažem, ako neko trči a ne gleda kuda ide, ja treba da iskrsnem odnekuda i da ga ulovim. To je sve što bi trebalo da radim čitavog dana. Da budem takav neki lovac u žitu. Znam da je to ludo, ali to je jedino što bih zaista želio da budem. Znam da je to ludo.”

(...)

Jerome David Salinger (1919.) američki je pisac, rođen u New Yorku. Promijenio je nekoliko škola i studirao na više fakulteta, ali nijedan nije završio. Učestvovao je u Drugom svjetskom ratu. Počeo je pisati već u petnaestoj godini, a prvu pripovijetku objavio je u dvadeset i prvoj. *Lovac u žitu* koji se, ovisno o prevodu, može naći i pod imenom *Lovac u raži* njegov je prvi i jedini roman. Objavio je još i priče: *Za Esme – s ljubavlju* i *podlošču*, *Visoko podignite krovnu gredu*, *tesari*, *Seymour – wood*, *Franny* i *Zooey*.

Proza u trapericama ili jeans proza

Nastaje u Hrvatskoj 60-ih godina 20. stoljeća po uzoru na J. D. Salinger i njegov roman *Lovac u žitu*. Glavni junak ove proze je netipičan, buntovan mladić koji se ne uklapa u svijet odraslih. Odrasli se oblače po pravilima, slušaju klasičnu muziku, govore standardnim jezikom, a glavni junak i njegovi prijatelji stvaraju svoju muziku i govor im obiluje žargonizmima.

U obojenom odlomku nalaze se različite vrste zamjenica. Pronađi barem jedan primjer za:

- a) ličnu
- b) odnosnu
- c) povratnu
- d) povratno-prisvojnu
- e) pokaznu
- f) neodređenu zamjenicu.

“Meni ne pada na pamet da ti pričam o tome,” rekao je, “da su samo obrazovani i školovani ljudi sposobni da daju zaista dragocjen doprinos svijetu. To nije tačno. Ali tvrdim da obrazovani i školovani ljudi, ako imaju talenta i stvaralačke snage od kojih će početi – što je, na nesreću, rijetko kada slučaj – imaju mogućnosti da ostave iza sebe neizmjereno više dragocjenih ostvarenja nego ljudi koji posjeduju samo talent i stvaralačku snagu. Takvi teže da se izražavaju što jasnije i obično posjeduju strast da slijede svoje misli do kraja. I – što je najvažnije – u devet slučajeva od deset takav čovjek posjeduje više skromnosti nego neki neškolovani mislilac.”

Razgovor o odlomku

Osjećaš li se i Ti ponekad usamljeno? Razumiju li roditelji, prijatelji, nastavnici uvijek ono što misliš ili o čemu govoriš?

Želiš li promijeniti neka pravila koja se pred Tebe postavljaju? Šta je potrebno mijenjati?

Moraju li se učenici prilagođavati pravilima škole?

Treba li se škola prilagoditi potrebama učenika?

Zašto Holden želi postati lovac u žitu?

Je li moguće da polje žita bude škola, a lovci nastavnici koji čuvaju djecu od provalije?

Je li Tvoja škola takva?

Smatraš li da je polje žita – polje slobode? Zašto je onda potreban lovac?

Razumiješ li šta je Caulfieldu nastavnik htio reći? Zašto obrazovani ljudi imaju više mogućnosti da stvore vrijedne stvari? Želiš li Ti dati svoj doprinos svijetu? Hoće li Ti škola u tome pomoći? Kako? Zašto je važno biti skroman?

Another brick in the Wall je pjesma iz rock-opere *The Wall* (1980.) grupe Pink Floyd: nakon što ga na času uvrijedi nastavnik, učenik zamišlja pobunu djece u školi. Pjesma je u nekim zemljama bila prva na top-listama, a u tada rasističkoj Južnoafričkoj Republici bila je zabranjena. Pogledaj spot na *YouTubeu*, i *prochataj* o njemu s društvom.

Branko Ćopić BAŠTA SLJEZOVE BOJE

Muškarci obično slabo razlikuju boje, ali jedan takav neznajša u bojama kakav je bio moj djed, e, takvog je bilo teško naći. Njegov spektar svodio se na svega četiri osnovne boje, a ono ostalo – to nije ni postojalo ili se svodilo, u najmanju ruku (ako je čiča dobre volje!), na neki vrlo neodređen opis: “žuto je, a kao i nije žuto, nego nešto onako – i jeste i nije”.

Kako je na ovome našem šarenom svijetu većina stvorenja i predmeta obojena “i jeste i nije” bojom, to je s mojim djetdom oko toga uvijek dolazilo do nesporazuma i neprilika.

U jedno od najprijetnijih doba godine, skoro preko noći, rascvjetao bi se u bašti kraj naše kuće crni sljez i ljupko prosinuo iza kopljaste pocrnjele ograde. On je u mirna sunčana jutro zračio tako povjerljivo i umiljato da to nije moglo izmaći čak ni djedovu oku i on bi udobrovoljeno gundao majučić se po dvorištu:

– Pazider ga, sva se bašta modri kao čivit.

Ono, istina, na sljezovu cvijetu jedva da je negdje i bilo tragova modre boja, ali ako je djed kazao da je modra, onda ima da bude modra i kvit. Isto se tako moglo desiti da neke godine djed rekne za tu istu baštu da se crveni, i onda za tu godinu tako i važi: sljez mora ostati crven.

Djedov rođak Sava Damjanović, negdašnji kradljivac sitne stoke, a pod starost ispičutura i pričalica, i nenamjerno je znao da najedi mog dobrog djeda. Dok djed priča, on ti ga istom začuđeno prekine:

– Otkud lisica crvena, kad je žuta!

– Hm, žuta? – beči se djed. – Žut je tvoj nos.

Sava zabrinuto pipne svoj ružičast baburast nos i vreći:

– Crvena! Ta sve nacije odavde do Bihaća znaju da je žuta, a ti...

Savin svijet prostire se do Bihaća, jer je čiča nekoliko puta tamo ležao u apsu, ali čak ni ti prostori ne mogu da razuvjere mog djeda.

– Hm, Bihaća! I drugi su ljudi ležali u bihaćkoj “Kuli” pa ne vele da je lisica žuta. Bolje ti je pij tu moju rakiju i čuti, ne kvari mi unučadi.

A unučad, nas troje, nabili se u čošak blizu staraca i čekamo kad će Sava započeti sa svojim lopovskim doživljaji-

Branko Ćopić (1915.) je rođen u selu Hašani blizu Bosanske Krupe. Školovao se u Bihaću, Banjoj Luci, Sarajevu i Beogradu, a književnim stvaralaštvom počeo se baviti još u đlačkom dobu. Pisao je pripovijetke, pjesme, romane, komedije te scenarije za pozorište i film. Neka od njegovih najpoznatijih djela su: *Ježeva kućica*, *Magareće godine*, *Orlovi rano lete...* Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja.

U lov na pridjeve!

Sigurno primjećuješ da je priča puna pridjeva.

Analiziraj tekst, pronađi pridjeve i odredi njihovu funkciju u tekstu.

Pre(ne)poznate riječi:

aps; **buvara** – zatvor

čivit – vrsta plave boje, indigo

ispičutura – pijanica

majućić (se) – vrzmajućić se

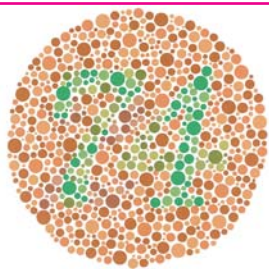
najediti – naljutiti

neznajša – neznalica

otklipsati – otići klipšući (hodati teško od umora i iscrpljenosti)

uzrikiti – zagledati

vrećati – oglašavati se kao jarac

Ishihara test

Daltonizam je nesposobnost razlikovanja boja. Postoji nekoliko vrsta sljepila na boje, a daltonisti najčešće imaju problema s raspoznavanjem crvenih i(li) zelenih nijansi. Da li je neka osoba daltonista, utvrđuje se pomoću Ishihara testa, nazvanog po njegovom autoru, japanskom doktoru Šinobuu Išihari. Test čini niz od 38 tablica na kojima su prikazani krugovi s nasumično raspoređenim i obojenim tačkama raznih veličina tako da ocrtavaju broj koji posmatrač treba razaznati. Raspoznaješ li brojeve na slici ili Ti to predstavlja problem?

Piši i Ti kao Čopić

Puše kao gusak! Je li Ti od ranije poznato ovo poređenje? Sigurno ćeš u Čopićevom jeziku naći još neke originalne stilske figure i riječi koje čuješ prvi put. Osim što poredi djeda s guskom, pisac nastavlja svoj neobični način upoređivanja s guščijim svijetom pa koristi i metaforični glagol doperjati. Pokušaj i Ti pisati drugačije, originalno! Pronađi nova poređenja i metafore u biljnom, životinjskom, vodenom svijetu! Osvježi svoj stil!

ma. Prepirka o bojama baš nas nimalo ne interesuje, lisica je lisica pa ma kakve farbe bila.

Zbog djedove tvrdoglavosti u pogledu boja i ja sam, već na prvom koraku od kuće, upao u neprilike.

Bilo je to u prvom razredu osnovne škole.

Negdje sredinom godine učiteljica nam je pričala o vuku, te živi ovako, te hrani se onako, dok će ti odjednom upitati:

– Djeco, ko zna kakve je boje vuk?

Ja prvi digoh ruku.

– Evo ga, Branko će nam kazati.

– Vuk je zelen! – okidoh ja ponosito.

Učiteljica se trže i začuđeno nadiže obrve.

– Bog s tobom dijete, gdje si to čuo?

– Kaže moj djed – odvalih ja samouvjereno.

– Nije tačno, vuk nije zelen.

– Jeste, zelen je! – neočekivano se uzjogunih ja kao pravi unuk čestitog djeda Rade.

Učiteljica mi priđe sasvim blizu, ljutito uzriki u moje lice i povuče me za uvo.

– Kaži ti svom mudrom djedu da to nije istina. Vuk je siv. Siv, zapamti.

Skoro plačući otklipsao sam tog dana kući i šmrcajući ispričao djedu sve što se u školi dogodilo.

Ni slutio nisam kakva će se bura oko toga podići.

Šta! Pred čitavim razredom njegovog unuka, miljenca, tegliti za uši, a uvaženu starinu posprdno nazvati mudrim, bolje rečeno budalom! Dotle li smo došli? I još reći da vuk nije zelen već nekakav... hm! E, to ne može tek tako proći.

Sjutradan, pušući poput guska djed je doperjao zajedno sa mnom u školsko dvorište i pred svom dječurlijom razgalamio se na učiteljicu:

– A je li ti, šiškavico, ovakva i onakva, ti mi bolje od mene znaš kakav je vuk, a? Nije zelen? Pazi ti nje! Ja se s vucima rodio i odrastao, čitavog vijeka s njima muku mučim, a ona ti tu... Po turu bi tebe trebalo ovim štapom pa da se jednom naučiš pameti.

Izvika se djed, rasplaka se učiteljica, a mi daci, od svega toga uhvatismo neku vajdu: toga dana nije bilo nastave. Već sljedećeg jutra djeda otjeraše žandarmi. Odsjedi stari na sedam dana u sreskoj "buvari", a kad se vrati, ublijedio i mučaljiv, on mi naveče poprijeti prstom.

– A ti, jezičko, nek te ja još jednom čujem da blejiš kakav je ko pa ću ti ja pokazati. Vuk je zelen, heh! Šta te se tiče kakav je vuk.

– Pa kad me je ona pitala.

– Pitala te, hm! Imao si da ćutiš i kvit.

Sljedećeg proljeća, bujnog i kišovitog, sljez u našoj bašti rascvjeta se kao nikad dotad, ali starina kao da ga ni zapazio nije. Nisu tu pomogla ni sva trtlanja neumornog rođaka Save, djed je bio slijep i za boje i za sve cvijeće ovoga svijeta. Tuga da te uhvati.

Minulo je od tih neveselih dana već skoro pola vijeka, djeda odavna nema na ovome svijetu, a ja još ni danas posigurno ne znam kakve je boje bio sljez. Znam samo da u proljeće iza naše potamnjele baštenske ograde prosi-ne nešto ljupko, prozračno i svijetlo pa ti se prosto plače, iako ne znaš ni šta te boli ni šta si izgubio.

Razgovor o priči

U kojem je licu ispričana priča? Ko je priča? Ko je glavni lik, djed ili dječak? Pripovjedač govori o djetinjstvu, šta pamti iz tog perioda? Koji ga lik iz te životne dobi fascinira? Kako sve dječak naziva djeda, kako ga opisuje? Izdvoji atribute koje upotrebljava. Šta nam to govori o njihovom odnosu? Kako Ti doživljavaš pripovjedačevog djeda? Prema Tvom mišljenju djed je:

- a) čudak
- b) dobičina
- c) tvrdoglav.

Obrazloži svoj odgovor.

Obrati pažnju na to kako je opisan djed, a kako njegov rođak Sava. U čemu je razlika? Objasni je. Kako reaguje dječak kada se učiteljica okomi na djeda? Kako reaguje djed? Kome dječak više vjeruje, sebi ili djedu? Zašto? Da li si i Ti imao/la neku sličnu nepriliku kao pripovjedač? Ako jesi, ispričaj je. Misliš li da je djed zaista daltonista ili ima svoj pogled na svijet? Imamo li pravo na svoje mišljenje? Ima li iko pravo tjerati nas da odustanemo od svog stava? Mijenjaš li ikada mišljenje samo da bi se slagalo s mišljenjem ostalih? Zašto? Gdje je Sava naučio prilagoditi svoje mišljenje većini? Šta misliš, da li je to bilo dobrovoljno ili pod nekom vrstom prisile? Tjeraju li nas ponekad i ustaljena pravila neke ustanove, npr. škole, na poslušnost i odricanje od vlastitog promišljanja? Misliš li da se u školi uvijek govori istina? Djed savjetuje unuka da ubuduće šuti kad ga neko nešto pita. Da li je šutnja znak slobode? Treba li ostati pri svome mišljenju po svaku cijenu? I djed je na kraju promijenio mišljenje? Kada i zašto? Šta izaziva humor u djelu? Da li ga pisac postiže jezikom? Izdvoji riječi koje u Tebi izazivaju smijeh. U priči ima mnogo humora, ima li tuge? Za čim žali dječak?

I Tebe je rastužio kraj? Ko je onda pripovjedač, dječak ili odrastao čovjek?

Sloboda govora

Sloboda govora ili izražavanja je pravo iznošenja vlastitog mišljenja bez straha da će Te neko zbog toga kazniti. Zajedno s pravom na život, obrazovanje, zabranu mučenja i drugim pravima, sloboda govora spada u temeljna ljudska prava koja samim činom rođenja stiče svako ljudsko biće, bez obzira na spol, porijeklo ili državljanstvo. S ciljem sprečavanja kršenja ljudskih prava, Ujedinjeni narodi su 1948. godine donijeli *Opću deklaraciju o pravima čovjeka* ili *Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima*. Na slici je Eleanor Roosevelt, žena 32. američkog predsjednika Franklina D. Roosevelta, koja se lično angažirala u kampanji za usvajanje *Deklaracije o pravima čovjeka*.

Lamija Begagić je rođena 1980. u Zenici, a živi u Sarajevu. Urednica je dječijih listova *Kolibrić* i *Palčić*. Piše za djecu i odrasle. Objavila je dvije zbirke priča – *Godišnjicu mature* i *Jednosmjerno*. Dobitnica je specijalne nagrade Fondacije *Farah Tahirbegović* za doprinos razvoju izdavačke djelatnosti, književnosti, biblioteкарства i opće kulture.

Obrati pažnju na riječi koje se u ovoj rečenici ponavljaju. Šta je spisateljica postigla tim ponavljanjem?

- a) Dala je dugoj rečenici lijep ritam.
 - b) Povezala je više prostih rečenica u jednu složenu.
 - c) Naglasila je emociju svoje junakinje prema prošlosti.
- Zaokruži jedan, dva, ili možda sva tri odgovora :-)

Pre(ne)poznate riječi:

gepek – prtljažnik

kumulonimbus – gust i taman oblak, visine od 0,4 do 16 km, redovito donosi pljusak, pojačan vjetar, često i grmljavinu, a katkada i tuču

šajba – prozorsko staklo (kuće, automobila...)

Lamija Begagić KUMULONIMBUS

Možda je bilo pametnije da smo krenuli koji dan ranije. No, pametnije nije baš uvijek i najsretnije. Nisam je imala srca odvojiti od mojih roditelja i oduzeti joj taj posljednji vikend. Nedjelja je predveče i moja kćerkica i ja vozimo se natrag kući nakon što je cijelo ljeto provela na planini. Iza nas ostaju moji roditelji i njihova dva psa, iza nas ostaje još zeleno lišće na granama, iza nas ostaje svježije pozno ljeto. U gepeku nosimo nov novcati školski ruksak, na zadnjem sjedištu vozim smeđe okice pune suza koje više nemaju gdje doli po zakonu gravitacije poteći niz lice. Vrijeme je loše i sutra je ponedjeljak, njen prvi školski dan.

Ne želim misliti, a kamoli govoriti, o tome kako je i u šta prošlo njenih šest godina, ne želim se sjećati njenih suza u vrtiću, ne želim ni pokušavati pronaći sve što je iza nas ostalo. Želim da je razgovorim, da prestane plakati i da se raduje tome što joj slijedi.

– Te gljive što si brala s dedom, kakve su bile? – pitam prvo što mi pada na pamet.

– Ružne – muca ona.

– Zašto?

– Nisu bile za jelo i poplavile su, ko modrica, kad smo ih raspolovili.

– Kao modrica? – divim se njenom poređenju. – Da, kao ono kad te neko udari. I kažu da su gorke. – A jesu li otrovne? – Nemam pojma. – Šta je deda rekao? – Valjda jesu. Nemam pojma.

Nije lako sa klupkom dijaloga koje se ne odmotava i ne otkotrljava. Nea nije takva. Obično mnogo voli da priča. Osim kad guta suze.

– Nemoj da se brineš. Vidjet ćeš kako će ti biti zabavno. Ići će i Dino. Možda s tobom i u razred.

Opet je ćutala. I ćutala je i na svaki naredni podražaj, iako sam joj pokazivala čiku koji prodaje kućice za pse kraj puta, iako sam kupila teglu kupina od djevojčice sa sporedne ceste, iako sam joj dozvolila da sama kroz prozor doda novce čiki u naplatnoj kućici. Nije više plakala, ali nije se ni smijala, ni govorila. Nije htjela ni razgovarati na telefon kada su moji zvali da upitaju kako napreduje put, samo je gledala u nebo.

– Ono je ružan oblak – progovorila je nakon sat vremena vožnje.

Zaista je bio, veliki prijeteći kumulonimbus koji se stvorio od ko zna kud, taman kada smo se mi spustili sa planine i izašli na magistralni put prema gradu. Nije mi se svidjelo što je tu, tik iznad nas. Nea nije izgledala preplašeno. Znala je ponešto o oblacima, kao i o gljivama, šumskim plodovima, skakavcima, kišama...

– Znaš li kakvi su to oblaci? – upitala sam je, pomalo da je razgovorim, pomalo iz radoznalosti, iz čudne pozicije iz koje sam na momenat progovorila kao da je ona, moja kćerka, starija i mudrija od mene. Strepila sam od njenog odgovora, kao da očekujem da stari vrač da svoju prognozu, pa kakva je da je.

– Znam. Pa znaš i ti. Ružni i nose oluju.

Da, znala sam. Osjećala sam da joj utjeha ne treba, ali sam se plašila da ću iznevjeriti svoju sliku o sebi ako joj utjehu ipak ne ponudim. Pa nek radi s njom šta hoće.

– Ma dobro, ne mora značiti. Možda ga vjetar raznese, pa prođe bez oluje. Možda bude tek neki kratki ljetni pljusak.

– Nemam pojma – progovorila je ona, kako sam i očekivala. Naravno da joj utjeha nije trebala i da mi je bacila nazad u lice. Eto ti tvoje riječi nazad, ne trudi se, briga me za glupe oblake i oluju, ja sam tužna jer idem u grad i u školu. To mi je poručila, sigurna sam, znam ja Neu. Umjesto daljnjih pokušaja da riječima učinim bilo šta, upalila sam radio, tiho. Stidljivo su iz zvučnika izmilili neki zvuci. Bilo je skoro pa ugodno, dok krupne kapi kiše odjednom nisu zabubnjale po autu, po šajbi i limu. Postajalo je sve jače i jače i znala sam da to nisu čista posla.

– Grad – dobacio je Vrač iz sigurnosti svoje sjedalice.

Da, padao je grad. Tuča. Veliki komadi leda. Tražila sam neko mjesto na kojem se mogu sakriti, neko odmorište gdje ćemo stati, neki put koji skreće u nepoznato i iznad kojeg ne bdije prijeteći kumulonimbus, ružni oblak koji nosi oluju kad nam najmanje treba.

– Samo ću se zaustaviti sa strane, Nea. Bojim se da će mi oštetiti brisače ili slomiti šajbu, a onda nismo nigdje prispjele – rekla sam, nadglavavajući se sa bijesom oluje. Nea je klimnula glavom. Zaustavili smo se i ugasili motor. Ostavili smo upaljena sva četiri svjetla. Pojačali smo muziku. Čitali smo neko vrijeme. Neko duže vrijeme. Sve

Kako pojave i stvari dobivaju imena?

Na slikama su četiri osnovne porodice oblaka: kumululus, stratus, cirus i nimbus.

Nazive su dobile od latinskih riječi: *cumulus* znači nagomilan, grudast; *stratus* znači prostrt, slojevit; *cirrus* znači kovrčast, vlaknast; a *nimbus* znači kišni.

Na osnovu prijevoda latinskih riječi uoči sličnost naziva i izgleda oblaka na fotografiji. Na kojoj je fotografiji kumululus, a stratus, cirus i nimbus?

Nakon uočene sličnosti, lako ćeš odgovoriti na pitanje iz naslova.

Puhara je ime dobila po tome što kad ostari – ispuše. Mlada, ispunjena je bijelim mesom koje je jestivo, ali čim počne mijenjati boju, u sivo ili žuto, nije više za kuhinju. Meso se vremenom pretvori u spore (jedan od načina na koji se gljive razmnožavaju; znaš li drugi?) koje, kad ovojnica pukne, vjetar raznese po okolini. *Gljivolov* je lijep i koristan sport, ali nipošto nije za amatere! Ne beri gljivu za koju potpuno nisi siguran kakva je. Međutim, potpuno je bezopasno uzeti gljivarski priručnik, i zabaviti se odgonetanjem imena: sunčanica, dedek, kneginja, rujnica, lisičica... Šta misliš, kako su ove gljive dobile narodne nazive? Kako naš jezik (naravno, misli se na ljude koji govore tim jezikom) smišlja nazive za stvari? Kako u jeziku nastaju nove riječi? Da li je neko u Tvom razredu majstor tog zanata?

što sam smislila da kažem zvučalo je jadno. Onda sam odustala od svega i nadala se da će je kiša uspavati.

– Te ti gljive rastu ispod hrasta. Znaš onog hrasta gore kod stepenica? – iznenadila me Nea vraćajući se na početak naše priče, kao da hoće da probamo ispočetka s ovim putovanjem.

– Znam, pile, znam taj hrast, naravno.

– Ali nije mi sad do njih, one su gorke. Ali šta će biti s onim puharama? – upitala je zabrinuto.

– Kako misliš šta će biti?

– Pa ono što kažu kao gljive poslije kiše, šta tačno misle?

– Misle da gljive više rastu nakon što padne kiša. Pojavljuju se na svakom ćošku – dodala sam, uz osmijeh.

– Dobro je – uzdahnula je Nea i nasmijala se. – A kako vi sve to znate? – pitala me.

Rekla sam nešto o školi, tiho. Rekla sam da smo učili u školi, iako sam vjerovala da je sve to što već zna o kišama, oblacima, dugi i gljivama vrednije i važnije od svega što će od ove jeseni naučiti.

A jesen je počinjala, polako. Trebalo je samo stati sa strane, sačekati da prođe taj kumulonimbus, da nam automobil ostane čitav i da nastavimo dalje.

Oči su joj se sklapale. Odrazi svjetla auta u vodi i zvuk kiše po limariji uspavali su je.

Sanjala je gljive poslije kiše, i slatke, i gorke, u isto vrijeme.

Razgovor o priči

Ko su junakinje ove priče? O čemu razgovaraju? Zašto taj razgovor zapinje? Zašto je Nea neraspoložena? Šta za nju predstavlja povratak kući? Kakav je njen odnos prema gradu u kojem živi i školi u koju će uskoro poći? Zašto je djevojčica na kraju ipak pristala na razgovor s majkom? Šta je utjecalo na promjenu njenog raspoloženja? Pripovjedačica kaže da na zadnjem sjedištu vozi *smeđe okice pune suza*. O kakvom stilskom sredstvu je ovdje riječ? Pronađi još stilskih sredstava u priči. Kojom vrstom karakterizacije autorica slika svoje likove? Da li je fabula priče razvijena? Koji motivi prevladavaju u priči – statički ili dinamički? Koje događaje možeš povezati u uzročno-posljedični niz? Koji od tih događaja predstavlja zaplet, koji kulminaciju, a koji rasplet? Postoje li u priči lirski elementi? Koji? Kakvu funkciju u priči ima oblak? Šta on simbolično predstavlja? Tema priče je:

- branje gljive
- polazak u školu
- nevrijeme praćeno gradom.

Objasni svoj izbor. Šta je poenta priče? Kako majka zna šta djevojčica sanja? U kakvoj su vezi taj san, gljive, oblak i škola?

Viktor Ivančić PRIČAM TI PRIČU

(Iz kolumni *Bilježnica Robija K.*)

Robi K. je dječak koji s mamom, tatom i sestrom živi u Splitu i zapisuje svakodnevene događaje, najčešće iz doma ili iz škole.

Za D.

Moja mala sestra Damjana je strmeknula se niza skale u portunu i žgincala je rukicu. Onda su njoj na hitnoj stavili rukicu u gips. Damjanica je ležala na krevi u sobi i jecala je: "Maloj je bola bola! Maloj je bola bola!" Moj tata je ležao do nje na krevi i milkijo je po kosici. Tata je Damjanici govorijo: "Pročeti to, zlato tatino! Šta oćeš da ti tata radi da prođe bola bola?" Damjanica je njemu rekla: "Pričaj mi priču!" Tata je rekao: "Priču? Pa znaš, sunce, da ti je tata tu malo tanak..." Samo Damjanica je napečila usta i rekla je: "Mala oće da joj tata priča priču!" Tata je rekao: "Dobro, dobro, pričaćemo priču!"

Onda je tata malo mozgao i kolutačio sa očima dok je milkijo Damjanu po kosici. Onda je on nakašljao se i počeo je pričat priču: "Bila jednom jedna mala princeza..." Damjana je rekla: "I?" Tata je rekao: "I princeza je pala niza skale od portuna i žgincala je rukicu..." Damjana je rekla: "I?" Tata je rekao: "I onda je njoj stavilo rukicu u gips..." Damjana je rekla: "I?" Tata je rekao: "I onda je princezici bila bola bola pa je zvala tatu da joj priča priču..." Damjana je rekla: "I?" Tata je rekao: "I onda je njoj tata pričao priču o jednoj maloj princezi..." Damjanica je pitala: "Kojoj princezi?" Tata je rekao: "Maloj princezi koja je pala niza skale i žgincala je rukicu..." Samo onda je Damjana rekla: "Pa tu si mi priču već pričao!" Tata je rekao: "Ma je, al sad pričam priču koju priča tata princezi, razumiš? Pričam ti priču u priči, bereš?" Damjanica je podviknila: "Neću tu, tu si mi o princezi već pričao!" Tata je pitao: "Pa koju oćeš, zlato?" Damjana je rekla: "Neku o zeki ili medi!" Tata je rekao: "Okej, okej... Oćemo o zeki ili o medi?" Damjanica je rekla: "O zeki!" Tata je malo mozgao i kolutačio sa očima dok je milkijo Damjanu po kosici. Onda je on rekao: "Bio jednom jedan mali zeko..." Damjanica je rekla: "I?" Tata je rekao: "I onda je on pao niza skale od portuna i žgincalo je rukicu..." Samo onda je mo-

Viktor Ivančić (1960.) rođen je u Sarajevu. Po zanimanju je novinar, jedan od osnivača i urednik čuvenog satiričnog sedmičnika *Feral Tribune*. Autor je knjiga *Točka na U*, *Vita activa* i *Bilježnica Robija K.*

Pisac za ovu priču, koju je prilagodio Tvojoj čitanci, kaže: *Meni ovaj Robi izgleda baš idealan za lektiru. Vrlo je poučan, a pokriva područja ljubavi, seksualnosti, optimizma, budućnosti, multimedijalnosti, spolne ravnopravnosti, pedagogije...*

Pre(ne)poznate riječi:

aj kimba – izlazi
arlauknuti – zagalamiti, zaurlati, zavikati
baremko – bar, barem
bereš – razumiješ
brokva – ekser, željezo
dogibati – doći
drobiti – mnogo pričati, uglavnom nešto nevažno
duriti se – ljutiti se
Glorija – hrvatski sedmični magazin za žene
kažimprst – kažiprst
kolutačiti – kolutati
komatoza – koma, nesvijest, ovdje zbunjenost, šok
krembil – kretan + debil
kreva – krevet
kušin – jastuk
kužina – kuhinja
kužiti – shvatiti

Šta je prikazano na ovoj slici?
Koja dva detalja jasno nose ideju
crteža? Koji je proizvod mašte, a
koji promatračkog dara?

Pre(ne)poznate riječi:

naravski – naravno
ogavno – ružno, odvratno
ombrve – obrve
ošamut – ošamućenost
portun – ulaz u kuću, zgradu
strmeknuti se – spotaknuti se na
strmini; pasti sa visine
skale – stepenice
smajli – osmijeh
spika – priča
špaher – šporet na drva
šund – bezvrijedno djelo
tanak – nevješt
viš – vidiš
zacendrati – prigovarati na rubu
plača, gundati
žgincati – uganuti, iščašiti

ja sestrice Damjana opet počela plakat i vikat da joj je bola bola.

Onda je moja mama uletila u sobu i viknila je prema tati: "Daj, čoviče, umisto da dite umiriš, ti je još rasplačeš! Pa viš da joj je bola bola!" Tata je rekao: "Ne kužim, majkemi, najnormalnije sam joj pričao priču!" Damjanica je zacendrala: "Ne valja tatina priča! Maloj nije dobra tatina priča!" Mama je njoj rekla: "Naravski da ne valja, zlato, šta si drugo mogla očekivat! Saće tebi mama ispričat priču!

Odma će ti proć bola bola!" Onda je mama istirala tatu iz krevete i legla je kod Damjanice. Tata je zamuckao: "Pa mogu ja, nije problem..." Mama je njemu rekla: "Daj, aj kimba iz sobe! Ako nisi u stanju malu curicu umirit, onda ne znam zašta si!" Onda je tata popišan izgibao iz sobe.

Tata je sjedio za stolom u kužini i pušijo je duvan. Plus je svako malo gledao prema vratima od sobe di su bile mama i Damjanica. Tata je u sebi mislijo: "Saće mala proplakat! Saće mala proplakat!" E ali nije Damjanica plakala. Iz sobe je dolazila samo tišina. Tata je pušijo novi i novi duvan i gledao je prema vratima. Plus je u sebi mislijo: "Saće mala proplakat! Nema glupsonica pojma o pričama!" E ali nije Damjanica plakala. Onda je uskoro mama utiho izašla iz sobe i dogibala je u kužinu. Tata je nju pitao: "I? Šta je bilo?" Mama je rekla: "Šta šta je bilo? Pričala sam joj priču i dječe je zaspalo! Eto šta je bilo!" Tata je rekao: "Zaspala? Od priče?" Mama je rekla: "E, od priče! Šta se čudiš?"

Onda je tata mami rekao: "Kako to ti uspiješ, a ja ne uspijem?" Mama je rekla: "To ti promisli malo sam sa sobom!

Da si normalan roditelj zna bi ditetu baremko ispričat priču!" Tata je skupljao usne i tresao je sa bradom. Onda je on rekao: "A je, čoviče, stvarno sam nula od roditelja!"

Mama je rekla: "Tu nemam šta dodat ni oduzet! Kužiš se u pedagogiju ka brokva u vitamine!" Tata je rekao: "Isto mi se čini da Robi nije bijo tako prekomplificiran kad je bijo skroz mali, a?" Mama je rekla: "Robi je bijo krembil na ćaću! Nije on za usporedbu!" Tata je tresao sa bradom i zacendrazio je: "Ali ona je tatino malo sunce! I plus joj je bola bola!" Mama je rekla: "Je, taj će ti proliv pomoć, kako ne! Triba se malo više pomučit za bit kvalitetan roditelj!"

Onda je mama odgibala do špahera da će skuvat ručak. Tata je izašao na balkon i pušijo je novi duvan. Plus su mu iz oba oka kapkale suzice žalosnice.

Poslje je tata svako malo virijo u sobu da vidi jel se Damjanica probudila. Kad se probudila, tata je utiho legao kraj nje i milkijo je po kosici. Tata je njoj šapnijo: "Kako si, zlato tatino? Jel ti malo manje bola bola?" Damjanica je rekla: "Manje je! Nema više bole bole!" Tata je nju pitao: "A šta ti je mama maloprije pričala, a?" Damjana je rekla: "Mama je maloj pričala priču!" Tata je pitao: "Kakvu priču?" Damjana je rekla: "Lipu priču!" Tata je rekao: "Jel? Aj ispričaj mi je, zlato, oš?" Damjanica je nasmjehuljila se i rekla je: "Bila jednom jedna Anželina Žoli..." Tata je dignio ombrve i pitao je: "Ko?" Damjana je rekla: "Anželina Žoli!" Tata je sa razrogačenim očima rekao: "I?" Damjana je rekla: "I onda je došao Bred Pit i oženio je!" Tata je rekao: "I?" Damjana je rekla: "I onda su Anželina i Bred usvojili puno malih crnčića i afrikančića!" Tata je rekao: "I?" Damjana je rekla: "I onda je Anželina ostala trudna sa Bredom i rodila je malu bebu..." Tata je rekao: "I?" Damjana je rekla: "I dok se Anželina Žoli bavila sa bebom onda se Bred Pit sjetio svoje bivše žene Đenifer Eniston..." Tata se zagrcnijo: "Koga?" Damjanica je rekla: "Đenifer Eniston!" Tata je podviknijo: "Koja je to?!" Damjana je rekla: "Ona šta je sad u intimnoj vezi sa Džonom Mejerom!" Tata je skočijo sa krevete i dreknijo je: "Aaaaaaj-meeee! Aaajme koje ogavnosti!"

Onda je tata uletijo u kužinu do mame i viknijo je: "A glupsonice jedna glupa, maloj si čitala Gloriju!" Mama je ukipala se kraj špahera i rekla je: "Nisam joj čitala!" Tata je arlauknijo: "Kako nisi?! Djete tamo brbota neke tračove o Anželini Žoli i Bredu Pitu! Meni si prodavala spiku da joj pričaš priču, a ustvari si joj čitala Gloriju!" Mama je rekla: "Nisam joj čitala, nego sam joj prepričavala iz glave!" Tata je pogledao u nju sa znutim ustima. Onda je on rekao: "Jesi ti normalna?! Pa oš da nam se djete odgoji na Gloriji, za majku božju?!" Mama je rekla: "Šta fali, neće bit ni prva ni zadnja!" Tata je rekao: "Aha, pa da postane ka ti! Jel to oš reć?" Mama je rekla: "Akoš vridat, nećemo dalje razgovarat!" Tata je podviknijo: "Pa Glorija je zadnji šund, ženska glavo! Jel ti to tvoja pedagogija?!" Mama je rekla: "A mali zeko nije šund, je li?" Tata je rekao: "Nije! Za Gloriju je mali zeko Na drini ćuprija! Oćeš da mi mom zlatu uzori u životu budu Bred Pit i Anželina Žoli?!" Mama je stavila ruke na kukove i rekla je: "E pa zašto je on-

Pričalac priča

U romanu *Šaka puna zvezda* pominju se, između ostalog, i pripovjedači koji pričaju priče na javnim mjestima okupljajući veliki broj slušalaca. (I prekrasna priča Čamila Sijarića, *Hasan, sin Huseinov* govori o tom lijepom, ali napuštenom/zapuštenom običaju: pronađi je i pročitaj.) Poznaješ li nekoga u Tvom mjestu ili Tvom okruženju ko bi se mogao baviti ovim zanimanjem? Da li je neko u Tvom razredu posebno talentovan? Kako bi izgledalo jedno razredno takmičenje u pričanju priča?

da tvoje zlato na malog zeku plakala, a na Bred Pita nije, a? To te ja pitam!" Tata je piljio u mamu sa lakšim ošamu-
tom. Onda je on rekao: "E sad, to ni ja ne kužim!" Mama je njemu rekla: "E pa kad ne kužiš, onda začepi!"
Moji mama i tata cjeli dan nisu razgovarali. Oni su prolazili jedni kraj drugog kao da se ne vide. Plus su se durili i imali su dignute brade. Onda su naveče legli u postelju bez laku noć. Oni su okrenili jedni drugom leđa i guze i zaspali su. Samo onda je moj tata usred noći se probudijo. Prvo on nije skužijo zašto se probudijo. Onda je skužijo da to je njega probudilo šta je mama govorila u snu. Mama je na kušinu imala zatvorene oči i smajlija na faci. Mama je govorila: "Ou Žorž... Ooou tenk ju, tenk ju, mister Kluni... Ooou, Žorž, ju ar sou hensam... Ju tink ajm priti? Rili? Ooou, Žoooooržžžž..." Tata je skočijo se iz krevca i stao je iznad mame. On je gledao u nju koljački. Mama je muljala sa glavom po kušinu livo desno i govorila je: "Ooou Žorž, dis vajn iz bjuuudifl... End dis sanset iz rili bjuuudifl... Ooou, Žorž, vot ar ju duing, Žoooooržžžžž..." Onda je tata naglo upalijo sviću i dreknijo je mami iznad glave: "Draga gospođo, neumjereno drobiš dok spavaš! Neumjereno!" Mama je trgnila se na kušinu i rekla je: "Šta je bilo?

Šta drobim?" Tata je naperijo kažimprst prema njoj i rekao je: "Čuvaj me se! Neumjereno drobiš dok spavaš! Totalno neumjereno! Čuvaj me se!" Mama je sa rukama trljala oči da dođe sebi od komatoze. Onda je tata unjeo se njoj u facu i dreknijo je: "Ko je Žorž?! Hitno da si mi rekla!" Mama je nasmjehuljila se i rekla je: "Mali zeko!"

Robi K. (IIIa)

Razgovor o kolumni

Dodatnu poteškoću razumijevanju predstavlja i način na koji Robi zapisuje događaje – on piše riječi onako kako se izgovaraju. Da li je to pogrešno, a ako zaključiš da jeste, šta misliš zašto ipak nije u Tvojim čitanci ispravljeno?

Šta je tema ove priče? Oko čega se mama i tata raspravljaju?

Koliko različitih priča Damjanica čuje? Koja od tih priča se tiče njenog života? Kakav je njen odnos prema toj priči? Zašto tata kaže da je zeko za *Gloriju – Na drini ćuprija?* (Šta je *Na Drini ćuprija?*) Šta je za tatu problem u vezi s *Glorijom?* Po čemu su priče o zekama i *Gloriji* slične?

Imaš li Ti svoj časopis? Zašto je baš on *Tvoj?* Koje njegove sadržaje preporučuješ?

Šta mama sanja, i zašto to tati smeta? Šta znači njen odgovor, da je Žorž – zeko?

Prisjeti se svojih lektira i tekstova u čitankama: koliko je među njima bilo priča o zekama, a koliko o temama koje se tiču Tvog vremena, Tvojih problema, Tvog života?

Istraži

Na slikama su, ali ne istim redom: Emma Goldman, Marguerite Yourcenar, Maria Curie, Arundhati Roy, Maria Montessori, Hannah Arendt, Frida Kahlo, Helen Keller, Simone de Beauvoir, Rosa Parks, Valentina Terješkova. Ko su sve ove žene? Zašto su važne? Šta misliš o njihovom djelu? Pokušaj na ova pitanja odgovoriti koristeći dva džokera: nekog od odraslih i internet.

Almir Alić (Zvornik, 1970.), diplomirao je na Elektrotehničkom fakultetu u Tuzli. Radio je kao novinar. Objavio je knjige: *Soliter Titanic*, *Piccolo Mondo* i *Boa u kokošinjcu*.

Pre(ne)poznate riječi:

akšam – predvečerje, prvi mrak
anegdota – kratka priča o zanimljivoj zgodi iz života poznatih ličnosti

argumenti pro & contra – dokazi za i protiv

bajat – star

bankrotirati – ostati bez novca

Biokovo – planina u Hrvatskoj

bljuvotina – povraćeni sadržaj

bonton – skup pravila i načina prikladnog ponašanja u društvu

Bremenski muzikant – bajka braće

Grimm u kojoj magarac, pas,

mačka i pijetao, nezadovoljni životom u svojim domaćinstvima,

odlaze u Bremen kako bi postali muzikanti; odlazak u Bremen

simbolično znači oslobađanje

budak – alat za kopanje

debata – diskusija u kojoj se analizira neki problem

deklamovati – govoriti izvještačeno, s praznim izrazima

dolma – jelo od sjeckanog mesa i riže

efekat staklenika – posljedica zagrijavanja planete Zemlje

emisija – emitovanje, odašiljanje

erozija – razaranje površinskog sloja zemlje

Almir Alić SABOTER DOBROVOLJNOG RADA (Odlomak iz romana *Boa u kokošinjcu*)

Roman Boa u kokošinjcu govori o odrastanju dva brata u Zvorniku u vrijeme socijalizma. Mlađi brat, zapravo pripovjedač, sjeća se niza anegdota iz porodice i škole (polazak u školu, prva ljubav, ljetovanje, fudbalski turnir, prvi bicikl). Ali priča nije samo urnebesno smiješna. Često se, kroz smijeh, govori o nekim jako ozbiljnim i tužnim stvarima.

– Posaditi drvo istinski je sevap! – govori mati, dok majstoriše oko vaze sa sobnim biljem. Govori nama, mada pažnju fokusira na svježije presađeni pelcer filadendrona. Debata se vodila oko mog učešća u školskom projektu pošumljavanja goleti. Nabrijani učesnici kućne rasprave iznose argumente pro & contra. Bratu je ideja fantastična, važno je da se izostane s nastave. Ne mari on puno za šumski fond. Što se njega tiče amazonsku džunglu možeš komotno pretvoriti u autoput, ako će se njime voziti školski bus prepun djevojaka. Taj ne primjećuje biljni hlorofil, ali zato naizust deklamuje zlatna pravila transportnog bontona:

– Štreberi sjede na prvom sjedištu, luzeri povrh točkova, a prava raja se okuplja na sećiji autobusa!

Argument prisustva djevojaka predstavlja dovoljan razlog da se prihvatim budaka i napadnem naše goleti, premda manuelni rad prezirem iz dna duše. Toliko, da zanemarujem uravnotežen psihofizički razvoj ličnosti.

Lopatu mrzim pa makar se zbog toga izmetnuo u fizičkog kretena. Država neplanski izvozi drvenu građu i polusirovine, a mi trebamo višak patriotizma prema toj istoj

imaginarnoj tvorevini pretočiti u sanaciju sveopšte krčevine. S druge strane, golet će pošumljavati i Tatjana M.

Vjerovatno će samo dijeliti sadnice gomili zaljubljenih hamala, ali svejedno će biti tu u prorijeđenom šumarku.

Za njen osmijeh bih od Biokova napravio Perućicu.

Mati riječ sevap neselektivno koristi, izjednačavajući problem erozije tla s bacanjem bajatog hljeba drinskim ribama.

Boguugodno djelo sadnje mladice njena je rijetka tvrdnja koja ima naučno polazište. Većina maminih izjava duboko zalazi u domen transcendetalnog. Kao naprimjer:

– Ne hodaj noću pored rijeke, možeš ograisati!

– Nemoj sjeći nokte u akšamski sat!

– Ne valja se šišati između utorka i četvrtka!

Trenutno dodaje umjetno đubrivo sobnim biljkama s čudnim imenima – filadendron, fikus, pelargonija, dracena, lavandula, ranunkula – i zbori o sevapu. Pelcere sakuplja neselektivno, ne bih se iznenadio da nam u kuću donese cvijet kakvog nepoznatog tropskog mesoždera i da jednog dana pored sobne flore zateknemo samo njezine krvave papuče.

Mislili smo da će mamina furka s pelcerima egzotičnih biljaka trajati jednako kratko kao ona s goblenima i oslikanom svilom. Iznenadeni smo činjenicom da mati sadi i presađuje zelene listove nesmanjenom žestinom i pri tome tepa biljkama kao nikom svom. Pročitala žena da biljke bolje napreduju ukoliko im pokloniš poneku lijepu riječ. Otac bi napredovao još bolje kad bi ga mati udostojila barem jednog komplimenta. Sitne laži, u ovakvim slučajevima, zapravo su preporučljive.

Matori se navikao na bračnu monotoniju, knjigama se zabarikadirao u spavaćoj sobi, naštikl'o telefonski kabal da može aparat ponijeti sa sobom i po cijeli dan uči i konsultuje beogradske profesore preko telefona. Telefonskih impulsa trošimo više nego struje. Stari će sigurno postati doktor nauka, ukoliko prethodno ne bankrotiramo.

Nemam jasan uvid u njegovo mišljenje o pošumljavanju goleti. Pretpostavljam da bi se ubleha kretala u smislu onog partizanskog hita:

– *Šume, šume najljepša vam hvala / U vama se sloboda rađala...*

Tako ja osvanem u starim farmerkama i još starijim patikama na autobuskoj stanici. Na ramenu mi obješena čuturica s vodom. Mislim da sam, iz nekog glupavog razloga, ponio i kompas. Neki je šmeker zaszvirao gitaru i svu raju okupio oko sebe. Bremenskog muzikanta proždiru pohotni pogledi raspjevanih djevojaka. Pjeva pripita omladina i filuje unutrašnjost autobusa kao sogan dolmu. Brat je sa starijom rajom zauzeo sećiju. Gledam gdje će Tanja spustiti mnogopoštovano dupe. Štreberka, sjeda na prvo sjedište, odmah do Rajka – nastavnika muzičke kulture. Želeći biti u njenoj blizini, poput posljednjeg papka, sjedam na mjesto iznad lijevog točka. Od prevelikog drmusanja, osjećam nagon za povraćanjem. Pijem vodu da prevarim galopirajuću mučninu. Tatjana uopšte ne gleda iza sebe. Sluša nastavnikovu mudru spiku o emisiji

Pre(ne)poznate riječi:

filadendron – ukrasna sobna biljka

flora – biljni svijet

fokusirati – staviti u središte događanja

furka – stav, mišljenje, ideja

goblen – vezeni zidni ukras

golet – zemljište na kojem nema vegetacije

hamal – nosač, nečiji poslušnik

hlorofil – lisno zelenilo

imaginaran – zamišljen

komotno – slobodno

kompas – naprava pomoću koje se određuju strane svijeta

konsultovati – pitati za savjet, za mišljenje

krčevina – iskrčeno zemljište, zemljište dobiveno krčenjem (oslobađanjem od kamenja, rastinja...)

linčovanje – zlostavljanje i ubijanje koje vrši razjarena svjetina

luzeri – gubitnici

manuelni – ručni

Molotovljev koktel – boca napunjena benzinom i začepljena krpom, služi kao eksplozivno sredstvo

monotonija – jednoličnost

nabrijani – pripremljeni za kakav okršaj

naizust – napamet

naštiklati – dodati još jedan dio na već postojeći

neselektivno – bez biranja

ograisati – oboljeti zbog bačenih čini

opoganjeni – prljavi, onečišćeni

Istraži

Šta su bile *radne akcije*? Možda u Tvojim porodici živi neko ko Ti može svojim uspomenu i sjećanjima pomoći da odgovoriš na ovo pitanje. Zapiši njegove riječi, zaviri u kutije sa starim fotografijama, *prosurfaj* po internetu... Postoje li u Tvojim školi *radne akcije*? Imaš li Ti prijedlog šta bi se na njima moglo *raditi*?

Pre(ne)poznate riječi:

papak – primitivac, prostak (žargon)

patriotizam – ljubav prema domovini

pelcer – mladica biljke koja se presađuje

Perućica – prašuma u BiH

pohotni – koji iskazuju čulnu strast, pohlepni, gramzivi

potrefiti – pogoditi

pneumatik – gumeni kotač punjen zrakom

saboter – onaj ko namjerno loše radi neki posao kako bi izazvao štetu

sanacija – poboljšanje, popravka

sevap – dobročinstvo, dobro djelo

slipava – ljepljiva

socijalizam – društveni poredak s radničkom svojinom nad sredstvima za proizvodnju

sogan – crveni luk

spika – priča

šmeker – onaj koji špijunira, uhodi; onaj koji voli lijepe stvari

štreberi – oni koji uče napamet, bez razumijevanja

transcendentalno – neshvatljivo, natprirodno, fantastično

ubleha – *prazna* priča, pretjerana hvala, laž

volontiranje – dobrovoljan, besplatni rad

štetnih gasova i efektu staklenika, a odgovara širokim osmijehom. Profil joj savršen, poput onog božanskog s antičkih kovanica. Ima plavu kosu, a nije glupa. Grudi joj se, od petog razreda, povećale za dva broja. Kad njima zaljulja u hodu učionicom, pola razreda dobije morskog bolešt.

Vozač autobusa se trudi da potrefi sve i jedan kamen na putu. Skakućem na pneumatiku i osjećam da ne mogu kontrolisati osjećaj mučnine. Grijanje furja iz ventilatora, a raja pjeva i poprdukuje. Ne znaš šta je gore, disati ili ne disati. Zaustim da upitam vozača:

– Mogu li dobiti kesu za povraća...? – a mlaz bljutave smješe sukne mi iz ždrijela.

Postavim ruke da prihvatim slipavu masu, ali ne mogu, mati je spremila obilan doručak. Pršti bljuvotina, zadah polusvarene hrane ispunjava okolni prostor. Nastupa lančana reakcija. Povraćaju svi oko mene, dok vozač bira zgodno mjesto s izvorskom vodom gdje bi mogao zaustaviti i oprati opoganjeni autobus. Bus se ljulja kao ukleti jedrenjak sa kojeg panično bježe prestravljeni mornari. Spas pronalaze na prvoj planinskoj česmi, gdje se temeljito peru – od glave do pete.

Tatjana mi upućuje pogled totalnog prezira. Dio Molotovljevog koktela, katapultiran iz mog ždrijela, uništio je rukav njene nove trenerke. Iz malenog ruksaka vadi papirnate maramice i gadljivo, s dva prsta, uklanja komade ne-

svarenog mljevenog mesa. Nastavnik Rajko bi me u zemlju satjerao, ali to nije pedagoški ispravna reakcija. Naročito u slučaju sina sekretara gradskih komunista. Jedva kontroliše gnjev dok plastičnom flašicom sapire uprljani rukav najdražoj učenicu.

Bracika se nekako probio do mene, nejakim tijelom zadržava masu spremnu da linčuje. Namiguje mi i veli:
– Bravo, majstore! Dvije muhe jednim udarcem. Izostali smo s predavanja, a izgleda da nema ništa ni od planiranog pošumljavanja goleti!

Razgovor o odlomku

Da li Te odlomak nasmijao? Ako jeste, navedi tri najsmješnija detalja.

Šta možeš reći o pripovjedaču; govori li on Tvojim jezikom?

Objasni i ocijeni izraze (smatraš li ih uspješnim, ili neuspjelim):

- Za njen osmijeh bih od Biokova napravio Perućicu.*
- Ima plavu kosu, a nije glupa.*
- Bus se ljulja kao ukleti jedrenjak sa kojeg panično bježe prestravljeni mornari.*

Slážeš li se s pripovjedačevim bratom da je dobar provod važniji od brige za amazonsku prašumu? Šta misliš o volontiranju; ima li smisla danas raditi nešto *džaba*?

Zašto pripovjedač rado kreće na rad koji inače ne voli? (Šta je *motivacija* lika?) Šta je sve Tvoja motivacija za rad koji ne voliš? Ili nikad ne radiš ono što ne voliš?

Koji je glavni događaj opisan u priči? Da li Te iznenadilo to što se zbio? Ili od početka znaš (jer pisac dobro priprema kulminaciju) da će se nešto takvo desiti?

Kako se odlomak završava? Ko je takvim krajem zadovoljan, a ko nije? Čije želje ostaju neispunjene? Zašto pisac *kažnjava* svog junaka? U čemu je taj junak pogriješio?

Koje osobine romana o odrastanju možeš prepoznati u ovom odlomku?

Roman *Boa u kokošinju* je autobiografski roman. Na slikama iz porodičnog albuma autora su on i njegov stariji brat, u vrijeme socijalizma u Jugoslaviji. Ako pročitaš cijelu knjigu, lako ćeš uočiti sličnosti junaka iz priče i likova na fotografijama. Ali nikada nemoj zaboraviti da su pripovjedač i lik u književnom djelu fikcija (izmišljeni, izmaštani) i da nisu isto što i stvarni čovjek, autor.

Zvornik

Grad na obali rijeke Drine. Još u srednjovjekovnoj Bosni, Zvornik je postao mjesto gdje se prelazi rijeka. Trgovci iz Dubrovnika, koji su putovali k sjeveru, najčešće su upravo tu prelazili s lijeve na desnu obalu Drine. Danas je u Zvorniku granični prelaz između Bosne i Hercegovine i Srbije.

Rafik Šami (1946.) nije pravo piščevo ime. Njegovo ime je Suhejl Fadil, a pseudonim Rafik Šami znači prijatelj iz Damaska.

Kad je imao dvadeset i pet godina, Šami je emigrirao u Njemačku. Studirao je hemiju, radio kao građevinski radnik i tako se izdržavao dok nije doktorirao. Pisao je tekstove na arapskom i njemačkom i uskoro pisanje postaje njegov glavni životni poziv. Šami je politički angažiran, zalaže se za suživot različitih naroda. Dobio je mnoge nagrade i jedan je od najpopularnijih suvremenih pisaca u Njemačkoj.

Rafik Šami KARMATSKA REPUBLIKA

(Odlomak iz romana *Šaka puna zvezda*)

U romanu pripovjedač, dječak, opisuje život u jednom starom kvartu Damaska. Njegov otac, pekar, smatra da je škola gubljenje vremena i nastoji da dječaka odvoji od školovanja i pridobije za pekarski zanat. Ali dječak je talentovan za pisanje i slobodno vrijeme provodi kod odraslog prijatelja i novinara Habiba koji ga podučava novinarstvu. Zajedno pišu i izdaju Novine u čarapi, koje postaju slavne, iako policija i vojska ne odobravaju njihov sadržaj, i šalju agente da otkriju i uhapse izdavače. Među agentima je otac njegove djevojke Nadije.

Dječak živo i toplo opisuje svoj komšiluk, obične i jednostavne ljude koji su mudri i odani jedni drugima i vrijednostima poput istine, pravde, ljubavi.

23. 5.

Čika Salim ne ume da kuva. Nikad nije ljudski ni naučio da kuva, a suviše je ponosan da bi od nekog tražio pomoć. Moja majka i ostale komšinice stalno se dovijaju ne bi li ponosni udovac ipak pojeo nešto kašikom.

“Ti se u kuhinju razumeš mnogo više nego moj muž. On kaže da je ovo skroz bljutavo. Hajde, molim te, probaj pa mi iskreno kaži kako ti se čini.”

“Pila sam kafu i opekla jezik, probaj ovo pa mi reci da li još nešto treba da se doda.”

“Danas sam posle petnaest godina konačno uspela da napravim ovo jelo, znaš kako je teško. Hoću da te čujem kako ga hvališ.”

“Nećeš mi verovati, ali danas mi se u snu javila Majka božja i rekla mi: 'Ondesi tanjir pasulja nekom kog najviše voliš a da ti nije u familiji, inače ćeš i drugi put dobiti boginje.' Čika Salime, nikog ne volim više nego tebe, a neću da opet dobijem boginje.”

I čika Salim je jeo da odvrati boginje, da potvrdi muževima kako im žene fantastično kuvaju, da utvrdi da nedostaje još trunčica korijandera, mada se i bez nje sasvim moglo, i tako bi svake nedelje dobio po jedan carski ručak.

28. 5.

Stalno se vraćam Nadijinim pismima. U jednom kaže: “Čak i da mi srce iz grudi iščupaju, ja ću te voleti onim što mi preostane.”

U obojenom odjeljku upotrijebljena su dva rečenična znaka. Čije su riječi obilježene znakom "...", a čije znakom '...'? Uočavaš li razliku u korištenju? Kako se zovu ovi znakovi?

Navodnicima nazivamo rečenične znakove koje koristimo kad navodimo (citiramo) tuđe riječi ili kad označenim riječima dajemo neko drugo, preneseno značenje. Ali što kada se u tekstu koji navodimo nađe neki drugi navod? U tom slučaju, kako bismo izbjegli ponavljanje istog znaka, koristimo POLUNAVODNIKE. Polunavodnici izgledaju kao apostrofi ('...').

Ispričao sam to Mahmudu, a on se zastideo što je onako loše mislio o njoj. Moramo da smislimo nešto da je vidim a da njeni to ne primete.

15. 10.

Šta je legenda a šta istina, to u Damasku nije baš uvek sasvim jasno. Kažu da je ovde negde iza ćoška neki skroz bezazlen lik po imenu Savle imao neko priviđenje pa je primio hrišćanstvo i postao apostol Pavle. Dok je bio Savle, proganjao je hrišćane. Jednoga dana krene on iz Jerusali- ma u Damask da ovde pronade Hristove pristalice, pohapsi ih i odvede u Jerusolim. Nešto malo pred Damaskom pojavi mu se, kao, Isus u vidu stuba svetlosti i prekori Sava- vla što ga stalno progoni. Savle pade ničice, a kad se ponovo pridigao, shvati da je slep. Onda mu je neki čovek po imenu Ananija iscelio vid i preobratio ga u hrišćanina. Ananijina ulica je nekoliko stotina metara udaljena od moje. Tamo ima jedna crkvice koja se po njemu i zove. Čika Salim kaže da je ona priča sa Savlom specijalitet Da- maska. E sad, ja znam da su sablje i svila iz Damaska na- daleko čuveni, ali za ovaj specijalitet nikad nisam čuo. Či- ka Salim kaže da Damask svaki čas uveze nekakvog Sa- vla, preradi ga u Pavla i onda ga pusti na čovečanstvo. Opet, i Pavle je bio proganjan zato što je hrišćanin. Dugo se skrivao od vojnika koji su ga tražili, pošto su ga smatra- li izdajnikom. Da nije bilo Pavla, danas ne bi bilo ni hriš- ćanstva. On je izgradio crkvu ovakvu kakva je i dan- danas. Kako li bi stvari išle na svetu da je tog Pavla, koji se noću smucao po mom sokaku a na kraju pobegao preko gradskih zidina skriven u korpi, šta bi, dakle, bilo da ga je neko ukebao i ubio? Da nastavim s ovom pričom ili sad već gnjavim? Moj sokak, sa svojim kućicama od ilovače, uticao je na čitav svet samo zato što je Pavle prošao kroz njega kad je kidao iz Damaska. (Kažu da je u poslednjoj udžerici pored zidina čekao dva dana dok se situacija nije malo raščistila.) Je li ovo bajka? Ima pravo onaj ludak kad kaže da je život duga koja se sastoji od mnoštva raznih boja. Ima ljudi koji od svih njih vide samo jednu, pa kažu "Vidi što je lepa ova zelena duga!" – kad vide samo ze- le- nu boju, ali duga bi bila dosadna da je samo zelena. Dugu čine upravo sve one druge boje i nijanse koje se skrivaju u njoj. A moj sokak je takva jedna skrivena boja.

Damask

Damask je najveći i glavni grad Sirije i jedan od najstarijih gradova na svijetu. Zapisi o njemu datiraju još iz 15. vjeka p.n.e. Bio je poznato trgovačko i zanatsko središte te je jedno od mjesta preko kojeg je prolazio čuveni *Put svile*.

Dvoje ljudi na ovoj slici Dobrivoja Beljkašića su: ljubavnici, prijatelji, slučajni prolaznici? Objasni izabrani odgovor. Uočij jedan zanimljiv detalj u vezi s njenom kosom. Šta je slikar time *htio reći*?

Pre(ne)poznate riječi:

bojinje – zarazna bolest koja se javlja u vidu mjehurića na koži
korijander – mediteranska biljka, koristi se kao začim
ucmekati – ubiti
udžerica – trošna, niska kuća
zicer – sigurna prilika

Damast

Kvaliteta izrade tekstilnih proizvoda i ljepota dizajna koja je nadmašivala sve tadašnje proizvođače tkanina zaslužna je da jedna tkanina nosi naziv upravo po Damasku. Riječ je o damastu, tkanini od pamuka, svile, vune ili sintetičkih vlakana na koju su utkani uzorci cvijeća i ornamenata.

Razlike

Pripovjedač na jednom mjestu kaže: *Ima ljudi koji od svih njih vide samo jednu, pa kažu "Vidi što je lepa ova zelena duga!" – kad vide samo zelenu boju, ali duga bi bila dosadna da je samo zelena. Dugu čine upravo sve one druge boje i nijanse koje se skrivaju u njoj. A moj sokak je takva jedna skrivena boja. Razumiješ li šta dječak želi reći? Pokušaj ovo poređenje premjestiti na mjesto gdje Ti živiš.*

Habib mi je pričao o republici sačinjenoj od saveta, još tamo negde u desetom veku, takozvanoj karmatskoj republici. U toj republici nije bilo ni sultana ni bogataša, pa tako znači, ni siromaha. Svak je u vlasništvu imao samo svoju haljinu i svoj mač. I žena je mogla da kaže šta misli i mogla je da se razvede od muža. Za decu su postojali vrtići. Tegobni rad na mlevenju žita, koji su pre republike obavljale žene i koji ih je potpuno iscrpljivao, sada je obavljao jedan veliki centralni mlin. Republiku je vodio savet od šest glava, a njega je u svakom času mogla da smeni skupština. Članovi saveta nisu dobijali nikakav poseban novac, već su za život morali da zarađuju na drugi način. Deca su odrastala bez religije i bez zabrana. Republika je proglasila da su svi ljudi jednaki i ukinula je ropstvo, koje se dotad smatralo bogomdanim. Svim narodima objavila je mir. I tako je poživela nekih sto pedeset godina. Proširila se od Persijskog zaliva do Iraka i Sirije, ali onda su se njeni zakleti neprijatelji, vladari okolnih država, udružili protiv nje i mačevima sasekli omraženu republiku. Neprijatelji karmatske republike nisu nikom ostavili glavu na ramenima, ni poslednjem detetu i ženi. Rekli su da su oni zaraženi – što oni i jesu bili: bili su zaraženi najopasnijim bacilom svih vremena, bacilom slobode.

Kad počne da priča o karmatskoj republici, Habib prosto ne ume da stane. Oči mu se nekako čudno zacakle. Ali upravo on ne veruje ni reč od čitave legende o Savlu. On tvrdi da je to jedna dosadna bajka koja je naknadno izmišljena samo da bi hrišćani imali nešto konkretno za šta će da se uhvate, neko mesto i neku ličnost. Ne, on u to ne veruje. Ali s druge strane, školski udžbenici ne kažu ništa o karmatima i njihovoj republici. Epoha koja je trajala čitavih sto pedeset godina u našim udžbenicima iz istorije ne dobije ni jedan jedini redak! Ali zato sve znamo o tome šta je kalif Harun al-Rašid radio kad ga je mučila nesanica i šta je koji kalif gdje kazao, kad su ga ucemkali ili koliko je dugo vladao.

Moja majka veruje da je svako slovece u priči o Pavlu istinito, ali kad sam joj ispričao za karmatske žene, rekla je da je Habib tu priču sigurno čuo od svoje majke: sve žene ova-ga sveta pričaju takve priče, ali ne zato što su se one stvarno dogodile nego zato što bi one volele da je to zaista tako. Meni nešto i nije mnogo važno šta je tu istina a šta nije. Ono što postoji, to su priče, i one su svuda oko nas.

11. 9.

Dosad sam uštedeo sto šezdeset osam lira. Kad nakupim dvesta, kupiću majci haljinu za pedeset. Knjižarici je opet malo krenulo, pa gazda više ne gundā onako često. Sad ima nekoliko zicera za studente, *Dvesta pitanja iz medicine*, *Trista pitanja iz hemije*, *Sto pedeset pitanja iz prava*. Brošurice idu kao alva, a knjižara na svakom komadu ne zarađuje trideset nego pedeset posto. I to će mi biti lekari, hemičari i pravnici! Pročitaju pitanja, nabubaju odgovore i na ispitu ih samo istresu na papir. Nekada je neko ko ume da isceli neku bolest bio mudar čovek ili mudra žena. Kad samo pročitam šta je sve jedan Avicena znao ili šta je sve bilo u glavi jednog jedinog čoveka kakav je Leonardo da Vinči, onda mi univerziteti i nastavnici na njima deluju nekako jadno. Habib reče juče da Sokrat u životu nije pročitao više knjiga od prosečnog maturanta, ali da je svojim znanjem dopro do samih korena života. Ne znam uopšte za tog Sokrata. Danas sam malo pogledao po radnji, ima neke tri knjige o njemu.

Razgovor o odlomcima

U prvom odlomku komšinice se dovijaju (smišljaju razne načine) kako da privole starog čika Salima da prihvati njihovu pomoć. Odobravaš li njihove male laži? Ima li sličnih *lažova* u Tvojoj okolini? Opiši (ispričaj ili napiši) jedan primjer.

Nadija piše u pismu: *Čak i da mi srce iz grudi iščupaju, ja ću te voleti onim što mi preostane*. Šta misliš o ovoj ljubavnoj izjavi? Pokušaj Ti smisliti jednako dobru, ako Ti se ova dopada, ili bolju, ako ovoj nalažiš manu.

Prepričavajući legendu, pripovjedač kaže: *Nešto malo pred Damaskom pojavi mu se, kao, Isus u vidu stuba svetlosti i prekori Savla što ga stalno progoni*. Koju funkciju u ovom iskazu ima riječca *kao*? Čije je to *kao*, šta ono govori o dječaku?

U čemu se Karmatska republika razlikuje od naše države i uopšte od mnogih država u današnjem svijetu? Vjeruješ li da je postojala Karmatska republika ili prihvataš majčino objašnjenje da je to legenda koju su izmislile žene?

Zašto pripovjedač kaže da su stanovnici Karmatske republike bili *zaraženi najopasnijim bacilom svih vremena, bacilom slobode*? Da li je sloboda – bacil? Slažeš li se s dječakom da priče *postoje*? O kakvom je postojanju riječ? Postoje li na isti način i države?

Slažeš li se s pripovjedačem da je *štrebanje, bubanje, biflanje*, učenje napamet, učenje da bi se odgovaralo i dobila ocjena, a ne da bi se razumjelo i znalo, pogrešno? Zamisli školu bez bubanja napamet. Šta bi se i kako u njoj učilo? Napiši sastav o tome.

Hoćeš li potražiti neku knjigu o Sokratu?

Sokrat

Na slici je kip Sokrata, grčkog filozofa koji je živio u 5. st. p.n.e. Filozofijom (grč. *philosophia* znači ljubav prema znanju) bavio se tako što je razgovarao svakodnevno s ljudima na trgu, raspravljao o znanju i neznanju, dobrom i lošem, istini i laži...

Neke Sokratove misli:

Iskustvo je najbolja škola, samo je školarina vrlo skupa.

Knjige su hladni, ali pouzdani prijatelji.

Ljenjivci nisu samo oni koji ne rade, već i oni koji mogu da rade bolje.

Znam da ništa ne znam.

BOLJE DA VLADAŠ TI INTERNETOM NEGO INTERNET TOBOM

Inbox/privatne poruke – Jednostavan način da se međusobno dogovarate ako radite u grupama. Razmjenjujte utiske o pročitanim knjigama, zanimljivosti do kojih ste došli, raspravljajte o različitim temama, postavljajte pitanja o onome što vam nije jasno!

Wall/zid – Daje mogućnost da Ti neko postavi link ili citat onoga za što zna da će Te zanimati.

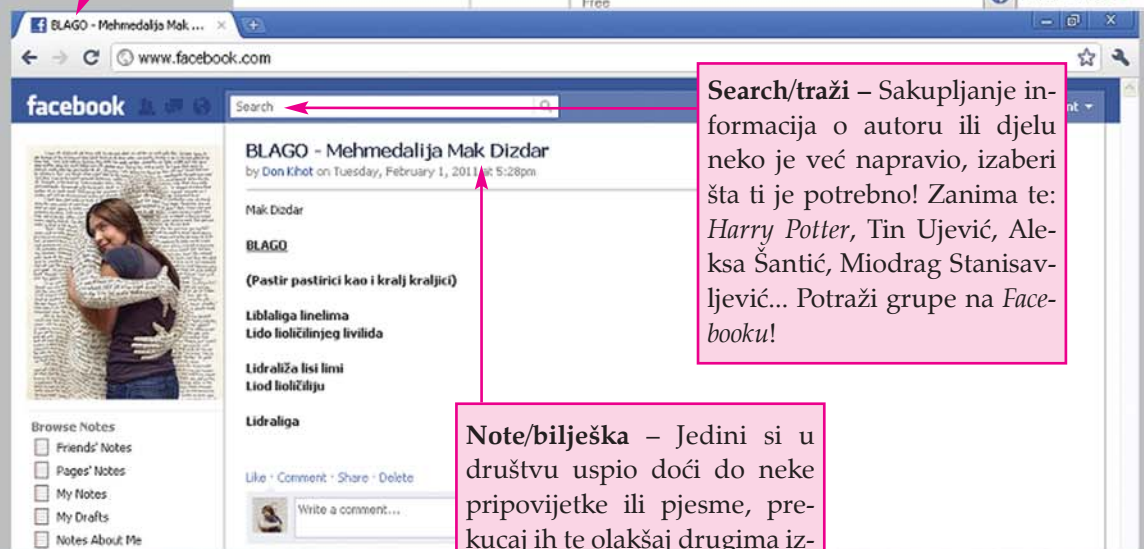

Photo/fotografija – Pokaži fotografije koje praviš na putovanjima, tokom posjeta izložbi, promocija knjiga, muzeja, koncerata i sl. Napravi album najdražih, najkreativnijih naslovnica za knjige! Sakupi različite ilustracije nekog lika!

Status – Prostor preko kojeg možeš podijeliti zanimljive citate, pisati o onome o čemu želiš diskutirati, postavljati pitanja.

Search/trazi – Sakupljanje informacija o autoru ili djelu neko je već napravio, izaberi šta ti je potrebno! Zanima te: *Harry Potter*, Tin Ujević, Aleksa Šantić, Miodrag Stanislavljević... Potraži grupe na Facebooku!

Note/bilješka – Jedini si u društvu uspio doći do neke pripovijetke ili pjesme, prekucaj ih te olakšaj drugima izradu lektire! Analizirajte ih prije časa!

Video – Zabavi se snimanjem vlastitih recitacija, igranjem uloga koje Ti se najviše dopadaju! Izaberi nešto iz čitanke te igranjem pantomime preko Facebooka zabavi i društvo! Snimi spot za neku pjesmu iz čitanke!

Link – Bilo šta što pronadeš na internetu vrlo lahko možeš pokazati drugima. Ovako možeš razmijeniti zanimljive tekstove, članke, audio i videozapise (animiranih) filmova i predstava. Pokušaj pronaći elektronska izdanja knjiga na: www.onlinebiblioteka.tk
www.4shared.com
www.pdf-search-engine.net

Chat/razgovor – Opcija je korisna za sva kratka pitanja (zadace, uputstva, objašnjenja) i dogovore.

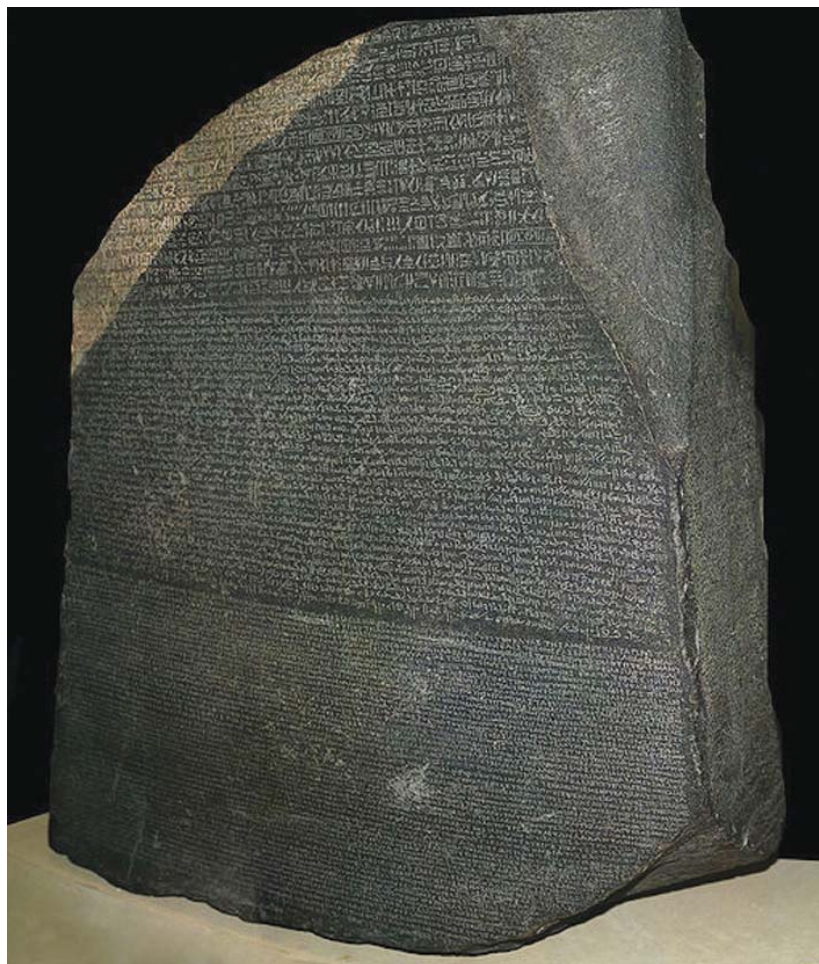
Event/događaj – Način na koji je moguće reklamirati bilo koje dešavanje u gradu. Ovakvo se zainteresirani udružuju kako bi mogli razmjenjivati informacije. Pozovi i svoje društvo!

ОД СЛОВА ДО СЛОВА... ДО ВРЕМЕРПЛОВА

Хијероглифи (грч. свети урез, свето слово) су сликовно писмо које је клесано у камену. Египатски хијероглифи представљају један од најстаријих облика писања. У почетку су хијероглифи били цртежи који су представљали предмете из људске околине (нпр. колут је представљао сунце, таласаста линија – воду), а затим су развијени гласовни знакови (један знак – један глас).

На слици је древна *Плоча из Розетје* (делта ријеке Нил у Египту) – камен на којем је исти текст написан трима различитим писмима. То је помогло стручњацима да дешифрују хијероглифе и да прочитају текстове старе неколико миленија.

Шта мислиш, зашто је важно умјети прочитати старе текстове? Зашто је, уопће, важно знати шта се у прошлости мислило, говорило, радило? Може ли се о том давно прошлом животу нешто сазнати и из текстова који нису написани? Какви су то текстови?

УСМЕНА ЛИРСКА ПОЕЗИЈА

Епска пјесма служи се нарацијом и приповиједом догађајима, а лирска без нарације исказује осјећаје и размишљања. Аутори су јој непознати јер су то људи *из народа*. Као што се лирским пјесмама не зна име аутора, не зна се ни када су и гдје тачно настале. Пошто на њих нико не полаже *ауторско право*, оне се слободно пјевају, мијењају, скраћују, продужују, стапају с другим сличним пјесмама. (Отприлике као вицеви данас: не знамо ко их смишља, а кад нам се неки допадне, причамо га мало другачије, они који га чују од нас *просљећују га даље...*) Лирске пјесме настале у *народу* у вези су са свакодневницом и с обичним људима (а не као јуначке, епске, с неким великим јунацима и значајним догађајима). Према томе о чему пјевају, народне лирске пјесме дијеле се на више врста.

Усмена лирска поезија пронашла је свој пут до нас и кроз музичке изведбе. Многе усмене лирске пјесме су временом компониране и музички уобличене, а као такве изводе се и данас. Још у вријеме када је усмена поезија била неизоставан дио ритуала током светковина, сијела или обреда, епске или лирске пјесме пратио је и неки инструмент. Присјети се музичких инструмената који су карактеристични за извођење народних пјесама.

1. Митолошке пјесме – пјесме настале у далекој прошлости када људи нису имали објашњења за многе појаве које је наука у међувремену расвијетлила. Тада су небеска тијела (Сунце, Мјесец, Венеру) и природне појаве (гром, вјетар, земљотрес, вулкан) сматрали божанствима. У митолошким пјесмама, на примјер, Мјесец и Сунце живе у својим кућама, имају мајку и обављају свакодневне послове, говоре, заљубљују се и жене...

Сунце се дјевојком жени

*Дјевојка је Сунцу говорила:
“Јарко, Сунце, љепши сам од тебе!
Ако ли се њоме не вјерујеш,
Ти изађи на њо равно небо,
Ја ћу изић’ за њору на воду.”
Када ју њро ведро освануло,*

Усмена поезија настала је у прошлости и описује дијелове некадашњег живота. Из старих текстова научници понекад могу сазнати нешто о законима, обичајима, моралу давно несталих држава и људи. Међутим, могуће је *преписати* стил тих текстова, могуће је *копирати* старе облике, и рећи данас нешто о овом времену и о себи. Зашто би се неки пјесник одлучио за такав поступак? Покушај понудити неколико разлога. На примјер, да нас подсети на то да књижевност није брбљање коме је циљ само забава.

Истражи

На слици Шарла Ле Фусеа приказана је јунакиња грчког мита, Клитија. Шта се с њом догоди и зашто?

Додоле

Додоле је назив за младе жене које за вријеме суше иду од куће до куће и пјесмама моле бога да падне киша. Једна од њих *одјевена* је у траву и цвијеће. Обичај налаже укућанима да их додирну и полију водом. Зашто су умјетници назвали своју слику *Додоле*?

Пре(не)познате ријечи:
ашик – заљубљени, заљубљеник
звјезда Даница – народни назив за планету Венеру
кудеља – влакна конопље или лана
љубовца – супруга, драга

*Илазило на небо Сунашце,
 А дјевојка за гору на воду.
 Угледа је лијејо Сунашце,
 Угледа је кроз јелово грање.
 Кол'ко се је ашик учинило,
 Три њуџи је се Сунце заиграло,
 Па одвуче лијеју дјевојку
 Да је узме себи за љубовцу.
 Од ње њосџа звјезда Даница.*

2. Обредне пјесме – пјесме које су људи пјевали у периодима смјене годишњих доба или приликом вјерских празника. Такве су божићне, ускршње, ђурђевданске, ивањске... Славени су вјеровали да, када жена њиховог врховног бога Перуна, *Додола*, музе небеске краве, које су уствари облаци, пада дажд. Ако суша траје дуго, они јој се обраћају пјесмама молећи је да пошаље кишу. Такве обредне пјесме називају се *додолске*.

Удри, удри ситна киша
*Удри, удри, сџина киша,
 Ој додо ле!
 Мој божоле!
 Те њороси жиџо, вино
 Ој додо ле!
 Мој божоле!
 И њири њера кукуруза,
 Ој додо ле!
 Мој божоле!
 И ланове за дарове,
 Ој додо ле!
 Мој божоле!
 И кудељу њанковију
 Ој додо ле!
 Мој божоле!*

3. Обичајне пјесме – пјесме које нису везане за природу него за свакодневне друштвене (социјалне) ситуације. Пјевају се на свадбама, сахранама, за обједом. У обичајне пјесме спадају сватовске, тужбалице, успаванке, здравице, почаснице... Почетак једне сватовске пјесме гласи:

Шта се оно у планини сјаше?

*Шта се оно у планини сјаше?
 Је ли свила међу свиларима?
 Или златно међу златарима?
 Али свиџа међу ѿерзијама?
 Али Маре међу ђеверима?*

Препознајеш ли једну стилску фигуру карактеристичну за усмену поезију? Коју?

4. Породичне пјесме – пјесме у којима се пјева о породичним односима, најчешће о мајчиној бризи и сестриној љубави за брата.

5. Посленичке или пјесме о раду – пјесме које су се пјевале уз рад; уз кошевину, предење, жетву.

Наджњевање

*Наджњева се момак и девојка:
 момак најње двадесет и ѿри сноџа,
 а девојка двадесет и четири.
 Кад увече о вечери било,
 момак ѿије двадесет и ѿри чаше,
 а девојка двадесет и четири.
 Кад ујутро бео дан освану,
 момак лежи ни главе не диже,
 а девојка сиџан везак везе.*

Десетерац или осмерац
 Усмена поезија најчешће је пјевана у епском десетерцу или лирском осмерцу. Препознај врсте стиха у овим двијема пјесмама. Како би одржали досљедном одређену врсту стиха, народни пјесници морали су скраћивати одређене ријечи одузимањем вокала. Умјесто тог вокала наведен је апостроф. Пронађи такве примјере у стиховима пјесама у овом поглављу.

6. Љубавне пјесме – убједљиво најбројније! У њима се пјева о љепоти и привлачности дјевојака и младића (чешће физичкој, ријетко душевној), о пробуженој љубави, о жељи за састанком с драгим или драгом, о времену проведеном у загрљају, у љубљењу... Примјери љубавних пјесама:

Ој девојко, питома ружице,
*Ој девојко, ѿиџома ружице,
 кад си расла, на ѿџа си гледала?
 Ил' си расла на бор гледајући,
 ил' на јелу ѿанку ѿносииу,
 ил' на мога браџа најмлађега?
 Ој јуначе, моје јарко сунце,
 ниџ' сам расла на бор гледајући,
 ниџ' на јелу ѿанку ѿносииу,
 ниџ' на ѿвога браџа најмлађега,
 већ сам, млада, ѿрема ѿеби расла.*

Истражи

Шта је жетва? Чиме се жање?
 Како алат за жетву изгледа?
 Гдје је представљен на овој слици? На шта Те подсећа?

Пре(не)познате ријечи:

везак – украс на тканини; извезен предмет; начин везења
ђевери – дјевери, мушкарци који у сватовима воде младу да је предају мужу
наджњевати се – такмичити се у жетви
свилари – трговци свилом
свиџа – пратња
терзија – кројач

Витраж

Слика која је састављена од више комада стакла, повезаних оловом, у металним оквирима, назива се витраж. Ко је приказан на овом витражу? У пјесми *Везир Зејна по бостану везла* описано је, али скривено, љубљење двоје младих у врту. Зашто се о томе мора говорити у *шифрама*?

Шта је заједничко мотиву из пјесме и мотиву с витража?

Везир Зејна по бостану везла

*Везир Зејна по бостану везла,
По бостану и по ђулистану.
Мајка Зејну на вечеру звала:
– Хајде Зејно, с мајком вечерајти!
Вечерајти шећерли баклаву.
Мајци Зејна тијо одговара:
– Вечерајти, мене не чекајти,
Није мени до ваше вечере,
Већ је мени до моје невоље!
Данас ми је драџи долазио,
И велики зулум починио:
По баици ми цвеће почујао
На ђерђефу свиљу замрсио.
Кун' га, мајко, обе да кунемо:
– Тавница му моја њедра била,
Руке моје синцир око врајта,
Устија моја очи му истила!*

Чија је оно ђевојка

*Чија је оно ђевојка
Штио рано рани на воду
Те илетије косу широко,
А носи фесак над око,
А броди воду дубоко,
Уздиже скуце високо?*

Разговор о пјесмама

Пре(не)познате ријечи:

бостан – башта, мјесто гдје расту диње и лубенице

бродити – пловити, прелазити ријеку газећи

ђерђеф – оквир у који се затегне платно како би се могло вести

ђулистан – ружичњак, цвијетњак

зулум – неправда, штета, зло

синцир – ланац

скути – доњи дио женске хаљине

тавница – тамница

фесак – фес

шећерли – слатко

Сунце се дјевојком жени

Ко су актери догађаја описаног у пјесми? Какав изазов дјевојка упућује Сунцу? Шта је љепота? Може ли ико или ишта у љепоти премашити Сунце? Ко у *нагметану* побјеђује? Како објашњаваш завршетак пјесме? (*Узејти за љубовицу* – оженити.) Шта таквим крајем изражава народни пјевач (или пјевачица)? Да ли ова љубавна прича има свој сретан крај? Шта значи претварање дјевојке у звијезду?

Удри, удри ситна киша

Шта на почетку пјесме пјевачи/це зазивају? Шта је у композицији пјесме специфично? Шта је заједничко именицама које се помињу у стиховима између рефрена? За коју средину, за какву заједницу су карактеристичне? Шта ће се све десити када/ако падне киша?

Шта се оно у планини сјаше?

С чим пјесник/иња упоређује невјесту? На који начин су сложена поређења у пјесми? Можеш ли у њему препознати један стилски поступак (спомињали смо га током анализе народне баладе *Смрти Омера и Мериме*)?

Зашто се јунакиња филма *Залубљени Шекспир* морала пресвући у мушкарца? Шта знаш о Шекспиру? Када је живио, чиме се бавио?

Наджњевање

Колико догађаја описује пјесма? Ко су актери тих догађаја? Ко *иобјеђује* у сваком од надметања? Да ли је то могуће у стварности? Ко је издржљивији и снажнији у пословима – мушкарци или жене? Јесу ли кућни послови – женски послови? Како се пјесма завршава? Шта ради младић, а шта дјевојка? Шта пјесник/иња овом пјесмом жели рећи о предрасудама према женама?

Ој девојко, питома ружице

Која стилска фигура је дата у овој пјесми у дијалогу? Шта пита јунак дјевојку? Зашто помиње млађег брата? Помиње ли га прибојавајући се? Како његову недоумицу разрјешава њен одговор? Да ли је завршетак пјесме сретан? Зашто?

Везир Зејна по бостану везла

Зашто Зејни није до вечере? Да ли је стварно несретна и у невољи? Шта се стварно десило у бапти, *ђулисџану*? Каква је Зејнина клетва? Зашто Зејна користи пренесена значења?

Какав је положај жене у патријархалној заједници? У каквом односу стоје чврсти патријархални обичаји с потребом дјевојака и младића да се упознају, друже, заљубе и љубе? Какву улогу игра поезија у том односу?

У вези с одговорима на посљедња три питања покушај одредити ко поставља питања у пјесми *Чија је оно ђевојка*. Шта је необично у њеним поступцима? Одобраваш ли их или осуђујеш?

Образложи свој одговор.

Говор боја цвијећа

младост

љубав

рођење, топлина

невиност

пријатељство

здравље

Којој од описаних врста усмене лирске поезије припадају сљедеће двије пјесме? Зашто?

МАЈКА ФАТУ

Мајка Фату кроз три горе виче:
“Је си л’ кћерко убијелила платно?”
Фата јој се кроз седам озива:
“Нисам мајко ни до воде дошла!
Драги ми је воду замутио!
Кун’ га мајко и ја ћу га клети,
само стани, ја ћу започети:
Тамница му моја њедра била,
синцир-халке, моје бијеле руке,
букагије, моје белензуке!”

ЉУБАВНИ РАСТАНАК

Два цвијета у бостану расла:
плави зумбул и зелена када.
Плави зумбул оде на Дољане,
оста када у бостану сама.
Поручује зумбул са Дољана:
“Душо моја, у бостану кадо,
како ти је у бостану самој?”
Одговара из бостана када:
“Што је небо – да је лист хартије,
што је гора – да су калемови,
што је море – да је црн муречеп,
пак да пишем три године дана,
не би моји исписала јада!”

Пре(не)познате ријечи:

белензука – наруквица

букагије – окови на ногама

калем – перо за писање

муречеп – мастило, тинта

синцир – ланац

халка – колут, карика, обруч

(од метала, дрвета или чега другог)

СМРТ ОМЕРА И МЕРИМЕ

Двоје су се замилили младих:
 Омер момче, Мејрима дјевојка,
 У прољеће кад им цвјета цв'јеће,
 Кад им цвјета зумбул и каранфил.
 Упази их једна мала стража,
 Мала стража, Омерова мајка.
 Па бесједи Омерова мајка:
 “Мили сине, Омер’, момче младо,
 Ти не љуби Мејрима дјевојке!
 Љепшом ће те оженили мајка –
 Л’јепом Фатом новог сердара.
 Још је Фата од рода богата,
 И тебе ће потпомоћи благом.”
 Ал’ бесједи Омер момче младо:
 “Прођи ме се, моја мила мајко
 Није благо ни сребро ни злато,
 Већ је благо, што је срцу драго.”
 То не слуша Омерова мајка,
 Већ на силу оженила сина,
 И на силу довела дјевојку.
 Кад је било вечер по вечери
 И младенце у ложницу свели,
 Ал’ бесједи Омер момче младо:
 “Ао, Фато, ала ти си л’јепа!
 Моја Мејра није тако л’јепа,
 Ал’ је Мејра моме срцу драга.
 Ој, бога ти, Фатима дјевојко,
 Донеси ми дивит и хартије,
 Да напишем до дв’је до три р’јечи;
 Јер је моја побједљива мајка,
 Па ће рећи да си м’ уморила.”
 Кад је мајци књигу написао
 он говори Фатими дјевојци:
 “Ој, бога ти, Фатима дјевојко,
 Купајте ме ђулом руменијем,
 Пронес’те ме покрај моје Мејре,
 Нек ме Мејра мртвога цјелива
 Кад ме није живог пољубила.
 Ој, бога ти, жалосна дјевојко,
 Не пуст’ гласа до бијела дана,

Подсјети се:

Балада је књижевна епско-лирска врста пјесме са суморним угођајем и трагичним завршетком. Епски елементи у балади су: догађаји, нарација и ликови, а испјевана је најчешће епским десетерцем. Лирски елементи у балади су: емотивност и лиричност, мелодичност и ритам. У балади су присутни и драмски елементи: дијалози, драмска композиција и трагичан завршетак. За разлику од епских пјесама, баладе говоре о односима међу људима у породичном окружењу и несретној судбини појединца. Балада у модерној умјетности означава и кратку лирску пјесму која говори о неком тужном или трагичном догађају или пјесму сјетног тона која једноставном мелодијом пјева о осјећањима обичних људи или изражава протест против друштвене неправде или рата. Пронађи доказе за наведене тврдње у балади *Смрт Омера и Мериме*.

Пре(не)познате ријечи:

бесједити – разговарати
дивит – перница с мастионицом која се користила за писање
ђул – ружа
замилити – завољели
књига – појам је означавао и поруку, писмо
ложница – спаваћа соба
побратим – брат који није стечен рођењем
починути – умријети

Босиљак је љековита и зачинска биљка, коју нарочито цијене гурмани Италијани и Французи. Пронађен је у египатским гробницама старим 5000 година, вјероватно остављен тамо због јаког и пријатног мириса и антибактеријског дјеловања. Због тих особина у неким културама поштују га као свету биљку и користе у обредима.

Наведи епско понављање у означеним стиховима. Епска понављања служе да успоре радњу и прикажу трајање времена у којем се одређени догађај одвија. Пронађи и остала епска понављања у балади.

Пре(не)познате ријечи:

рака – гробница

сердар – заповједник, војсковођа, старјешина

сокак – улица

уморити – убити, усмртити

хартија – папир

цјеливати – љубити

чардак – лијепа, обично двоспратна кућа окружена башчачама, дворац, љетниковац; соба на кули

Нек се моја навесели мајка
И сестрице кола наиграју
И у колу пјесме напјевају.”
То изусту па и душу пусти.
Кад ујутру б’јели дан освану,
Уранила Омерова мајка,
Носи киту ситнога босиљка,
Да пробуди двоје младенаца.
Цикну, викну Фатима дјевојка:
“Ој, бога ми, мила моја мајко,
Синоћ ти је Омер починуо!”
Ал’ бесједи Омерова мајка:
“Бог т’ убио, Фатима дјевојко!
Ти си ми га уморила млада!”
Ал’ бесједи Фатима дјевојка:
“Нисам, мајко, живота ми мога!
Нег’ ево ти до дв’је до три р’јечи
Што је теби Омер оставио.”
Чита р’јечи Омерова мајка,
Чита р’јечи па сузе пролива.
Купаше га ђулом руменијем,
Пон’јеше га Мејриноме двору.
Ал’ бесједи Мејрима дјевојка:
“Ђул мирише, мила моја мајко,
Ђул мирише око нашег двора;
Чини ми се – Омерова душа.”
Ал’ бесједи л’јепе Мејре мајка:
“Муч, не лудуј, Мејрима дјевојко!
Муч, не лудуј, кад будала ниси!
Сад твој Омер другу драгу љуби,
А за тебе младу и не мари!”
Ал’ бесједи Мејрима дјевојка:
“Ђул мирише, мила моја мајко,
Ђул мирише – Омерова душа.”
Она стрча доље низ чардаке,
Па истрча на сокак на врата,
Види грану ситнога бисера,
Богом брати до два побратима:
“Чија ли је грана од бисера?”
Ал’ бесједе до два побратима:
“То је грана младога Омера.”
Ал’ бесједи Мејрима дјевојка:

“Богом браћо, до два побратима,
Спустите га пред моје дворе –
Да га јадна мртва цјеливам,
Кад га нисам жива пољубила!”
Спустише га пред Мејрине дворе,
К њему Мејра жива примакнула,
Мртва Мејра црној земљи пала.

Сабљама јој сандук сатесаше.

Кад Омера од двора пон’јеше,
Тада Мејру у сандук спустише;
Кад Омера на гробље дон’јеше,
Тада Мејру од двора пон’јеше;
Кад Омера у раку спустише,
Тада Мејру на гробље дон’јеше;
Кад Омера земљицом посуше,
Тада Мејру у раку спустише.
Ту се туку до дв’је старе мајке
И проклињу и старо и младо
Ко растави и мило и драго.

Разговор о балади

Пјесма почиње: радосно, тужно, суморно, оптимистично? Шта почетак чини таквим? Које су ријечи кључне за Твој доживљај почетка пјесме?

Како почиње заплет? Ко се и зашто *умијеша* у почетну слику?

Шта Омер све тражи од своје супруге? Зашто то чини? У какву је ситуацију доводи? Може ли се то оправдати?

Како на вијест о Омеровој смрти реагује његова мајка? Које особине њеног лика цијениш, а које не?

Појасни улогу Фатиме у трагичној причи о Омеру и Мерими. На који начин она реагира на Омерову смрт? Да ли је удаја за Омера њен стварни избор или нешто друго? Балада не говори о њеном животу након трагедије, али ми можемо претпоставити каква је била њена судбина. Да ли је и она на неки начин трагичан лик? Појасни свој одговор поредећи лик Фатиме с ликом Мериме или Омера.

Како Мерима закључи да поред њене куће проносе Омера? Је ли то реално, могуће? Зашто народни пјевач тако мотивише Меримин излазак из куће?

Да ли су, и колико, за склапање брака важна мишљења родитеља? *Мијешају* ли се савјетима, у најбољој намјери, Твоји родитељи у Твоје везе? Колико се Твој избор и Твоја очекивања подударају с њиховим? Зашто је то тако?

Алитерација

Понављање сугласника или сугласничких група у синтагми, стиху или реченици назива се алитерација, а понављање самогласника – асонанца. За шта је примјер означени стих?

У вези с њим је још једна занимљивост: Мерима би, по исламској традицији којој она, судећи према имену, припада, требала бити сахрањена у табу, а не у сандуку. Зашто у пјесми такав стих ипак постоји? Упореди га са стихом у одломку из пјесме *Женидба Милића Барјакћара*, у којој невјеста умире на путу к младожењиној кући.

Сви свайови зрозне сузе лију,

А највише Милић-барјакћаре;

Ђувезија јадан нарицао:

“Заручници, млада Љејосава!

Ту ли тибе сућен данак нађе!

Ни код мога ни код твога двора,

Ни код моје ни код твоје мајке,

Већ у зори под јелом зеленом!”

Сасијаше се кићени свайови,

Сабљама јој сандук сатиесаше,

Нацашима раку искојаше,

Саранише лијећу ђевојку

Отикуда се јасно сунце рађа;

Посуше је зроцим’ и дукатиим’;

Чело главе воду изведоше,

Око воде кљуце поградише,

Посадише ружу с обје ситране:

Ко ј’ уморан, нека се одмара;

Ко је млаћан, нека се кићни ив’јећем;

Ко је жеган, нека воду тије

За душицу лијеће ђевојке.

Шта је, дакле, један од разлога да усмени пјевачи *посућују* стихове једни од других? Шта је пјевачима у овом случају било важније: љепота језичког израза или вјерно описивање стварности?

Синан Гуџевић (1953.) је пјесник, преводилац и филолог (бави се проучавањем језика). Преводи са старогрчког, латинског, њемачког, руског, португалског и италијанског језика. Заједно с Рафаелом Марзано превео је на италијански језик избор пјесама Изета Сарајлића те на наш језик с латинског превео књигу *Ноћно џуџовање Посланика Мухаммеда*. Аутор је двију књига поезије: *Грађа за џријовейке* и *Римски епиграми*.

Епиграм је кратка пјесма састављена од само неколико стихова која има сатирички тон. Епиграми коментирају и критикују друштвене појаве, понашање јавних личности, људске мане, живот. Њихова поента је неочекивана и духовита.

Пре(не)познате ријечи:

болан – болестан

готов – спреман

кљаст – осакаћен, који нема дио тијела

летало – возило које лети, летјелица

ломан – крхак, њежан

метнути – ставити

ништ – ништа

Пјаца ди Спања – Шпански трг, трг који се налази у Риму

прхнути – полетјети лепршајући крилима

спасни – избавитељски

стрепјети – прибојавати се нечега, страховати

тетурати – посртати, несигурно ходати

хром – шепав

штиоч – читаоче

Синан Гуџевић РИМСКИ ЕПИГРАМИ (избор)

VII

Малени врабац тетура крај стуба на Пјаца ди Спања,
Ломан и болан је сав, кљаст је у ногу те хром.
Али кад неко му приђе, лакокрило прхне са земље,
Лет му је моћан и лак, као да није му ништ.
Ничему друго до њему не личе ни ови пјесмуљци –
Буди ми, штиоч, склон, ова ми одлете реч.

VIII

Демокрит вели да вазда о нечем размишљати лепом
Само по себи је већ ума божанскога знак.
Девојче једно је, тако, месецима овде у Риму
Оно што сврстава ум међу божанске и мој.

XLIX

Бо математичар креће на пут авионом далеки,
Но математичар Бо стрепи јер плаши га лет.
Бо математичар стрепи да могло би, Случај је Случај,
Баш у авион да тај бомбу је метнуо ко!
Бо математичар већ је од пута одустати готов,
Но математика свој спасни му подари знак –
Па математичар Бо авиону лаконог се крене,
Тако у пртљаг што свој бомбу замота и сам!
Вероватноћа да две су у истом леталу бомбе,
Зна математичар Бо нули да једнака јест.

Разговор о епиграмима

По чему је језик ових пјесама необичан? Шта управља распоредом ријечи у стиховима?

Који Ти се од три изабрана епиграма највише свидио? Зашто? Шта је тема првог (VII)? На којем поређењу се заснива? Зашто и од кога пјесник на крају тражи разумијевање?

О чему је ријеч у другом (VIII) епиграму? Шта пјесников ум чини *божанским*? На кога се позива?

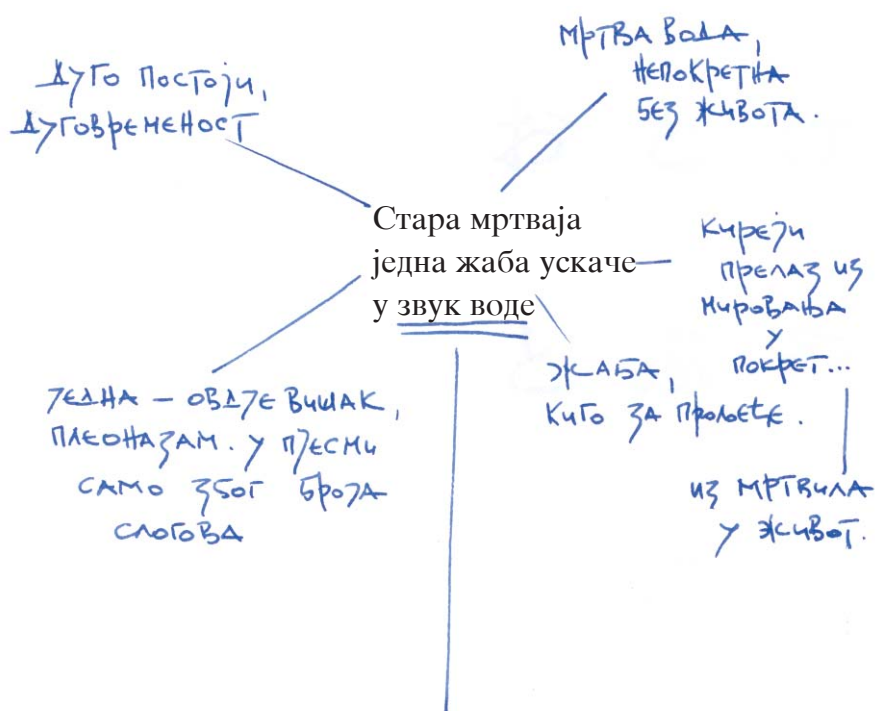
У трећем (XLIX) епиграму описује се необична одлука једног математичара. Да ли је његова логика разумна? Чеге је она посљедица? Шта пјесник овом анегдотом говори о савременом свијету?

Мацуо Башо
ХАИКУ О ЖАБИ

水蛙古
の飛池
音 込 や
音 む

Furuike ya
Kawazu tobukomu
Mizu no oto

Old pond...
a frog leaps in
water's sound

ЖАБА СКАЧЕ У ВОДУ А НЕ У ЗВУК. АЛИ
СКОК ПРОИЗВОДИ ЗВУК. У ПРИРОДИ ЈЕ СВЕ
ПОВЕЗАНО. МУДРОСТ ЈЕ ОТКРИВАТИ ТЕ ВЕЗЕ.
ЗВУК НИЈЕ МАТЕРИЈАЛАН. ПЕСМА - ХАИКУ -
ЈЕ ЗВУК. ЖАБА ЈЕ УСКОЧИЛА У ПЕСМУ.
У ПЕСМИ ЖИВИ БАШООВА ЖАБА ВЕШ
СКОРО ЧЕТИРИ ВИДЕКА.

Мацуо Башо (1644.) рођен је у Јапану. Био је самурај (ратник, нешто попут *јапанског виџеза*) и један од најпознатијих хаику-пјесника. За хаику је често говорио да мора прећи 1000 пута преко језика прије него што се запише на папир. Како разумијеш ову његову мисао? Башо је строго поштовао правило да се хаику најприје мора осјетити чулима: само оно што можемо видјети, чути, омирирати, додирнути и окусити је садржај пјесме. Нема пуно апстрактних именица и глагола! Али далеко од тога да у хаику нема *филозофије*. Иза сваке слике, исјечка из природе која нас окружује, стоји неко искуство, спознаја о животу. Сваки хаику треба да има двије кључне ријечи: **киго** – открива о којем годишњем добу се у пјесми говори и **киреји** – *задужена* за прелаз између првог, уводног и другог, закључног дијела хаику. (Дакле, сваки хаику састоји се од два дијела.)

Најчешћи кигои за зиму су: снијег, лед, мртво дрво, опало лишће, сова... јер тада мислимо на хладноћу, тугу, глад, мир. *Прољећни* кигои су: бехар, топла киша, пупољци, лептир, врабац... а везују се за страст, невиност, несталност, младост. Киго за љето и осјећаје топлине, елана, љубави, бијеса најчешће су: небо, плажа/обала, врућина, бубамара, комарац... Јесен, у којој мислимо о распадању, пролазности, опраштању, губитку, означава се кигоима попут: сјена, лишћа, јелена, дјетлића, крушке...

Шта је *кигоу* у Хаику о жаби? А шта *киреји*?

Пре(не)познате ријечи:
мртваја – мртав рукав ријеке у којем вода не тече

ЗАШТО СУ МУШКАРЦИ ЈЕДНАКИЈИ ОД ЖЕНА

На овим сликама су два умјетничка дјела која имају исти наслов. Шта мислиш који?

Горња слика је настала прије више од 150 година и, након што се појавила, убрзо је забрањена, због узнемиравања јавности. Узнемирава ли Тебе, данас, оно што на тој слици видиш? Зашто је жена нага, а мушкарци одјевени? На шта нам умјетник тиме скреће пажњу? Говори ли одјећа о особи више него само тијело? Шта све може рећи? Да ли се жена на овој слици стиди свог тијела? Шта, након свих ових питања, закључујеш: ко је и зашто слику забранио?

Славко Колар

БРЕЗА

(Одломак)

(...)

Танка је она и слабашна. Али висока и стројна. Па док друге цуре и снаше тешко корачају као медвједи, у њеном ходу има нешто ритма, можда чак и елеганције.

Очи су јој плаве, плавлје од јаснога неба, а за косу рекоше неки да је црвенкаста, а неки да је златна или позлаћена. Свакако изврсно је пристајала оном округлом, бијелом лици и оним насмијаним, малим усницама.

Неки шумар, то јест сами господин надшумар, Марков шеф, када је видио Јаницу још као дјевојку, сав се био одушевио.

То је цура! – рекао је он. – Видиш ли како је танана, па висока, па фина, као бреза! Управо као бреза! Готово бих рекао: отмјена појава!...

Господин надшумар има право! – потврди Марко службоуљудно.

Наљутио се г. надшумар.

Шта ту брбљаш! Откуда и знаш што је то отмјено?

(Марко је војнички стао као кип.) Отмјено, ха. Што је то? Видиш да не знаш!... Сад слушај: што је бреза међу буквама и грабрима, то ти је та дјевојка међу тим вашим гломазним цуретинама!

Разумијеш ли сад?

Молим покорно, разумијем!

Био је Марко човјек службен, па је тако ваљда дошло те је изабрао баш Јаницу за жену. Да угоди г. надшумару и да се погизда пред другом господом!

Иначе бијаше он свјетски човјек, а помало и старији момак. Мислили су већ да се (на срамоту ћаћи своје и кући лабуданској) неће ни женити, кадли на чудо свему селу он изабра Јаницу. Други је не би нитко узео, јер богата није била, а онако танка мало се момцима допадала. Но Марко је био у Америци па прошетао по читавом свијету за свјетског рата, био годину дана покусни жандар, па шумски радник, па “цимерман”, живио неко вријеме у граду, бивао много с господом, па ето, он друкчије гледа на свијет!

Славко Колар (1891.) је у својим дјелима сликао социјалне и економске проблеме тадашње Хрватске исмијавајући, на сатиричан начин, сеоску и малограђанску средину. Најпознатија су му дјела: *Ми смо за љравицу*, *Или јесмо – или ни смо*, *Насмијане љриховијесци...*

Пре(не)познате ријечи:

барјактар – заставник, онај који носи барјак, заставу

гиздати се – хвалити се, наглашено се дотјеривати, украшавати се

грабри – врста бјелогоричног дрвета

жандар – полицајац

жара – температура

жупа – територијална и административна јединица на чијем је челу жупан (поглавар)

запонац – запињач, реза којом се затварају врата

лијес – мртвачки сандук, ковчег

лугар – шумар, особа којој је занимање да чува луг, шуму

мустачи – бркови

наћулити – напрегнути чуло слуха да се што боље чује и разумије

пачати се – мијешати се, уплитати се у туђе послове

патент – изум

перјаница – украс од перја на капи или шеширу

снаше – сељанке

стројан – наочит, стасит

твор – животиња из породице куна, лучи секрет неугодног мириса којим се брани

цимерман – тесар, дрводјеља

ћушка – шамар, плуска; ударац дланом по образу

Новела је прича која говори о неком необичном, интересантном, чудном догађају из живота. Назив јој потјече од талијанске ријечи новела што значи новост. Она је, дакле, прича о догађају за који се раније није чуло – нова прича.

Сатира је књижевна врста у којој се, исмијавајући, износи критички однос према појединцу, друштву, држави или власти.

Насиље над женама

Насиље над женама, као израз повијесно неједнаке расподеле моћи између мушкараца и жена те неравноправности сполова, присутно је у свим развојним фазама друштва. Жене и дјевојчице дилем свијета, без обзира на националну, расну и вјерску припадност, културу, доб и статус, изложене су разним облицима физичког, сексуалног, психолошког и економског злостављања. При томе разликујемо насиље у породици (премлаћивање, сексуално злостављање...), насиље до којег долази у широј заједници (сексуално злостављање, узнемиравање на послу, образовним институцијама или другдје, трговина женама...) те насиље које чини или толерира држава. 25. новембар међународни је дан борбе против насиља над женама.

Коначно се смирио као лугар земљишне заједнице. Положај баш није био висок, а нити плаћа велика, но лугарски шешир с перјаницом изврсно му пристајао, а пушка коју је немарно пребацио преко рамена, давала му службен карактер и знатну важност у селу. Многој цури, многој удовици, а и удатој жени запело би око за ону перјаницу, па за оне увијек прописно завинуте плаве бркове и за оне оштре, соколове очи. Па кад је његов избор прошле јесени изненада пао на Јаницу Турковићеву, она се од чуда снебила, од силне среће и поноса задрхтала и занијемјела, да последије, када се већ снашла, све до удаје додија свим цурама и бабама хвалишући се својом изванредном срећом.

Лијепо ти је бити болестан два-три дана, онако ко од шале, али лежати четири-пет тједана на тврдом кревету, у непрестаној и неподношљивој жари тако да се човјеку памет мути, кад утроба хоће од грчева и боли да се скида и изгори, е то је мука велика, јад големи!

Поготово кад Марко као да свега тога не види. Иначе био је он прилично добар, тек мало строг, како и треба да је прави човјек. Ћушио је Јаницу у ову годину дана како заједно живе, тек једанпут. Па и ту је она била крива, признала је и сама, јер који ју је ђавао гонио да се на њ отреса, кад је видјела да је мало, ко рећи ћемо, пијан.

Али сада откако је болесна, долази он тек на ручак и на вечеру, а и то канда избјегава, ништа је не пита, нити је гледа. Зна она да он не воли тих женских болести, мрски су њему ти болни уздаси и ти жалосни разговори. Све то она зна и разумије, па зато док није још била сасвим клонула, у њој је расла силна, управо дивља чежња за здрављем. А последије, кад јој се од оних вјечних врућина и страшних болова стала већ мутити памет, кад су јој стали долазити неки дивни, насмијани анђели, кад је све однекуд чула тамбураше, кад се од часа до часа она чађава советина пунила свакаквим дивним цвијећем, она је у лакшим моментима знала наћулити она прозирна мала уха не би ли с дворишта чула крупни Марков глас, с тешком је муком надизала своју уморну главицу не би ли кроз помућено оканце гдјегод угледала његове красне бркове.

Од часа до часа њене су мале, изгорјеле уснице једва чујно шаптале: О лепо моји гиздави мустачи! Миле моје очи соколове!

Стари се Мика некако тешко отправљао на пут. Не што он не би волио који пут да одмакне од куће или што би му било тешко газити оно дебело јесенско блато, него јер се никако није могао одлучити да ли да узме волове па да одмах донесе и даске за мртвачку шкрињу или да то одгоди кад му снаха доиста умре.

Истина, прочита је ствар да јој спаса нема, али опет женском чељадету није никад вјеровати. Може се наједанпут предомислити!

И стара његова Ката била је тог мишљења јер је она увијек мислила онако како и њен муж. Ако не иначе, а оно бар у његовој присутности.

Његов син Марко стајао је у души дубоко замишљен, мучећи се састављањем нове клопке за хватање творца. Био је то “патент” којим је мислио изненадити госп. надшумара, а можда стећи и много пара.

Марко се није пачао у домаће послове, па се тако није изјавио нити да донесе даске за лијес нити против тога. Њему је било све свеједно.

Друге су њега бриге трле. Сватовско је било вријеме и за неких десетак дана требала је бити свадба код Жугечића, у богатој кући на Жугечић-брду. Њега, Марка Лабудана, лугара земљишне заједнице, позвали су за заставника. Позната је ствар била да у три жупе није било таквог барјактара какав је био Марко Лабудан. Био је он човјек од ока, а кад је прогутао коју литру, ни враг га не би надвикао ни надскакао. Пун шала и враголија које је покупио широм свијета, он је изазивао удивљење у женског и мушког. Па кад се још узме у обзир његов лугарски ранг, његов шешир с перјаницом, па пушка, онда је јасно што је то значило за сватове, за младу и за младенца, имати Марка Лабудана за барјактара. Да их он предводи, да он пред сватовима поиграва, да он јушка и врштити, како то само он зна! И сад баш у такво вријеме разболи му се жена! Колика неприлика! Што ће, умре ли му у незгодан час? Рецимо уочи самих сватова.

Удешава Марко своју патентну клопку, па се све чеше иза уха. Један запонац не ради онако како би требало, али још му је већи јад та његова жена и њена болест.

Сматраш ли ове реченице уверљивим? Можемо ли за неке особине рећи да су искључиво женске, а неке искључиво мушке? Може ли и мушкарац бити превртљив или је то само женска особина?

Сматраш ли погрдним израз *женска главо*?

Постоји ли *мушка главо*? Зашто?

Стереотипи

Је ли плава боја *мушка* или *женска*? А роза? Ко то одређује? Стереотипи су поједностављена, унапријед постављена и често искривљена мишљења о појединцу или групи људи. Тако се, на примјер, мушкарци сматрају агресивнијим и безосјећајнијим, а жене причљивијим, њежнијим, емотивнијим. Сматраш ли то истинитим или не?

По новели *Бреза* режисер Анте Бабаја снимио је 1967. истоимени филм. На сликама су два кадра из филма и оба се односе на догађаје који слиједе након описаних у овом одломку. У каквој су вези ова два кадра и који од њих психолошки карактеризира лик?

Најбоље би му ишло у рачун кад би причекала бар двије-три недјеље па онда умрла ако већ умријети мора. Или да умре одмах! Само да му не би покварила сватове, јер збогом онда барјактарија, збогом оно весело, па господско (јер бит ће тамо сигурно г. биљежник, благајник, учитељ, а можда и сам велечасни), збогом онда добра вечерница и оно фино Жугечићево вино!... (...)

Разговор о одломку

Какав је утисак на Тебе оставила ова прича? Зашто?

Ореди тему одломка.

Новела носи наслов *Бреза*. По чему су сличне бреза и главна јунакиња ове приче? По чему се Јаница издваја међу осталим снашмама у селу? Шта је чини другачијом од осталих ликова у дјелу? Да ли само физички изглед?

Чега су лишени ликови који је окружују: Марко, Мика, Ката, надшумар?

Реци своје мишљење о средини у којој дјевојку *не би нијко узео, јер богаија није била*, средини која лугарском шеширом даје предност над карактером ликова.

Какав је физички портрет Марка Лабудана? Шта о њему сазнајемо из разговора с господином надшумаром?

Колико је љубави у Марковом односу према Јаници? Како се према вољеној односи у тренуцима док је она на самртничкој постељи? Који је догађај Марку много важнији од женине болести? Како се Јаница понаша на болесничкој постељи? Зашто правда поступке свога мужа? Из љубави, страха, страхопоштовања?

Кога представљају велечасни, биљежник, учитељ и благајник у тој средини? Кога Жугечићи? Да ли је случајност што је богата кућа Жугечићевих смјештена на Жугечић-брду? Шта својим положајем наглашава?

Славко Колар, дајући портрет Мике, Марковог оца, указује на то да *ивер не ђада далеко од кладе*. Којим је практичним разлозима заокупљен Мика, колико суосјећа с Јаницином судбином? Шта је (не ко је) за њега *женско чељаге*? Зашто се стара Ката увијек слаже са својим мужем? Шта би се десило у супротном?

Како је реаговао Марко након Јанициног приговора због пијанства? Слажеш ли се да је Марко *прави човек* јер је Јаницу ударио само једном? Која је била њена кривица? Да ли је било чија кривица оправдан разлог за ударац? Има ли мушкарац право да удари жену? Може ли на то полагати право било ко? Волиш ли Ти некога казнити ударцем? А да Тебе кажњавају? Како, међу свим тим ликовима, доживљаваш Јаницу? Да ли је њена несрећа, *судбина брезе међу буквама*, одређена већ самим њеним постојањем? Различитост је, по Твом мишљењу, хендикеп или богатство?

Марко је изабрао Јаницу за супругу због њеног необичног изгледа. Да ли је физички изглед заиста толико важан? Шта је Теби важније?

Јосип Козарац МОЈ ДЈЕД

Јесенас је умро мој дјед. Прије би човјек рекао, да је уснуо, него умро. Задњих се пет година није баш ни у чем промијенио, јер се управо није шта имало на њем промијенити. Као сребро бијела коса није могла још бјељом постати, наворано чело и лице са плавим и црвенкастим пикњицама било је и љети и зими једнако, као из камена исклесано, а ход и говор остао му исти – па кад смо га бијело обучена и на одру пружена гледали, чинило нам се, да жмиравим очима сања.

Два се дана пред смрт потужи, да му није најбоље, трећи дан ујутро исповједи се и причести, а сат иза тога лежао је мртав...

Задње двије године није ни одлазио никуда са стана; једино на Ускрс, ако је било лијепа времена, дође у цркву. Увијек је говорио, да му је на стану лагље, а чим дође у село, као да ослаби и остари.

– Није то више за мене, друго је живљење и други је свијет у селу, а други у мојим прсима; ово неколико дана хоћу ја да по својој вољивици проживим.

На стану имао је своју собицу са два прозорчића, сам ју је мео и чистио, да је било у њој глатко и умиљато ко у птичјем гнијезду. Кад год сам доспио, отрчим дједаку на стан. Најприје сам му морао исприповиједати, што је ново код нас у селу – а он гутао сваку моју ријеч, чудећи се којечему, како се људи и обичаји даномице мијењају. Кад довршим, онда се дјед маши под сламњачу па ми извади ораха и љешника, или оде на таван, па ми скине коју јабуку или суху шљиву; таково што увијек се код њега нашло. И осталог било свега на стану: ту су биле краве и овце, кокоши и пуре; имао дјед и вина и шљивовице. Живио је као сат: нити ће раније лећи, нити касније устати, нити преко мјере најести нити напрати се.

– Тко мало пије, дуго ће пити – рекао би ми сваки пут, кад год је испразнио своју свакидашњу мјерицу шљивовице. За досаду и дуго вријеме није дјед знао, увијек је нашао себи посла, било љети или зими. У прољеће поправља он око плотова, крчи помало по ливади и шљивику, скида машину с воћака и окресује их, никад

Јосип Козарац (1858.) је познат као писац новела, приповијетки и романа, али и чланака о шумарству – у животу је радио и као шумар.

Иако је свој књижевни опус започео поезијом, постао је познат својим прозним дјелима, романом *Мршви кайићали*, приповијестима *Тена*, *Ойрава* те цртицама *Мој дјед*, *Славонска шума* и другима.

Пре(не)познате ријечи:

вршај/гумно – мјесто на коме се врше или млати жито
до сита – док не буде доста
жмирав – који жмири, жмирка
зишка – колијевка, креветић који се може љуљати
киљер – собица, клијет
кита – букетић
лагље – лакше
луковица – подземна стабљика, обавијена меснатим листовима, биљци служи као резерва хране
лунта – ватрено оружје које се палило на фитиљ
машина – маховина, малена биљка које се претежито налази на влажним стаништима, на камењу и дрвећу
наворан – наборан
намигуша – женска особа која намјерно привлачи пажњу мушкараца; кокета
некмо ли – а камоли, везник за истицање претходно реченог

Дијалекат је говор неког мјеста или краја који се разликује од књижевног, стандардног језика. То је народни говорни језик карактеристичан својим, најчешће, рјечничким одликама за одређено подручје. Ријечи својствене једном дијалекту називамо **дијалектизмима**. Примјери:
клијешта – клишћа,
врабац – вребац...

Пре(не)познате ријечи:

пикњица – точкица

преслица – направа за предење

причестити се – обавити обред причести који у кршћана симболизира тијело Исуса и посљедњу вечеру с ученицима

сјеменењак – подлога за цијепљење воћака узгојена из сјемена

сламњача – сламарица, сламом испуњена навлака која служи за лежај

страхопочитање – страхопоштовање, поштовање с примјесом страха према чему или кому

таков – такав

тобоже – лажно, неистинито

тричарија – безвриједна ствар, нешто безначајно, глупост

уштипљиво – заједљиво, злобно

хајка – организирано гоњење дивљачи према засједи у ловишту

цифрарија – ситни украс

ни часка не ће стати, да се одмори; кадикад тек погледа на небо, да види, које је доба дана. Јело си је најволио сам приправљати; сланину испржити на ражњу, ударити у тавицу двоје, троје јаја, гљиве зачинити – није нитко умио као он.

– Рекао бих, да без његова знања нити је шта постало нити чега нестало са стана. Он је видио прву грлицу и чуо првог славуја, он је знао за птичја гнијезда, сваки дан их је сва обашао, да види, је ли у реду с њима... Он је знао за прву јагоду на ливади и за прву трешњу на деблу. Разговарао се са читавом Божјом природом, ничега није било, што би њему било непознато. Кад је дјед рекао: – То боме не знам, што је; тога ја још није сам видио! – онда смо знали, да тога сигурно нитко у селу не зна. По звијездама је знао, какво ће вријеме бити, па прије сваког важнијег посла, било орања или косидбе, изаћи ће он по два, по три пута преко ноћи, да види, како је на небу... Дјед је од младости био ловац, у сваки је шупљи храст завирио, знао је за сваки згоднији грмечак и барицу, куд патке падају. Над постељом му висјела стара, кратка пушка, сва црна и искрпана дебелом жицом. Не би дјед ни за три дана исприповиједао, колико је звјеради њом натукао! Колико ли је лисица заглавило пред кокошињаком с те зарђале пушкице, колико ли је вукова заболо носом у снијег, кад је старачко, тјерајући свиње у жир, иза кладе припалио... Кад год се диже хајка, сваки пут се састану ловци и господа на дједакову стану, а он као да се помлади! Није он тада жалио ни прасета ни пурана, ни вина ни шљивовице, само да гостима угоди. А каква му је тек била стара као злато жута шљивовица, како ли је тек знао испећи одојче на ражњу! Док се ловци с дједом не поразговоре и не посавјетују, не ће се хајка започети. Он је добро знао, колико се у задње вријеме виђало и чуло вукова у тој и тој забрани, и гдје и како би им човек могао најбоље доћи до коже. Када се хајка сврши, обистини се на длаку, што је дјед унапријед казао. Кад се ловци наручају и мало поугрију винцем, онда поставе нишане и пуцају, да се види, тко зна боље нанишанити, чија ли ће пушка најдаље добацити. Једни поставе јајце на колац, а други објесе црвену луковицу на концу о грану. Нишане господа с финим пушкама – ал'

нити се јаје распада, нити се луковица зиба... Досади то дједу, лати се своје лунте, па једним хицем распршти јаје, а другим одбије пол луковице.

– Ваше пушке су за параду, али с овом се туче – рекне дјед пола у шали, пола уштипљиво, да врати мило за драго онима, који су му се испотиха насмијали, кад је изнио своју зарђалицу.

Свакому дјед хоће по вољи учинити, и одраслу и нејаку, а ако кад и укори, учини то некако успут, као да тек приговара. Кад се укућани штогод порјечкају и посваде, онда сви редом иду дједу, да се потуже, јер сваки мисли, да баш њега има дјед најрађе, премда ни он сам није знао, тко му је најмилији. Дјед се је знао свачијој ћуди прилагодити; жестоке мирном ријечју утажио, свадљивцима се подругивао, да су се морали сами себе застидјети – и што би се окренуо, опет све било измирено као да се никад и не посвадише. Са женама било му је већ мало теже на крај изаћи, јер сачувај Бог, да би икад једна другој ма у чем год попустила. Зановијета и приговара једна другој, све док дјед не сазна за препирку, но чим дјед спази, да се једна пред другом мргоди, онда не ће престати приговарати и пецкати, тобоже све у шали, док се најкасније и једна и друга у сав глас насмију и напосљетку измире.

Лијености и нерадиности није дјед жив гледати могао, жене су морале брзати пред његовим очима, радио се лаган или тежак посао; јао си га оној, која би се усудила рећи, да ју руке боле или да се је уморила. Те дјед није гледати могао, некто ли да проговори ријеч с њоме... Кошуље и гаће морале су снахе правити исто онакове, као што му их је његова покојна правила, али ако није све онако било (већ можда и боље), онда дјед најприје буде чангрисав, касније као да се ражалости, тужећи се, да данас млађи не поштују старије, да је тешко свому без својега, и да нема ни њему већ дуго живота, откако му његове бабе нестало... Но та зловоља и жалобност није дуго трајала – нашали ли се ткогод, пробрбља ли које дијете штогод смијешно или паметно, одмах се и дјед удобровољи и постане онај стари добричина.

Тешких послова није радио нити се у што мијешао, док га нијесу за савјет упитали.

Разликуј цртицу и приповијест

Цртица је кратка прозна врста која је више усмјерена на осликавање неке особе или неког предјела, него на причање приче.

Приповијест је прозна врста која приказује цијели живот свог јунака; по свом садржају личи на животопис.

Које глаголско вријеме препознајеш у обиљеженом дијелу? Је ли оно правилно употријебљено?

Покушај цијелу ову причу испричати тако да замијениш мушке и женске улоге: да се прича зове *Моја бака* и да она гађа из пушке, а да синови морају пити њене гаће. Шта мислиш о подјели послова на *мушке* и *женске*?

У каквој је вези слика *Завичај на глану* Милана Нађа (којем сликарском правцу припада?) с причом *Мој дјед*? Обрати пажњу на руку. Која питања (што више, то боље!) у вези с том руком можеш поставити?

Равноправност сполова

Равноправност сполова значи да су жене и мушкарци једнаки, односно да имају исте могућности за остваривање својих права у политичком, образовном, економском, социјалном, културном и сваком другом подручју живота.

– Ја велим тако, а ви сад радите, како боље знате – одговорио би он обично иза сваког таква разговора.

Премда му је сваки савјет злата вриједио, ипак се није наметао, да зна најбоље. – Није он више знао ни за велику радост ни за велику жалост. Пође ли који посао добро за руком, и док се други укућани хвалишу, и колико су заслужили и колико нијесу, дотле он само шутећи слуша, тек му на оку видиш, да је сјајније и радосније, па ће напосљетку рећи: – Е, па хвала Богу, кад је тако дошло! Без његове помоћи никуд никамо! – Буде ли какве несреће или незгоде, да се сви други разјаде и духом клону, опет он шутљив и миран: – Е, а шта ћемо, де! Не може увијек само добро бити; да не буде и кад какве несреће, ево моје главе, ако се свијет не би помамио – зна Бог, шта ради! – Свакому је одлануло, кад је чуо такове ријечи.

Кад се ради у хрпи, било то на гумну у вршају или на ливади купећи сијено, онда је дјед највеселији, онда нитко ни ријечи не говори, све слуша на дједа, а он редом ниже: сад једну шаљиву, сад једну озбиљну; сад замније гумном радосно смијање, сад засине у многим оку бистра сузица...

Сви смо га једнако штовали и свакако се улагивали, не би ли му угодили. Кад дође зима и запане снијег, онда навалимо на њ као гаврани: “Дједе, ја бих санице!” “Дједе, направи и мени, и ја бих!” А испод његових руку само што би се стварале саоне! Пребије ли се којој жени преслица, пукне ли зипка или сталак – опет: Дај, дједе, прави и оправљај!... А он све вољко и без приговора ради, да би га човјек благословио.

Пред дједовим прозором на стану била бапчица с неколико бресака и с једном дугачком лозом; ту су жене (да се боље очува) обично остављале сјемењаке од разног поврћа, а дјевојке садиле цвијеће. Кад је суша, дјед ће уз поврће и цвијеће залити и не ће ниједне недјелје или светка заборавити, да га не набере и пошаље кући дјевојкама, својим унукама, да се оките, кад у цркву пођу. Ал’ зато кад младе оду куповати ма какве оправе, увијек ћеш чути при избору: “Ово не смијем узети, ово не би било дједу по ћуди.” И најмању маленкост на оправу опази дјед, па није ли му по вољи, сигурно ће турити под нос. Он је додуше и сам уживао,

кад је видио своју чељад лијепо обучену, али којекаквих сувишних тричарија није могао трпјети. – “Боље би било, да си купила опанке, него ту ругобу; само се нека под јесен потужити, да немаш зимске обуће”... – пришио би он обијесним дјевојкама, кад би донијеле с вашара какву сувишну цифрарију... Кад дође сајам, онда сви упремо очи у дједа. Са стана ће он отићи на сајам, па ће свима донијети ма најмањи дарак. Чудне ли вике и вреве онда: сватко мисли, да је његов дар најљепши. Дједов дарак, ма најситнији, ипак нам је био најдражи. А кад дјед с једног сајма свима донесе нешто, коме колачић, коме играчку, ципелице или марамицу – самој непослушној дјевојчици Кати не донесе ништа, онда оде шапат од уста до уста: “Кати није дјед ништа донио, ама баш ништа...” А намигуша Ката мораде се затворити у киљер и до сита наплакати. Веће казне није могло бити у нашој кући.

Већ двије, три године пред смрт често дјед спомиње, да му не ће бити тешко умријети, док нас види овако сложне и послушне. “А кад нестане тога страхопочитања у вама, онда најбоље, да нестане и мене, не дај Бог, да те несреће доживим!” – додао би свечаним гласом.

Као да је знао, понављао је под конач живота чешће те ријечи, а нама било да проплачемо, а из очију нам је могао дјед читати, да му се бојазан не ће испунити.

Дјед је тако срастао нама уз душу и око, да нијесмо ни помислити могли, да би он икад умро; нама је уза њ тако било, као да ће навијек живјети. Кад први пут чусмо: умро нам је дјед! – зазујаше нам те ријечи тако чудно у ушима, да смо у први час остали без боли и без суза...

Дуго га не могасмо заборавити; дуго се обазирасмо за њим, хоће ли доћи са стана и донијети нам киту јагода и вијенац првих трешања... Ал њега нема! А ми сретни и блажени, кад га у сну видимо, како нам приповиједа и љуља нас на кољену.

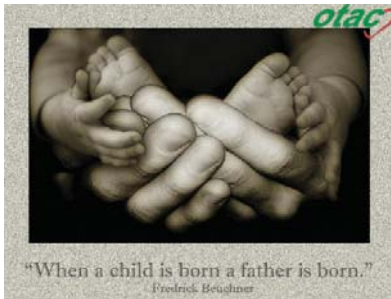
А навече, кад измолимо свагдашњу молитву, у души се сјетимо и дједа: – Смилуј се, Боже, нашем дједу!

Погледај, ако до сад већ ниси, филм *Мараџионици њрче њочасни круг*, снимљен по драмском тексту Душана Ковачевића, и сазнај како изгледа породица са шест чланова, од којих су четворица дједови. Која Ти се прича чини нерелнијом? Козарчева или Ковачевићева?

У лов на глаголе

Откриј која су четири глаголска облика употријебљена у овим двјема реченицама?

Док се жене 21. вијека још увијек боре за равноправност, једнаке плате и основна радна права, у једном сегменту су ипак заштићеније од мушкараца – праву на старатељство. Након развода само ће 1 од 10 очева добити старатељство над дјецом. Зато су у многим земљама формирана удружења која се баве заштитом права очева. И у БиХ постоји једно такво удружење, а више о њима можеш сазнати на www.otac.ba.

Разговор о причи

Тко прича о дједу? Како га све унук (приповједач) назива? Изражава ли ријечју *дједак* своје осјећаје према њему?

Приповједач често прича и у 1. лицу множине; у чије име он то говори? Што се постиже тим поступком? Воли ли само унук дједа или?

Како је дјед изгледао?

Инсистира ли приповједач на опису изгледа дједа или на његовим особинама?

Зашто дјед није више залазио у село? Чујеш ли и Ти данас приче од старијих особа како ништа више није као што је некад било, како је прије било пуно боље? Је ли лоше да се *људи и обичаји даномице мијењају*?

Дјед је јако волио лов? Каква је пушка била код дједа, а каква код осталих ловаца? Зашто је дјед ипак боље гађао? Што су ловци гађањем хтјели доказати? Слажеш ли се да је у реду ловити из забаве? Какав је однос дједа према осталим укућанима? Зашто је дјед био толики ауторитет па су му сви долазили по савјет? Што значи бити глава обитељи? Слажеш ли се с таквим односима у обитељи, да једна особа управља понашањем осталих?

Је ли дједов однос према мушкарцима и према женама био исти? Шта мислиш о *йовлашћеном* статусу мушкараца? Могу ли правила једнако важити за све – и мушкарце и жене? Имају ли и мушкарци своја права? Могу ли и она бити угрожена?

Нађите дио гдје приповједач наводи што дјед мисли о лијености. Тко се искључиво не смије жалити?

Зашто су снахе морале правити исте кошуље као што је радила дједова супруга? Знамо ли је ли стари начин шивања био бољи од новог, казује ли нам то приповједач?

Глагол улагивати значи додворавати се, улизивати се. Улизујемо ли се неком кога поштујемо? Је ли искрен однос када се неком улагујемо, када неком угађамо, удовољавамо у свакој ситници? Каково је дједово мишљење о сређивању? Како објашњаваш да *сувишних ћричарија није могао ћријећити*, а сам је унукама слао цвијеће да се *окиће* када крену недјељом на мису?

У чему је проблем са сређивањем? Зашто се унуке боје дједа?

Зашто су сви жељно ишчекивали да се дјед врати са сајма?

Купује ли дјед свима поклоне? Коме не купује? Је ли Ката одрасла жена или дјевојчица? Како приповједач назива Катку? Погледај у пре(не)познатим ријечима значење ријечи намигуша. Пред ким или чим су укућани осјећали *сїрахойочїиње*? Ако нестане тог поштовања са страхом, хоће ли нестати сложности у обитељи? Може ли се слоност градити на другим принципима, разумијевању можда? Образложи свој одговор.

Мирко Ковач СЈЕЋАЊЕ НА ШАРЕНУ ПТИЦУ

Јесам ли тада био залутао у дио града који се назива Стара махала, или само Махала, не сјећам се точно; заправо не знам како сам доспио у тај квартал. Ту смо нерадо залазили, барем ми сеоски малишани. Узмимо да сам се у том кварту нашао случајно, ходајући за сладоледаром, или једноставно ношен жељом да привирим у забрањени свијет – забрањен само мајчином вољом и њезиним претјеривањима – и да сам ту стајао у кратким хлачама, изубијаних кољена, са сандалама на ногама које ми је отац купио управо тог дана у продавници обуће Бата. Сада се не сјећам камо је нестао мој отац, али ја сам готово цијели дан провео у том дијелу града. И док сам стајао покрај чесме и близу цамије, пришао ми је углађен човјек, сребрнасте косе, у изношеном лјетном одијелу и с ружом у руци којом ми је дотакнуо лице. Сјећам се црвене боје те расцвале руже, а и дан-данас, кад год помиришем ружу, искрсне ми та слика незнанца из Махале.

“Мали, ако чекаш оца, он ти је сад код Конављанина, тамо кушају вина, неће они скоро, јер ће се запити. Ако желиш, ја ти могу показати пут до тог подрума, а могу те и одвести ондје. То није далеко.”

Љубазно ме гледао и миловао моје лице ружом, а потом ме ухватио за врат и привукао к себи чврсто држећи моју главу уз свој трбух као да ме не жели испустити. Тада ме запахнуо неугодан воњ. Још и данас, покатад, јави се тај воњ кад се неки непознат човјек нађе у мојој близини.

“Ако ти хоћеш, могу те повести тамо”, настави незнанац, “иако ријетко залазим у тај подрум. Познајем твог оца, нисмо никакви јарани, али се познајемо. А можеш са мном у кино, ако то желиш. Сад ти одлучи. Ово ти је прилика да видиш филм у којем пјева Тино Роси. Јеси ли некад био у кину?”

“Не”, рекох стидљиво.

“Е, па, било би глупо да пропустиш. Не долази се у град сваки дан. Баш си лијеп дечко и за своје године развијен. Бит ћеш висок, већ сад имаш дугачке лијепе ноге. Колико ти је година?”

Мирко Ковач (1938.) рођен је у Петровићима код Билеће. Студирао је драматургију на Академији за казалиште, филм и телевизију у Београду. Писао је сценарије, но није био од оних који их препусте редитељима. Судјеловао је у припреми филма, тражењу објеката, ишао на снимања, дружио се с глумцима, пратио цијели процес настајања филма. Најпознатија његова дјела су: *Враћа од ујоробе*, *Кристалне решетки*, *Град у зриалу*.

Шта мислиш о оваквом понашању?

Твоја су права у сличним ситуацијама јасна:

Смијеш јасно рећи да нећеш оно што не желиш.

Вјеруј свом осјећају.

Не мораш тријети ништа што ти је чудно, страно, неугодно. С особама у које имаш повјерења причај слободно о понашању одраслих које Те збуњује.

Пре(не)познате ријечи:

акрибија – савјесност, нарочита брижљивост, тачност у раду

беретка – врста капе

воњ – тежак, неугодан задах

доскочица – духовита, често заједљива примједба

кењац – магарац, безвриједна особа

Конављанин – становник Конавала, мјеста у близини Дубровника

лијеха – комад обрађене земље за узгој поврћа или цвијећа

литература – књижевност; грађа искориштена у стручном тексту о неком проблему

метафизички – натприродни, наднаравни

партер – простор за публику (нпр. у кину или у позоришту)

плахта – чаршаф, покривач за кревет

поетичан – склон поезији, занесен, осјећајан

потлеушице – ниске, скромне кућице

пропелер – елиса, технички дио авиона или брода који омогућава његово покретање

портик – предворје, наткривени ходник

сеирити – наслађивати се

скрама – танка наслага (на језику)

фоаје – улазни дио просторије

“Девет.”

“Имаш девет година, а још ниси био у кину? Била би штета да ову прилику пропустиш. Та је дворана сад реновирана, сједала више не шкрипе као некад, а стигао је и нови кинопројектор. Пратим све филмове, а оне авантуристичке гледам и по неколико пута. У кино одлазим са сином, али он је сада тешко болестан, па мислим да више с њим нећу гледати ниједан филм. То ме растужује. Онда, хоћемо ли? Или си тврдоглави сељачки кењац? Са мношћом би се могао провести као мали цар. Нећеш – не мораш! Збогом!”

Иако се одвојио од мене и кренуо, учинило му се да сам попустљив, па је застао и додао:

“Немаш се чега плашити. Овдје ме сви познају као добричину. Ако не можеш данас, онда ћу те на овом истом мјесту чекати идуће суботе. Долази филм Један авион се није вратио. Важи ли?”

Утаначили смо састанак, али се нисам појавио на уговореном мјесту, нити сам више залазио у Махалу, поготову што сам то све испричао мајци која је рекла:

“Тамо се мотају битанге, тамо су многа дјеца осрамоћена.”

Четири године касније постао сам становник Махале. Сада је за мене озлоглашени квартал из дјетињства био најпривлачнији дио града иако је ондје живио махом сиромашни слој. Ма како те потлеушице с лица изгледале јадно, њих су красили сунчани вртови, као нека унутарња декорација – вртови у којима су доминирали чаробни женски покрети. Еротске позе потјечу отуда, из тих малих међа; жене су тамо благо обнажене и нагнуте над лијехама које обрађују и плијеве држећи нарамке траве и корова као какве мирисаве простирке спремне за љубавну игру.

Махали дугујем прва сексуална узбуђења, прве сласти дјечаштва. Ту сам провео три године као ђак-самац, у соби коју је отац јефтино купио од неке сироте жене, с назнаком у уговору да и кухиња након њезине смрти припадне нама.

Сјећам се необичног погребња те жене. Чим је умрла, положили су је на под. Двије жене су је уређивале док је старац сједио покрај ње, мрмљао и често дланом притискао своја уста и ухо. Једна је жена стругала ње-

зине табане, скидала кухињским ножем наслаге скраме, док ју је друга шишала и бријала, а онда полила врућом водом и умотала у бијелу плахту. Тада је стигао мршав издужен човјек, рошава лица, с беретком на глави, и без икаква напора, лако и готово весело, подигао покојницу с пода. Сјећам се да је рекао:

“Одзвонило је Махали. Овдје се подиже тржница.”

За њим су кренуле оне двије жене и старац, а придружила им се и дјечурлија из Махале. Изгубили су се стрмом и склиском улицом коју је красила калдрма од изгачаних облутака. Чим су покојницу изнијели, ушао сам у њезину кухињу. Унутра су зујале мухе – никада их прије нисам толико видио на једном мјесту.

Незнанца сам опет срео након пет или шест година; бијаше остарио и пропао, готово угаслих очију, у ритам просјака и скитнице. Није ме препознао, али ја сам тада заподјенуо разговор о филмовима. Рекао ми је да је у заостатку, јер је неколико задњих година провео у затвору.

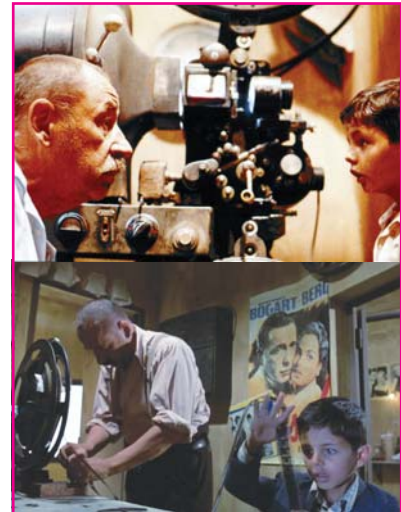
“Много сам филмова пропустио! Али што ћеш, момчићу! Много сам и у животу пропустио, много жена и много љубави. А који се филм приказује овог тједна?”

“Наш филм Чудотворни мач.”

Испричао сам му да је старо кино изгорјело и да је некадашњи прехрамбени магацин претворен у нову кино дворану, с нумерираним сједалима, с великим фоајеом и сликама Бастера Китона, Грете Гарбо, Аве Гарднер, Кларка Гејбла и других. Постављен је и вентилатор на средини стропа, његови пропелери укључују се два-три пута тијekom пројекције, а разводница прође између редова или са стране, штрцне мирис из мале ручне пумпе, освјежи устајали и опори зрак. Мангупи запо-сједају прве редове, а пристојнији дјечаци одмах иза њих, смију се и диве њиховим несташлуцима.

Сада бих могао рећи да су магични путокази: ПАРТЕР ЛИЈЕВО и ПАРТЕР ДЕСНО, нешто као метафизичке ознаке мојега дјетињства. И док сам тада, лако и с одличним памћењем, набрајао незнамцу све филмове које сам гледао, он се наједном озарио као човјек које-му сине нека нова и спасоносна мисао.

“Па ти би могао олакшати живот мом болесном дјетету”, рекао је усхићено. “Хајде са мном да га видиш. То

Гинема Парадизо

Препорука: Ако желиш боље разумјети како се рађа љубав према филмској умјетности, зашто јунак ове приче воли одлазити у кино (и како су биоскопи изгледали у вријеме о којем говори прича), погледај филм *Гинема Парадизо*.

У овој сложеној реченици три су клаузе. Пронађи главну клаузу и објасни гдје се, у односу на њу, налазе зависне клаузе.

Поштіа

Мотив болесног дјечака крај прозора користио је индијски нобеловац Рабиндранат Тагоре за своју драму *Поштіа*. Богати дјечак у драми чека поштара с писмом које му може донијети здравље. Ту су драму изводила дјеца варшавског сиротишта у гету, прије него су са својим васпитачима и управником Јанушем Корчаком одведена у логор Аушвиц. О томе можеш сазнати више у књизи која је под називом *Поштіа* преведена на наш језик.

је паметан дечко, упија све што чује, а ти лијепо причаш. Ако пристајеш, онда крени иза мене и прати у који ћу портик ући. То је мала дворишна зграда, трошна и стара, са зидовима обраслим маховином. Што се чудиш, сусједи гледају с ким долазим, па је боље да ме слиједиш и сам уђеш. Врата ће бити отворена.”

Послушно сам кренуо за њим. Незнанац се освртао пратим ли га, а прије уласка у портик тукао је ногом у плочник као да је хтио потврдити како смо с лакоћом стигли пред тајанствена врата. Кухиња у којој сам се нашао била је одвојена параваном од собе, а сјећам се да је на штедњаку кључао лонац пун перја. Незнанац ме ту задржао и опоменуо да шутим, а кад је видио да сам зачуђен призором у лонцу, само је тврдо, ако не и грубо, изговорио:

“Ми волимо перад!”

Иза паравана угледах дјечака на кревету. Лежао је у прљавој постелини, бледолик и лијеп, тако благ и умиљат, с оним дирљиво добрим осмијехом на лицу. Гледао ме радосно својим плавим паметним очима. Ваљда тако изгледа Божје чедо, помислио сам.

“Довео сам ти овог лијепог момчића”, рекао је његов отац. “Одсад ћеш имати пријатеља. Хоћеш ли га примити да станује код тебе? Хајде, Фахро, помилуј га!”

Пришао сам и сјео близу њега. Дјечак је у рукама држао лијепу малу птицу, а потом ју је отац узео и затворио у кавез. Обуздавајући радост, дјечак ми је миловао руку; био је дирнут или узнемирен мојим посјетом. Покрај кревета стајала су болесничка колица, прилично дотрајала. Његов отац био је захвалан неком добром човјеку који му је та колица даровао, пошто се он опростио од њих и прешао у постељу чекати смрт. “Када ти ја умрем, можда ће те пазити твој млади пријатељ”, рекао је дјечаков отац дајући ми знакове да и сам обећам да ћу такву бригу преузети.

Касније сам, у више наврата, изводио дјечака у шетњу гурајући колица стрмим и неравним улицама. Једном су се та колица отиснула новом, тек асфалтираном и стрмом улицом, ударила у киоск и дјечак је зарадио посјеклину на лицу; није био толико повријеђен колико уплашен. Дуго смо га смиривали, а његов отац ми је рекао:

“Бог ће те за ово казнити, подмукли створе! Хтио си да сеириш на рачун несретника!”

Дирнуле су ме те ријечи. И касније, кад год бих подузео какву пакост, смишљао освету или уживао у злоћи, увијек бих се присјетио те клетве дјечакова оца, одмах бих се сабрао и окренуо ка доброти.

Послије много година нашао сам се у граду свог дјечаштва као гост на Трибини младих. Био сам дочекан с покудом, приговарали су ми на црној слици свијета и осуђивали моје књиге. Покајао сам се што сам пристао гостовати у граду који ме и раније обасипао грдњама, па ако хоћете и прогнао, јер сам идиличну слику завичаја укаљао ружним описима. Дворана је била мала и загушљива; напосто сам вапио за зраком, а био сам толико утучен погрдама да се нисам усудио затражити чашу воде. И таман сам се понадао да ће лијепа водитељица објавити крај овом неславном гостовању, кад се на улазу дворане појавише инвалидска колица. У њима је био црнопути младић с коврчавом косом, у мајици која је истицала његову мишићавост. Лице је имао издужено и малчице изобличено, с маљама на подбратку и једним ожилјком на челу.

“Сад мораш још мало остати”, рекла је водитељица.

“То је наш Фахро, редовни посјетилац Трибине.”

Црнопути момак пробио се колицима до прозора и спретно га отворио тако да нас је запахнуо свјеж зрак. Вани су се чуле птице, а заплуснуо нас је и мирис липе као какав опојни и поетски дашак. Дворана је била пуна дневног свјетла. Болесни дјечак из мог дјетињства гледао ме као незнанца, истим оним плавим и лијепим очима. Знао сам да је његов отац умро од опаке болести, у неореалистичном декору Махале, а посљедњи његов разговор са сином био је о филму.

“Шта се даје у кину?” упитао је слабим и промуклим гласом.

“Пустиња страха”, узвратио је Фахро.

“Жао ми је што нећу с тобом гледати тај филм, али пустиња страха већ је преда мном и ја сам тамо закорачио. Имам и улазницу.”

У његовој оставштини, међу документима, пронађена је биљежница; у њој су били подаци о филмовима које је гледао за свог несретног и протурјечног живота.

Људи у колицима

Примијетиш ли да су понегдје тротоари потпуно изједначени с улицом, посебно код семафора и пјешачких прелаза? То *удубљење* у тротоару помаже особама у инвалидским колицима да се крећу без помоћи друге особе. Особа у колицима може самостално прећи улицу, но може ли ући у сваку грађевину? Напримјер, у Твоју школу?

На шта мисли незнанац када каже да је закорачио у пустињу страха? Којом стилском фигуром наговјештава свој скорни одлазак?

Перје се помиње два пута у причи. Каква симболична значења оно има? Ко у бајкама куха птице заједно с перјем? А чије невидљиво присуство открива бијело падајуће перо? Која невидљива бајковита бића имају бијела крила, понекад слијећући људима на раме?

Син је наставио као и отац, водио је неку своју повијест филма, уносио податке у биљежницу, предано, брижљиво и с акрибијом, оцјењујући филмове бројкама од један до пет. Волио је америчке филмове о Дивљем западу, авантуристичке филмове и спектакле. Тисућу очију доктора Мабусеа гледао је шест пута. Бергмана није подносио. Фахро ми је поставио питање: “Утјече ли филм на литературу?”

Он је још навео неког књижевника који је изјавио да презире филм, а такођер ме замолио да за његову биљежницу наведем филмове и режисере које волим. То питање ме спасило од оних што су већ били почели с увредама и срамоћењем, називајући ме литерарном наказом.

Тада сам изразио сумњу у књижевника који презире филм, а онда сам цитирао Борхеса који је негдје написао да су на његове прозне саставе утјецали први филмови Џозеф вон Стернберг. Тај је писац, унаточ слабом виду, гледао тисуће филмова. Излагање сам завршио цитатом још једног хиспаноамеричког писца о филму као “умјетности ускрснућа”, чак сам на концу додао и једну згодну доскочицу “да је Бог изумио филм”. То сам давно пронашао у једном часопису и запамтио, а сада продао као своју мисао.

И тек што сам започео са својом листом филмова за младићеву биљежницу, навео најпоетичнији филм Лос Олвидадос, а на прво мјесто ставио свог омиљеног редатеља Луја Буњuela, догодило се нешто необично: у дворану је улетјела једна лијепа шарена птица, лепршала је у угловима и прислањала се уза зид, гребући панџама и љуштећи креч. У неколико махова безглаво је ударала у стакло горњег затвореног дијела прозора. Једна перушка, као пахуља, пала је одозго на моје раме. Појава птице изазвала је радост и усхићење, само је болесни младић Фахро уздрхтао уплашен да ће се птица озлиједити. Када је пронашла отворени прозор и отпрхнула, у дворани је завладала тишина какву раније никад нисам доживио. Сјен крила те птице бјеше тајанствени знак под којим смо се разишли.

У вријеме док сам радио на овој причи, бринуо о многим недостацима, а највише о непоузданом завршетку, у помоћ ми је прискочио случај, заштитник приповје-

У причи се спомиње редитељ Луј Буњуел. На слици је кадар из његовог филма *Виридиана*. Коју је и чију познату фреску режисер овдје *цитирао*? (Мотив из једног умјетничког дјела употребљен у другом назива се цитат. Такођер, цитат је други текст дословно пренесен у првом. Како се у писању означавају цитати?)

дача. Једног дана сусрео сам некадашњу водитељицу Трибине, сада жену средњих година, остарјелу прије времена. Кратко и безвољно разговарали смо о прошлости, спомињала је многа имена која ми ништа нису значила. Једва сам чекао да се поздравимо. На разстанку је рекла:

“Никада нећу заборавити ону птицу! Сјећаш ли се? Зашто не напишеш нешто о томе?”

Разговор о причи

Колико различитих времена приповједач спомиње у причању догађаја? Наброји их.

Гради ли аутор причу на основу једног догађаја? Обрати пажњу на први дијалог приповједача и незнанца. Ко више говори? Можемо ли овај дијалог заправо разумјети као монолог? Шта читаоци и приповједач сазнају из незнанчевих ријечи?

Кад се други пут сусрећу њих двојица, након толико година, одакле се вратио незнанац? Приповједач је и сад шутљив? Незнанац (пронаћи његов тадашњи портрет и објасни шта си сазнао о лику на основу тог дијела приче) приповједача не позива у кино, него код себе. Како изгледа ентеријер малог стана?

Чиме је приповједач одушевљен кад угледа болесног дјечака Фахроу? Фахро у руци држи птицу. Гдје отац враћа љубимца? Шта помаже незнанчевом сину да се креће? Шта је заједничко првом и овом другом њиховом сусрету? На који начин птице говоре о њиховим животима? Јесу ли и они заробљени, затворени? Ко/шта је био њихов кавез? (Присјети се реакције људи који су присуствовали Трибини.) Гдје им је био излаз? Чиме аутор проширује основну фабулу? Колико је дијелова приче који немају директну везу с основном фабулом? (Помоћи ћемо Ти: смрт жене – власнице кухиње те сусрет с водитељицом Трибине на самом крају приче.) На који начин те епизоде утјечу на значење приче, зашто су ту? Шта Фахро пита приповједача на Трибини – како филмови могу утјецати на књижевнике? Гдје Ти гледаш филмове? Посјећујеш ли често кинодворане или чешће сједиш испред ТВ-а, гледајући филм преко ДВД плејера? Је ли Теби филм важан као ликовима у Ковачевој причи?

Жак Преввер (1900.) *ијесник* *Париза*, писао је лирске пјесме, приповијетке и сценарије. По његовим сценаријима снимљени су филмови *Дан се йоново рађа*, *Љубавници из Вероне*, *Дјеца раја*. Неке од његових пјесама су углазбљене и извођене као шансоне. Најпознатије међу њима су *Барбара* и *Увело лишиће*.

Шансона је популарна пјесма, обично љубавног или сатиричног садржаја, с лаког музиком. Шансоне су настале у Француској одакле им потјече и име. Потражи пјесму *Балада из иредграђа* Добрише Цесарића која је такођер опјевана као шансона и послушај је.

Пре(не)познате ријечи:

гвожђе – жељезо

окови – ланци и кугле које се стављају затвореницима како би им се отежало кретање; у пренесеном значењу окови отежавају рад или слободу мишљења

робље – збирна именица настала од ријечи роб (биће које потпуно овиси о господару, робовласнику који располаже њим као предметом; у пренесеном значењу робом се назива онај који шутке, без приговора ради и подноси ствари)

Жак Преввер ЗА ТЕБЕ ЉУБАВИ МОЈА

Отишао сам на трг птица
И купио сам птица
за тебе
моја љубави

Отишао сам на трг цвијећа
И купио сам цвијећа
за тебе
моја љубави

Отишао сам на трг гвожђа
И купио сам окове
тешке окове
за тебе
моја љубави

А затим сам отишао на трг робља
И тамо сам те тражио
Али те нисам нашао
Моја љубави.

Разговор о пјесми

Шта је тема пјесме?

Коме се у свакој строфи обраћа лирски субјект?

Која је мјеста обишао?

У пјесми су четири пјесничке слике. Шта је у њима различито, а шта се понавља?

Зашто лирски субјект купује птице; чега су оне симбол?

А зашто цвијеће?

Шта је желио постићи купујући тешке окове?

Зашто *ијесничко ја* тражи љубав међу робљем?

Је ли могуће заробити љубав?

Можемо ли својим поступцима заробити особу коју волимо?

Имамо ли право на то?

Коју идеју носи пјесма?

KO ŽELI BITI ODLIKAŠ?

Uputstvo za igru: staviš svoju figuricu (novčić, gumicu, bombon...) na polje s nacrtanim šahovskim konjićem i odatle skočiš na polje po vlastitom izboru, poštujući pravilo o kretanju konjića u šahu – dva polja u jednom smjeru, pa onda jedno polje ustranu, tj. kao slovo L. S polja na koje doskočiš, pročitaj pitanje. Ako odgovoriš tačno, nastavljaš igru, ako pogriješiš, odgovara sljedeći igrač. Cilj je da odgovoriš na četiri pitanja zaredom tačno i tako dobiješ peticu.

1. Roman *2001 – odiseja u svemiru* pripada žanru:
a) magijskog realizma
b) naučne fantastike
c) kosmičke proze
d) komedije dell'arte.

<p>2. Junak romana <i>Starac i more</i> zove se isto kao i glavni grad Čilea: a) Buenos b) Lima c) Sao Paolo d) Santiago.</p>	<p>3. Koja riječ nije homonim? a) Mišica. b) Stolica. c) List. d) Čokolada.</p>	<p>4. Rečenicu: <i>Čovjek može biti uništen, ali ne i poražen</i> izgovara junak romana: a) <i>2001 – odiseja u svemiru</i> b) <i>Lovac u raži</i> c) <i>Starac i more</i> d) <i>Boa u kokošinju</i>.</p>	<p>5. Vučica Rea othranila je: a) Predraga i Nenada b) Goga i Magoga c) Omera i Merimu d) Romula i Rema.</p>
<p>6. <i>Nekrolog jednoj čaršiji</i> posvećen je: a) Istanbulu b) Konjicu c) Sarajevu d) Baščaršiji.</p>	<p>7. <i>Nekrolog jednoj čaršiji</i> pripada književnom žanru: a) nekrologija b) putopisa c) ljetopisa d) eseja.</p>	<p>8. Čime je inspirisan naslov romana <i>Lovac u žitu</i>? a) Bernsovih stihom. b) Kubrikovim filmom. c) Monetovom slikom. d) Reklamom za hljeb.</p>	<p>9. Proza inspirisana romanom <i>Lovac u raži</i> naziva se: a) proza u žitu b) proza u čizmama c) proza u trapericama d) proza u tenisicama.</p>
<p>10. Junak priče <i>Bašta sljezove boje</i> kaže da je vuk: a) pitom b) hrom c) bezrep d) zelen.</p>	<p>11. Junak kolumni Viktora Ivančića zove se: a) Bobi b) Čobi c) Robi d) Najrobi.</p>	<p>12. Pripovjedač u romanu <i>Boa u kokošinju</i> je: a) dječak b) nepoznat c) djed d) sveznajući.</p>	<p>13. Radnja romana <i>Šaka puna zvezda</i> odvija se u: a) Iranu b) Egiptu c) Siriji d) Palestini.</p>
<p>14. Sokrat je: a) fudbaler b) pjesnik c) filozof d) tiranin.</p>	<p>15. Usmene pjesme u kojima su junaci nebeska tijela su: a) mitološke b) meteorološke c) kosmološke d) kulturološke.</p>	<p>16. Balada je: a) epsko-lirska vrsta b) grčko-rimska vrsta c) lirsko-dramska vrsta d) dramsko-epska vrsta.</p>	<p>17. U stihu <i>Sabljama joj sanduk satesaše</i> dominira: a) aliteracija b) alijenacija c) asonancija d) zafkancija.</p>

RANA KOJA SE KRIJE, SPORO I TEŠKO ZARASTA

Na slici je alegorično prikazano sedam poroka ili grijehova: požuda, zavist, taština (sujeta), bijes, lijenost, proždrljivost (pohlepa), tvrdičluk. Pokušaj prepoznati koja se slika odnosi na koji grijeh. Ljuti li Te što sve poroke predstavljaju – žene? Možeš li spisku grijehova dodati još neki? Naprimjer, kukavičluk, strah, glupost... (Nastavi.)

Antonim – riječ suprotnog značenja. Koje vrste riječi, osim imenica, imaju svojstvo antonimije? Kako se zove stilska figura zasnovana na suprotnosti; npr: *mladi starac*.

Ima li svaka od imenica s Tvog spiska *antonim*?

Poznaješ li nekoga ko je bezgrešan? Možeš li sebi pripisati taj pridjev? Da li se nekada stidiš svojih postupaka ili riječi? Opiši jedan svoj *veliki stid*. Možda se samo Tebi čini da je to nešto krupno i važno.

Pročitaj priču Ive Andrića koja počinje na sljedećoj stranici. Da li se u njoj govori o stidu, strahu ili nečem trećem? Možeš li se poistovjetiti s junakom priče, da li Ti je njegov način razmišljanja blizak? Zašto?

Ivo Andrić
KNJIGA
(Odlomci)

Ovaj dečak, koji se sa letnjeg raspusta u septembru mesecu vraća u bosansko okružno mesto, treba da uđe u treći razred gimnazije, jedne od onih naših gimnazija starog i hladnog austrijskog tipa. Kao i većina njegovih vršnjaka, i on se vraća teška srca, posle dugih letnjih dana slobode, igre i nerada, koje deca tako vole. Mršav je i preplanuo, a kosa mu sasušena i izbledela od sunca. Odelo mu se čini teško, a cipele ga žuljaju kao tuđe. Svoju đačku sobu deli sa jednim drugom, a stanuje kod jedne udovice, tvrde i brižne žene, koja i sama ima dva sina u gimnaziji. Ulice i zgrade mu izgledaju šire i više, ljudi svečani i dućani bogati. Ali utoliko više oseća da je on sam nekako malen i zbunjen i neugledan. Ono malo bakrena novca što mu zveckea u džepu tako je neznatno prema svemu onome što nude dućani i ulice, da ga oseća više kao neimaštinu nego kao neko imanje. To što on ima tako je malo prema onome što mu se nudi i tako neznatno prema onome što on želi, da mu ne pričinjava zadovoljstvo ni ono što može da kupi, jer već unapred oseća bolnu granicu svojih mogućnosti.

Pred gimnazijskom zgradom prodavači voća, sladoleda i šećerlema; oko svakog od njih živ krug dečaka koji pazaruju, jedu, časte se međusobno, dele ili se prepiru. Dečak živo želi da im priđe i da se pomeša sa njima, ali je tih grupa mnogo i on samo ide od jedne do druge i zastajkuje kod svake kao neodlučan posmatrač.

U prostranom hodniku gimnazijske zgrade hladno i pusto. Na velikoj crnoj tabli koja je jedini ukras te nevesele prostorije, ispisana čitko imena đaka koja imaju pismo kod služitelja. Dečak posmatra, kao uvek, tu tablu i ime na redom, a saznanje da za njega nema i ne može da bude ništa, jer mu niko ne piše, oseća kao naročit i već dobro poznat bol. (...)

Ali taj treći razred donosio je bar jednu nadu i jedno prijatno obećanje. Od trećeg razreda pa naviše đaci imaju pravo da se služe gimnazijskom bibliotekom iz lepe i naučne književnosti.

Ivo Andrić (1892.) dobio je Nobelovu nagradu za književnost 1961. godine. Književno stvaralaštvo počeo je poezijom, pisao eseje i kritike, a slavu i ugled stekao pripovijetkama i romanima. Neka od njegovih djela su: *Na Drini ćuprija*, *Travnička hronika*, *Prokleta avlija*, *Gospođica*, *Most na Žepi*, *Omer-paša Latas*, *Aska i vuk...*

Pre(ne)poznate riječi:

docnije – kasnije

dućan – prodavnica, trgovačka radnja

ekspedicija – putovanje koje se organizuje radi naučnog istraživanja

knjigovezac – štamparski radnik koji se bavi uvezivanjem, ukoričavanjem knjiga

ljubopitstvo – radoznalost

rezak – oštar

riđ – boje hrđe, crvenožut

samoljublje – ispoljavanje osjećanja vlastite vrijednosti

semestar – jedan zaokružen nastavni period

služitelj – onaj koji po dužnosti služi, poslužuje

šećerlema – slatkiš, poslastica; vrsta bombona

trpezarija – blagovaonica, menza; prostorija u kojoj se jede

utornik – utorak

U svjetskoj ekonomskoj krizi sve je manje novca za biblioteke. Američke knjižničarke i knjižničari odlučili su preko *YouTubea* otpjevati vladi i ljudima zašto su knjižnice važne i šta sve mogu učiniti ljudi zaposleni u njima.

Citat

Kada sam bio dečak, okruživala me oskudica. Ničeg u našoj kući nije bilo dovoljno. Nikad nijednu knjigu nismo imali, sem poneku moju, školsku... Put od kuće do škole bio je isti... I zimi i leti, i po kiši i kad sunce upeče, zadržavao sam se obavezno pred jednim knjižarskim izlogom... Taj izlog je naročito predveče privlačio moju pažnju, kad se osvetli. Činilo mi se da su knjige, tada, onako osvetljene, još lepše a naslovi još primamljiviji. Sanjao sam taj izlog...
Ivo Andrić

Prve dve godine svoga školovanja dečak je toliko puta mislio na taj trenutak kad će i on smeti da ode, u određeni dan i sat u nedelji, i da iz te knjižnice uzme na čitanje neko od onih ilustrovanih dela koja je gledao kod starijih drugova. On je iz razgovora sa tim starijim drugovima znao naslove mnogih knjiga koje sadrži ta mala gimnazijska biblioteka, slušao je kako raspravljaju o njihovoj sadržini i dolazio je sam sebi sitan, i neuk, i samo je želeo da i on doraste do trećeg razreda i do biblioteke.

Sad je došao i taj dan.

Prvog utornika posle podne on je među prvima stajao pred zaključanim vratima biblioteke i čekao na profesora bibliotekara. Kad se profesor pojavio i kad je otključao vrata i pustio ih u hladovitu, usku sobu, pored čijih su zidova bili ormari puni knjiga, za dečaka je nastupilo oštarenje jednog dugo sanjanog i živo željenog trenutka.

Đaci iz viših razreda došli su prvi na red. Profesor, debeo riđ čovek, brzih pokreta i oštre reči, stavljao je svoje primedbe, preporučivao jedne knjige, odgovarao od čitanja drugih. Dečaka je bunio njegov suvi i podrugljivi način govora o tako velikim i svečanim stvarima, ali on je svakog trenutka zaboravljao na profesora i na đake i samo gledao knjige, poređane iza stalaka, i maštao o svemu što može da bude napisano i naslikano u tim knjigama, i već sada osećao kao bol to što mora da se odluči samo za jednu knjigu i nju zatraži. Mislio je kakva bi to sreća bila, i kako bi odmah s njega pao taj bolni teret, kad se ne bi morao odlučivati i kad bi mogao da mirno i slobodno pregleda sva tri ormara i da razgleda sve knjige i lista po njima. Šta je jedna knjiga, pa i najlepša, kad čovek zna da postoje tolike stotine i hiljade drugih knjiga? Bar tri-četiri kad bi mogao da dobije, pa da ne strepi, dok čita jednu od njih, da će za koji sat doći do kraja i da neće imati šta da čita. Ovako, svakog utornika jednu knjigu, pa i to samo od onih koje su za njegov razred, koje profesor odobri, i to još pod uslovom da ni iz jednog predmeta ne dobije lošu ocenu. Sve uslovljeno, ograničeno, tesno i oskudno. A ipak postoje u svetu biblioteke, postoje tolike knjige i postoje ljudi koji ih slobodno čitaju. I on ne želi mnogo, četiri-pet knjiga o raznim putovanjima po raznim krajevima sveta. Samo da može onu koju čita da nasloni na one tri ili četiri koje će čitati docnije, i da ponekad pogle-

da istovremeno u dve knjige, samo da pogled baci. Ne zna zašto, ali čini mu se da bi to bilo ostvarenje njegove najveće želje.

Jesi li ti došao da spavaš ovde ili da uzmeš knjigu?

Trgao ga je iz maštanja profesorov glas, rezak i nestrpljiv, ali dečak je imao muke da se pribere. Nije bio ni primetio kad je došao red na njega. Sa leđa su ga gurali drugovi i smejali se. Pred njim, sasvim pred njim stajao je otresit riđi profesor. Video mu je jake pesnice, snažan vrat, kratko ošišanu crvenu kosu, opuštene brkove i zelene oči tvrda i podrugljiva pogleda, oči čoveka koji zna šta hoće i šta treba da se radi i koji i od drugih neumoljivo traži da to isto znaju o svakoj stvari i u svakom trenutku..

Dečaku se činilo kao da je odjednom i neočekivano stavljen na neku pretešku i nemilosrdnu probu. Najlepše što je imao od biblioteke – dvogodišnja želja i misao na njeno ostvarenje – sad je prošlo. Grubo probuđen, uhvaćen u maštanjima kao u krivici, on je bio zbunjen i uplašen. Naročito se bojao da mu profesor ne nadene neki podrugljiv nadimak, jer je imao običaj da to čini, a posle, kad đaci prihvate to podrugljivo ime, niko mu ga neće skinuti. Dakle, šta je po volji? – produži profesor ironično.

Ja bih... Molio bih nešto o putovanjima... – mucao je iznenađeni dečak.

Ti bi, molio bi... Ti sam ne znaš, čini mi se, šta hoćeš – kaže profesor i maša se za jednu kratku, podeblju knjigu, unosi đakovo ime u spisak, i predaje mu je žustro.

Idemo dalje!

Dečak se povlači zbunjen misleći samo da je ovaj puta srećno izbegao nadimak. Razgleda knjigu koja na korica-ma ima sliku u bojama, sve sami sneg i led, i naslov: Ekspedicije u polarne krajeve.

Silazeći sporo niz stepenište i zastajkujući na svakoj stepenici, on je otvarao knjigu na mestima gde su bile slike polarnih predela, sa ledenim bregovima, saonicama koje vuku psi i snežnim šatorima. Lice mu je još gorelo i ruke podrhtavale od malopredašnjeg susreta s profesorom bibliotekarom. Neprijatnost i hladnoća tog susreta vejala je iz svih tih polarnih fotografija i sa svake stranice te prestarele, rđavo povezane i mnogo upotrebljavane knjige.

To su dakle, te lepote i ta zadovoljstva koja čoveka čekaju kad stekne pravo da se služi bibliotekom!

Umjesto slike pisca

Svet u kojem živimo tako je sazdan da je onaj koji se plaši već izgubljen. Čudno je kako je malo potrebno da budemo srećni, a još čudnije kako nam baš to malo nedostaje.

Toliko je bilo stvari u životu kojih smo se bojali. A nije trebalo. Trebalo je živeti.

Zvezdanog neba i ljudskog srca nikad se čovek neće moći nagledati.

Ivo Andrić

Koja je ovo stilska figura?

Pronađi i glasno pročitaj dio priče u kojem je opisan dječakov odnos prema knjigama. Zašto dječak voli i poštuje knjige? Zašto se, međutim, knjige zabranjuju, cijepaju, spaljuju? Istraži koji je događaj prikazan na ovoj slici.

Zagledan u te slike, sa pomešanim osećanjima povrednog samoljublja, razočaranja i ljubopitstva, dečak je pogrešno stao na jednu izlizanu stepenicu, poveo se, zateturao i najposle dočekao rukama o zid, ali je pritom ispustio knjigu koja se otkotrljala niz stepenište. Zadržavši se da ne padne, i pribavši se, on je odmah potrčao za knjigom, koja je ležala na dnu stepeništa. Kad je podigao, video je sa zaprepašćenjem da se od pada potpuno iskorčila; ceo njen unutrašnji deo odlepio se od korica i držao se samo još na nekoliko tankih konaca za poledinu.

Dečaku pojuri krv u glavu. Kroz veo vrele magle koji mu je igrao pred očima, on strpa izlubljenu svesku u korice, obazre se da ga ko nije video i pođe brzim koracima kući. Idući ulicom uspori korak. Zaboravljena je bila uska, neprijatna biblioteka, kao da nikad nije ni bio u njoj. Sad je mogao još samo da misli na štetu i nezgodu koja ga je za-

Prepoznaj!

Koju stilsku figuru prepoznaješ u označenom dijelu teksta?

desila s knjigom i koju treba da razgleda kod kuće. Pod miškom ga je pekla oštećena knjiga.

Kad je došao kući, ostavio je odmah zlosrećnu knjigu kao neprijatan teret na dno svoga đačkog kofera, pod zimsko rublje. Užinao je i izišao da se igra sa vršnjacima iz komšiluka. U igri se zaboravio. Ali kad je počeo da pada prvi mrak i kad su drugovi stali da se razilaze kućama, njega zaboli pomisao da ga kod kuće čeka nešto ružno i neprijatno. I taj bol je rastao sa sumrakom.

Večerao je brzo i rasejano i odmah posle večere otišao u spavaću sobu i privukao petrolejsku lampu u svoj ugao. Dok je njegov drug ostao sa gazdaričinim sinovima u

trpezariji, odakle su dopirali njihovi veseli glasovi, dečak je, pretvarajući se da sprema zadatak za sutra, izvukao knjigu koju je danas doneo i počeo da je razgleda kao ranjeno mesto na sebi. Knjiga se držala sa još svega dva tanka konca za korice. Bilo je očigledno da je već jednom bila oštećena i lepljena nevešto i slabo nekim smeđim rđavim lepkom koji je pri prvom jačem potresu popustio. Nagnut nad kovčegom, dečak je gledao čas knjigu čas korice i osećao kako mu krv navire u glavu. Pitao se zbunjeno šta treba da preduzme pa da stvar popravi. Šta se radi u sličnim prilikama? Jedno je znao – da onom riđem snažnom čoveku u biblioteci ne bi nikad i nipošto smeo da prizna svoju nezgodu. Da ode kod nekog knjigovesca? Da, to je najbolje. Ali tada počese sumnje: hoće li hteti da poveže knjigu? Hoće li on imati toliko novaca? Hoće li se ipak poznati na knjizi da je popravljena?

Utom neko otvori vrata od trpezarije. Zasu ga veseo žagor. On uplašeno gurnu knjigu na dno sanduka, zalupi poklopac, i ne okrećući glave stade da lista po nekoj svesci, praveći se sav zauzet tim poslom. Vrata na trpezariji opet se zatvoriše. On oprezno otvori sanduk i izvadi ponovo knjigu. Sad su bila popustila i ona dva tanka konca. Dečak je držao u jednoj ruci knjigu a u drugoj korice. Tako. Sad je zlo potpuno. On pažljivo stavi knjigu u korice i sve položi na dno kovčega, koji zaključa. Zatim se vrati u trpezariju i sede za stol s ostalima. I tu se smeja, razgovarao, učestvovao u igri, ne zaboravljajući nijednog trenutka na svoju mučnu tajnu.

Tako je dečak počeo prve dane svoga trećeg razreda. (...)

Šta sve nije u tim jesenjim noćima prolazilo kroz detinju glavu? Kakve se sve mogućnosti nisu ocrtavale i kakvi nemogući snovi ispredali?

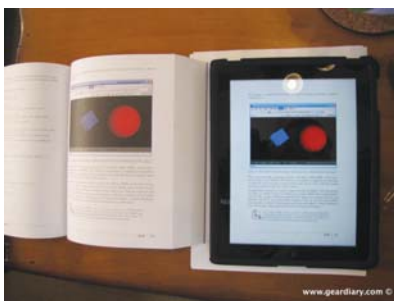
Noć je prolazila, a on je mislio. Da poveri nekom šta mu se desilo? Da potraži negde saveta kako da to pitanje reši i da se oslobodi brige? Pri samoj pomisli na to njega bi nešto ogrejalo iznutra, sve bi postalo za trenutak jasno, lako i jednostavno. Pred njim su se ređala lica njegovih drugova. Ispredao je do sitnica čitave razgovore, svoju ispovest i njihove odgovore i izraze lica i na kraju dolazio do uverenja da bi to bilo uzaludno i, što je još gore – nemoguće. Pomišljao je da kaže stvar gazdarici, ali sam

Prva gimnazija

Austro-Ugarska, nakon okupiranja Bosne i Hercegovine, osniva multikonfesionalne srednjoškolske ustanove otvarajući tako vrata srednjih škola učenicima svih naroda. Velika gimnazija (današnja sarajevska Prva gimnazija), prva obrazovna ustanova tog tipa, do 1919. godine bila je muška škola, a od te godine školu pohađaju i djevojke. Od 1903. godine jedan od učenika Velike gimnazije bio je i Ivo Andrić.

Kako zovemo ovakvog pripovjedača?

Knjiga i iPad

Već sada je moguće čitati knjige na uređajima *izmišljenim* za to. Cijela jedna velika školska biblioteka može stati u *tablet* veličine knjige. Zamisli da svi učenici u Tvojim školi imaju po jedan takav uređaj. Šta bi bile prednosti, a šta mane? Šta bi radio dječak iz Andrićeve priče da mu je, umjesto jedne knjige, ispala i *slomila* se cijela biblioteka?

izraz njenog lica, brižan i udovički, odvrćao ga je od toga. Rešavao se da piše ocu sve potanko i da traži saveta i pomoći, ili čak da ode jednog dana do biblioteke, da sačeka profesora i da mu, nasamo, iskreno prizna stvar. I pošto bi dugo oživljavao u sebi svoje reči i njihove odgovore, sve do najmanjeg pokreta i izraza lica, uvideo bi da je to iznad njegove snage i ostajao opet sam sa svojom tajnom, koja je posle svakog takvog razmišljanja bivala teža. Dolazio je na misao da se molitvom izbavi od svega. I šaputao bi, zaista, sve poznate molitve, nečujno, dugo i usrdno. Sa dlanom na ustima, da drug koji spava u istoj sobi ne bi čuo, upućivao je žarke reči pravo bogu i njegovim svecima, koji, kao što se kaže, mogu da čine i najveća čuda, i tražio da se raskoričena knjiga sastavi, da može da je mirno i slobodno vrati onom čoveku, ne izlažući se ni sam ne zna kakvim strogostima, poniženjima i kaznama. Zaspao bi tako, uljuljkan svojim sopstvenim šapatom. A pre svitanja bi se budio, sa plašljivom ali divnom nadom u sebi, odlazio do kovčega i tu nalazio svoju knjigu, jaderno i beznadežno raskinutu nadvoje, onakvu kakva je bila pre svih njegovih nada i molitava, i, čini mu se, još goru i beznadniju. I vraćao bi se, poražen, u postelju. Da umrem – mislio je tada dečak u krevetu, stegnutih vilica, sav zgrčen – da umrem sada odmah! Umreti značilo bi ne morati poveravati se nikome, ne čekati čuda koja neće da dođu, ne odgovarati za ono što nisi kriv, ne morati nikad više stupiti pred onog riđeg, podrugljivog čoveka. To bi značilo da nestane mene, ali sa mnom i knjiga, zdravih, oštećenih i popravljenih, i biblioteka i bibliotekara, i odgovornosti, i straha od njih.

“Bože, daj da umrem pre nego što dođe kraj semestra i onaj neizbežni trenutak kad ću morati izići pred bibliotekara i odgovarati za pokvarenu knjigu!”

Zatim je mislio kako bi bilo dobro da izgori gimnazijska zgrada, zajedno sa bibliotekom i spisikom pozajmljenih knjiga. Da li bi se tad morale vraćati preostale knjige? Ili ne, da izgori ova kuća u kojoj on živi, sa svim stvarima, pa i sa tom knjigom u kovčegu. Kako bi tada bilo lakše odgovarati! ...

Razgovor o odlomcima

Odredi temu djela. U kakvoj je vezi s naslovom?

Kakvog dječaka zatičemo na početku priče? Kako doživljava gradsko okruženje nakon slobode raspusta? Zašto mu je odjeća teška, a cipele kao da su tuđe? Šta Ti o njemu govori ono malo bakrena novca što mu zvecku u džepu?

Šta dječak pokušava pred školom? Uspijeva li u svojoj nakani? Zašto?

Kakav je njegov odnos prema školi? Zašto su školske prostorije hladne, puste i nevesele?

Kakvu nadu i jedno prijatno obećanje donosi treći razred?

Šta knjiga znači dječaku, šta od nje očekuje?

Ovako, svakog urotnika jednu knjigu, pa i to samo od onih koje su za njegov razred, koje profesor odobri, i to još pod uslovom da ni iz jednog predmeta ne dobije lošu ocjenu. Mnogo uslova? Da li je i danas tako? Smatra li se i danas knjiga, kao što je u ovom djelu, svojevrsnom nagradom?

U čijem liku stiže otrežnjenje u biblioteci? Uoči fizički portret bibliotekara i uporedi ga s njegovim karakternim osobinama. Je li profesor i Tebi strašan? Čini li ga strašnim izgled ili osobine koje ga krase? Da je blaži, tolerantniji i osjećajni, bi li i tada dječak primjećivao jake pesnice, snažan vrat, kratko ošišanu crvenu kosu, opušteno brkove i zelene oči tvrda i podrugljiva pogleda?

U šta se pretvorio dugoočekivani trenutak?

Kakav se preokret u dječakovom životu dešava na školskim stepenicama? Koje osjećanje ga obuzima?

U tekstu uoči dijelove koji kazuju na koji način strah utječe na dječakovu svakodnevnice. Kako se strah razvija? Kada je najjači? Šta biva s dječakovim igrama, željama, nadama?

Kakve mu ideje, u njegovom strahu i naivnosti, padaju na pamet?

Zašto od njih odustaje, zašto ne zatraži sanjanu pomoć? Kome se, na kraju, obraća? Zašto?

Pročitaj djelo u cijelosti i otkrij kako je završila dječakova patnja: da li je problem nestao u plamenu, u obračunu između dječaka i profesora ili na neki treći, neočekivani način.

Na našoj najvrednijoj novčanici je lik Ive Andrića s jedne, a višegradski most s druge strane. U kakvoj su oni vezi? Pogledaj sve novčanice na slici. Ima li ijedne žene na njima? Zašto je to tako?

Alija Nametak (1906.) pisac je bogatog književnog opusa. Pisao je pretežno kratke priče, a okušao se i u romanu i drami. Popularna je i njegova memoarska proza. Neki od njegovih naslova su: *Bajram žrtava*, *Ramazanske priče*, *Tuturuza i šeh Meco*, *Sarajevski nekrologij*. Radio je i kao saradnik Instituta za proučavanje folkloru te bibliotekar na Muzičkoj akademiji u Sarajevu.

Pre(ne)poznate riječi:

avlija – dvorište
bujrum – izvolite
ćurak – krznom postavljen kaput
demirlija – velika tepsija
hajat – predsoblje
herif – prostak
iftar – kraj dnevnog posta u ramazanu, muslimanskom mjesecu posta
jemek – jelo
matuh – zaboravan, lud
sahan – bakreni tanjir
santrač – gvozdeno nogare na koje se stavlja demirlija
sinija – niski okrugli sto s kojeg se jede
sofra – trpeza, pripremljen sto za jelo
sofra-bošča – stolnjak koji se prostire ispod sinije za vrijeme jela
sokak – manja, uža ulica, prolaz
šeh (šejh) – starješina derviškog reda u jednom mjestu
škrablja – drveni rezbareni ormarić

Alija Nametak UPOZNAVANJE

(Odlomak iz romana *Tuturuza i Šeh Meco*)

Tuturuza i šeh Meco roman je Alije Nametka sastavljen iz niza poglavlja, a u svakom poglavlju se opisuje poneka avantura junaka ovog romana – Tuturuze i šeh Mece. Njih dvojica su nerazdvojni prijatelji, a ono što ih najviše veže je njihova ogromna ljubav prema jelu. Cilj svake avanture je domoći se što ukusnijeg i što obilnijeg zalogaja. Tuturuza, da bi došao do tog cilja, koristi se svojim umijećem sviranja saza i pjevanjem, a šeh Meco svojim poznavanjem psihologije ljudi, bogatim životnim iskustvom i vjerskim autoritetom. Radnja se odvija početkom dvadesetog vijeka u okolini Sarajeva. Ovdje navodimo prvo poglavlje romana.

Tuturuza je Meco zapazio na jednom iftaru: mogao je pojesti gotovo kao i on, šeh Meco, ali nije znao kako treba jesti. Kad su izašli od domaćina, uputio se s njime i objašnjavao mu:

Kad vidiš pred iftar da nekoliko ljudi ide u skupu uz jedan sokak, pridruži im se i ti. Kad se zastave pred nekim vratima, ti vrata otvori i odmah uskoči u avliju. Viči im: “Hod'te, bujrum!”

Kako ću ih zvati kad ni mene niko nije zvao?

Šuti, herif jedan! Slušaj što ti se govori i pamti! Oni će unići u avliju, domaćin će izaći pred njih i pozvati ih, a ti prvi skoči u hajat pa im primaj ćurkove ili kapute, okreći im obuću, a ako je ljetno doba, bezbeli neće skidati ništa sa sebe osim obuće. Ti prvi ulazi u sobu!

Ama kako ću kad nisam pozvan?

Pozovi se sam! Uniđi! Ako bude ko mlađi, ostani za vratima, a ako još nije prostrta sofru, vidjećeš na škrabiji složenu sofru-bošču. Razloži je, prostri je po podu, a onda se obazri hoće li se jesti sa sinije ili tevsije demirlije. Raširi santrač pa metni na nj demirliju ili položi siniju. Ne daj domaćinu da se sjeti da nisi i ti pozvan. Uzimaj kašike i meći ih na sofru, somune komadaj i stavlja pred svakoga di će ko sjesti. Samo neka je prazna sredina sofre di će se mećati sudi s hranom. Ljudi će posjedati oko sofre, a ti zapikaj u dnu sofre mjesto za sebe!

Nek sam bliže vratima ako me potjeraju!

Ama ništa se ne brini! Nikad se za jednom sofrom na iftaru svi među se ne poznaju. A niko neće upitati “Ko je ovaj”? kojega ne zna, da drugi ne bi za pitača pomislili da je matuh. Kad top pukne i kad se posjeda za sofru, i ti

Saznaj ko je Gargantua. Koja osobina ga povezuje s likovima Nametkove priče?

sjedi i odmah jedi! Nemoj kašikom bosti, nego je lijepo položi da se u nju slijeva mast s vrha čorbe. Tako kusaj dok god ima masti na čorbi, a onda diži času a prihvataj drugi sud. Ako je na sahanu pečeno janje ili tuka, okreni sebi što najvoliš. Dobro pazi neka ti je vazda jedan zalogaj u ustima, drugi u ruci, a treći zamjeraj u sahanu ili tevsiji! Ne pij vode da ti džaba ne zauzima mjesto u želucu! Vodu možeš i doma piti.

I tako se Tuturuza i Meco zapazili i sprijateljili i kamo god je jedan bio pozvan na jemek i drugi je tamo pristajao.

Razgovor o odlomku

Šta je u odlomku posebno smiješno i zašto? Uloga šejha je da daje vjersku pouku i uputu; kakvu pouku i uputu daje šeh Meco?

Pronađi primjere u kojima se ogleda šeh Mecino poznavanje ljudske psihologije.

Tuturuza i šeh Meco su skloni varanju da dođu do hrane. Kome i koliko štetu oni na taj način čine, zaslužuju li strogu kaznu zbog toga? Obrazloži svoju *presudu*.

Obrati pažnju na jezik u odlomku, a zatim pročitaj objašnjenja nepoznatih riječi. Mnoge od njih više nisu u upotrebi. (Kako se takve riječi nazivaju?)

Zamijeni sve takve riječi savremenim, a pravopis pokušaj uskladiti s ovim kojeg poznaješ. Koliko i na koji način se Tvoja verzija priče promijenila? Ustanovi u čemu je specifičnost ovog djela i njegova stilski vrijednost?

Hiperbola je stilski figura pretjerivanja, bilo u smislu uveličavanja stvari (*Rekao sam ti to sto puta!*), bilo u smislu umanjivanja (*manji od makovog zrna*). Hiperbola se često koristi i u svakodnevnom govoru: *stižem za sekundu; kao od brda odvaljen i sl.*

Pikarski roman nastao je u 16. stoljeću. Ime je dobio po španjolskoj riječi *picaro* što znači bitanga, probisvijet. *Picaro* je dakle lukavac, skitnica, pustolov koji se iz bijednih prilika probija kroz život. Zato je svijet u pikarskim romanima viđen odozdo, očima čovjeka koji ne poznaje povlastice i koji je potpuno nemaran prema pravilima društvenog ponašanja i vrednovanja. U ovim romanima kompozicija je sastavljena tako da se epizode nižu, a povezuje ih samo junak koji putuje i spoznaje svijet oko sebe.

Karel Čapek (1890.) je pisac, novinar i filozof. Pisao je romane, drame, putopise i eseje. Svjetsku slavu postigao je dramom *R.U.R. (Rossumus Universal Robot)* u kojoj je uveo riječ *robot*, a djelima *Tvornica apsolutnog*, *Krakatit* i *Rat daždevnjaka* nametnuo se kao tvorac moderne naučnofantastične književnosti. Smatra se i osnivačem moderne bajke. Poznate Čapekove knjige za djecu su *Poštarska bajka* i *Dašenjka ili život šteneta*.

Pre(ne)poznate riječi:

Acta sanctorum – djela svetaca, zbirke legendi koje govore o životima svetaca

agnec božji – jaganjac Božiji (Isus Krist)

artiljerija – oružje velikog kalibra (topovi, rakete, haubice...)

atrofija mišića – zakržljalogost mišića

bogalj, invalid – osoba koja ima težak fizički nedostatak

dezert/dezenter – vojni bjeGUNAC

džimirja – škrtac

đubre – stajsko gnojivo kojim se hrani zemlja radi boljeg uroda, smeće, otpaci iz kućanstva

egzercir – redovno vježbanje vojnika

einbeinig – jednonožan, onaj koji ima jednu nogu, invalid

feldbebel – podoficir (njem. *Feldwebel*)

fratri Bolandisti – svećenički red koji je radio na izdavanju tekstova srednjovjekovne kulture i povijesti

frktati – rzati, glasati se (konj)

front – mjesto gdje se vodi rat, ratište

Frontdiensttauglich! Sofort einrücken! – Sposoban za vojnu službu! Odmah poslati na ratište!

Karel Čapek PRIČA O IZGUBLJENOJ NOZI

– Prosto je neverovatno, – reći će potom Gospodin Timih – šta sve čovek može ponekad da izdrži. Čekajte, bilo je to za vreme rata, kad sam služio u trideset i petom puku. Imali smo jednog vojnika, kako se ono zvaše, nešto kao Dinda ili Otahal ili Paterka, a mi smo ga zvali Pepek; bio je to inače dobar čovek, ali kukavica, prosto da čovek nad njim zaplače. Dok su nas terali na egzercir, radio je koliko je mogao i trpeo kao agnec božji; ali kad su nas odvezli na front, a on je tad bio negde iza Krakova, izabraše za nas neko nezgodno mesto koje je baš gađala ruska artiljerija. Pepek samo čuti i trepće; ali kad naiđe na jednog konja s rasporenim trbuhom, koji je još frktao i pokušavao da se digne, on samo preblede, tresnu kapom o zemlju, opsova Njegovo Veličanstvo, baci pušku i krete natrag. Kako je prešao tih pet stotina ili ne znam koliko kilometara do kuće, to odista ne umem sebi da predstavim, ali tek jedne noći on zakuca na prozor svoje kućice i reče ženi: “Matora, to sam ja i više se ne vraćam; ali ako me ovde nađu, propao sam, ja sam dezenter”. Kad su se malo zajedno isplakali, žena će reći: “Pepeku, ja te ne dam, sakriću te u jamu za đubre tamo neće niko da te traži”. I tako ga zakopa na smetlištu i pokri ga daskama, i u toj rupi Pepek odsede pet meseci. To, gospodo, ne bi izdržao nije-dan mučenik za veru. Posle je to prijavila jedna komšinica zbog neke kokoške; i tako dođoše žandari i izvukoše Pepeka iz đubreta. Kad su ga sprovodili vezanog u grad, morali su, znate, da dokupe deset metara konopca da im ne bi smrdeo.

Kad se, elem, taj Pepek malo izvetrio, izvedoše ga pred vojni sud. Tad je islednik bio neki Dilinger; jedni kažu da je bio zver a drugi da je bio sila od čoveka; ali kako je taj umeo da psuje – to se, kažem vam, mora priznati da se za vreme Austrije umelo psovati! U tom se ogledala ta stara tradicija! Danas ne ume niko ljudski da psuje, ali da vređaju, to danas znaju svi. Dakle, taj islednik Dilinger naredi da Pepeka izvedu u dvorište, pa mu je sudio kroz prozor; bliže sebi nije hteo da ga pusti. S Pepekome je bogami stvar veoma loše stajala, bekstvo za vreme rata se kažnjava streljanjem; ni gospod bog tu ne može pomoći. A taj

Dilinger se ni s kim nije dugo natezao – ipak je to, znate, bio hulja. Ali kad je već trebalo da dođe do presude, viknu Dilinger kroz prozor:

“Je li, Pepeku, dok si bio tamo zatrpan, – je si l’ koje noći otišao ženi u krevet?”

Pepek je zbunjeno pocupkivao i najzad, sav crven u licu, promuca: “Pokorno javljam, gospodine isledniče, jesam pokoji put, drukčije se ne može”.

Islednik nato zatvori prozor i reče: “Isuse i Marijo!” Posle je neko vreme vrteo glavom i šetao po sobi; tek kad se smirio, on progovori: “Nek’ me, vala, i penzionišu, ali ja tog čoveka ne mogu da oteram u smrt, već i zbog te žene ne mogu; pih, dođavola, i to je bračna ljubav!” I nekako udesi da kazna bude tri godine robije.

Dok je izdržavao robiju u tvrđavi, Pepek je imao da se stara o komandantovom vrtu; to je bio neki pukovnik Babka. I posle je taj Babka govorio da nikad nije imao tako lepu i krupnu zelen kao kad ju je gajio Pepek. “Đavo bi ga znao”, govorio je komandant, “otkud mu to tako raste”.

* * *

– Za vreme rata – reče gospodin Kral – dešavale su se svakojake čudne stvari. I kad bi se sabralo sve ono što su ljudi radili da ne bi išli u rat za Austriju, ispalo bi više debelih knjiga nego što imaju ona Acta sanctorum koja izdaju fratri Bolandisti. Imam sinovca, zove se Lojzik, ima u Radlicama pekaru. Kad su ga pozvali u rat, rekao mi je: “Čiko, ja vam kažem, na front me neće odvući, pre bih odsekao sebi nogu nego što bih išao da pomažem onim švapskim pacovima.”

Taj Lojzik je bio vešt mladić; dok su uvežbavali regrute u rukovanju puškom, on lepo da se pretrgne od revnosti, tako da su pretpostavljeni u njemu već videli budućeg junaka, pa čak i kaplara. Ali kad je osetio da će ih za neki dan odvesti na front, on se napravi da ima groznicu, uhvati se za desnu polovinu trbuha i udari žalosno da stenje. Odneše ga onda u bolnicu, i izvadiše slepo crevo, a posle je već Lojzik umeo da udesi da rana što duže ne zaraste. Ali za nekih šest nedelja mu je rana koliko-toliko zarasla iako je on s njom svašta radio, a rat se još uvek nije završavao. Tad sam ga posetio u bolnici. “Striko”, kaže mi Lojzik, “sad mi ne pomože ni gospodin feldbebel; očekujem samo svakog časa da me odavde otprate u borbu”.

Pre(ne)poznate riječi:

Himl (der Himmel) – nebesa, usklik čuđenja

hulja – pokvarenjak, nepošten čovjek

invalida – invalidnina, novčana pomoć koju dobija invalid

isljednik – istražitelj, službenik koji vodi istragu

kaplar – najniži čin u vojsci

matoro – staro

nadleštvo – uprava koja je nadležna (ovlaštena) za određenu vrstu poslova

Radlice – dio Praga, glavnog grada Češke

regrut – vojnik koji je tek stupio u vojsku

revnost – marljivost

sinovac – nećak

smetlište – odlagalište smeća, đubrište

Sofort – odmah

švapski – njemački

tauglich – sposoban

žandar – oružnik, naoružani policajac u vrijeme Habsburške monarhije

Kosa (Hair) Miloša Formana je antiratni film o ratu u Vijetnamu. U kadru na slici regruti ulaze u avion koji će ih odvesti na front, a kao da ulaze u usta neke nemani. U kakvoj su vezi Formanov film i Čapekova priča?

Koliko se puta imenica noga ponavlja u označenom dijelu teksta? Radi li se tu o stilskoj grešci, ili pripovjedač preuzima način govora junaka priče? Obrazloži svoj odgovor.

Tad je kod nas u štabu glavni lekar bio onaj zloglasni Oberhuber. Kasnije je izašlo na videlo da je taj čovek bio ustvari sasvim lud, ali, znate kako je: rat je rat, pa kad biste i divljoj svinji dali zlatan okovratnik, ona bi bila komandant. Pred Oberhuberom su, naravno, svi drhtali a on je samo jurio po bolnici i urlao na svakog: "Marš na front!" pa makar taj imao i otvorenu tuberkulozu ili prostreljenu kičmu, i niko nije smeo ni da zucne. Ne bi ni pogledao šta stoji napisano na tabli iznad bolesnikovog kreveta, već bi samo izdaleka bacio na njega pogled i dao se: "Frontdiensttauglich! Sofort einrücken!" e i tu više ne bi pomogli ni svi sveci.

Elem, taj Oberhuber dođe da izvrši inspekciju u bolnici u kojoj je Lojzik čekao šta će mu sudba doneti. Čim se još dole na vratima začula galama, morali su svi bolesnici, osim pokojnika, da stanu u stav "mirno" pored svojih postelja da bi sačekali visokog gospodina onako kako se pristoji. Ali pošto je čekanje potrajalo malo duže, Lojzik je, da bi mu bilo udobnije, savio jednu nogu, odupro se kolenom o postelju i stajao samo na drugoj. Uto dojuri Oberhuber sav modar od besa i već s vrata se razdra: "Marš na front! Tauglich! Taj nitkov einrücken!" Onda pogleda Lojzika kako stoji na jednoj nozi i pomodre još više. "Einbeinig!", zaurla. "Sofort poslati kući! Himl, što držite ovde tu bitangu bez noge? Je li ovo staja za bogalje? Smesta napolje! Mangupi jedni, za ovo ću vas sve poslati na front!"

Oficiri premreše od straha i promucaše da će to odmah urediti: ali Oberhuber je već kod sledeće postelje vikao da sofort mora na front vojnik koga su dan ranije operisali.

Lojzika smesta otpustiše iz bolnice s uverenjem koje je potpisao Oberhuber svojeručno da je invalid bez noge.

Lojzik je bio pametan mladić pa odmah napisa molbu da ga kao trajno nesposobnog brišu iz spiska vojnih obveznika i da mu se odredi invalida jer su pekarima potrebne obe noge, premda se za njih govori da imaju krive noge, te on, budući da mu je od vlasti potvrđeno da ima jednu nogu, ne može da obavlja svoj zanat. S odugovlačenjem koje je uobičajeno po nadležstvima Lojzik dobi rešenje kojim mu je određeno četrdeset i pet procenata nesposobnosti, na osnovu čega mu je pripadalo toliko i toli-

ko kruna invalide mesečno. E pa, ovim tek počinje priča o izgubljenoj nozi.

Od to doba Lojzik je primao invalidu, pomagao je ocu u pekari, pa se čak i oženio; samo je poneki put primećivao da na tu nogu, koju mu je Oberhuber osporio, malo kao hramlje; ali je i tako bio zadovoljan, jer je to bar izgledalo kao da ima protezu.

Posle se rat završi i dođe republika; ali Lojzik je i dalje, po svojoj revnosti i savesnosti, podizao invalidu.

Kad jednom, eto ti ga kod mene, a vidi se da ima neke brige. "Striko", kaže mi posle kraćeg ćutanja, "čini mi se da mi je ta noga nekako kraća ili da se suši". I odmah zadiže nogavicu da mi pokaže nogu; bila je tanka kao prutić. "Bog jim se striko", kaže Lojzik, "da ću tu nogu ipak izgubiti".

"Pa otidi do lekara, budalo", posavetovah ga. "Čiko", uzdahnu Lojzik, "ja mislim da to i nije bolest; to je, možda, zato što ne bi trebalo da imam tu nogu. Pa ja imam potvrdu crno na belo da mi je desna noga odsečena do kolena. Šta mislite, da mi se ne suši zbog toga?"

Posle nekog vremena eto ti ga opet, ali je već morao da se poštapu. "Čiko", veli pun straha, "pa ja sam sad bogalj, ne mogu više ni da stanem na ovu nogu. Doktor kaže da je to atrofija mišića i da je ponajpre od nerava. Šalje me u banju, ali mi se čini da i sam ne veruje da će mi to pomoći. Čiko, pipnite kako mi je ta noga hladna, kao da je mrtva. Doktor kaže da je to rđav krvotok – šta mislite, je l' neće noga da mi istruli?"

"E pa, slušaj Lojza", rekoh mu, "mogu da ti dam samo jedan savet: prijavi tu nogu vlastima i zamoli da ti izbrišu to da si bez noge. Valjda će ti se onda noga oporaviti".

"Ali, čiko", primeti Lojzik, "pa oni će posle reći da sam bespravno primao invalidu i da sam državu prevario za silne pare. I onda ću morati da im vratim sav taj novac".

"E pa, onda zadrži te pare, džimrijo pekarska", rekoh mu, "ali nogu ćeš izgubiti i posle nemoj da mi dolaziš ovamo da mi kukaš".

Za nedelju dana dođe opet do mene.

"Čiko", zamumla s vrata, "vlasti neće da mi priznadu ovu nogu, kažu da je i tako suva i da nije nizašta – pa šta da radim s njima?"

Nećete mi verovati koliko je trebalo trčkarati dok nisu Lojziku zvanično priznali da ima obe noge; i, razume se,

O birokratiji su rekli:
Velika moć u rukama malih ljudi.
(Balzac)

Moderna tiranija; jedino što nas spašava od nje same jeste njena neefikasnost. (McCarthy)

Umjetnost da se moguće učini nemogućim. (Salcedo)

Birokratija raste da bi opravdala potrebu da raste. (Wilde)

Potrošeno vrijeme obrnuto proporcionalno važnosti stvari. (Parkinson)

Bog prašta, birokratija ne. (Rickover)

Šta je za Tebe poštenje? Napiši sastav o tome. Opiši neki događaj (iz škole) u kojem je do izražaja došlo nečije poštenje. Može li se biti pošten bez hrabrosti?

Lojzik je posle imao neprijatnosti zbog tog što je prevario državu i primao invalidu, pa su čak hteli da ga tuže i zato što je izbegavao vojne dužnosti. Siromah Lojzik trčao je od nadleštva do nadleštva ali noga je počela da mu jača. Možda mu je ojačala zato što je morao toliko da trči; ali ja mislim da je to bilo pre zbog tog što su mu je vlasti zvanično priznale. Znae, jedan zvaničan dokument ima priličnu moć. Ili mu se možda noga sušila zato što nije imao prava na nju; nešto nije bilo s njom u redu, a to se čoveku uvek sveti. Čista savest je, verujte mi, najbolja higijena; i kad bi ljudi bili poštenj, možda čak ne bi morali ni da umru.

Razgovor o pričama

Šta je zajedničko ovim dvjema Čapekovim pričama?

O čemu govori prva?

Kakav je čovjek bio Pepek?

Smatraš li ga Ti kukavicom? Je li njegov strah bio opravdan?

Ismijava li žena Pepeka zbog straha? Koju odluku su donijeli zajedno?

Kako je vlast sprovela Pepeka do suda?

Iako je bio vojni dezertter (bjegunac), Pepek nije osuđen na smrtnu kaznu. Zašto mu isljednik izriče blažu kaznu?

Znaš li Ti zašto je komandantova trava, koju je Pepek uzgajao, tako bujno rasla?

Ko je glavni lik druge Čapekove priče?

Šta je tema priče?

Po čemu su Lojzik i Pepek slični?

Kojim načinima je Lojzik izbjegavao odlazak na front?

Kako je prevario strogog liječnika Oberhubera?

Koga je Lojzik još prevario? Na koji način?

Koje karakterne osobine primjećuješ kod Lojzika? Objasni svoj odgovor.

Šta se počinje događati Lojzikovoj nozi? Kako on razmišlja o tome?

Zašto vlast neće da prizna Lojzikovu nogu?

Šta se dogodi kad noga glavnog lika postane zvanično priznata?

Misliš li da su Lojzikovi postupci ispravni?

Jesu li događaji ispričani u ovim pričama ozbiljni? Zbog čega?

Šta Te u ovim pričama nasmijalo? Da li je dobro o ozbiljnim temama pisati na duhovit način?

Kako glasi ideja ovih dviju priča?

a) Ne treba biti kukavica.

b) Dobro je prevariti vlast.

c) Poštenje i istina se uvijek isplati.

Enver Čolaković
 STARAC SLIČAN SUMORNOM DANU
 (Odlomak iz romana *Legenda o Ali-paši*)

Mladi nosač Alija sanja da postane bogat i oženi Almasu, djevojku u koju je zaljubljen. Dok obavlja svoj hamalski posao, upoznaje mnoge ljude, između ostalih i Hasan-dedu, poznatog gradskog škrca koji u kući krije veliko blago. Kad se dedo razboli, Alija preuzima brigu o njemu, iako mu starac ne vjeruje i neprestano sumnja da će ga pokrasti. Pročitaj roman i saznaj šta je bilo s dedom i njegovim blagom te da li se ispunio Alijin san. Odlomak koji slijedi opisuje prvi susret Alije i Hasan-dede.

Osvanuo tako i petak. Kišan proljetni dan. Krupne kapi padaju tako brzo, kao da se nadmeću, i začas se stvoriše lokve po kaldrmama, pa potocići. Pokisao Alija do kože. Ruča na ćepenku i tuži se Omeragi:

– Ništa – veli – zaradio nisam.

Poslije džume namaza pozva ga pred džamijom Mula-Hasan-dedo da mu nešto uradi.

Zar on? Nije se Alija mogao dosta načuditi. Mula-Hasan-dedo, naime, za svojih šezdesetak godina, otkako je u Sarajevu, još nikada nije dao hamalu zarade. Kada bi na čaršiji kupio što teže, ostavio bi dio u nečijem dućanu i u dva-tri navrata sam nosio kući.

Čudak je bio taj starac. Govorilo se da je vrlo bogat, jer je u mladosti trgovao nabavljajući robu čak iz Misira, a i putovao je mnogo u trgovinu. Ne znaju odakle je i kada se stanio u Sarajevu. Neki misle da je arapskog, a neki opet da je jermenskog podrijetla. Ali svak zna da je škrt, da je pohlepan i povučen sav u sebe. Ručao bi hljeba, večerao u najmanjoj aščinici, jer se Mula-Hasan-dedo nikada nije ženio. U mladosti nije imao vremena od trgovanja i nagomilavanja zlata, a i bilo mu je žao da s nekim dijeli svoj mâl. Ta ženu valja hraniti, odijevati... Pa još ako rodi dijete, pa drugo, treće... “Uh, bolje je ovako sam. Djeca, šta će mi to”, mudrovaio je. “Ako bih dobio kćer, valjalo bi je do zrelosti hraniti, pa onda udati, eto ti: trošak, propast, džaba radio, za drugog, za zeta. Jok! A ako bi mi se našao sin, htio bi, kad odraste, udjela u poslu, a mogao bi se i oženiti, pa dovesti u kuću, u moje teško stečeno blago, još jednu tuđu kost... Ne, ne!”

Zato se Mula-Hasan-dedo nije oženio.

Enver Čolaković (1913.) rođen je u Budimpešti. Diplomirao je povijest, pisao pjesme, pripovijetke, eseje i romane. Dobitnik je brojnih priznanja za svoj prevodilački rad s mađarskog i njemačkog jezika.

Pre(ne)poznate riječi:

aščinica – gostionica
 bakal – prodavač sitne robe
 bilja – cjepanica, drvo
 ćurak – krzneni ogrtač
 džuma namaz – muslimanska podnevna molitva petkom
 dozbojadžija – vrač
 fukara – siromah
 hajvan – životinja
 hamal – nosač
 hamalija – nagrada za nosača
 hrsuz – lopov, ugursuz, spadalo
 hršum – nered, juriš, napad
 jaspre – sitan srebreni novac
 kanat – krilo od vrata
 mal – imovina, bogatstvo
 Misir – turski i arapski naziv za Egipat
 nasihat – savjet
 oka – stara mjera za težinu
 sevap – dobročinstvo, dobro djelo
 sihirbaz – vještac, čarobnjak
 telal – objavljivač novosti
 terzija – krojač
 testa – cesta
 valija – namjesnik, poglavar pokrajine

Pantalone

Prije više stotina godina pozorište u Evropi (u Italiji) bilo je drugačije nego danas: glumci nisu imali unaprijed zadan tekst, nosili su na licima maske i glumili uvijek iste osobe, prepoznatljive po svojim osobinama: škrtoš, bogatstvo, snalažljivost, ljubomora... Istraži: ko je bio Pantalone i pod kojim imenom se pojavljuje u *Legendi o Ali-paši*.

A ni prijatelja i drugova dedo nije imao. "Šta će mi? Da im plaćam, da ih čašćavam, pa da o meni laju, ili da me okradu. Svak je hrsuz i zavidnik. Niko ne smije znati imam li šta... jer kad bi znali... Ta i tako me oblijeću i prate. Misle: pun dedo novaca, pun zlata... Ali neka, neka samo misle...

(...)

– Slušaj, Lepire, čuo sam da si poštenjačina. – Počeo je šaputati podvlačeći mu drhtavu ruku pod jaku mišicu. – Treba da mi nešto uradiš. Ostario sam. Ne mogu više sam. Ama nemoj, Boga ti, mene siromaha uciviljeti. Nemoj mi skupo, sinko moj lijepi!

Samo da ga ušutka, da ne sluša više to piskutanje, Alija, onako pokisao, izusti:

– Dat ćeš mi koliko hoćeš, dedo. Samo s halalom.

– He, he... fala ti, ti si čovjek i po – nasmiješi se starac i pogleda ga svojim malim lukavim očima.

– A šta ću ponijeti?

– Ništa. Za drugo mi trebaš. Ne pitaj, sinko, vidjet ćeš...

(...)

Kiša je nemilice lila i prodrla sebi put kroz tanak Alijin gunjac, pa mu sad golica tijelo i unosi u njega studen, jezu, bolest. Hasan-dedo koračao je svojim tankim nožicama prepolagano, kao da ga se ovaj hršum s neba ni najmanje ne tiče. Navikao je on u svom životu i na kiše i na vreline, i na hladnoće. Najednom zastade nasred puta, jer je ugledao tanku cjeplju drva, koja je nekom seljaku ispalila iz tovara. Brzo se okrenuo lijevo-desno, vidi li ga ko, pa se sagne i uze drvo.

– Šta će ti to? – upita Alija.

– Kako šta će? Da naložim. Ponijet ću kući.

– Daj, ja ću.

– Jok! Mogu i sam. Ne vrijedi ni stoti dio stare jaspere, a tebi da dam da nosiš, pa ćeš iskati hamaliju.

– Ama kakvu hamaliju, dedo? Dužan je čovjek starijeg pomoći – i Lepir uze biljicu, pa je zabaci na rame.

Kad su stigli pred kućna vrata, starac ogromnim ključem otvori bravu, pa jedva rastvori vrata, koja su zaškripala kao da je sto šejtana zapjevalo veselice.

Našli su se u prostranom dvorištu. Sva kaldrma zarasla u travu i gladišku, a uza zidove okolo pod strehom toliko naslaganih iscijepanih drva koliko Alija za života vidio ni-

je. Ta drva kupio je već desecima godina dedo, kupio i slagao sve u strahu da ne ozebe, iako iz njegove kuće još nitko nije vidio pramička dima, makar zima bila i najžešća. Alija je razgoraćenih očiju promatrao ta drva i mislio kako bi ona bila dovoljna da se pet siromašnih obitelji grije preko cijele zime.

– Šta se toliko ogledaš i okrećeš? – upita ljutito uplašeni starac.

– Gledam drva. Mašallah! Imaš ih dosta, mogao si ovu bilju i ne ponijeti.

– Kako, rasipniče? Zar ostaviti na testu?

– Našao bi je neko drugi, kome su drva potrebija.

– Potrebija – pisnu Hasan-dedo. – Zar ima veće fukare od mene? Nigdje nikoga svoga, star, nemoćan, ne radim... Hej!

– Pa i jesi fukara, dedo, velika sjerotinja. Ja se, vjeruj, s tobom mijenjao ne bih. Ali, što da ti uradim, da ne kisnemo dalje ovdje na avliji?

Pogrbljeni se starac zlokobno nasmiješi i zažmirka svojim očicama, pa otpoče rastegnuto i lukavo, tresući se pri tom na svojim tanahnim nožicama:

– Vidiš ono drvo, onu trešnju sinko. Gledaj, eno ona grana što je na testu izvirila, nju da posiječeš. Ja ne mogu, ne mogu se penjati, star sam, grbav...

– Posjeći granu? A što, lijepi dedo, sevap je da nekom na testu opadne koja trešnja. Nek se okusi! Pa to mi muslimani ne bismo smjeli raditi! – čudi se Alija, a kiša mu sve više i više prodire uz ovratnik, praveći već čitav mali vodopad niz njegova leđa.

– Šta ti tu mudruješ, budalo hamalska! Lepir si ti, pravi lepir i u glavi i u srcu. Što da posiječeš? Eh, luda glavo, da ti baš kažem. Vrijedi ovaj nasihat više nego da ti platim i čitav dukat. Dakle slušaj: Vidiš, trešnja zri, a djeca, kopljad, penjat će se na zid, pa na granu, pa će i u avliju i okrasti me. Natjerat će ih matere... Čuvam svoje, pa zar je to grijeh?... Već hajde, posijeci, popni se! Čekaj da ti donesem sjekiru.

(...)

U dnu dvorišta ogromnom su katančinom zabravljeni i suša i atar, iz kojeg se ne čuje već odavno nikakvo živinče. Nema, odavno već nema Mula-Hasan-dedo ni mačka. Ne isplati se držati hajvana. Hem ždere, hem se znade i

Legenda

Legenda je pripovijest u prozi ili stihu koja govori o neobičnom događaju ili povijesnim i legendarnim ličnostima i to tako da su povijesno-bibliografski podaci pomiješani s fantastikom. Ovaj književni žanr jasno odvaja svijet realnog i fantastičnog, s tim da nadnaravno i tajanstveno ima dominantnu ulogu. Iako ima elemenata mitološkog i često graniči s bajkom, legenda ima poučni karakter pa, naprimjer, uvijek nagrađuje moralne, a kažnjava nemoralne likove.

Razmisli

Slažeš li se s Alijinim stavom? Da li bi *to* smjeli raditi drugi – kršćani, hinduisti, budisti...? A ateisti? Obrazloži svoj odgovor. Šta *to*, po Tvom mišljenju, čovjek ne smije raditi, bio vjernik ili ne? Zašto – jer tako piše u *svetim* knjigama, zbog straha od sudnjeg dana ili sopstvenog odraza u ogledalu pred kojim će stati?

Rekli su o novcu

William Shakespeare:

Kad imaš sve, ne vidiš ništa, progledaš tek kad nemaš ništa.

Barnard Shaw:

Pohlepa za novcem izvor je svega zla.

Jean-Jacques Rousseau:

Novac koji čovjek ima jeste oružje slobode. Novac za kojim čovjek trči, jeste oružje ropstva.

Kako Ti razumiješ ove mudre izreke? Pronađi neku poslovicu ili mudru izreku koja govori o novcu i objasni njeno značenje.

Koju stilsku figuru prepoznaješ u ovoj rečenici? Tko su to *magarci na dvije noge*?

Što znači izraz *namagarčiti*; a *magarac jedan*? Za kakvu osobu kažemo da je *tvrdoglav/a kao magarac*?

Pored magarca, i druge životinje služe za opisivanje ljudskih osobina. Izgovori ime životinje koja se najčešće koristi u izrazu:

gladan/na kao...

vjeran/na kao...

smrdi kao...

ljut/a kao...

plašljiv/a kao...

debeo/la kao...

dosadan/na kao...

prljav/a kao...

jak/a kao...

ljubomoran/na kao...

Imaju li životinje zaista takve osobine? Znamo li da su magarci *tvrdoglavi*, a psi *lažljivi*? Kako je došlo do tih usporedbi? Jesu li životinje iskorištene većinom za pozitivne ili za negativne osobine? Kako bi Ti objasnio/la uzrok ove pojave?

pogoropaditi, pa ne dati dosta mlijeka. Krava ti je teret, pogotovo kad je mlijeko tako jeftino. A pas, mačka, ili drugo beskorisno živinče, to je najveća budalaština.

To neka hrane magarci na dvije noge! Kad je dedo otvorio sušu, plašljivo se okrenuo prema Lepiru, ne slijedi li ga, pa se uvuče unutra i zatvori. Za kratko vrijeme iznese sjekiru i Lepir se hitro pope, pa zasiječe u drvo.

Razgovor o djelu

Šta saznaješ o Hasan-dedi na osnovu ovog odlomka? Kako je opisan? Pronađi dio teksta s fizičkim opisom i pročitaj ga. Pisac jednom fizičkom osobinom slika dedin karakter. Znaš li kojom?

Kakve su Hasan-dedine oči? Ako su *oči ogledalo duše*, kakav je onda dedo? Pronađi dijelove teksta u kojima dedo svojim postupcima to potvrđuje.

U jednom dijelu odlomka Hasan-dedo govori o samom sebi. O kojem periodu svog života priča? Da li je to obično prisjećanje prošlosti ili ipak saznajemo nešto više?

Kakvo mišljenje ima *čaršija* o dedi? Voli li ga iko? Zašto? Da li je sam kriv za to?

Kakav je Tvoj odnos prema Hasan-dedi? Sažalijevaš li ga ili ne? Šta Tebi znači novac?

Misliš li da novac kvari ljude? Kako tumačiš poslovicu *Nije zlato sve što sija*? Da li je novac nužno loš? Je li bolje biti rasipnik ili škrtac? Zašto? Objasni svoj odgovor.

Kako se zove postupak kojim se pisac udaljava od osnovnog toka zbivanja opisom nekog predmeta, osobe ili događaja? Od ranije znaš da se u obradi neke teme pripovjedač služi naracijom, opisivanjem i dijalozima. Koji elementi dominiraju u ovom odlomku?

Pisac ne opisuje na jednak način Aliju i Hasan-dedu. U čemu se vidi ta nejednakost? Za koju vrstu književnih djela je karakterističan ovakav odnos likova?

Svetozar Ćorović
ŠPIJUN

Došavši u ured stari podvornik Kosta progura se kroz gomilu seljaka koji su zbijeni i pritiješnjeni stajali u hodniku i živo se prepirali, uljeze u svoju tijesnu kancelariju, zbacila čupave glave ulupljeni i zamašćeni šešir u prikrajak i okrenuvši se na peti, uze nekakvu prljavu, razguljenu krpetinu, pa lagano, gegučajući ode u predstojnikovu sobu.

– Uh... Opet zaprzonio!... – progundajući promuklo, ispod oka gledajući po sobi i mrgodeći se. – Opet!...

Pa, kao razmišljajući: bi li ili ne bi radio, lijeno počeo otirati prašinu sa knjiga i stolica, počeo razmještati nekakve spise i hartije što su bili razbacani po stolu i oko stola, počeo tražiti ostatke cigara po teškim, dubokim pepeonicama i trpati ih u džep.

Pošto je sve svršio, lagano ode do prozora, podigne tanke zavjese i proviri napolje. Uživao je da ga oni sa ulice vide kako svako jutro proviruje iz predstojnikove sobe. Vjerovao je da mu svi zavide na tome.

Zatim se opet vratio i, po običaju, sjede na predstojnikovu stolicu. Raščupa nekoliko ostataka od predstojnikovih cigara i zamota u nov cigar. Zapali.

– Lijepo li je ovako, post mu ljubim – uzdahnu, prebacivši nogu preko noge i odbijajući dimove. – I lahko li je!...

Pa, makar što je jedva znao čitati, polako počeo premetati spise i zavirivati ih, mrgodno i zamišljeno, kao što ih i predstojnik zaviruje. I nekoliko puta nestrpljivo pogleda na vrata željno očekujući: neće li se kakav seljak pojaviti, pa da ga zateče tako, sa spisima, i da iznenađen zine i duboko mu se pokloni. Ništa mu milije nije ni bilo nego da mu se klanjaju i laskaju mu. Nikakav dar, nikakvo mito nije ga moglo toliko odobrovoljiti i raspoložiti koliko jedan jedini pozdrav: “Dobro jutro, slavni urede” ili “pomoz' bog, velemožni gospodine!”

A i on se klanjao svakome u uredu, svakoga pozdravljao i svakome stajao na usluzi. Mlađi činovnici slali ga da im donosi doručak, pivo, kahvu, duhan; ponekima je nosio cvijeće, ljubavna pisma; nekima čak zaimao novaca, koje su mu rijetko vraćali. Starijima je, opet, češće cijepao drva kod kuće, nosio vodu, ribao podove. Naravno da je predstojniku, kao najstarijem, najviše i trebao i kod njega je,

Svetozar Ćorović (1875.) je pripovjedač, romansijer i dramski pisac koji je svojim radom značajno doprinio kulturnom razvoju rodnog Mostara. Pokretač je i urednik časopisa *Zora*. Poznat je njegov roman *Stojan Muktikaša* te pripovijetke *Bogojavljen-ska noć*, *Na Vaskrs*, *Ibrahimbegov čošak* (Sjećaš li se prošlogodišnje čitanke?) i *Mujagino junaštvo* (Preporučujemo!). U Srbiji se dodjeljuje nagrada za književnost koja nosi njegovo ime.

Pre(ne)poznate riječi:

bakal – prodavač sitne robe
čitulja – popis koji je predug ili zahtjevan za čitanje
dugulendra – dugajlija
jaka (od košulje) – ogrlica, kragna
kanat – krilo prozora ili vrata
mehana – gostionica
peš (od kaputa) – prednji dio
podvornik – osoba koja u nekoj ustanovi obavlja svakodnevne, sitne poslove, npr. domar u školi
predstojnik – sreski poglavar
štekavica – šteka
tešto – pa neka, šta mari
velmožni – vrlo moćni

Korupcija je pojava u kojoj vladajuća politička klasa lični interes stavlja iznad interesa zajednice. To je nemoralno obavljanje javne dužnosti radi lične ili neke druge (npr. porodične) koristi. Mito (primanje novca) je, zajedno sa zloupotrebom položaja, najčešći oblik korupcije. O korupciji kao kvarenju moralnih vrijednosti govorio je još Aristotel, a u modernom društvu prisutnija je nego ikad, iako se poduzimaju brojne mjere za njeno suzbijanje.

vrh svega, okopavao baštu i doživio rijetku čast da mu je često djecu nosio, ispirao im pelene i, uzgred, pravio svirale od trstike ili puške od zovike.

Klanjao se i usluživao svakoga; zato je želio da se i njemu neko klanja i da ga posluži...

– Ništa ljevše nego biti gospodin – promuca napošljjetku, opet ostavljajući spise i hartije i prihvatajući za krpu. – Blago onom ko se za to rodio.

Osluhnuvši malo brzo skoči sa stolice i nešto poče čistiti, trljati, raspremati.

– Evo predstojnika! – viknu uzbuđeno vrpoljeći se. – Evo ga!...

Čim predstojnik uljeze, Kosta brže-bolje pritrča, prihvati mu štap i šešir i poče čistiti kaput kao da stresa prašinu, makar što je kaput bio čist i nikakve prašine na njemu nije bilo. Predstojnik odmaknuvši se udari dlanom u dlan, protrlja ruke, popravi cvikere, zavuče ruke u džepove i zviždućući poče šetati po sobi.

– A šta ti čekaš? – piskutljivo zapita Kostu, koji je tih, skroman, poguren stajao pokraj vrata i sa strahom ga gledao. – Šta ćeš?

– Čekam šta će vaša milost zapovijediti – odgovori Kosta šapatom, jednom rukom grčevito tegleći peš od kaputa i lukavo se smiješeći.

– Ne trebaš mi...

Kosta se skupi, previ i, duboko se poklonivši, prihvati za štekavicu na vratima.

– Stoj! – viknu predstojnik iznenada ispravljajući se i zapovjednički dižući ruku. – Stani!

Kosta stade.

– Znaš li ti da te ja volim? – zapita predstojnik laskavo iskrivivši glavu i gledajući ga preko naočara.

Kosta opusti ruke niza se, usiljavajući se da se opet nasmije, blesavo razvuče lice. Ne odgovori ništa...

– I moja te gospođa voli i svi te volimo, jer... jer si uslužan, pokoran, vjeran... i nikad ne protestiraš i ne buniš se... Mi te volimo i znamo da bi ti sigurno nama za ljubav sve učinio.

– Ako hoćeš i u vodu da skočim, što se rekne – odgovori Kosta osokoljen, premještajući se s noge na nogu. – Sve...

– A ti imaš i djece? – naglasi predstojnik jače.

– Četvoro, bogu na amanet!

– Treba ti i bolja plaća?

Kosta prikloni glavu lijevome ramenu i pjevajući otegnu:

– Haj – haj!

Predstojnik mu lagano pristupi i uhvati ga za rame.

– Imaćeš ti i bolju plaću i još... još...

Pa mu pogleda u oči i prošapta tiše:

– Ako je znao zaraditi...

Dohvativši jednu stoličicu opkorači je i sjede prema Kosti. Skrstivši ruke na naslonu od stolice spusti bradu na njih.

– Danas su čudne prilike nastale, – reče tiho, cupkajući nogom – i nekakve nove struje javljaju se... Čuju se nekakvi protesti, graje, tužbe... Po čaršiji govore, viču... A ti

Čudno je da niko ne voli špijune, ali su oni svejedno omiljeni filmski junaci. Pokušaj uz pomoć starijih ili interneta odgonetnuti ko su glumci i glumica na slikama i ko su špijuni koje glume.

Uočavaš li razliku u načinu na koji se Kosta obraća predstojniku? Govori li mu i dalje *vi*? Zašto? Označava li to neku promjenu u njihovom odnosu? Koju?

Jedan od najpoznatijih špijuna Rudolf Ivanovič Abel uhvaćen je 1957. tako što je greškom platio novine novčićem koji mu je služio da u njemu šalje prikupljene informacije.

Sinonimi su dvije ili više riječi istog ili sličnog značenja, a različitog oblika.

Rijetki su pravi sinonimi, tj. dvije ili više riječi koje baš u svakoj situaciji možemo zamijeniti. Naziv ove priče je *Špijun*. Ta riječ ima dosta sinonima: uhoda, špija, doušnik, cinkaroš... Koja od ovih riječi je najbliža da bude *pravi* sinonim riječi špijun?

Lako je odgovoriti na to pitanje malim jezičnim eksperimentom: smisli što više rečenica s riječju špijun. Odgovor: ona riječ koja skoro u svakoj rečenici može zamijeniti riječ špijun.

ideš po čaršiji, sastaješ se... a dobar si čovjek i svi ti vjeruju...

– Vjeruju, fala bogu – odgovori Kosta ponosito, pa se malo ispravi.

– Pa ja bih da ti budeš moj “povjerljivi čovjek” i... da mi javljaš šta ko govori i kako govori?

Kosta ne odgovori.

Predstojnik, natežući se, ustade i odgurnu stolicu.

– No? – zapita jače, hvatajući ga za bradu...

Kosta lijeno slegnu ramenima.

– No?

– Šta? – muklo zapita Kosta, praveći se da ne razumije.

– Hoćeš li biti moj “povjerljivi čovjek”?...

Kosta poče popravljati jaku od košulje, širiti je, poče ušmrkavati, kašljati.

– Ama to se u nas ne zove čovjek nego špijun, gospodine, – procijedi kroz zube.

Predstojnik se podrugljivo osmjehnu.

– Neka se naziva kako se hoće, a ja želim da me poslušas

– reče – ili da dobiješ bolju plaću, ili... da otrčiš iz službe...

Smisli se!... Biraj!...

Pa ga sa dva prsta uze za peš od rukava i pažljivo izvede iz sobe...

Zastavši pred sobom Kosta se prisloni uza zid i, češkajući se po glavi, blesasto gledaše seljake koji, zbijeni u gomilu, jednako se prepirahu i vikahu. Gust, oštar dim duhanski poče ga klati po očima i mamiti mu suze, a silan miris znoja i mokre obuće poče ga gušiti, daviti... Da se, bar, osveti, on diže ruku i bijesno podviknu gurajući svakoga, goneći iz hodnika. Seljaci začuđeni izmakoše se u stranu i počeše gundati; neki se isprsiše i otvoreno stadoše protestovati.

– Ko si mi ti? – vikahu podrugljivo, kezeći se prema njemu. – Predstojnik zar?

– Ko si mi ti? – kao da zagrajaše sa svih strana. I njemu se pričini, kao da neko, odnekud iza leđa, jasno i glasno uzviknu:

– Špijun!

Brže-bolje se izmaknu između njih i pobježe u svoju “kancelariju”... Spusti se na malu prašnjavu stolicu ispod prozorčeta jednog i dohvativši šešir poče ga gnječiti, okretati na koljenu.

– Babo, – javi mu se stariji sinčić, blijedo, slabunjavo dižete, koje je pokunjeno stajalo kod vrata, a on ni opazio nije. – Donio sam ti kahvu...

Kosta pogleda na maloga, zausti nešto da kaže, pa naglo prihvati za šalicu u kojoj se žutila kahva.

– Popi.

– Grka – reče suvo, otirući brkove prljavim rukama. – Ne valja!...

Mali ga pogleda.

– Zaboravio si metnuti šećer – primijeti šapatom. – Eh?

– I hljeb si zaboravio... Evo ga...

– To sam ostavio da ti pojedješ – odgovori Kosta mrko, ne osvrćući se. – Uzmi!

Pošto mali ode, Kosta se pridiže, naturi šešir do na oči i, uzdignuvši jaku od starog kaputa do ušiju, izađe iz ureda. Krenu prema Rakićevoj mehani. I, makar što nikad više nije pio od dvije čaše, naglo poruči i ispi četiri, sjede u jedan ćošak i pogleda po mehani.

Nedaleko od njega, za omanjim niskim stolom sjedila su tri bakala i, na besposlici, igrali domina... Jedan, dugulendra, držeći čađave domine na širokom dlanu i među prstima, neprestano je zveckao njima i neprestano zijevao. Zijevajući psovao je “prokleta vrijeme” kad čovjek nema prilike ni “da šta zaradi” i ujedno korio drugove što zatežu igru.

Čuvši njegovu psovku Kosti padoše na pamet nadstojnikove riječi. Ustade i gegucajući pristupi dugulendri.

– Čuješ, nemoj ti tako govoriti i nemoj ništa proklinjati – reče tiho, tapšući ga po ramenu. – Nipošto!...

– Hm...

– Ako je kiša, ne pričaj da je kiša... Ako je magla, ne kaži da je magla... I nipošto ne proklinji!... Nipo-što!...

– Ih!

– Blagosiljaj đavola i sve nazivaj blagoslovljenim!

– A što bolan! – zapita dugulendra otegnuto, zveckajući dominama.

– Jer su izbili “povjerljivi ljudi”, pa te mogu čuti.

Dugulendra otprsnu i odmahnu rukom.

– Tešto!

– Nikom sad ne vjeruj!... Ni ćaći rođenom ne vjeruj!... Ni ja sam sebi ne vjerujem! I ne objašnjavajući ništa ode u druge mehane.

Kokpit

Jedan od načina špijuniranja, još od prvih napravljenih balona, bilo je osmatranje iz vazduha. Na slici je pilotska kabina, kokpit, američkog špijunskog aviona nazvanog *Kos (Blackbird)* iz sedamdesetih godina 20. vijeka. Kojim se načinima i pomagalicama špijuni danas služe? Ko i zašto i koga danas ima potrebu špijunirati?

Facebook rasprava:

Nakon što razgovarate o priči na času, postavi status na *Facebooku*: Roditelji imaju pravo *špijunirati* svoju djecu; provjeravati s kim se dopisuju i šta misle i govore! Utjeći na tok rasprave; traži argumente; zamoli one koji ne raspravljaju, koji nemaju šta reći, već ostavljaju nejasne znakove da se suzdrže od komentiranja.

Wikileaks ili **WikiLeaks** je međunarodna organizacija koja na internetu neovlašteno objavljuje nedostupne dokumente anonimnih izvora. Zbog objavljivanja povjerljivih dokumenata brojnih svjetskih vlada, osnivač Wikileaksa Julian Assange suočio se s mnogim optužbama. Često je putovao pod lažnim imenima, mijenjao mjesta boravka, laptopa i mobitele. Wikileaks je osvojio niz nagrada, a Assange je uvršten među 50 najmoćnijih ljudi svijeta. Dok ga jedni smatraju borcem za slobodu govora i medija, drugi ga optužuju za ugrožavanje sigurnosti građana. O pravu na slobodu izražavanja smo već govorili (pogledaj stranu 29). Šta misliš o pravu na poštovanje privatnosti? Koje od ova dva prava, prema Tvom mišljenju, ima veću važnost? Zašto?

Tek predveče javi se predstojniku. Bio je razdrljen, raščupan, dronjav, sa uprljanim rukama i oblaćenim nogavicama; duga, prosijeda kosa pala mu je po čelu i pokrila sitne vodnjikave oči, brkovi mu se opustili i pali po na pola otvorenim ustima, kada mu se ovlažila i pobijelila od pljuvačke. Raskoračivši se naširoko i čuvajući se da ne padne, stade pred predstojnika i široko zastenje:

– Evo me...

– No? – zapita predstojnik tiho, pišući nešto a i ne osvrćući se na njega. – Šta je?

– Bio sam i čuo sam..

Predstojnik ostavi pero i pogleda ga. I odmah skoči i, stisnuvši zube, odiže ruku da ga udari. U zadnji čas, ipak, kao da se predomisli, pa odstupi malo i oštro zapita:

– Šta si čuo?

– Marko Knežević kaže da mu se otelila krava; Petru Božoviću obosio konj, te otišao da ga potkuje; Ilija Mitrov izgubio na kartama tri groša i opsovao popa; Stanko...

– Stani! – viknu predstojnik ljutito, udarajući nogom o pod. – Dosta je!...

– Još nijesam svršio – otegnu Kosta tepajući i vadeći nekakve hartije. – Ima ovdje čitava čitulja...

Predstojnik zastade.

– Zar su ti to važni poslovi? – zapita podrugljivo.

– A zar ja mogu šta drugo i čuti? – otkresa Kosta rastresajući hartije i zagledajući ih. – I zar će mi neko nešto kazati kad eno sva čaršija priča kako je čitav šehar prepun špijuna?...

Predstojnik baci cviker na sto i tresnu čitavim snopom hartija.

– Ko priča? Ko? – naglo zapita.

– Čaršija.

– A ko je kazao?... Ko?...

Predstojnik se prisloni leđima uz sto i ljutit, bijesan, počeo lomiti prste.

– Ko je pričao?... Ko?... – zapita samog sebe i opet pogleda Kostu. – Da nijesi ti?

Kosta ne odgovori.

– Ti?... Ti?... Ti?...

Pa ga uhvati za prsa i počeo drmusati.

Kosta se nekako otrže, zatetura i, osvrćući, uhvati se za zid.

– Gospodine, ja ću sam sebe osuditi na deset dana havsa,
 – reče zaplićući – samo da nešto kažem... Zapiši tamo:
 Kosta Koščinić osudio se na deset dana tamnice, samo da
 dobije dozvolu da nešto rekne..
 – Šta ćeš kazati? – otkresa predstojnik surovo, odmjerava-
 jući gdje bi ga, po običaju, udario nogom. – Budalaštine!..
 Kosta se blesasto zacereka i duboko se pokloni.
 – Pitam te ja, gospodine, ko je od nas dvojice viši budala:
 ili ja koji sam postao tamo tvoj “čovjek” ili ti koji si me
 odabrao?..
 Pa, držeći se zida i jednako se cerekajući, pođe vratima.
 – Eto... beli sam te zapitao i iskalio se – reče vireći iza ka-
 nata. – A sad lijepo odoh u havs! Zbogom!...

Tajne spisateljskog zanata

Obrati pažnju na to kako pisac postiže napetost u tekstu. Glavni lik ne odgovara na postavljeno pitanje, već vješto *dobiva na vremenu*, a njegovo unutrašnje stanje oslikano je načinom na koji se ponaša i kretnjama koje pravi.

Razgovor o pripovijetki

U kojem je licu ispričovijedana priča?

Ko je njen junak? Šta saznajemo o njegovom životu? Kojem društvenom sloju pripada, da li je bogat ili ne, obrazovan ili ne? Kome zavidi, kojem društvenom sloju bi volio pripadati?

Pripovjedač u priču uvodi još jedan lik. Koga on simbolizira?

Kakve su karakterne osobine jednog, a kakve drugog lika?

Opiši njihov odnos.

Šta jedan od aktera zahtijeva od drugog? Kako ovaj reaguje? Prihvata li ponudu ili ne? Kada to saznajemo? Pisac nam odmah saopćava njegovu odluku ili nas drži u neizvjesnosti? Čime to postiže?

Šta misliš o ucjeni? Može li se sve kupiti novcem?

Kraj Te iznenadio?

Da li je Kostina reakcija bila u skladu s Tvojim očekivanjima? Zašto?

Kosta ima priliku postati bogat i približiti se svome idealu. Zašto je propušta? Šta mu je važnije, moral ili moć?

Šta znači *ukaljati obraz*? Kako tumačiš izreku *Ruke možeš oprati, obraz nikako*?

Kakav je Tvoj odnos prema junaku na početku priče? Sažalijevaš li ga ili ne? Da li je kraj priče utjecao na Tvoj dojam o liku?

Prema Tvom mišljenju, Kosta je hrabar, ponosan ili lukav? Obrazloži svoj odgovor.

Zapazi postupke u karakterizaciji glavnog lika. Šta o njemu saznaješ iz unutrašnjeg monologa, šta iz dijaloga koje vodi s nadstojnikom, a šta iz opisanih postupaka?

Odredi glavne dijelove epskog teksta. Kada počinje zaplet? Gdje je preokret u priči? Koja je njegova funkcija?

Šta je ideja priče?

Kakav je jezik koji pisac koristi? Izdvoji sve neuobičajene riječi (npr.: *nijesam, suvo, kahva, nAPOŠljETku, zapovijETi...*) i napiši ih onako kako se danas govore.

Zlata Kolarić-Kišur (1894.) rođena je u Slavonskom Brodu. Pisala je pjesme, igrokaze, pripovijetke, radiodrame. Objavljivala je radove i u časopisima za djecu.

Odnos narativnih i ostalih dijelova u priči
Obrati pažnju kako autorica u priču uvodi *novi kaput*. Da bi naglasila ključni motiv, autorica pravi uvod i govori da joj je to prvi novi komad odjeće. Odogodi i Ti početak radnje u pismenoj vježbi; istakni predmet koji će biti važan u razvoju fabule.

Pre(ne)poznate riječi:
cimet – vrsta tropske trave – lovora, služi kao začim za slatkiše
kalna – blatna
klinčić – karanfilić, zimzeleno drvo tropskih područja čiji se osušeni cvjetni pupovi koriste kao začim i u medicini
ljeskala – presijavala se
macice/mace – cvjetovi koji se na vrbi pojavljuju prije listanja i simbol su proljeća koje dolazi
Očenaš – hrišćanska/kršćanska molitva za koju se vjeruje da ju je sam Isus ostavio
paradno – svečano, isticati se (npr. svečanom odjećom, držanjem...)
sveudilj – stalno, neprekidno, jednako
tašti – sujetni, samoljubivi; osjetljiv na svoju veličinu i zasluge
tuliti – poluglasno, prigušeno plakati

Zlata Kolarić-Kišur SUZE KOJIH SE STIDIM

U proljeće kad se priroda obnavlja, te gole grane zaodjene mladim svijetlozelenim lišćem, a blatne livade darežljivo pokrije svježim zelenim sagom, budi se i u ljudima želja, da se odjenu u novu odjeću. Zažele oni da odbace ponošene zimske kapute, koji u maglovitim zimskim danima i nisu izgledali tako sivi, izlizani i nagriženi prašinom; kao sada u punom sunčanom sjaju. Pa i oni koji nisu tašti, a nisu više ni mladi, raduju se kad se mogu izvući iz stare zimske čahure.

Ali kad je netko u devetoj godini života, a gotovo svih devet godina nosio je prekrojenu odjeću starije sestre kao ja, onda je ta želja jača nego kod drugih sretnika, koji često dobivaju nove haljine. I kad takvo devetogodišnje stvorenje napokon dočeka kaput, koji nije još nijednom preokretan, te još miriše po dućanu, onda je radost s punim pravom golema.

Takvu sam radost osjećala i ja, kad sam jedne lijepe proljetne nedjelje prvi put navukla nove žute cipele, plavi kaputić i plavu mornarsku kapicu. Sve zajamčeno novo novcato.

Na kaputiću žuta dugmad ljeskala se kao da je od suha zlata. Prava divota! Bila sam uvjerena, da će oči svijeta biti uperene samo u me, kad se pojavim u toj divoti. Ta pomisao udvostručila je moju radost, ali i moju nestrpljivost: kad će mi biti dopušteno, da se pokažem javno u punoj paradi.

Dugo sam morala čekati na taj sretni čas. Proljeće bijaše kišno; mama s pravom nije dopuštala, da odjenem na kišu svoj paradni kaputić. – Strpi se! Kad se vrijeme ustali, onda ćeš se ponoviti. Za kišu je dobar i stari kaput – glasila je mamina odredba.

Ali svake nedjelje lijevala je kiša kao da prkosi meni, a moj divni kaput morao je čamiti u mračnom ormaru, i nitko nije mogao da mu se divi.

Prekopala sam sve kalendare, da pronađem vremenska proricanja preštampana iz stoljetnog kalendara; proučila sam sve mijene mjeseca, izmolila sto Očenaša za lijepo vrijeme, no kiša je sveudilj lijevala samo da napakosti meni i svima meni sličnima.

No sve ima svoj kraj. Tako sam i ja napokon dočekala svoju sunčanu nedjelju.

Bila je to zaista prava proljetna nedjelja. Kroz otvoreni prozor navirali su sunčani traci, napunili kuću svjetlošću i vedrinom. Iz kuhinje širio se miris svježih pečenih kolača, prokađen mirisom klinčića i cimeta. Sobe okićene baršunastim macicama, jaglacom i visibabama upotpunjavale su moje sretno raspoloženje.

U toj svečanoj atmosferi šetala sam u svom novom kaputu i plavoj mornarskoj kapici, s koje su veselo lepršale dvije svilene trake. Da li je itko mogao biti sretniji nego što sam bila ja tog proljetnog dopodneva?

Prije izlaska pogledala sam se još jednom u zrcalo i presretna krenula iz kuće, da i drugi vide moj lijepi kaput. Mama me ispratila brižnim pogledom.

Ponosno sam prošla kroz kućnu kapiju i radoznalo zao-kružila okom po susjednim prozorima, da se uvjerim, vidi li još netko moju "paradu". Šteta, nigdje nikog!

A sunce sja, jednako kao i u mojoj duši, gdje je sve vedro i sunčano. Samo na vlažnoj zemlji poznali su se tragovi obilatih proljetnih kiša. Jarak pred našom kućom nabujao od kalne vode. Na jarku mostić preko kojeg moradoh prijeći. Baš kad stupih na mostić, spopadne me ponovo želja da se ogledam po susjednim prozorima. Ali u zao čas! Ne gledajući preda se, umjesto da stanem na mostić stupila sam mimo – i pljus – prije nego sam bila svjesna šta se zbiva, nađoh se zajedno s mojim novim kaputom u jarku punom vode.

Mirnom ulicom prolomio se moj vrisak i privukao prozorima ljude željne senzacija. Uskoro su svi prozori bili načičkani glavama, dok sam ja zapomagala: – Mama!... Mama! – i svojom vikom privukla sve više nepoželjnih svjedoka svoje nevolje.

Još čas prije poželjela sam, da me svi vide i sad mi je želja bila ispunjena. Svi su me vidjeli, ali kakvu? Mokru kao pokislo štene, kako se dižem iz kalna jarka; s mojeg novog kaputića teče mlaz vode, a niz obraze potočić suza. Moja mornarska kapica plivala je po mulju, za njom se vijugahu svilene trake kao dvije debele gliste.

Sve bijaše uništeno! Svršena parada, radost i sreća. Ostao je samo mokri i uprljani kaput i ja, tako javno osramoćena. Tuleći iza glasa, vraćala sam se utučena kući. Bio je to

Carevo novo ruho

Car neprestano misli i razgovara o odjeći, probava je, traži drugu, ogleda se. Dvojica prevaranata odlučiše ismijati njegovu posvećenost odjeći: rekoše mu da su oni vrhunski tkalci i krojači i da će mu otkati takav materijal i skrojiti takvu odjeću da će svi biti oduševljeni. Prevaranti su tkali zamišljeni materijal, a svi kraljevi službenici i sam kralj, bojeći se da ne ispadnu glupi, pretvarali su se da na praznim spravama za tkanje vide najljepše boje i osjete najfiniju tkaninu. Nakon što su *krojači* rekli da je odjeća sašivena, kralj na golo tijelo oblači njihovu *kreaciju*. I takav, gol, izlazi pred ljude. I ljudi se, dok gol car prolazi, dive odjeći koju ne vide sve dok jedno dijete ne kaže: *Car je gol!*

Pratiš li Ti modu? Misliš li da različite modne kreacije koje manekenke i manekeni nose na modnim pistama zaslužuju divljenje i vrijednost koju im daju tzv. modni stručnjaci?

Ponoviti u uzastopnim rečenica-
ma iste riječi znak je lošeg stila.
Koje se riječi ponavljaju u ozna-
čenom dijelu teksta? Budi lek-
tor/ica: popravi stil opušteno pri-
povjedačice.

Ponoviti u dvije rečenice riječi s
istim korijenom znak je lošeg sti-
la. O kojim se riječima i kojim
vrstama riječi radi?

Pogledaj prvi označeni tekst na
ovoj stranici i uporedi ga s ovim.
Koliko nedjelja djevojčica nije
smjela obući novi kaput? Da li je
ovo primjer pjesničke slobode ili
pripovjedačke nepažnje?

prizor, koji je i dobroćudne susjede nagnao u smijeh, pa i
moja vlastita majka, koja je iza mene bila najviše pogođe-
na ovom nezgodom, nije mogla sakriti smiješak.

Razmišljala sam koliko mi je jada zadao moj novi kaput.

Tri kišne nedjelje proplakala sam što ga nisam smjela
obući zbog kiše, a četvrte, sunčane nedjelje, okupala sam
se u njemu! A prije toga čuvali smo ga da ne padne na nj
ni kap kiše!

Prisjeo mi kaput. Da li je zavrijedio mojih suza?

Odgovor na to pitanje dao mi je događaj kojem sam pri-
sustvovala nakon mnogo godina.

Bilo je to jedne blistave nedjelje. U gradu se slavila neka
svečanost. Uz zvukove glazbe nailazila je povorka sveča-
no odjevene djece. Pogled mi zape na djevojčici koja je
stupala u povorci okružena napirlitanim "lutkicama". Sa-
ma, bez svog para. Požalih je! Sirotica, mora da joj je te-
ško što nema svoje družice! Te male umišljene paunice
vjerojatno joj nisu htjele pružiti ruke što nije bila tako li-
jepo odjevena kao one. Ali, kad joj pozorno pogledah u
lice, iznenadih se: na njenom licu nije se odražavala ni
tuga ni razočarenje zbog stare haljinice.

Sjetila sam se tada one djevojčice koja je prije mnogo go-
dina gorko plakala što nije smjela odjenuti novi kaputić
jedne kišne nedjelje.

Porumenjela sam u tom trenutku... i postidjela se svojih
suza.

Razgovor o odlomku

Kako pripovjedačica povezuje dolazak proljeća s ljudima, sa samom
sobom? Šta im je zajedničko? Koliko godina ima pripovjedačica na
početku priče? Želi nešto, a to joj se ne može ispuniti. Zašto? Vrlo joj
je važno da drugi vide njenu novu odjeću. Zbog čega ranije nije po-
kazivala kaputiće, kapice? Opravdavaš li njenu želju za pokaziva-
njem nove odjeće? Pokazuješ li Ti svoje nove stvari drugima? Je li
nova odjeća Tebi vrijedna jednako kao i odjeća za koju vežeš neke
uspomene?

Kako će pripovjedačica pamtiti pokazivanje svog novog kaputića? Tri
nedjelje je čekala na to – zašto? Šta se dogodilo prve sunčane nedje-
lje? Iznenadi li Te preokret? Pronađi tačno mjesto u priči gdje se na-
javljuje nešto neočekivano. Koji je to kompozicioni dio fabule?

Pronađi i uporedi opise plavog kaputića i kapice prije i poslije pada
u kanal.

Odgovori na pitanje koje autorica postavlja i sebi i čitaocu.

Da li se Tvoj odgovor podudara s njenim, na kraju priče?

Kada i zašto Ti plačeš? Napiši nešto o suzama kojih se nikad nećeš
postidjeti.

TKO ŽELI BITI ODLIKAŠ?

Uputstvo za igru: staviš svoju figuricu (novčić, gumicu, bombon...) na polje s nacrtanim šahovskim konjićem i odatle skočiš na polje po vlastitom izboru, poštujući pravilo o kretanju konjića u šahu – dva polja u jednom smjeru, pa onda jedno polje ustranu, tj. kao slovo L. S polja na koje doskočiš, pročitaj pitanje. Ako odgovoriš tačno, nastavljaš igru, ako pogriješiš, odgovara sljedeći igrač. Cilj je da odgovoriš na četiri pitanja zaredom tačno i tako dobiješ peticu.

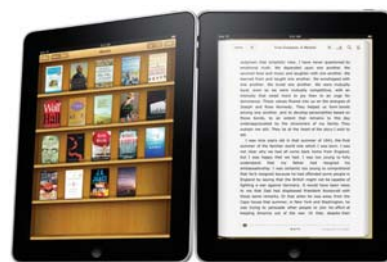
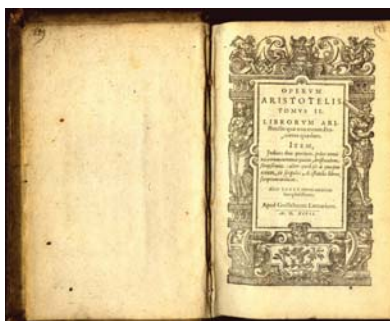

1. Rečenicom *i kad bi ljudi bili poštteni, možda čak ne bi morali ni da umru.* završava se:
 a) *Priča o izgubljennoj nozi*
 b) *Balada iz predgrada*
 c) *Legenda o Ali-paši*
 d) *Pismo majci.*

2. Junakinja novele <i>Breza</i> zove se: a) Labuda b) Mrguda c) Janica d) Marica.	3. Autor romana <i>Tuturuza i Šeh Meco</i> je: a) Alija Lepir b) Alija Đerzelez c) Alija Nametak d) Alija Čolaković.	4. Novela je vrsta: a) priče b) pjesme c) drame d) putopisa.	5. Književna vrsta u kojoj se, ismijavajući, iznosi kritički odnos prema pojedincu, društvu, državi ili vlasti zove se: a) sonet b) komedija dell'arte c) satira d) humoreska.
6. Kratka prozna vrsta koja je više usmjerena na oslikavanje neke osobe ili nekog predjela nego na pričanje priče naziva se: a) baladica b) anegdoticica c) novelica d) crtica.	7. Autor pjesme <i>Za tebe ljubavi moja</i> je: a) Jacques Prevert b) Francois Villon c) Danil Harms d) Eshaton.	8. Priča Zlate Kolarić-Kišur zove se: a) <i>Suze kojih se stidim</i> b) <i>Riječi kojih se stidim</i> c) <i>Misli kojih se stidim</i> d) <i>Želje kojih se stidim.</i>	9. Knjiga iz istoimene Andrićeve priče ispunjena je slikama: a) Višegrada b) Travnika c) polarnih krajeva d) Istanbula.
10. U priči Svetozara Ćorovića <i>Špijun</i> glavni junak se mijenja: a) od lošeg u bolje b) od dobrog u gore c) od lošeg u gore d) od dobrog u bolje.	11. Lik tvrđice u komediji dell'arte zvao se: a) Bontone b) Pantalone c) Kapučone d) Beladone.	12. Pepeka u Čapekovej <i>Priči o izgubljennoj nozi</i> žandari pronalaze skrivenog: a) pod krevetom b) na tavanu c) iza ormara d) u đubretu.	13. Pripovjedač u priči <i>Šarena ptica</i> je po zanimanju: a) književnik b) ljekar c) bibliotekar d) špijun.
14. Epigrami su kratke pjesme čiji je osnovni ton: a) himničan b) elegičan c) idiličan d) satiričan.	15. Nadšumar Marko, junak novele <i>Breza</i> želi: a) da mu žena ozdravi b) da bude zastavnik na svadbi c) da uhvati lovokradice d) da otputuje u Ameriku.	16. Djed u Kozarčevoj priči <i>Moj djed</i> kažnjava Katu zato što je: a) lijena b) namiguša c) ohola d) bezobrazna.	17. Najveći dio priče <i>Sjećanje na šarenu pticu</i> dešava se: a) u kinu b) u Mahali c) u učionici d) u bolnici.

BOLJE FILM U RUCI NEGO OSKAR NA GRANI

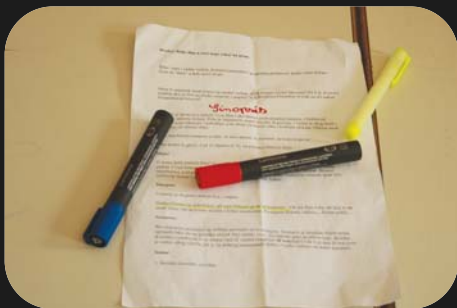
Mora li umjetnik/ca imati najnoviji model violine da bi mogao/la svirati Mozarta? Da li je Aristotel mudriji ako se čita na iPadu umjesto na papiru? Je li *Krstarica Potemkin* uvreda za oči nakon *Gospodara prstenova*?

Jasno Ti je da možeš snimiti film iako nemaš profesionalnu kameru i budžet od nekoliko miliona dolara. Film je umjetnost, poput muzike ili poezije, i važan je zbog misli i osjećaja koje iskazuje i pobuđuje, a ne zbog rezolucije slike i količine efekata. Oštrina misli je važnija od oštine slike.

Zato, najobičniju kameru u ruke, ili fotoapararat, ili mobitel na kraju krajeva!

Film dolazi iz glave, a ne iz objektiva! Na početku filma je ideja...

Ideja!

O čemu želiš snimiti film? O svom razredu? O školi? O čemu tačno? Ko će biti u centru pažnje Tvoje kamere? (Pažnja! Ne skrivene kamere!!! Ne uhodiš, nego režiraš. Stvaraš umjetničko, a ne *paparacističko* djelo. Nečasno je, a ponekad i kažnjivo, snimati ljude bez njihovog znanja i odobrenja!) Možda tema filma bude ljubav...

Sinopsis!

Vrijeme je da priča dobije lica i zaplet... Dečko (Denis) je zaljubljen, ali ona (Mirna) ga ne primjećuje... On joj daje ružu, ali njoj to ne znači ništa. On se počne družiti s lošim momcima. Promijeni frizuru, odjeću... Počne pušiti...

Scenarij!

Bez scenarija početnici ne trebaju počinjati sa snimanjem. Scenarij je detaljan slijed scena, opisanih tako da je na početku uvijek broj scene (npr. 32), mjesto gdje se snima (npr. školsko dvorište), oznaka da li se snima vani ili unutra (*eksterijer* ili *enterijer*) i da li je dan ili noć (ovo je važno zbog svjetla, jer je za dobrog kamermana dobro svjetlo važnije od dobre kamere).

Scena!

3. školsko dvorište. ekst/dan.
Koje školsko dvorište? U Tvojim školi ili neko drugo? Šta zamišljaš da se vidi u pozadini: zid s nekim grafitima ili igralište s koševima ili nešto treće? Okruženje je važno za svaku scenu, uvijek se na slici vidi još nešto, osim glumaca. Šta?

Kako je odjeven Denis, kako Mirna? Odjeća može mnogo reći o njima. Šta sve?

Denis prilazi s ružom. Kako to čini? Stidljivo? Hrabro? Čeka da Mirna ostane sama ili mu je svejedno što je okružena prijateljicama? Svaki postupak lika u filmu treba biti dobro motivisan, opravdan njegovim karakterom, emocijama i situacijom.

Mirna uzima ružu, ali njoj to ne znači ništa. Kako će to pokazati? Baciće je? Daće je drugarici? Neće je uzeti? Odluka nije njena, nego Tvoja. To je Tvoj film!

Kadar!

Hoćeš li cijelu ovu scenu snimiti izdaleka, ne gaseći kameru (u jednom *kadru*)? Ili ćeš je snimiti u više kadrova: prvi, Denis skuplja hrabrost; drugi, Mirna se smije okružena drugaricama; treći, Denisov najbolji drug podstiče ga da krene; četvrti, Mirna pokazuje neku poruku na mobitelu drugaricama...

Montaža!

Što je više kadrova, to je više posla za montažu. Koliko će na kraju trajati svaki kadar? Sekundu, dvije, deset? Što su kadrovi kraći, to je ritam filma brži i uzbuđenje je veće. Ti odlučuješ o tome kada želiš da napetost raste, a kada ćeš dopustiti u dužem kadru gledaocima da upoznaju Tvoje likove i shvate gdje se nalaze i šta rade.

Kad drugi put Denis prilazi Mirni, radi li to na isti način kao i prvi put? Je li obučen isto? Ima li sad više samopouzdanja kad ga prate novostečeni prijatelji? Kako ćeš to snimiti? Kako pokazati da je došlo do promjene? Kako Mirna reaguje dok joj se *novi* Denis približava? Kakav će izraz lica imati kad vidi opuške u ružama? Na koji način objasniti glumici moguće reakcije?

Kraj!

Kraj treba donijeti neko iznenađenje, razrješenje, neku poentu. Poentom Ti iskazuješ svoj stav o temi filma. Mirni se nije dopadao dječak koji je prišao i dao joj ružu, ali joj se dopao dječak koji puši i koji se ponaša sile-džijski. Navijaš li Ti za nasilje? Šta misliš o Mirni?

Šta je poruka ovakvog kraja? Šta je razlog da ipak odustaneš prije nego što uopšte počneš? Nemaš čim? Nemaš kad? Nemaš s kim? Nemaš gdje? A šta imaš? Prije nego što film bude gotov, treba uraditi špicu (ko je sve učestvovao) i plakat. Hoće li to biti neka scena iz filma ili nešto što simbolično predstavlja cijelu priču... Možda u Tvom razredu sjedi neki budući Danis ili neka buduća Jasmila. Samo je jedan način da se otkriju :-)

ОД ГЛЕДАТИ ДО ВИДЈЕТИ

Пронађи на ове двије слике пет разлика. А потом покушај одговорити на ових пет питања:

1. Да ли би пјесме биле занимљивије да им посвећујеш исто толико времена и пажње као и овој игри? Док читаш пјесму, питај се зашто је БАШ ТУ ријеч пјесник одабрао, шта би се десило да ту стоји нека друга... На *Фејсбуку* се можеш играти тако да препишеш неку пјесму која Ти се јако свиђа, али с намјерним грешкама, а да Твоји пријатељи открију те грешке...
2. Какве везе има умјетност с игром? Потражи на интернету биографију и радове сликара Салвадора Далија.
3. Постају ли људи занимљивији што им више пажње посвећујемо? Како је неко одјевен? Шта чине шаке, прсти? У шта гледа, за чим се осврће? Шта му је занимљиво, а шта досадно?
4. Хоће ли свијет бити љепши ако научимо у њему откривати љепоту? Погледај, свеједно ако већ јеси, странице у овој читанци посвећене фотографији. Посвети више пажње пријатељима на *Фејсбуку* који у својим албумима имају *умјетничке* фотографије.
5. У чему се разликују значења глагола гледати и видјети?

Данил Хармс СЛУЧАЈЕВИ

Оптичка варка

Семјон Семјонович ставља наочаре, посматра бор и види: на грани бора седи један сељак и прети му песницом.

Семјон Семјонович скида наочаре, посматра бор и види да на грани бора нико не седи.

Семјон Семјонович ставља наочаре, посматра бор и опет види како на грани бора седи један сељак и прети му песницом.

Семјон Семјонович скида наочаре, опет види на грани бора нико не седи.

Семјон Семјонович опет ставља наочаре, посматра бор и опет види како на грани бора седи један сељак и прети му песницом.

Семјон Семјонович не жели да верује у ову појаву и сматра је оптичком варком.

Случајеви

Једном се Орлов прејео папуле и умро. А Крилов је сазнао за то и такође умро. А Спиридонов је умро сам од себе. А Спиридоновљева жена је пала с креденца, па и она умрла. А Спиридоновљева деца подавила се у вештачком језеру. А баба Спиридонова се пропила и завршила на улици. А Михајлов је престао да се чешља и добио шугу. А Круглов је нацртао даму са бичем и полудео. А Перехрестов је телеграфски добио четири стотине рубаља и толико се узохолио да су га најурили из службе.

Све добри људи, али им се није дало.

Плава свеска бр. 10

Био један риђи човек који није имао очи и уши. Није имао ни косу, тако да су га условно звали риђим.

Он није могао ни да говори јер није имао уста. Нос такође није имао. Штавише, није имао ни руке ни ноге.

Није имао ни стомак, није имао ни леђа, није имао ни кичму, није имао ниједан унутрашњи орган. Није имао ништа! Тако да није јасно о коме је реч.

Боље онда да о њему више не говоримо.

Данил Иванович Јувачов (1905.) се још у средњој школи скрио иза псеудонима **Хармс**. Писао је минијатуре, обично дуге само неколико одјељака. Његова дјела су сатирична, сиромаштво и биједа се мијешају с фантастиком, а ликови су доведени у необичне, често немогуће ситуације. Написао је збирке прича *Случајеви*, *Нула и нишија*, *Такмичење – случајеви за дјецу*.

Пре(не)познате ријечи:

креденац – кухињски ормар
оптичка варка – визуелна обмана коју нам *привређују* наше очи

папула – житко јело које се једе кашиком, каша; намаз од пасираног граха

рубља – руски новац

шуга – заразна кожна болест, свраб

Водвиљ (франц. *vaudeville*) је краћи сценски комад, обично у једном чину, шаљивог садржаја. Настао је у 19. вијеку у Француској, а име је добио по селу Водриј у Нормандији. Прожет је тзв. куплетима, односно шаљивим монологима и призорима у којима се изводе популарне мелодије. Жанр водвиља често директно алудира на савремене личности, друштвене проблеме или скандалозне догађаје, а све с намјером да забави гледатеље.

Мапет-старци

Знаш ли шта је Мапет-шоу? Ако већ ниси, погледај једну епизоду ове некада популарне телевизијске емисије, у којој су гостовале многе познате личности из свијета филма, музике, политике... Посебно обрати пажњу на појаву двојице старца на балкону. Ко су они? Шта је њихова улога? Можеш ли нешто о њиховим карактерима прочитати с њихових лица? По чему их можеш повезати с Хармсовим водвиљем?

Неуспела представа

(Водвиљ)

На позорницу излази Петраков-Горбунов, хоће нешто да каже, али штучне. Почиње да повраћа. Излази.

Долази Притикин.

ПРИТИКИН: Уважени Петраков-Горбунов требало је да вам саопшти... (Повраћа и истрчава.)

Долази Макаров.

МАКАРОВ: Јегор... (Макаров повраћа. Истрчава.)

Долази Серпухов.

СЕРПУХОВ: Да не би било... (Повраћа и истрчава.)

Долази Курова.

КЛУРОВА: Хтела бих... (Повраћа и истрчава.)

Долази једна мала девојчица.

МАЛА ДЕВОЈЧИЦА: Тата ме је замолио да вам свима пренесем да се позориште затвара. Свима нам се повраћа.

(Завеса.)

Разговор о анегдотама

Да ли су Ти ове анегдоте развукле уста у осмијех, подигле обрве у чуђење или скупиле очи у љутњу? То су, најчешће, биле реакције читалаца који су прије Тебе читали анегдоте Даниила Хармса. На први поглед оне се чине глупе, нелогичне, немогуће... Али кад им посветиш мало више пажње и размислиш о ономе о чему говоре, постају могуће, мудре, логичне...

1. *Опћичка варка*. Колико пута ствари које не разумијеш и Ти прогласиш оптичком варком, дакле, нечим што уистину не постоји?

Која птица личи на Семјона Семјоновича: папагај, ној или соко?

2. *Случајеви*. Шта људе чини *добрима*? Јесмо ли добри или лоши сами по себи, или по својим поступцима? Какви су поступци *све самих добрих људи којима се није гало* у причи *Случајеви*? Покушај и Ти написати неку сличну причу, о свом разреду, својој школи, свом комшилуку... или настави Хармсову.

3. *Плава свеска бр. 10*. Постоји ли неко у Твом окружењу о којем *боље да онда ништа не говориш*? Како је то могуће да је неки *човјек био*, а *није имао ништа*? Мисли ли писац оvdје само буквално на органе или они имају и неко пренесено значење? Какав је *човјек без срца, желуца, кичме, леђа, уста, очију*? Може ли се живјети неосјетљив за свијет око себе?

4. *Неуспела њредстава*. Зашто сви људи *из њозористија* повраћају? Шта им изазива гађење? Шта они знају, а што публика не зна? Шта Тебе у једном позоришном, књижевном или филмском дјелу може изазвати на *повраћање*?

Шта једну позоришну представу чини добром, а шта лошом? Приликом сљедеће посјете позоришту, с разредом, оцјениите представу по елементима: текст, глума, режија, сценографија, тема и идеја! Какве везе представа има с Тобом? Зашто Те се тиче?

Коља Мићевић ШТРИК И ШИЈА

Франсоа Вијон живио је у 15. вијеку у Француској, а историја га памти као пјесника, лопова и луталицу. Због једне крађе био је осуђен на смрт, али је помилован, и након тога му се у историји губи сваки траг. За вријеме боравка у затвору, очекујући смрт вјешањем, записао је катрен, који на француском гласи:

Je suis François, dont il me poise

Né de Paris emprés Pontoise

Et de la corde d'une toise

Saura mon col que mon cul poise.

Преводилац Коља Мићевић превео је овај катрен, током неколико година, на укупно 365 начина. Ово је избор из прве серије која је имала 23 варијације.

8 варијација

IV

Ја сам Франсоа, клето момче,
живот ми сред Париза поче,
а врат мој знаће испод омче
кол'ко ми тежи тур сироче.

VII

Ја сам Франсоа, ту ме траже,
Париз ми место од свих драже,
а врат ће испод омче вражје
сазнат шта моје дупе важе.

IX

Ја сам Франсоа, бол ме бије,
син париске сам фамилије,
а тај ће коноп да открије
терет мог тура испод шије.

X

Ја сам Франсоа, падам нице,
син париске сам породице,
а врат у омчи неког злице
знаће тежину те стражњице.

Коља Мићевић (1941.) рођен је у Бањој Луци. Завршио је студије Опште књижевности у Београду. Живи и ради као самостални књижевник. Преводи поезију, углавном с француског, повремено и са словеначког, енглеског, шпанског и италијанског језика. Такође је објавио збирке властитих стихова, огледе из преводаштва и музикологије.

Вулгаризам или синегдоха?

Која ријеч у свим верзијама превода има највише синонима? Да ли је она вулгаризам или синегдоха?

Вулгаризам, (лат. *vulgaris* просто, ниско, обично) је простачки начин изражавања.

Синегдоха је фигура у којој дио означава цјелину, или обрнуто. (Нпр. у селу живи хиљаду *џлава*, умјесто хиљаду *љуги*.)

Да ли се пјесник изражава простачки, или дијелом тијела означава човјека коме су удобност и материјална добит били важнији од поштења?

Каква је схема риме у сваком од ових катрена? Какав је задатак преводилац пред себе поставио, преведећи катрен на 365 различитих начина? У чему се једна од четири ријечи којима се завршавају означени стихови разликује од преостале три? Како зовемо такву риму?

Смртна казна

На рељефу који се налази у Риму, на споменику Ђордану Бруну, приказано је погубљење овог научника. Шта знаш о њему? Зашто је осуђен и кажњен? Када и зашто држава има право да грађанину одузме живот? Истражи: зашто се у свијету повећава број земаља које укидају смртну казну?

XI

Ја сам Франсоа, среће тупе,
париске познам све мангупе,
а кад у омчу са мнош ступе
знаће врат шта ми тежи дупе.

XII

Ја сам Франсоа, лијем сузе,
париске познам угурсузе,
а Шија кад је Штриком сузе
знаће тежину моје гузе.

XV

Ја сам Франсоа, то ме таче,
Париз ме роди уз још браће,
а врат кад штрик га стегне јаче
тежину мога тура знаће.

XVIII

Ја сам Франсоа, за све шала,
чудну ми игру коб спремала,
а врат ће испод тих вешала
знат шта ми тежи зад премала.

XXIII

Ја сам Франсоа, жалног лика,
Париз ми велика би дика,
а Шија знаће испод Штрика
колико тежи тур Јадника.

23. септембра 1968.

Разговор о варијацијама

Занимљиво, зар не? Пожелиш ли, чак и ако не знаш француски језик, да се поиграш ријечима и римама и *сложиши* и Ти један свој превод? Од којих мотива се састоји катрен?

Шта је по Твом мишљењу превођење: умјетност, занат, вјештина или нешто четврто?

Покушај објаснити зашто је овај катрен толико славан? Шта га чини лијепим, занимљивим, необичним? Јесу ли то риме? Или идеја катрена? Како пјесник, лопов и кажњеник себе види док чека смртну казну?

Дервиш-паша Бајезидагић ГАЗЕЛ О МОСТАРУ

Ко би мог'о опјевати редом све љепоте дивнога Мостара,
Зар се чудиш, срце, што га љубим са љубављу синовскога жара?

О, не има на овом св'јету, ако нема сред бајнога раја,
Бистре воде и свјежега зрака што човјека са здрављем опаја!

Ко га гледа, живот му се млади а душа му у наслади плива.
Сваки крај му и свако мјестанце задивљене очи подражива.

С воћем, с водом и осталим миљем он је друга Сирија на свијету,
Е би рек'о да је рајска башча, ко га види у мајскоме цвијету.

С двије куле велика ћуприја пружица се преко ријеке чарне
Те са својим велебнијем луком причиња се попут дуге шарне!

Цио свијет да обиђеш редом, не би наш'о онакова св'јета.
Он је мајдан даровитих људи, шехер Мостар урес је свијета.

То је гн'јездо славније јунака и на перу и на бојном мачу;
Ко одвазда и сада из њега с дана на дан великани скачу.

Нека шуте индијске папиге, нека своје не казују гласе,
О, Дервишу! Ти си данас славуј, који пјева свог Мостара красе.

Разговор о газелу

Пјесник тврди како је немогуће опјевати *све* љепоте града Мостара.
Које љепоте ипак опјевава? Колико конкретних мостарских мотива
можеш издвојити? (Стари мост, чиста вода и зрак, и шта још?)

О чему, према томе, пјева пјесник: о Мостару или о свом одушев-
љењу Мостаром?

Објасни поређење Мостара са Сиријом. Заснива ли се оно на ре-
алним сличностима или је посљедица пјесниковог заноса?

За лирску пјесму није добро кад се смисао подређује рими. Није
узоран пјесник коме је римовање важније од смисла. Шта можеш
рећи о рими у шестој строфи?

Цио свијет да обиђеш редом, не би наш'о онакова св'јета.

Он је мајдан даровитих људи, шехер Мостар урес је свијета.

Какве везе има ова строфа са стихом *Он је друга Сирија на свијету*?
Шта Мостар чини љепшим од Сирије?

Сазнајемо ли из пјесме по чему су људи у Мостару даровити?

Шта је особина *йаиџа*? На кога Дервиш мисли тим оholим исказом?
Чиме је доказао да је у односу на њих он *славуј*? Кога својом
охолошћу, у поенти пјесме, велича: Мостар или себе? Какав је
утисак на Тебе оставио овај газел?

**Дервиш-паша Бајезида-
гић** (прва половина XVI сто-
љећа) рођен је у Мостару. На-
писао је диван (збирку поезије)
на турском и перзијском јези-
ку. Током свог боравка у Мос-
тару опремио је библиотеку и
џамију, а направио медресу и
мектеб.

Газел/газела (перз. *ghazal*)
је врста лирске пјесме која је
настала у арапској поезији.
Састоји се од пет до петнаест
дистиха с истом римом прове-
деним кроз све строфе. Газел је
пјесма с љубавном тематиком.

Тарих је својеврсно спомен-
-обилежје писано у стиховима.
Посљедњи стих најчешће скри-
ва датум догађаја коме је тарих
посвећен (наиме, свако арапско
слово има и бројчану врије-
дност).

Тарих о ђрадњи мосџа у Мосџару

Вуприју подиже која подсећа
на лук дуге
Аллаху мој! Има л' на свијету
по љепоти друге?

Један је дервиш задивљен стао
и рекао ријечи:

*Остџавић ћемо ћуџрију, а ми
ћемо џрећи.*

Године 974. (1576 – 1577.)

Пре(не)познате ријечи:

велебни – величанствени

мајдан – рудник

мјестанце – мало мјесто, мјес-
ташце

урес – украс

чарни – црни, оvdје у смислу
чаробни

шарни – шарени

Скендер Куленовић
(1910.) рођен је у Босанском Петровцу. Писао је комедије, пјесме (сонете и поеме) и приче за дјецу. Аутор је романа *Понорница*.

Стећци су средњовјековни надгробни споменици. Од укупно 66.867, у БиХ се налази 58.737, а остатак у Хрватској, Србији и Црној Гори. Око 6.000 их је украшено рељефним *ирџежима* (лов, коло, јелени, птице, лоза...). Како их пјесник зове у сонету? Символи крста, мјесеца и сунца означавају религиозно увјерење покопаних људи и њихових фамилија. Нема научних доказа да под стећцима леже искључиво, или у већини случајева, богумили – припадници религијске заједнице која презире богаћење и овоземаљске ужитке вјерујући да свијетом управљају равноправно добро и зло (бог и ђаво).

Пре(не)познате ријечи:
длијето – жељезни наоштрени клин, по којем се удара чекићем да би се обрадили камен или дрво; оруђе клесара
док – пристаниште
жуна – дјетлић, птица која кљуном буши кору дрвета и храни се ларвама под кором
лијес – мртвачки ковчег
чун – чамац, у пјесми се мисли на чамац којим се мртви превозе на други свијет

Скендер Куленовић СТЕЋАК

Стећак мраморни ћути говором сцена по боку,
јачи од канџа кишне, повампирења и крађе.
Његов мјесец и сунце, што значе посмртне лађе,
давно су превезли душу, вјекују сад у доку.

Удаљили су се од њег и градови и села.
Видик му створе листопад и козе што ту брсте.
Вјетар посјети лијеске, и оне се шаптом крсте.
Змија му крене уз рељеф, свој рељеф свије сред чела.

Зашто сам дошао овдје, кад све већ овдје пише?
Посљедњу блиједу зелен с јесењом травом дишем.
Чуј, звони зрело стабло – то лијес ми тепше жуна.

Стихове што још брује длијетом по стећку свом стишај,
па, успокојен, пусти нека их покрије лишај,
лези под стећак стиха без превозника – чуна.

Разговор о сонету

Како то да стећак шути и говори истовремено? Објасни зашто *киша има канџе*. Ко су вампири? Како се и зашто *повампирују*? Од кога је и како јачи камени споменик?

Ко се удаљава у првом стиху другог катрена? (Која је ово стилска фигура?) У чему се разликују градови и *ирпорога*?

Шта стећку заклања видик, а шта ће му га отворити? На какав *видик* пјесник мисли? Шта ће видјети буквално, кад опадне лишће, а шта симболично, у касну јесен? Повежи свој одговор с мотивом сунца и мјесеца, *посмртних лађа*.

Како се лијеске крсте? Зашто? По чему се лијеске и стећак разликују?

Зашто је змија, као мотив, потребна пјеснику? Шта би се изгубило да умјесто змије гуштер плази уз камен? Какву то опасну мисао (сред чела) има стећак? У каквој су вези та мисао и видик који се отвара?

Ко се и шта пита у првом стиху прве терцине? Са стећком га повезује? Зашто му лијес прави птица, а не тесар?

Гдје пјесник жели да почива – под каменим спомеником или у звуку стихова своје пјесме? Шта тиме добија? Гдје остаје ако му чун (посмртна лађа) више није потребан?

Закључи: шта нам о смрти и поезији овим сонетом пјесник казује. У чему се говор стећка и говор пјесника разликују?

Добриша Цесарић ОБЛАК

У предвечерје, изненада,
Ни од ког из дубине гледан,
Појавио се понад града
Облак један.

Вјетар висине га је њихо,
И он је стао да се жари,
Ал очи свију људи бјеху
Упрте у земне ствари.

И свака је ишо својим путем:
За влашћу, златом или хљебом
А он – крварећи љепоту –
Својим небом.

И пловио је све то више,
Ко да се кани дићи до бога;
Вјетар висине га је њихо,
Вјетар висине разнио га.

Разговор о пјесми

Пјесму можемо посматрати кроз два значењска нивоа: дословно и пренесено. Уколико пјесму схватимо дословно, она говори о природној појави, облаку, који се појављује и нестаје, као што то облаци свакодневно и чине. Већ у првом стиху, у изразу *изненада*, можемо наслутити да се не ради о обичном облаку. Облаци не долазе изненада. У којој строфи престајемо сумњати и бивамо сигурни у наш закључак? Зашто нам синтагма *крварећи љепоту* помаже да дођемо до тог закључка? Зашто је облакова игра непријатељна? Чиме су заузети они у дубини? Шта симболизирају злато, власт, хљеб? Да ли облак уопће може рачунати на публику? Провјери: у којим строфама се говори само о облаку; који су стихови друге и треће строфе посвећени облаку, а који људима? Какви су предмети интереса актера ове пјесме? За разлику од материјалне заокупљености људи у дубини, чему је посвећен облак? Шта представља његова игра? Каквим то *својим небом* облак иде? На шта је осуђена његова издвојеност? Облак је појединац издвојен из масе, слободан, онај који на живот гледа не само као на пуко задовољење материјалних прохтјева. Он тежи... (заврши реченицу). Да ли је, по Твом суду, крај очекиван? Образложи одговор.

Добриша Цесарић (1902.) је један од најбољих хрватских пјесника 20. стољећа. Најпознатија су му дјела: *Лирика*, *Пјесме*, *Освијетљени људи*, *Слај*, *Свјетла за даљине*, *Воћка њослије кише* и др.

Мисаона (рефлексивна) лирска пјесма је пјесма која у основи лирске инспирације има субјективни доживљај свијета. У њој се изражавају пјесникове животна искуства, размишљања и филозофски ставови о свијету и човјеку пренесеним значењем.

Метафора је стилска фигура којом се значење једне ријечи преноси на другу ријеч на основу неке сличности.

Алегорија је проширена метафора која зна обухватити и цијелу причу или пјесму. Алегоријском сликом се често на скривен начин излажу подмијеху људске мане или друштвене појаве.

Пре(не)познате ријечи:
земни – који је у вези са земљом
канити – намјеравати

Михај Еминеску ОДА

Не веровах да ћу научити мрети;
На веке млад, увијен у мантију моју
Очи своје дизах, снене, ка звезди
Самоће.

Изненада си стала преда ме на путу,
Ти, патњо, мени тако слатка болно...
До дна ја упах сву милину смрти
Безболне.

Горим жив у јаду мучен као Несус
Или као Херкул отрован одећом;
Свој огањ нећу угасити моћи свим
Водама мора.

Сном сопственим сморен, сад лелечем,
Молим, у сопственом нестајући жару...
Да ли ћу, блистав, моћи из свог огња као
Птица Феникс?

Склони ми се с пута, жудне жарке очи,
У недра се врати, мој нехају тужни;
Да на миру могу умрети, поново,
Врати мене мени!

Разговор о оди

Шта о лирском субјекту сазнајемо из израза *увијен у мантију*?
Какве везе *звезда самоће* има са свештеничким позивом? (Зашто се каже да су свештеници *вјенчани* за цркву?)

Ко у другој строфи стаје пред лирског субјекта? (Шта је *пајња слајка* и *болна* истовремено?)

Зашто мантија постаје *оћровна*? Ко је љубоморан? Зашто је лирски субјект прелубник? Какав огањ у њему гори и зашто се он не може угасити водом?

С ким себе у четвртој строфи пореди? У каквој је недоумици?

На кога лирски субјект мисли кад каже *жарке и жудне очи*?

Да ли се он каје што је издао завјет самоће и допустио себи да љуби? Мисли ли да је предавање љубавној страсти била грешка? Зашто жели да се врати себи: да би се вратио Богу и молитвама или да би љубио поново? Шта у овој пјесми значи *умирање*? (Повежи први и претпоследњи стих.)

Шта је лирски субјект открио на свом путу? Шта слави у овој оди? У чију је част пјева?

Михај Еминеску (1850.) спада међу најважније румунске пјеснике, иако је за живота био новинар, а једина књига поезије објављена му је постхумно. Студирао је филозофију у Бечу и Берлину. Педесет година након смрти изабран је као члан румунске Академије.

Ода се развила у старој Грчкој. Испјевана је у мирном и свечано-узвишеном тону; славила је значајне личности, војсковође, побједнике на олимпијским играма, али и величанствене појаве у природи и узвишене идеје.

Пре(не)познате ријечи:

жарки – врели, ужарени

лелекати – нарицати у жалости

мантија – одјећа свештеника

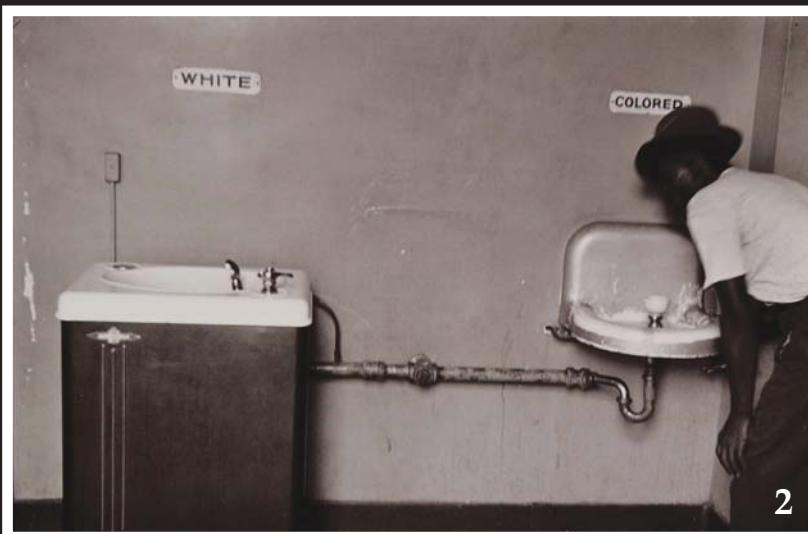
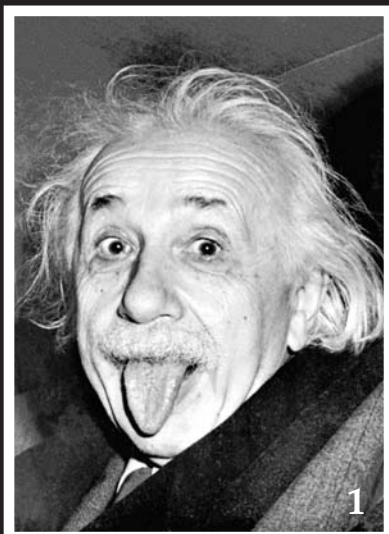
Несус – Нес, кентаур (митолошко биће, од паса на више човјек, а наниже коњ) којег је убио Херкул

нехај – небрига

Феникс – митолошка птица која се у циклусима запали, изгори и поново рађа из свог пепела

Херкул – највећи митолошки грчки јунак; умро је отрован одјећом натопљеном отровном крвљу једне од немани коју је у својим подвизима убио, ту одјећу подметнула му је његова љубоморна жена

UMJESTO HILJADU RIJEČI

1 Nobelovci obično ne izgledaju ovako. Ali i nobelovci su ljudi, poručuje fotograf Arthur Sasse, fotografijom snimljenom u Bostonu, prvog januara 1951. godine.

2 Još prije pola vijeka u SAD-u crnci nisu imali ista prava kao bijelci. Fotograf Elliott Erwitt zabilježio je 1950. jedan detalj iz te ružne svakodnevnice. Njegova

fotografija pokrenula je niz protesta koji su doveli do promjene nepravednih zakona.

3 Helen Levitt je fotografkinja koja je svjetsku slavu stekla slikajući djecu u New Yorku. Šta misliš zašto je ova zauzela važno mjesto u istoriji svjetske fotografije?

4 Nakon što je fotografija djevojčice Phan Thi Kim Phúc, foto-

grafa Huýnh Công Úta, obišla svijet 1972. godine, protesti mirovnih organizacija ubrzali su završetak rata u Vijetnamu. Fotografija prikazuje djecu koja nakon američkog bombardovanja bježe iz svog sela zapaljenog napalmom (smjesom koju je gotovo nemoguće ugasiti).

5

6

7

8

5 Fotograf Jeff Widener snimio je ovu fotografiju u Pekingu 1989, iz sobe svog hotela, sa skoro kilometar razdaljine. Čovjek koji stoji ispred tenkova, čije se ime do danas nije otkrilo, postao je simbol građanskog otpora vojnom teroru.

6 Fotograf Stanley J. Forman za sliku *Požara u ulici Marlboro*

(1975.) dobio je Pulitzerovu nagradu. Njegova potresna slika dovela je do promjene protivpožarnih zakona i veće sigurnosti građana.

7 Fotograf Charles C. Ebbets snimio je *Ručak na neboderu* (na 62. spratu) 1932. godine. Danas je ova građevina čuveni Rockefeller Center u New Yorku. Fotografija

iskazuje divljenje običnim ljudima, bez čije vještine i hrabrosti ne bi bilo velikih građevina.

8 Fotografija ne mora biti politički angažovana da bi bila vrijedna. Alfred Stieglitz zabilježio je trajnu i neprolaznu ljepotu jednog jadranskog grada. Prepoznaješ li kojeg?

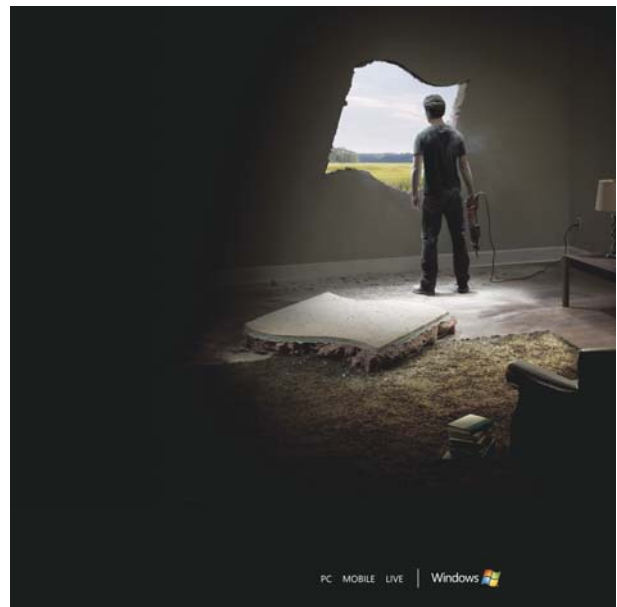
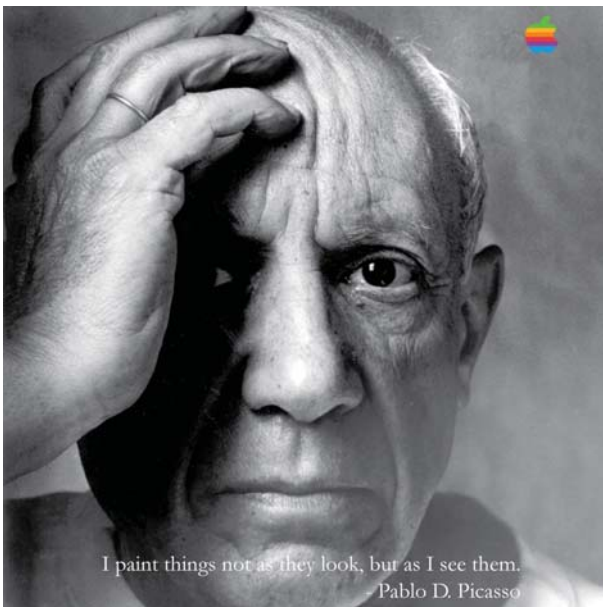
SLOGAN KUĆU GRADI

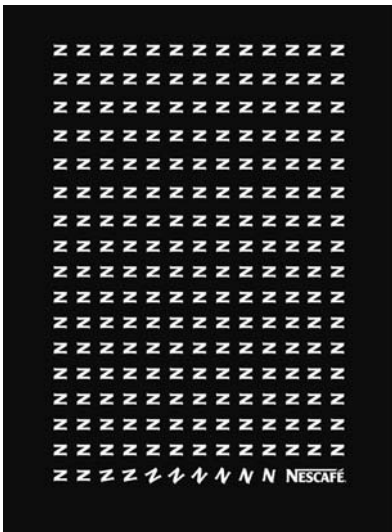
Pisci i spisateljice ne žive samo od prodaje svojih knjiga ili pisanja tekstova za film i pozorište. Mnogi rade za reklamne agencije i s malo riječi zarađuju mnogo novca – smišljajući scenarije za reklame i slogane za reklamne kampanje. Slogan je kratka i efektna izreka, rođak poslovice. Da bi bio uspješan, mora zadovoljiti nekoliko uslova:

1. Dobar slogan treba da istakne, naglasi kvalitet i dobre strane proizvoda. (Npr. *Mi ne pravimo sokove, mi cijedimo voće.*)
2. Od dobrog slogana očekuje se da zvuči dobro, neobično, efektno; da privuče i zadrži pažnju i simpatije. Poželjno je da bude jasan i duhovit, dobro je da zvuči poznato i blisko. (Npr. *Mrkva, drugo ime za čevap.* – “Mrkva”, naziv poznate ugostiteljske radnje, čevabdžinice u Sarajevu.)
3. Nije dobro da podsjeća na nešto loše, negativno, ružno, neprijatno.

Ispod slika reklama *pomiješali* smo slogane. Pokušaj otkriti koji slogan ide uz koju fotografiju.

Slogani reklama:

1. Misli drugačije.
2. Pozdravi divljinu.
3. Ujedinjene boje...
4. Učini zlostavljanje vidljivim.
5. Ništa te ne bude kao...
6. Čuj više.
7. Pažljivo do kuće. Tanak ekran.
8. Windows protiv zidova.
9. Izgradi ponovo.
10. Ne ostavljaj perilici zadnju riječ.

JA I STIH

Babuške/matrjoške su šuplje drvene figure cilindričnog oblika, složene jedna u drugu, šest ili više komada. Prvi put pojavile su se u javnosti na svjetskoj izložbi u Parizu 1900. godine. Pretpostavlja se da su inspirirane istočnjačkim figuricama koje predstavljaju sedam bogova sreće.

Nela Milijić (1963.) je pjesnikinja rodom iz Kaštela (Hrvatska). Urednica je izdavačke kuće AORA iz Zagreba i vlasnica kompanije za davanje imena *Nomen est omen*. Pjesma u Tvojim čitanci je iz zbirke *Profesija: Passenger*.

Nela Milijić AUTOPORTRET S BABUŠKOM

ja sam ona
najmanja

u najvećoj

Razgovor o pjesmi

I jedna mala pjesma može biti velika! To je čarolija poezije; nekoliko riječi, tri retka, a velika priča. Kako Ti razumiješ pjesnikinjinu izjavu da je *najmanja u najvećoj*? Obrati pažnju na sliku i naslov. Kakva je igračka babuška? Koga predstavlja?

Koja je babuška Tebi *bolja, vrednija*? Velika, zbog njene veličine, ili najmanja koja jedina nije šuplja?

Pokušaj zamisliti sebe kao babušku. Što je najdublje skriveno u Tebi, do čega drugi mogu doći samo ako se potrudite?

Tradicionalni japanski pjesnički oblik, *haiku* (pogledaj str. 59), pjesma je od samo tri stiha, u kojima se sažeto daje neka slika iz prirode, ali koja ima veze s mislima ili raspoloženjem pjesnika. Broj slogova u cijelom haiku mora biti 17, i to raspoređenih strogo: 5 u prvom, 7 u drugom i 5 u trećem stihu. Haiku često u sebi ima jednu riječ koja je *šifra* za godišnje doba na koje se odnosi (npr. cvjetovi trešnje ili žaba – proljeće). Da li je pjesma *Babuška* – haiku?

Antun Gustav Matoš NOTTURNO

Mlačna noć; u selu lavež; kasan
Ćuk ili netopir;
Ljubav cvijeća – miris jak i strasan
Slavi tajni pir.

Sitni cvrčak sjetno cvrči, jasan
Kao srebren vir;
Teške oči sklapaju se na san,
S neba rosi mir.

S mrkog tornja bat
Broji pospan sat,
Blaga svjetlost sipi sa visina;

Kroz samoću, muk,
Sve je tiši huk:
Željeznicu guta već daljina.

Razgovor o sonetu

Kakvo je raspoloženje, kakve osjećaje u Tebi pobudila ova pjesma? O čemu sonet govori?

Odredi glavni motiv.

Kako lirski subjekt doživljava noć? Na koji način ona utječe na njega? Pjesma je puna motiva koji učestvuju u stvaranju lirskih slika: akustičnih, vizuelnih i olfaktivnih. Uočih ih u pjesmi i odgovori na pitanje: koje od tih lirskih slika dominiraju? Na koji ih je način pjesnik predao? Kakvi su tonovi u početnim motivima, šta se s njima zbiva dok se krećemo ka kraju pjesme?

Kako nazivamo taj stilski postupak? Razmisli o motivu samoće. Šta upućuje na to da je lirski subjekt usamljen? Pogledaj koliko stvari i to svim čulima primjećuje. Da li Ti više stvari iz svoje okoline primijetiš kad si sam ili kad si u društvu, npr. kad igraš fudbal?

Osim motivima, pjesma obiluje mnoštvom stilskih izražajnih sredstava.

Uočih stihove u kojima se javljaju epiteti, metafore, poređenje, kontrast, onomatopeje, asonanca i aliteracija, opkoraćenje... Ne zaboravi: u jednom stihu može se javiti više stilskih figura.

Izmjeri dužinu stihova. Šta uočavaš? Na šta utječe pravilna izmjena dužih i kraćih stihova?

Antun Gustav Matoš

(1873.) pisao je novele, putopise, feljtone, kritičke članke, a poezijom se javio oko 1906. godine i do kraja života napisao osamdesetak pjesama. Neka od njegovih djela su: *Iverje*, *Ogledi*, *Vidici i putovi*, *Notturmo*, *Utljeha kose*, *Umorne priče*...

Sonet je lirska pjesma sastavljena od četrnaest stihova, svrstanih u dva katrena i dvije tercine (Petrankin sonet) ili tri katrena i jedan distih (Shakespeareov sonet). Poenta soneta izražena je u posljednjem stihu.

Notturmo (tal.) – umjetničko djelo kojim se iskazuju noćni ugođaji i motivi.

Gradacija je postupnost u nizanju riječi, misli ili slika od slabijeg k snažnijem izrazu.

Pre(ne)poznate riječi:

bat – klatno, njihalica u zvonu; zvuk koji se čuje od otkucanja sata sa zvonika, vojničkog koraka, konjskih kopita...

ćuk – noćna ptica grabljivica iz porodice sova

huk – hujanje ili hućanje koje se slijeva u jedinstveni šumni slijed (huk vjetrova, huk vodopada)

netopir – šišmiš

pir – slavlje, gozba

Nokturno je prije svega muzička kompozicija. Na slici vidiš note kompozitora Frederica Chopina. Poslušaj barem jedan njegov nokturno (ima ih ukupno 21). U čemu se ta muzika razlikuje od one koju Tvoje društvo najčešće sluša?

Pre(ne)poznate riječi:

fantom – priviđenje, utvara, avet, sablast
kletva – riječi kojim se nekeome priziva nesreća
kršiti – lomiti, slamati
mrena – pokrov
ozariti – osvijetliti, zablistati
potiti – znojiti
prhati – snažno mahati krilima
spomen – sjećanje na nekoga ili nešto, uspomena
stršiti – dizati se pravo iz podloge; izdvajati se iz okoline
velo – tanka tkanina kao pokrivač za lice; tanak sloj nečega (npr. magle, dima, oblaka)
vjeđa – obrva; očni kapak; trepavica
zublja – baklja

Motiv noći, karakterističan za nokturno, u pjesmama Antuna Gustava Matoša, Miroslava Krleža i Tina Ujevića prikazan je na različite načine: za razliku od Matoševe idilične noći u kojoj lirski subjekt postaje smiren tonući u san, u Ujevićevom lirski subjekat je uznemiren, zamišljen te svjestan svoje nemoći u ostvarenju snova.

Kod Krleža noć je sve, samo ne mirna.

Pokušaj u zbirkama pjesama ili na internetu pronaći još neki nokturno. Možda na svom Facebook profilu sastaviš svoju malu antologiju (izbor) nokturna...

Tin Ujević NOTURNO

Noćas se moje čelo žari,
 Noćas se moje vjeđe pote;
 i moje misli san ozari,
 umrijet ću noćas od ljepote.

Duša je strasna u dubini,
 ona je zublja u dnu noći;
 plačimo, plačimo u tišini,
 umrimo, umrimo u samoći.

Miroslav Krleža NOKTURNO

To noću biva:
 očajna mrena svijesti ko velo prše
 i stvari sve crne kao pocijepane strše
 i kad se spomeni krše,
 kad predmeti lijeću ko fantomi,
 o, onda se sve lomi.
 O, osjeća se onda da sve gine i sve da trune
 i mumljanje se neko onda čuje,
 to zemlja sama u praznini kune
 i njena kletva bolnu dušu truže.

Vesna Parun KAD SUNCE UMIVA OČI

Kad sunce umiva oči visoko u planini,
u tvome rovu hlad je, i tama ko u grobu,
Tvoj čekić još ječi u zemljinoj dubini
zvijezdama burka plamenu utrobu.

U crnom grumenu lave tvoji se razbiru prsti,
ti dlanom razmičeš mora i pesnicom svjetove spajaš,
Biljci pomažeš rasti i izvorima crpsti,
smjer vodama daješ, bregove razdvajaš.

Bez tebe točak spava i vrpca miruje,
niti huči žrvanj, niti hljeb miriše,
Ni oganj se ne krijesi, nit ima tko da kuje,
nit zemlja u krilu blago žetve njiše,

I gdje se dimi grad, i mostovi gdje bruje,
Gdje brod valove siječe, ti na kormilu stojiš,
Ti bdiš kroz pomrčine i strepiš kroz oluje
i svijet je tvoje djelo; ti sam se nad njim znojiš.

Razgovor o pjesmi

Bez sunca ne bi bilo života na zemlji, i sunce su oduvijek ljudi poštovali kao božanstvo. (Jedan kralj čak se prozvao Suncem!) Međutim, da li se pjesnikinja u ovoj pjesmi obraća božanstvu?

Na kakve ili na čije oči misli pjesnikinja? Šta se očima desi kad gledaju u sunce? Umivaju li suze oči? Zašto bi neko gledao u sunce? Taj neko je? Ko sjedi u rovu kao u grobu, pomaže biljkama da rastu, kanalima usmjerava rijeke, probija usjeka kroz bregove? Šta je crni grumen lave? Ko ga vadi iz zemlje? Ko pravi hljeb, stoji uz pokretne vrpce u fabrikama, radi u vodenicama, pokreće vozila?

Otkrij u svim metaforama u pjesmi zanimanja.

Zašto se *dimi grad*, zašto *mostovi* bruje?

Pjeva li pjesnikinja o čovjeku uopće ili o onom dijelu čovječanstva koje zovemo *radnička klasa*?

Čega je pesnica simbol? Ko pod tim simbolom želi spojiti različite države i narode (svjetove)? Kada se i kome pruža dlan? Kako se pruženim dlanom *razmiču* mora?

Plovidba je metafora življenja. Ko bdi, drži kormilo, probija se, ne bez straha, kroz oluje?

Čije je svijet djelo: božanstva Sunca ili čovjeka radnika? Je li stvoren obožavanjem ili radom?

Šta, dakle, znači sintagma u naslovu – umiti oči? Kad umijemo oči vidimo jasnije. Šta Ti vidiš jasnije, nakon razumijevanja ove pjesme?

Vesna Parun (1922.) rođena je na otoku Zlarinu blizu Šibenika. Pisala je poeziju, ali i prozu i drame. Objavljeno je preko šezdeset njenih knjiga. Poručuje nam da se *u osnovnoj i srednjoj školi može naučiti mnogo i o gramatici i o prirodopisu; manje o povijesti i o zvijezdama na nebu, a o čovjeku i životu – gotovo ništa.*

Stisnuta pesnica čest je motiv u umjetnosti koja poziva u borbu za oslobođenje i jednakost radnika i seljaka. Uporedi ovaj spomenik s ilustracijama na str. 18. Isti su elementi, ali je poruka drugačija.

Pre(ne)poznate riječi:
rov – kanal iskopan u zemlji; štiti vojnike u ratu

Eshaton (Amenofis IV, Akhenaton ili Amenhotep) egipatski faraon iz IV vijeka p.n.e. Reformisao je religiju zalažući se da vrhovno božanstvo (Sunce – Ra) bude jedino; za prelazak s politeizma na monoteizam (s višebogštva na jednobogštvo, s poštovanja više bogova na poštovanje jednog).

Kako je to Sunce stvorilo Zemlju? Šta nauka kaže o postanku Zemlje, a šta religija?

Eshaton HIMNA SUNCU

Tako divno sjaš na nebeskom vrhuncu
ti, sunce života, što prvo živjet začē.
Na obzorju istočnome zasjaš
i svu zemlju krasom svojim obaspeš.
Lijepo si i snažno, nad carstvima lebdiš svima,
tvoje zrake sav svijet grle što ga sila tvoja stvori.
Daleko si, a zrake ti sve do zemlje sižu,
na licu si sviju ljudi, ali puta ne mogu da ti slijede.
Na počinak kada na zapadu legneš,
sav je svijet u mraku ko u smrti;
u snu leže ljudi glave ognjene,
jedno oko drugoga ne vidi.
Razbojnička srca tad izmilje,
i zmijin se skot na ujed sprema.
Svijet miruje, jer stvoritelj leže da počiva.
Ranom zorom opet zasjaš i svjetlo nam daješ,
tmina bježi ispred tebe,
k svečanosti sva se zemlja sprema, ljudi se bude i ustaju,
život ih je novi prožeo...
Bezbrojna su tvoja djela
sakrivena pred očima ljudi.
O jedini bože, izvan koga nikog drugog nema,
stvorio si zemlju po miloj si volji
samo ti i nitko drugi;
ljude, stada, i sve što je živo.
Ti narode si stvorio,
Etiopljanje i Sirce
i Egipat, zemlju tvoju...
Ja, sin tvoj, tebi služim, blagosiljam ti ime,
srce mi je puno tvoje snage i veličine.

Pre(ne)poznate riječi:

izmiljeti – izaći polako
kras – ukras
obzorje – horizont
ognjeni – vatreni
sizati – dosezati
skot – životinja

Razgovor o himni

Kome se i kako obraća pjesnik? Koju funkciju u tom obraćanju ima apozicija? Šta je nebeski *vrhunac* i ko sjedi na tom vrhuncu? Koliko smisaonih cjelina pjesma ima? Odredi smisao svake: koje doba dana opisuje; kojim motivima; u kakvom je kontrastu druga cjelina s prvom i trećom?

Šta znači stih: *u snu leže ljudi glave ognjene*? Da li je ljudima glava ognjena jer su u vrućici, ili ljudi pripadaju nekoj *ognjenoj glavi*? Šta bi u ovoj pjesmi mogla biti ognjena glava? Kada u pjesmi saznajemo ko su tačno ti ljudi?

Posljednja cjelina počinje ponovo obraćanjem: ko se kome u njoj obraća? Pročitaj bilješku o autoru. Šta misliš koji su bili njegovi razlozi pa je napisao ovakvu himnu? Kakvu zadaću on daje svojoj himni? Ko će se u njoj prepoznati i prihvatiti je kao *svoju*: ljudi ili zmijin skot i razbojnička srca?

Šta misliš o neobičnom spoju: pjesnik i vladar te o tome da poezija i umjetnost služe vladarima?

Pjesnik kaže: *O jedini bože, izvan koga nikog drugog nema*. Da li je ovo pleonazam (ponavljanje) ili pojačavanje? Ako je pojačavanje, šta se to pojačava? Kome tu stvar treba ponoviti, da je *utuvi u glavu*?

Na slici je Amenofis sa suprugom Nefertiti (potraži na internetu uzbudljivu priču o njoj) i njihovom djetecom. Šta scena prikazuje? U kakvoj je ona vezi s pjesmom?

Himna je pjesma uzvišenog i svečanog tona koja je prvobitno slavila božanstva, ali slavi i prirodu, domovinu ili neku ideju; također je naziv za svečanu pjesmu koja, uz grb i zastavu, jeste simbol države.

PRIPREMA, POZOR, POZORIŠTE!

Milan Ogrizović (1877.) rođen je u Senju. Jedan je od pokretača i urednika zagrebačke *Nove nade*, a radio je i kao urednik *Beogradskih novina*, lektor i dramaturg. Najčešće je pisao drame, ali je i autor nekoliko novela te članaka o likovnoj umjetnosti i teatru.

Ukoliko želite napraviti nešto zanimljivo i upoznati se s tajnama teatra, predlažemo vam da napravite jednu dramsku predstavu. I to lutkarsku!

Za početak je potrebno da odaberete tekst koji želite dramatizirati, dramaturga koji će napisati dijaloge i naravno glumce, odnosno lutkare koji će upravljati lutkama i kazivati tekst.

Milan Ogrizović HASANAGINICA

(Odlomak iz drame *Hasanaginica*, čin treći, prizor treći)

Nakon što je Hasanaga svojoj ljubi poručio da nije dobrodošla na njegovom dvoru i nakon što se ona vratila majci, Umihana, Hasanagina majka, primjećuje da joj je sin sve tužniji i nesretniji. Da ga razveseli, savjetuje mu da se ponovo oženi.

(...)

HASANAGA

(jednako u jedva zamjetljivom rugu)

Koju bi ti, majko?

UMIHANA

Koja tebi po ćefu je. Meni
Svaka dobra. Ja se ne udajem...

Samo da mi tužan nisi, sine,

I da mi se ne rugaju tebi

Ti begovi Pintorović-roda.

Sirotinja, ne begovi! – Eto,

Koju godijer odvoliš...

HASANAGA

A mati!

Ne bi l' ti se snaha zamjerila

Ko i prva?

UMIHANA

Nije ona meni

Učinila ništa – nego tebi!

HASANAGA

Nemoj, mati, ti si prva o njoj

Posumnjala preda mnom. Da, ti si

Prva 'nako izdaleka nešto

Govorila. Jesi, jesi! Ti si

Mene dalje naustila na nju.

UMIHANA

Nemoj, sine, govoriti krivo!

Ja sam rekla što bi svaka mati –

HASANAGA

I svekrva!

Prva faza vaše predstave podrazumijevat će izradu lutaka. Pošto je izrada marioneta (lutaka s pokretnim udovima kojima se upravlja pomoću konca) ili ginjola (vrsta lutke u koju se umeće ruka i kojom se upravlja pomoću prstiju) dosta složena, predlažemo vam da za svoju predstavu iskoristite predmete koji se svakodnevno upotrebljavaju. Sve što će vam biti potrebno je plastična flaša, olovka ili neki sličan komad drveta, spužvasta loptica, vuna, bojice i malo mašte.

UMIHANA

Nije, sine, tako!
Ti si jako volio je onda,
Pa u tome ni vidio nisi
Da ti više nije kâ je bila!

HASANAGA

Jest, jest, majko, ti si meni prva
Uprav one strašne tvoje riječi
Onda rekla – ali je l' istina
Sve to bilo, ili ja sam samo
To mislio, da je tako? To je,
Što me muči i što mislim! – Ona
S kule se je sunovratit šćela
A zbog mene!

(...)

Da ti nisi onda došla sa snom,
Ostala bi ona!

UMIHANA

O, moj sine!
Baš ko da sam rodila te jučer!
Zar ti više ne znaš, što je bilo?
Zar ne vidje Pintorović-bega?

HASANAGA

I on i ti – i svi ovdje redom,
Svi ste krivi! E da sâm sam došo,
Bez rodbine i bez robinjica,
Ona meni koljenu bi pala!
Sve bi bilo kao prije. Sve! Sve!

UMIHANA

Morda i bi, kad ti veliš!

HASANAGA

Bi! Bi!
Ne bi ona s a m a taka bila!
Pred svjetom je samo tako –

UMIHANA

Sine!
Pa si mogo odjahati do nje
Il poručit...

HASANAGA (začuden)

Ti to zbilja veliš!
I ti meni to bi savjetovala!

Kugle od stiropora, prazne plastične boce, ostaci vune... kao nekim čudom pretvaraju se u glumce i glumice. I, kao i pravim glumcima i glumicama, potrebni su im kostimi i šminka.

UMIHANA

Zašto ne bih? Ti si meni prvi.
Što ti veliš, i meni je drago.
Da si reko, ja b' i sama išla,
Molila bih – i domolila je!
Samo da mi neveseo nisi!

HASANAGA

Takovu te volim, mati moja!
S tobom sad se divaniti more.
Nije ona, zar ne, majko, kriva!
Nije ništa! Ja sam taki ludjak
Onda bio. Sve što dalje mislim,
Sve to više vidim: kriv sam. Jutros
U prozorje, kad bulbuli poje,
Dorina sam poklopio svoga,
Odjahô sam – znaš li kuda, majko?

UMIHANA

K njojzi?

HASANAGA

Uprav: pravce dvoru njenu!
Preko njiva i preko strništa!
Već sam bio blizu bašče njene,
Kud smo nekad ašik provodili –
I – onda sam konja okrenuo!
Odjedamput: okrenuo konja!
Nisam mogo, nisam mogo, majko!
Čim osjetim, da je ona blizu,
Uzrujam se u srcu. Zadržćem,
Pa sam sebe psujem: "Nemoj! Ne sm'ješ!
Popustiti ženskoj glavi nemoj!"
Vraćajuć se sâm sam sebe pito:
Kud sam samo ovo konjem pošo?
I stao sam smijati se sebi,
Da sam uprav kao dijete ludo
I da sevdah uzeo mi pamet!

UMIHANA (trgne se opet)

Još da nisu tamo pustili te,
Il da j' bio Pintorović beže,
Ala pusta ruga i sramote!
Bolje, da si se vratio, sine!

Predstava samo što nije počela. Glumci i glumice su spremne, još im treba pozorište, sa zavjesom i kulisama :-). Poslužiće veliki paravan, neki šareni plakat, malo ljepila...

HASANAGA

Nije bolje. Morda nije bolje,
Kad razmislim opet... Da je ona
Sama bila, skočila bi meni,
Na konju bih doveo je svome,
Na kuli bi u zoricu ranu
Osvanula. Niko ne bi znao!...
Eto, mati, s kim ćeš ženiti me,
Eto kuda u prošnju je ići!

UMIHANA

Šta zar misliš da idemo po nju?

HASANAGA

Po nju, po nju! Najbolje je tako!

Spremite se: Sultanija i ti!

Husejna povedite slugu.

Poklopite konje sokolove,

Pa vi rano njojzi u pohode!

Pitajte je, što je i kako je:

Je l' joj žao kule i dječice,

Je l' joj žao age i sevdaha?

Pa rekne li: jeste – jamite ju!

U susret ću dojahati vama,

Aginicu, drugi put djevojku,

Da vodimo ope' kuli našoj!

Ja li tako, stara moja majko?

Ha, sad mučiš! Vidiš – nisi dobra!

Nisi taka, ko si malo prije

Za čas jedan kazala se meni.

UMIHANA (mirno)

Mučim. Mučim. Jedna rieč moja

Zasjekla bi u srce te, sine!

HASANAGA

Kakva riječ? Opet sumnjaš, majko!

Zla si! Zla si! – Ostarila jesi...

UMIHANA

Nije sumnja, van istina prava.

(...)

Ti nas šalješ tamo,

A kasno bi došli!

HASANAGA

Šta? Zar – ? Reci!

UMIHANA

Svatove bi putem dočekali!

HASANAGA (trgnuo se)

Dakle mi je ljuba isprošena?!

UMIHANA

Ima tome već nedjelja dana.

HASANAGA (odbacio čibuk)

Isprošena?!

UMIHANA

Danas svatovi će

Proći tuda.

HASANAGA

Tko to kaže, mati?

UMIHANA

Već govore o tome i djeca

Po varoši. Ono isto veče

Dočula sam. Nisam reći smjela:

A kako bih mogla ti i reći?!

HASANAGA

Tajila si, a zbog mene, mati. –

Sada vidim, da si dobra! Ti si

Sve mi šćela skriti – i u prosce

Odvesti me, da sramote nije

Kada budu svati prolazili.

Dakle danas!... Al sam, Allah, luda!

Danas konjem pošao sam po nju,

Baš dobro je, da sam ga okren'o!

A kamo se ljuba mi udaje!

UMIHANA

Prsten primi imotskog kadije,

Prsten prîmi i obeća mu se.

HASANAGA (mračno)

Kako li me brzo zaboravi!

Ti si, mati, govorila pravo:

Nije ona žena, kakva meni

Uviek se kazivala. Nije!

Snevjeri se za nedjelju dana.

A ja, luda, mišljah, da je vjerna

I sevdah sam u nebo joj kovo,

A ona se za drugog udaje!

Sve je spremno za turneju :-)

Razgovor o drami

Pred Tobom je dramski tekst. Po čemu to prepoznaješ? Navedi odlike drame.

Drama *Hasanaginica* je pisana po uzoru na istoimenu baladu (koju smo analizirali u 7. razredu). Prisjeti se karakteristika balade. Koje od njih možeš prepoznati u izdvojenom tekstu?

Šta možeš reći za stih i ritam? Da li i oni prate duh narodne poezije ili ne? Odredi pauzu unutar stiha. Pridonosi li raspored stanki pravilnosti ritma?

U baladi je tragička krivica pripisana Hasanaginicinom stidu i patrijarhalnoj sredini. Koga ovdje Hasanaga optužuje za propali brak?

Mijenja li se taj odnos pred kraj odlomka? Zašto?

Pronalazi li Hasanaga krivca još u nekome? Pročitaj dio koji o tome govori.

Kada počinje zaplet u odlomku? Nakon čijeg se i kakvog prijedloga radnja ubrzava?

Koji trenutak u odlomku je, prema Tvom mišljenju, najvažniji? Uočiti događaj koji predstavlja kulminaciju (vrhunac) odlomka.

Šta dovodi do preokreta i usporavanja radnje?

Dramu karakterizira dramski sukob. Kakav je ishod sukoba dvaju likova u odlomku? S kim je Hasanaga još u sukobu? Postoji li sukob unutar njega samog? U kojem je dijelu odlomka to vidljivo?

Zašto majka želi ponovo oženiti sina? Da li samo da ga usreći ili ima dodatni razlog?

Kako je prikazan Hasanaga u baladi, a kako u drami? Kako pisac otkriva njegove osjećaje? Zašto okreće konja i šta ga sprečava da otvoreno iskaže emocije bivšoj supruzi?

a) Ponos.

b) Strah pred sredinom.

c) Strah da ga Hasanaginica ne odbije.

Obrazloži odgovor.

Podsjeti se

U drami se fabula ne pripovijeda. Nju govore glumci, tj. likovi drame. **Protagonist** je glavni lik, nositelj dramske radnje, dok je **antagonist** protivnik, lik koji je stavovima ili nekim osobinama suprotan glavnom liku. **Dramska situacija** je odnos među likovima, a ostvaruje se govorom (**monologom** ili **dijalogom**) i postupcima likova. Likovi u dramskim tekstovima kroz dijalog suprotstavljaju svoja mišljenja, sukobljavaju se. Bez njihovog konflikta ne bi bilo drame. Iz njihovih suprotnih stavova stvara se **dramska napetost** te **dramski sukob** koji pokreće radnju i koji se na kraju razrješava.

Pre(ne)poznate riječi:

asker – vojnik

bešika – kolijevka

bulbul – slavuj

divaniti – razgovarati

dorin – konj tamne boje

kano – kao

nujan – sjetan, melanholičan

pojiti – pjevati

strnište – njiva poslije kosidbe žitarica

Abdulah Sidran (1944.) rođen je u Sarajevu. Piše pjesme (zbirke: *Sarajevska zbirka*, *Sarajevski tabut*, *Zašto tone Venecija*), drame (*U Zvorniku ja sam ostavio svoje srce*) i scenarije (*Sjećaš li se Dolly Bell*, *Otac na službenom putu*, *Kuduz*).

Na slici Albrechta Dürera predstavljena su četiri jahača apokalipse. Njima se simbolično predstavljaju zla koja prijete čovječanstvu – anarhija, rat, glad i smrt. Koji od njih prijete Sarajevu u Sidranovoj pjesmi?

Pre(ne)poznate riječi:

čama – samoća
dućan – radnja
huliti – klevetati, vrijeđati
kalem – pero
korov – samonikle biljke
kuga – zarazna bolest
okno – prozor
žutica – bolest jetre

Abdulah Sidran BAŠESKIJA

Jutros je, usred ljeta, snijeg pao, težak i mokar. Plaču zaprepaštene bašte. Bilježim to i šutim, jer svikao sam na čuda. Vidim, kroz okna dućanska, zabrinuta prolaze lica, i nijema. Kamo će stići, Bože koji sve znaš? Ne hulim, samoću sam ovu primio ko dar, ne kaznu, ko premoć, nipošto užas. Stići će, znam, odjutra, ljudi neki. Morao je noćas neko umrijeti. Duša je moja spremna, ko kalem i papir preda mnom. Šutnja i čama. Koga si, noćas, otrgnuo gradu? Čije ćemo ime pominjati jutrom, uz duhan i kahvu, narednih dana. Treba biti mudar, neka se strava čekanja na licu ne očituje. Jer, dugo je trebalo dok shvatih: ovo je grad u kom sve bolesti zarazne su. Širi se ljubav ko žutica i kuga. I mržnja se jednako koti. Nisam li, možda, odviše sam. Nije to dobro, toliko sam svikao na samoću. Mislim li pravo, Bože? Tako je nekoć (i to stoji zapisano), crvena kiša lila ponad grada, pometnja i strah rasli ko korov. A malo je zdravih u gradu duša. I pravo je što je tako. Jer, bolest otkuda – jasno mi je, al otkuda zdravlje. Je li, Bože, zbilja, otkuda zdravlje? Pitaju li to ovi ljudi oko mene (što isto ih primam, znajuć da ni dva nisu ista ni pred Tvojim, ni pred mojim licem), pitaju li? I znaju li da ih motrim? Kako bi im samo srca uzdrhtala ove redove da vide! Griješim li prema sebi, tek tada sam drugima prav. Prema njima griješim li, pravdu prema sebi ispunjam. Šta je onda istina, reci mi, Bože moj? Moli te skromni Mula-Mustafa, što druge želje nema već tiho da bude, i još tiše ode, kad dođe čas.

Razgovor o pjesmi

Prošle godine ljetopis je bio tema na jednom od Tvojih časova književnosti. (Prisjeti se: Bašeskija je najveći dio svog života proveo kao pisar u dućanu ispod Sahat-kule na Baščaršiji. U svom *Ljetopisu* bilježio je najvažnije događaje, navodio broj umrlih i rođenih. U *Svezame*, otvori se za VII razred izdvojena su dva odlomka iz *Ljetopisa*: olako prihvatanje vijesti da je osmanska vojska pobijedila u bici na Hotinu

te dio u kojem Bašeskija, koristeći matematiku i logiku, dokazuje da stanovništvo preuveličava broj umrlih od kuge.)

Šta je zajedničko odlomku iz *Ljetopisa* i pjesmi Abdulaha Sidrana? Ko je lirski subjekt u ovoj pjesmi, a ko autor *Ljetopisa*? Bilježi li Bašeskija i u ovoj pjesmi, kao u svom *Ljetopisu*, umrle osobe? Zašto on spremno dočekuje vijest o umrlim osobama – samo zbog toga što je za njega to uobičajena vijest?

O čemu razmišlja Sidranov Bašeskija? Može li doći do odgovora na postavljena pitanja? Zašto se obraća Bogu (zašto ne prijatelju, rodbini...)? Osim što pita, *Bašeskija* govori i o sebi i o gradu u kojem živi. *U ovom gradu sve bolesti zarazne su*, tvrdi lirski subjekt. Na koje bolesti misli? Smatra li on ljubav i mržnju bolestima? Slažeš li se s njim?

Poznaje li on dobro grad, stanovnike? Na koji način skuplja informacije i zaključuje na osnovu njih? Iz koje pozicije on posmatra prolaznike? Gdje se on nalazi? Vide li prolaznici njega, dok ih posmatra?

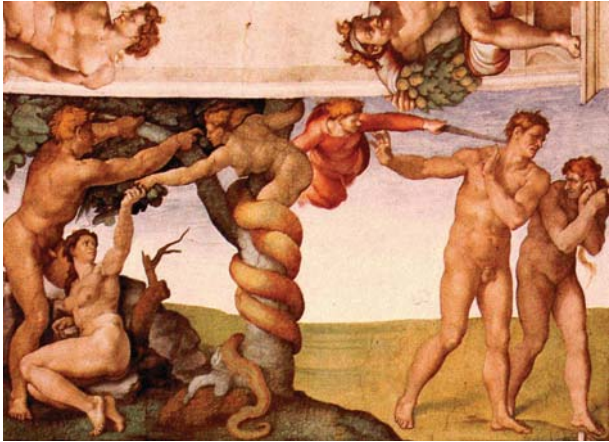
Šta Sidranovog Bašeskiju razlikuje od stanovnika Sarajeva? Je li samoća njegov izbor ili dar? Pronađi u pjesmi dio koji će Ti dati odgovor na pitanje.

Kako lirski subjekt *griješi prema sebi, ako je prema drugima prav* i obratno? Kakav je to on, a kakvi su drugi? Da li bi on mogao biti kao i svi drugi?

Bašeskija želi *tiho da bude* – na šta misli? Kako se može *tiho živjeti*? Želiš li Ti tako živjeti? Gdje *još tiše da ode*? U kakvoj vezi su njegova samoća i želje o tihom životu i tišoj smrti? Objavljuju li mediji smrt svih ljudi? Čija smrt će biti vijest na televiziji? Zašto sve smrti nisu jednake za medije?

Koja je od ove tri fotografije emotivno najrodnija Sidranovoj pjesmi? Objasni svoj izbor.

KO SE LJUDI NE STIDI, LJUDI SE NE BOJI

Sve slike povezuje isti motiv, ali ih razdvaja stil svakog od slikara. Stil je poseban način na koji neki umjetnik oblikuje svoje djelo. Ali stil može biti i zajednički jednoj grupi umjetnika. Tada govorimo o umjetničkoj grupi, umjetničkom pravcu ili stilskom pravcu. Važi li i za poeziju isto što za slikarstvo? Imaju li i književnici, kao i slikari, svoje stilove? Od čega stil zavisi u slikarstvu, a od čega u književnosti? (Pogledaj tri pjesme istog naslova, na str. 129 i 130.)

Prepoznaješ li priču predstavljenu ovim ilustracijama? Ko su njeni glavni akteri? Misliš li da sudija i tužitelj mogu biti ista osoba? Šta su okrivljeni učinili i kako su kažnjeni? Smatraš li da je njihova kazna zaslužena? Jesu li muškarac i žena u ovoj priči tretirani jednako? Da li je neko *više kriv*? Koje su pouke ove priče? Šta je poželjna osobina, ona zbog koje nećemo biti kažnjeni?

Erih Koš UJKA FILIP

– Živ sam! – kazao je upadajući u sobu, naglo, kao iz puške izbačen, cepteći sav od uzbuđenja. – Živ sam! Nisu me ubili! Nisu me ubili, svinje jedne! Prosto ne mogu da verujem... ne mogu da verujem! – Onako kratak i trbušat, žurno je prošao uzanim prostorom između stola i otomana i srušio se u fotelju. Pokrio je rukama lice. Nije glumio; bio je odviše uzbuđen. Kao i uvek, mislio je prvo na sebe, samo na sebe, a onda se tek setio da i nekog drugog ima u sobi.

– Jutros si stigao i odmah me potražio. To je lepo od tebe. Daj da te zagrlim... daj da te zagrlim! – rekao je ne dižući se, posmatrajući svoje ruke, i već je, opet, mislio na sebe, samo na sebe, kao da je jedino on bio u opasnosti ovoga rata. – Ah, nisam to očekivao! Nisam verovao da ću se spasti, da ću još ikog zagrliti njima!

Soba je bila neprijatna. Tesna, zagušljiva i mračna, pretrpana oveštanim građanskim nameštajem, kao da je u njoj sabrano sve što je od tri porodice nasleđeno i godinama čuvano. Trepezarija i pisaci sto sa kvrgavim nogama, klimava, iskrivljena etažera za knjige, pijanino i otoman sa visokim naslonom, presvučen mušemom. Na zidu fotografije, slike, *Ostrvo mrtvih* i *Čas anatomije*, na pisacem stolu pritiskivač za hartiju u vidu mrtvačke lobanje i nekoliko lekarskih instrumenata, a sva soba puna vazni sa suvim cvećem, pepeljara, poslužavnika, jastuka i drugih ukrasa. Sve je bilo isto, nepromenjeno, samo je ustajali vazduh, natopljen memlom, zadahom naftalina, prašine i crvotočine, bio četiri godine stariji.

– Kako si se izmenio za ovo vreme! Da mi Štefi nije kazala, ne bih te poznao. Pocrneo si, ojačao, postao muževniji, a i uniforma ti lepo stoji. Reklo bi se gotovo da vam u vojsci nije bilo rđavo. A? – pitao je, gledajući iskosa, podozriivo, jednim okom, iza zlatom optočenih naočari. – A mi? A ja? Vidi šta je od mene ostalo. Vidi kako sve na meni visi! – zavukao je prst pod okovratnik košulje i rukom potresao kaput; a imao je još okrugle rumene obraze i isturen trbuh, kao jastuk zavučen pod košulju i pantalone. – Ne možeš ni zamisliti koliko se propatilo, kakve sam teške ča-sove proživeo, kakva sam poniženja i lišavanja morao

Erih Koš (1914.) rodio se u Sarajevu, a većinu svog života proveo je u Beogradu. Svoja je književna djela najčešće objavljivao pod pseudonimom E. Minić, a neka od njih su: *Mreža*, *Zapisi o mladim ljudima*, *Tri hronike*, *Bosanske priče*, *Dosije Hrabak* i druga.

Pre(ne)poznate riječi:

ceptati – podrhtavati u tijelu (od uzbuđenja ili srdžbe)
etažer – stalak s policama
hartija – papir
izelica – onaj koji neumjereno jede; proždrljivac
komoditet – udobnost, bezbrižnost
memla – vlaga, ustajao zrak
mušema – plastificiran stolnjak
naftalin – ugljikovodik karakterističnog jakog mirisa (koristi se u kućanstvu za zaštitu od moljaca)
nakljukati – kljukajući nahraniti; našopati; napuniti, nabiti lošim znanjem
optočen – obrubljen
ordenje/orden – značka koja se daje za građanske ili vojničke zasluge; odličje, odlikovanje
otoman – ležaj bez naslona
oveštal – otrcan, izlizan, ofucan
periferijski – koji se odnosi na periferiju; rubni, granični, vanjski, prigradski
piktija/pihtija – ohlađen i želatiniziran sok od iskuhana mesa i okosnica; hladetina
podozriivo – na podozriv način, sumnjivo, nepovjerljivo
posloženje – zakuska izvan redovnih obroka

Nakon četvorogodišnjeg rata, saveznička vojska porazila je Hitlerovu Njemačku. Na strani saveznika, pobjednika, antifašista bili su jugoslavenski partizani koji na ovoj slici ulaze u oslobođeni grad. Iz jedne ovakve povorke pripovjedač je ušao u Filipovu kuću. To je važno znati da bi se priča bolje razumjela.

Pre(ne)poznate riječi:

preferans – društvena kartaška igra

pride – k tome, na to, uz to

prosektura – ustanova u kojoj se seciraju leševi (obično pri bolnicama)

reza – naprava koja vodoravnim pokretanjem zatvara i otvara vrata i prozore; kračun, zasun

ricinus – biljka od koje se dobiva ulje što služi za čišćenje utrobe, protiv glista itd.

svojta – rod, šira rodbina, srodnici

tunjavko – umanjena od tunjav (koji teško shvaća; nesnalažljiv, smeten)

uskovitlano – nemirno, uzbuđeno, uskomešano

uzgred – usput

varoški – koji se odnosi na varoš, koji pripada varoši (varoš – manji grad)

vermut – gorkoslatko alkoholno desertno piće

vreva – komešanje, gužva, graja, žagor mnoštva

zaparložiti – sasušiti se od nedostatka vlage i njege; ostaviti zemlju da zaraste travom

trpeti za sve ovo strašno vreme. I vi ste... (Oh, i mi smo!... setio se, dakle, ipak!)... I vi ste bili u opasnosti, ali to je nešto drugo. Borba nije svaki dan, a ni svako zrno ne pogada – zar ne? – jer ko bi inače ostao živ. Vojnik može da se brani, da se ukopa u zemlju. Da pobegne ako treba. A ovde? Strah... stalni, zaslepljujući, od kog se ne može uteći, teskobno osećanje da si poput ovce određen da te jednog dana uhvate za vrat i izvuku iz tora. Četiri godine, dragi moj, četiri puta po trista šezdeset i pet dana stalne strepnje da će me odvesti s ulice, iz kuće, od ručka, od večere, ili noću dići iz kreveta. Pa onda ta ponižavajuća varoška glad i oskudica. Nisam bio izelica – Štefi me hranom nikad nije mazila, ona je i u tome bila uvek nemački stroga – a ni ponesen za dobrim jelom i pićem. (Sem u gostima... sem u gostima, u tuđoj kući... kao da je šaputalo iz starog zidnog sata, ali on to, zabavljen sobom, razume se, nije mogao čuti.) Ali to stalno iščekivanje da li će Štefi uspeti da donese sa pijace glavicu kupusa ili mrkvu, to odvratno cenkanje sa seljacima za šaku brašna ili torbicu krompira, stajanje od izjutra na ulici u beskrajnim redovima, lutanja po varoši uvek u potrazi za hranom poput gladnog pseta koje njuška oko kapija i podrumskih prozora. To je bilo tako ponižavajuće, tako nedostojno čoveka... veruj mi, dragi, tako nedostojno čoveka.

Opet je rukama pokrio lice. Jedini prozor, okrenut dvorištu, bio je otvoren, ali zastrt zavesom. Ulicama su, još od ranog jutra, kuljali narod i vojska. Vikalo se: "Živela pobeda!" i "Živela sloboda!", a vojne muzike nisu prestajale da sviraju. Sve je napolju bilo uskovitlano, puno prašine, buke, vreve i znoja.

Prenuo se i, kao iglom uboden, skočio sa fotelje. – Pobeda... pobeda! – uzviknuo je šireći ruke. – Živ sam! Prosto da ne verujem. Prevario sam ih, gadove!... Otišli su. Pobegli su juče, a nisu stigli da me ubiju. Dođe mi da se uštinem da bih bio siguran da ne sanjam. – Uzeo je opet da šeta po sobi udarajući od uzbuđenja rukom o ruku. U prolazu očešao se o stočić i oborio srebrni poslužavnik, koji je tresnuo o pod.

Otvorila su se vrata i u sobu je provirila Štefanija – Štefi, kako ju je on zvao – zapuštenija i ružnija no ikad. Tanki kukasti nos joj je podrhtavao; mora da je prisluškivala za vratima.

– Šta se desilo? – pitala je sa praga, onako suva, upalih grudi, u prljavoj pocepanoj pregači i jednoj od svojih domaćih kapa, držeći u ruci krpom kojom je brisala prašinu. – Šta si razbio?

– Ništa! – odgovorio je dižući sa poda poslužavnik, i pokazao joj ga: – Ovo je samo palo! – a ona je još jednom prešla po sobi strogim, ispitujućim pogledom, i nečujno zatvorila vrata.

– Ona me je spasla – rekao je pošto je izišla. – Ona me je spasla i prvoga rata; izmolila je oca da me zadrži u bolnici kad je trebalo da me premeste na front. Od dobrovoljne bolničarke i kćerke jednog pukovnika to je bilo mnogo.

Hladna je i stroga žena i tvoji je nisu mnogo marili (Ružna je, zla i tvrdica, govorili su. Od muževljevih starih okovratnika plela je konopce, od njegovih dotrajalih šešira krojila je sebi kape, parala je čarape da bi iskoristila konac, sebe i njega morila je glađu i nikog nije pozivala u kuću), ali mogu ti reći da je u suštini imala dobru dušu, a kad je bila mlada, kad je bila sasvim mlada, bila je i lepuškasta. Da nije bilo nje, ko zna šta bi bilo sa mnom. Kuću i ove stvari ona je, štedeći, stekla, a sad mi je život spasla. Kao prava Nemica i kći bivšeg pukovnika, ona je to mogla; imala je veza. Ali i ja sam pomagao, ni ja nisam sedeo skrštenih ruku. Nisam bio dobar lekar – istina je – a ni vredan i vešt da zaradim velike pare, ali nisam bogme ni od onih tunjavka koji dozvoljavaju da im se nešto pravi na glavu. Bili su im potrebni lekari, ali, do đavola, i oni su dobro znali da sam ja nikakav lekar! Štefi je ipak udesila da me prime u prosekturu, a i meni je to bilo draže; pre ili kasnije umro bi mi neki bolesnik i onda bih ja ispao kriv. Veruj da sam ih se naparao kao niko ovoga rata.

Posao prljav, lešinarski, ali sam mislio: i to će proći; glavno je izdržati i sačuvati glavu. Štefi im je pokazala moje ordenje iz prvoga rata, a i sva odlikovanja svoga oca, kojih je imala celu gomilu. Upisala se opet u dobrovoljne bolničarke, nosila je i kukasti krst na rukavu, na kući je isticala nemačku zastavu, pozivala oficire na večeru, a ja sam sa posla odlazio pravo kući, manji od makova zrna, i bez velike potrebe ne bih izlazio na ulicu. Štefi je dokazala da sam se sa njom venčao u crkvi – katolik dakle – a tvrdili smo da mi je i mati bila Nemica. Prevario sam ih. Prevario svinje jedne! Morao sam da se ponižavam, da la-

Čiji je tekst u zagradi? Šta misliš o ovom pripovjedačkom postupku? Možeš li ga Ti koristiti u pisanju školskih sastava?

Uporedi ovu misao s posljednjom rečenicom u Čapekovoju *Priči o izgubljenoj nozi*. Koja Ti se više sviđa?

Svastika ili kukasti križ drevni je simbol prisutan u mnogim kulturama, npr. hinduizmu. Prvi put je pronađen kod Semita i to u čuvenom dvorcu Alhambra kod Granade. Tumačen je različito, kao simbol Sunca, otud mu je jedan od naziva *Sunčev kotač*, zatim kao simbol olujnog neba, plodnosti i sl. U prvoj polovini dvadesetog vijeka nacisti ga uzimaju za svoj simbol. On za njih predstavlja *čistoću krvi, uzvišenost njihovog porijekla u odnosu na druge*. Pod tim znakom, u ime te navodno više rase, u toku Drugog svjetskog rata ubijeno je više miliona ljudi.

žem i da varam, straha sam se nagutao, ali eto me živa, sa glavom na ramenima.

Uhvatio se za vrat i za glavu da bi se uverio da li su na mestu. Izgledalo je da će opet početi da se raduje, da udara rukama i da igra po sobi, ali se savladao i ostao u fotelji. U sobi je počelo da se mrači, ulica je postala mirnija, a muzike se najzad utišale.

– I tvojima sam savetovao da to čine, ili da bar beže – govorio je. – Oprosti što ti to pominjem; znam da ti pozleđujem rane. Mogli su možda da se spasu, ali, ko je njima mogao šta dokazati? Bili su nerazumni, nesnalažljivi i nepraktični ljudi, nakljukani principima, nekim obzirima i pravilima kao punjene ptice slamom. Kao da se od slame može živeti, a živeti, to je glavno – ja to kao lekar najbolje znam! Izigravali su časne, ponosne građane u vreme kad nikom nije bilo ni do časti ni do poštenja. Oni mi, znam, nikad nisu mogli da oprostite što sam se prvoga rata – iz kukavičluka i pogrešnog računa, kako su to oni verovali – pokrstio i oženio sa Štefi, Nemicom i to još u crkvi. Moj rođeni brat nije mogao da mi oprosti što sam tom ženidbom upropastio svoju karijeru – kao da sam ja mogao znati kako će se rat završiti – što sam posle rata hteo da živim mirno i zadovoljio se mestom uredskog i sudskog lekara, a nisam, poput njega, imao ambicija da pravim karijeru na univerzitetu. Govorio je da sam se iz čiste lenjosti i komoditeta zaparložio i upropastio, i nikako nije hteo da veruje da sam od medicine, koju sam završio na brzinu, prvih godina rata, jedva znao toliko da bih mogao propisati ricinus, aspirin i hladne obloge. Drugi su me osuđivali što sam menjao ime, što nisam imao ljubav i smisla za politiku, što sam uvek bio uz sve vlade, što mi vino i pivo nisu bili mrski, a sad su mi, eto, sigurno zamerali što sam radio za Nemce i trpeo da to Štefi čini. Trebalo je valjda da joj to zabranim, da ih najurim iz kuće, da sam podmetnem glavu pod sekiru i još da kažem: seci!... A ne... nisam ja bio takva budala!

Ustao je; ovog puta više ljutit no radostan, prošetao sobom i opet seo.

– Ne zameri! – rekao je. – Nismo pravi, istinski rođaci, ali ti si me uvek, još od malih nogu, zvao ujka – Filipom, a ja sam bio toliko čest gost kod tvojih, toliko dobar sa njima da smo se gotovo i mi odrasli smatrali rođacima. Znaš i

sam da sam ih voleo kao najbližu svojtu i pored toga što sam znao da su mi mnoge stvari zamerali, i pored toga što su bili tvrdoglavi, nastran svet koji je hteo da svak živi i misli na njihov način. Koliko sam samo subotnjih večeri proveo kod vas u kući. Za petnaest ili dvadeset godina retko sam kad izostao. Kako je to bilo prijatno sediti u krugu ljudi koji te poznaju i koji su ti bliski! I ne znam kad je bilo prijatnije: zimi u zagrejanoj sobi, ili leti u bašti. Razgovaralo se tako bezbrižno, čavrljalo tako prijatno. Žene su iz tašni vadile ručne radove, govorilo se o kuvarskim receptima i o deci. Mi, muškarci, malo izdvojeni, zasedeli bismo oko stola, apotekar Veseli zabavljao bi društvo najnovijim vicevima, a ja bih, za muško uvo, ubacio neki masniji i zbunio tvoga oca, koji je bio ozbiljan i čedan čovek. Onda bi tvoja majka iznela posloženje – bože, koliko sam često na to mislio za ove četiri gladne ratne godine! I kakvih je tu bilo divnih stvari; sve domaće, pravo i starinsko. Pite, gibanice, piktije, meso i riba, a naročito slatko i kolači. Samo je vina zbog tvog strogog oca bilo malo. Ne mari! Ja bih ipak, još za večerom, popio nekoliko čaša, a onda bismo prešli u drugu sobu, zapalili cigare i otpočeli partiju preferansa. Apotekar je bio strastan čovek i sav bi se zaneo igrom, tvoj otac je igrao ozbiljno, razložno i polako kao da sedi za partijom šaha, a ja koji sam im u toj veštini bio daleko izmakao, mogao sam mirno da pušim, pijuckam vino, grickam kolačiće i čavrljam uzgred sa ženama, pa ipak bih uvek dobivao!

– Ah, kakva šteta! Kakvi krasni ljudi! – uzdahnuo je, raširio ruke i odmahnuo glavom. – A apotekar Veselin? To je bio mio čovek! Znao je sve novosti u varoši: ko je od čega bolovao, ko je prevario ženu, ko je unapređen, a ko pred bankrotstvom i svakog dana bar deset novih viceva pride. Kad posle podne ili pred večer ne bih znao šta da radim, svratio bih k njemu. Imao je iza apoteke sobicu za prijatelje; tu su se uvek mogle naći večernje novine, čašica vermuta, odlična cigara i poneki poznanik ili prijatelj. Pretresli bismo najnovije vesti, govorili uzgred i bez strasti o politici i o ratovima, saslušali bismo apotekareve viceve i, pre no što bih krenuo kući na večeru, zabavio bih se bolje i jeftinije nego u kavani. Tu sam se nalazio i sa sudijom Poljanićem, koji je celog veka tražio rude i osnivaio rudarska preduzeća. I apotekara je naveo da u to ulaže

Antifašizam kao pokret protiv fašističkih ideja, državnih uređenja, grupa ili pojedinaca pojavio se 20-ih godina prošlog stoljeća u Italiji, a jasno je definiran u toku uspona nacizma u Njemačkoj. Tokom Drugog svjetskog rata u mnogim državama Evrope formirane su brojne organizacije ujedinjene protiv Hitlerovog fašističkog pokreta zbog kojeg su milioni ljudi izgubili živote. Antifašisti se i danas bore protiv mržnje, nasilja, ugnjetavanja i ubijanja drugih ljudi na bilo kojoj osnovi.

Igra u logorskim zidinama?!

Na fotografiji je kadar iz filma *Život je lijep* talijanskog redatelja, ali i glumca u ovom filmu, Roberta Benignija (možda Ti je poznat i kao Pinoccio).

Veći dio radnje odvija se u periodu Drugog svjetskog rata, u koncentracionom logoru gdje su ljudi zatvoreni, prisiljeni na mukotran rad, bez hrane, vode...

Pogledaj film i otkrij kako je otac igrom i zabavom spašavao sinu život u koncentracionom logoru.

novac, a i mene je nagovarao, ali sam ja bio oprezan i radije sa njim menjao marke, pa, malo-pomalo, njegovom pomoću i na njegov račun, sastavio lepu zbirku, koja mi je pomogla da preturim ovaj rat.

– A profesor Gorski, sećaš li se njega? I on je ponekad dolazio k vama. Dugačak, mršav, malo povijen, kratkovid i ridobrad. Matematičar, prirodnjak i pametan čovek, koji ni u starijim godinama nije propuštao priliku da pođe na izlet ili na pecanje. U zelenom šeširu i kratkim pantalonama, sa torbom na leđima odlazio je iz varoši u subotu posle podne ili nedeljom u zoru. Pešačio je odlično, umeo je da peva i podvriskuje kao pravi planinar, a voleo je pivo i pravio na izletima salate od paradajza, krastavaca i paprika. Vodio je i mene na pecanje i posuđivao mi svoje štapove i udice, jer Štefi nije marila da i na to troši novac, a pojeli smo zajedno i mnogu pastrmku koju je on ulovio i ispržio na žaru. Ni njega nema, a ni poreznika Stanića, koji je imao toliko neprilika sa sinovima da sam srećan što Štefi i ja nismo imali dece. Ni ružnog doktora Bona, s kojim sam studirao u Beču, ni Isidora Levija, koji je pao na maturi, postao trgovac drvetom, i obogatio se, jedini uvek verovao da sam dobar lekar i posuđivao mi novaca kad god bi mi zatrebalo. (Da, svi njegovi poznanici i prijatelji kao da su živeli samo njega radi; da bi njega pomagali, branili i činili mu usluge.) Ah, nestali su jedan za drugim, video sam kako ih odvođe, a nisam mogao da im pomognem. Morao sam da spasavam sopstevnu kožu, ali ja sam prevario Švabe. Prevario sam ih, svinje jedne. Nisu mi došli glave.

Počeo je da drhti u svojoj fotelji; kao da je laka jeza prošla njime, a onda mu groznica uzela da tresе telo. Kretao je usnama nemo, kao da su mu odjednom presušile reči, pa je stao da jeca i da plače ne skrivajući suze.

Tama je u sobi postala gušća, zadah starine i memle jači, čulo se kako pucketaju podovi, nameštaj, fotelja u kojoj je sedeo pognute glave, nekako manji, stariji i iznutra porušen.

– Ostao sam živ. Ostao je živ tvoj ujka Filip, ali šta mu to vredi kad su svi ostali mrtvi, kad ostalih više nema! Sa kime sad da živi? Sa kime sada da se druži? Ko će moći da ga razume, ko će hteti da ga sluša, s kim sad da razgovara, da sedi, da puši i pije? Kome sad da se obrati za po-

moć i sa kime da igra preferansa? Zašto se onda toliko trudio da se spase kad je sve ostalo propalo i potonulo? Otvorila su se vrata, kao sama od sebe, i niko nije ušao u sobu. Videla se samo tama dubokog hodnika u njima. Ujka Filip je obrisao suze, podigao glavu i, ne obrćući se, rekao, iz fotelje:

– Evo, rastajemo se. Gotovo je! Sad ćemo se pozdraviti. Ustavljao sam ga da ostane na večeri – slagao je – ali neće. Vojnik je, kaže, i mora da ide. – A kad su se zatvorila vrata: – Eto, spasla mi je život, kao i prvoga rata, i sad bi opet htela da me drži u kući samo za sebe. Ali ja sad više i nemam kud. Nemam prijatelja, nemam poznanika, nikom da uteknem i nigde da se sklonim.

– I ti, eto, odlaziš – rekao je. – Čeka te sad, posle rata, sigurno lep položaj. Ali treba kadgod da se setiš i svog ujka Filipa, koji ti je sada najbliži i koji je ostao tako sam. A ako bude trebalo, kazaćeš i neku lepu reč za njega svojim prijateljima. Je li? – pitao je i onako kratkonog i trbušat gledao iskosa, žmirkajući, ispod zlatom od optočenih naočari. – I navратиćeš do njega; mogao bi ti pomoći savetom. Mlad svet je nagao i nerazuman, a ujka Filip se ipak pokazao mudriji od drugih.

Izišao je u hodnik i otvorio vrata što vode na ulicu. Izdaleka se još čula vojna muzika i, u periferijskim ulicama, kako svet, već iznemogao i promukao, slavi pobeđu. – Zdravo! – rekao je još jednom. – I navрати! – a Štefi je bez reči zatvorila vrata i čulo se kako je iznutra namakla rezu.

Razgovor o priči

Iz naslova se vidi da se priča bavi jednim likom. Kojim? Tko je bio ujka Filip?

Kako je izgledao? Koja se pojedinost posebno ističe na Filipovom licu? Kakav utisak ostavlja Filip kao osoba?

Riječ ujka/ujko je hipokoristik (odmilica, umiljenica – oblik riječi kojom istovremeno i imenujemo i izražavamo simpatiju ili privrženost).

Tko je Filipa odmila tako zvao? Jesu li pripovjedač i Filip u krvnom srodstvu? Zašto je pripovjedač ipak zvao Filipa ujkom?

Kako se zove pripovjedač koji sudjeluje u radnji o kojoj pripovijeda, koji je u isto vrijeme i pripovjedač i lik u djelu?

Kad Filip ulazi u sobu, koje osjećanje ga obuzima? Je li sretan što vidi pripovjedača? Ustaje li da zagrlji prijatelja kojeg dugo nije vidio?

Kako izgleda prostorija u kojoj se odvija radnja? Kakva je atmosfera na gradskim ulicama? U kakvom su odnosu interijer i eksterijer? Vidi li pripovjedač što se događa vani? Čuje li? Što se slavi?

Ima li razgovora između ova dva lika, Filipa i pripovjedača? Tko sve vrijeme govori?

Vježbaj upravni govor

Prepiši u svesku ovaj dio pripovijetke; umjesto crte, koristi navodnike.

Vodič kroz rodbinske veze

Ovo nije vodič kroz rodbinske odnose ljubavi, kompromisa, prijateljstva... (postoji nešto ponekad kompliciranije i od toga, a to su nazivi za rodbinske veze izvan uskog porodičnog kruga) već vodič kroz nazive rodbinskih veza:

- *stric* i *amidža* je očev brat, a *strina* i *amidžinica* je supruga očevog brata
- *ujak* i *daidža* je majčin brat, a *ujna* i *daidžinica* je supruga majčinog brata
- *tetka* je očeva ili majčina sestra, a *tetak* je suprug očeve ili majčine sestre
- *svekrva* je muževljeva majka, a *svekar* muževljev otac
- *tast* i *punac* je ženin otac, a *tašta* i *punica* je ženina majka
- *zet* je kćerkin ili sestrin muž
- *snaha* i *nevjesta* je sinovljeva, unukova ili bratova žena
- *šura* i *šurjak* je ženin brat, *šurjakinja* žena ženina brata
- *svastika* i *svast* je ženina sestra, a *pašanac*, *pašenog*, *svak* i *badžo* je muž ženine sestre
- *djever* je muževljev brat, *jetrva* je žena muževljevog brata, a *zavova* je muževljeva sestra.

Neka Te ne zbuni naziv *šogorica*, on se koristi i za svastiku, zaovu, šurjakinju, ali i jetrvu... a *šogor* se koristi i za šurjaka, djevera, pašanca, ali i zeta.

Filip priča o ratu. Što je njemu u ratu najviše nedostajalo? Zbog čega se osjećao postidjen?

Izražava li pripovjedač svoje misli, osjećanje? Kako ih izražava? Slaže li se on s onim što ujka Filip govori? Je li se pripovjedačev stav prema Filipu tijekom godina promijenio? On prema Filipu, prema njegovom ponašanju i govoru, izražava privrženost i bliskost, ili ironiju? Pronađi primjere koji će potvrditi Tvoju tezu.

Nakon što Štefanija – Štefi odmila, Filipova supruga, uđe i iziđe iz prostorije i tako nakratko prekine Filipov govor, njegovo se ponašanje mijenja. Zašto? Kakva je Štefi osoba? Kakav je odnos Štefi i Filipa? O čemu Filip počinje govoriti? Koja sjećanja iz njega počinju izvirati? Možeš li po odnosu Filipa prema Nijemcima, njegovoj odluci da se pokrsti, promijeni ime te Štefinom ponašanju (ona dovodi njemačke oficire na večeru te nosi kukasti križ na ruci i drži njemačku zastavu na kući) odrediti vrijeme kad se radnja zbivala? (Neka Ti pomogne *Dnevnik Anne Frank* u čitanci za 7. razred.)

U sobu se uvlači mrak, muzika se na ulicama stišala, a Filip se sa sjetom vraća u prošlost i govori o svojim prijateljima. Čega se on zapravo sjeća – tužnih ili veselih događaja, rada ili zabave? Za čim on žali? Jesu li Štefi i Filip uzvraćali gostoprimstvo svojim prijateljima?

Kad govori o pripovjedačevim roditeljima, svojim prijateljima, Filip se ljuti jer su bili *nakljukani principima*. Sad kad znaš vrijeme radnje, pokušaj navesti principe kojim su bili *nakljukani* pripovjedačevi roditelji.

Kako je Filip tijekom rata obavljao dužnosti liječnika? Je li se osjećao zbog toga loše?

Što je ujka Filipu u životu bilo najvažnije, kojeg se on principa pridržavao? Koju rečenicu stalno ponavlja? Filip je ostvario ono najvažnije, pa zašto ipak plače?

Pokušaj objasniti njegove riječi: *Ostao sam živ. Ostao je živ tvoj ujka Filip, ali šta mu to vredi kad su svi ostali mrtvi, kad ostalih više nema! (...)*

Zašto se onda toliko trudio da se spase kad je sve ostalo propalo i potonulo? Usporedi principe Filipa i njegovih prijatelja. Koji principi bi bili Tvoj izbor? Argumentiraj svoj izbor.

Prije samog rastanka Filipa i pripovjedača otvorila su se vrata i vidjela se samo tama dubokog hodnika. Kome se ujka Filip obraća, tami ili nekom drugome?

Zašto je Štefanija predstavljena kao tama?

Što Filip govori na kraju pripovjedaču, što ga moli? Zašto se Filip boji za svoj život nakon što je rat završen?

Zadnji zvuk koji pripovjedač čuje nakon što se rastaje s ujka Filipom jeste zvuk reze, zvuk zaključavanja vrata. Kakav to dojam ostavlja na Tebe?

Je li Filip zatvorenik:

- a) supruge Štefi
- b) savjesti
- c) samoće
- d) svog načina života?

Obrazloži svoj izbor.

Sergej Jesenjin PISMO MAJCI

Jesi l' živa, staričice moja?
Sin tvoj živi i pozdrav ti šalje.
Nek' uvečer nad kolibom tvojom
ona čudna svjetlost sja i dalje.

Pišu mi da viđaju te često
zbog mene veoma zabrinutu
i da ideš svaki čas na cestu
u svom trošnom starinskom kaputu.

U sutonu plavom da te često
uvijek isto priviđenje muči:
kako su u krčmi finski nož
u srce mi zaboli u tuči.

Nemaj straha! Umiri se, draga!
Od utvare to ti srce zebe.
Tako ipak propio se nisam
da bih umro ne vidjevši tebe.

Kao nekad, i sada sam nježan,
i srce mi živi samo snom,
da što prije pobjegnem od jada
i vratim se u naš niski dom.

Vratit ću se kad u našem vrtu
rašire se grane pune cvijeta.
Samo nemoj da u ranu zoru
budiš me ko prije osam ljeta.

Nemoj buditi odsanjane snove,
nek miruje ono čega ne bi:
odveć rano zamoren životom,
samo čemer osjećam u sebi.

I ne uči da se molim. Pusti!
Nema više vraćanja ka starom.
Ti jedina utjeha si moja,
svjetlo što mi sija istim žarom.

Sergej Jesenjin (1895.) rođen je u Konstantinovu u Rusiji. Prvim svojim djelima, u kojima dominiraju seoski motivi, stvara pjesništvo posvećeno selu i prirodi, dok njegove kasnije pjesme imaju karakter ličnih ispovijesti. Neke od najpoznatijih pjesama Sergeja Jesenjina su: *Ana Snjegina*, *Pjesma o keruši*, *Pismo majci*, *Ispovijest mangupa*, *Molitva za umrle*, *Majčino pismo...*

Elegija je lirski pjesma u kojoj se izražava tuga za onim što je prošlo ili onim što je daleko: bol zbog smrti drage osobe, prohuja le mladosti, izgubljene ljubavi. Ranije je elegija imala i propisanu formu organizacije stihova i strofa u pjesmi, no danas se kaže da je pjesma *elegična* ako izražava tugu za nečim što je teško ili nemoguće vratiti. Šta je *elegično* u Jesenjinovoj pjesmi *Pismo majci*?

Pre(ne)poznate riječi:

čemer – jad, tuga, gorčina; teško duševno stanje

finski nož – pukko nož; univerzalni noževi po kojima su Finci poznati

krčma – ugostiteljska radnja u kojoj se uglavnom toči i pije alkohol

suton – sumrak, polumrak od zalaska sunca do početka noći ili pred osvit dana

utvara – priviđenje, avet, sablast koji su plod mašte

Oktobarska revolucija

Jedan od najvećih događaja u 20. vijeku bila je Oktobarska revolucija u Rusiji kojom su pobunjeni radnici i seljaci oružjem preuzeli vlast u zemlji. Carsku porodicu su ubili, bogataše protjerali iz zemlje, ukinuli privatno vlasništvo nad zemljom i fabrikama i suprotstavili se učenjima crkve. Šta je od ovoga prepoznatljivo u Jesenjinovom *Pismu majci*?

Kontrast je stilka figura kojom se ističe neka jasno uočljiva ili oštro izražena suprotnost.

Inverzija je stilka figura kojom se mijenja uobičajen red riječi ili dijelova rečenice radi isticanja ili naglašavanja pojedinih pojmova.

Ponovi

Osim kontrastnih slika sela i grada, u pjesmi je i mnogo primjera inverzije. Samo u prvoj strofi ih je nekoliko. Uočite ih.

Koju vrstu strofe Jesenjin koristi u ovoj pjesmi?

Koji stihovi se rimuju? Rimu prikaži shematski.

Obrati pažnju na dužinu stiha. Šta zaključuješ?

Da li je pjesma pisana u slobodnom ili vezanom stihu?

Umiri se! Nemoj da te često
viđaju onako zabrinutu,
i ne idi svaki čas na cestu
u svom trošnom starinskom kaputu.

Razgovor o pjesmi

Odredi ko je lirski subjekt.

Kome se obraća u prvom stihu pjesme i kojim riječima?

Kakav odnos prema majci iskazuje lirski subjekt sintagmom *staričice moja*?

Koja je lirski slika najupečatljivija u drugoj strofi? Na šta ukazuje trošan starinski kaput?

Šta usamljena majka radi na cesti? Koga iščekuje? Da li će očekivani doći? Je li majka toga svjesna?

U kakvom su odnosu slika plavog seoskog sutona i majčina bojazan? Kakva je slika grada u majčinim očima? Za šta su vezane njene zle slutnje?

Pobija li sin majčinu vizuru grada, oslikanu u pijanstvu i nasilju? Kojim joj se riječima obraća? Da li su majčine sumnje, slutnje i strahovi zaista bezrazložni, kako sin tvrdi? Kako tumačiš stih *tako ipak propio se nisam*?

Koje ljudske vrijednosti su oslikane u gradskoj sredini? U čemu se utapaju tuga i razočarenje?

Šta u petoj strofi ističe lirski subjekt? Koju svoju osobinu naglašava? Za čim čezne? Kojom riječi u petoj strofi karakteriše svoj život u gradu? Značenje trošnog starinskog kaputa iz druge strofe pojačano je sintagmom iz pete strofe. Pronađi je.

Koja lirski slika u šestoj strofi će poslužiti kao motivacija za pjesnikov povratak?

Šta on želi, šta očekuje? Suprotstavlja li se nešto pjesnikovim snovima? Kakva je stvarnost koja ga okružuje?

Nema više vraćanja na staro, veli pjesnik. Na šta staro misli? Ko je jedina stalna vrijednost u pjesnikovom životu? U kojim stihovima nam se to sasvim jasno kaže?

U posljednjoj strofi pjesnik ponavlja lirsku sliku iz druge strofe. Šta time želi naglasiti?

Meša Selimović ZLATNA PTICA

(Odlomak iz romana *Derviš i smrt*)

Šejh Ahmed Nurudin pripovjedač je, ali istovremeno i glavni lik, Selimovićevog romana Derviš i smrt. Nurudinov brat je uhapšen i zatvoren u tvrđavi. Pišući o nesreći koja je zadesila brata i pokušajima da ga spasi, glavni lik ispisuje vlastitu ispovijest otkrivajući svoje sumnje i nemire i uzaludne pokušaje da ponovo uspostavi ravnotežu u svom životu i vrati izgubljeni mir.

Biće nesrećan koji svoju dušu okalja.

Jedno dijete je govorilo o svome strahu, davno. Ličilo je na pjesmicu:

Na tavanu

*ima jedna greda koja udara u glavu,
ima jedan vjetar koji lupa kapkom,
ima jedan miš koji viri iz čoška.*

Bilo mu je šest godina, veselim plavim očima gledao je zadivljeno u vojnike, i u mene, mladog derviša-askera, bili smo drugovi, i prijatelji, ne znam da li je ikog u životu toliko volio, jer sam ga dočekivao radosno i nisam pokazivao da sam stariji.

Ljeto je bilo, smjenjivala se kiša i vrešina, stanovali smo u čadorima, na ravnici punoj komaraca i kreketu žaba, sat hoda od Save, uz nekadašnji han, gdje je mališan stanovao s majkom i poluslijepom bakom.

Od proljeća smo se tu zadržali, već treći mjesec, napadajući ponekad neprijatelja koji se učvrstio na obali rijeke. U početku smo izgubili mnogo ljudi, pa smo se primirili, znajući da im s ovim snagama ne možemo ništa, a druge su se borile na bogzna kojim ratištima prostranog carstva, i zastali smo na ravnici, kao prepreka i smetnja jedni drugima.

Postalo je mučno i dugočasno. Noći su bile sparne, ravnica je tiho disala na mjesecini, kao more, bezbroj žaba u nevidljivim pištalinama, odvajalo nas je prodornim glasovima od ostalog svijeta, potapajući nas strašnim brujanjem koje su stišavale tek maglene zore, dok su se bijela i siva isparenja vukla nad nama kao u samom početku svijeta. Najteža od svega bila je tačnost tog izmjenjivanja, njegova neizmjenljivost.

U jutro su magle bivale ružičaste, i nastajao je najprijetniji dio dana, bez vlažne sparine, bez komaraca, bez polu-

Meša Selimović (1910.) radio je kao profesor u srednjoj školi i na fakultetu, direktor drame u Narodnom pozorištu u Sarajevu i kao izdavač. Živio je u Tuzli, Sarajevu i Beogradu. Njegov literarni rad nagrađivan je brojnim književnim nagradama, a pisao je romane, pripovijetke i eseje.

Pre(ne)poznate riječi:

asker – vojnik

čador – šator

derviš – pripadnik islamskog vjerskog reda

han – konačište uz cestu za prihvat putnika i zaprege; gostionica
marš – ravnomjieran, ritmički hod kolone najčešće vojne, stupanje

munara – minaret, toranj džamije s kojeg mujezin poziva vjernike na molitvu

pištalina – močvarno tlo

pustolina – pust, nenaseljen kraj, neobrađeno, zapušteno imanje

rubinama/rubine – haljine, odjeća
safijanska korica – korica izrađena od safijana (ovčje ili kozje kože)

slakovina – vrsta pužuce trave

snatriti – maštati, sanjariti

softa – učenik medrese, islamske vjerske škole

Francuski slikar Henri Toulouse-Lautrec živio je krajem 19. vijeka u Parizu, u kvartu poznatom po slikarskim ateljeima i salonima, zabavnim pozorištima i javnim kućama. Na nekim od svojih najpoznatijih crteža dao je portrete prostitutki? Istraži šta je prostitucija i zašto je ona društveni problem. Da li je dječakova majka u odlomku iz romana *Derviš i smrt* prostitutka?

Pre(ne)poznate riječi:

srčika – srž u granama i stabljikama biljaka

sušica – tuberkuloza, zarazna bolest koja najčešće napada pluća

šindra – krovni pokrov, drvene letvice kojim se pokriva krov

topola – listopadno drvo iz porodice vrba

tvrđava – utvrda ograđena bedemima (debelim i visokim zidovima), ponekad je služila kao tamnica (mjesto gdje su kaznu izdržavali zatvorenici)

zlehud – prljav

zrikavac – krilati insekt, sličan skakavcu, koji posjeduje aparat za zrikanje na prednjim krilima; trljanjem krila jedno o drugo proizvodi zvuk

budnih noćnih mučenja. Upadali smo u dubok san, kao u bunar.

Ako je padala kiša, bilo je još gore, vidik se zatvarao, čučali smo zbijeni i ćutali, izmučeni hladnoćom, kao da je zima tek počinjala, ili pričali, ma šta, ili pjevali, razdražljivi i opasni kao vukovi. Čadori su prokišnjavali i škropili nas sivom kišom, voda je izvirala ispod naših ležaja, zemlja se pretvarala u neprohodno blatište, i bili smo ulovljeni u svojoj nevolji, kao uvijek.

Vojnici su pili, bacali kocku ispod natkriljenog ćebeta, svađali se, tukli, bio je to pasji život, koji sam provodio naoko mirno, ničim ne pokazujući da mi je teško, nepomičan i kad me kiša močila, nepomičan i kad se čador pretvarao u ludnicu, u kavez divljih zvijeri, prisiljavao sam se da podnosim bez riječi sve ružno i teško, bio sam mlad i mislio da je to dio žrtve, ali sam znao da je ružno i teško. Seljak i softa, ja sam se trzao na svaku psovku i svaku ružnu riječ, dok nisam shvatio da ih vojnici upotrebljavaju i ne primjećujući da u njima ima nešto nedolično. A kad su htjeli namjerno da opsuju, kad su htjeli da kažu sramnu riječ, pripremajući se i uživajući, bivalo je istinski nepodnošljivo. Činili su to s mirnim bijesom, s drskom nasladom, zaustavljajući se i izazovno osluškujući odjek tog neprirodnog parenja riječi. Dolazilo mi je da plačem od muke.

Čuo sam i mnogo šta o životu i ljudima što dotad nisam znao. Ponešto sam primao sa radoznalošću, ponešto sa zaprepaštenjem, i tako sam sticao iskustvo, gubeći naivnost a ne prestajući da žalim.

Sjedio sam s vojnicima sve dok mi je bilo mučno, a dopuštao sam sebi da se odvojim tek kad bih se primirio, otupio ili udaljio u mislima, primajući sve kao nužnost koja se zove život, a nije uvijek lijepa. Rijetko sam kad pokušavao da ih urazumim. Nekoliko puta su me tako svirepo ismijali (jer sam, izuzev zvanja, bio što i oni, nisam imao čina koji bi me branio), te sam, i zbog sebe i zbog njih, odustao od uplitanja u ono što čine, ograničavajući se na molitve, koje su uvrštene u vojničke dužnosti, kao marševi ili stražarenja. Tada mi je padala na um čudna, obeshrabrujuća misao da je u teškom položaju čovjek koji je duhovno razvijeniji od drugih, ukoliko ga ne štiti položaj,

i strah koji taj položaj daje. Postaje usamljenik: njegova su mjerila drukčija, i nikome ne koriste a njega izdvajaju. Tako sam najčešće ostajao sam, s knjigom ili sa svojim mislima, ne uspijevajući da uočim ni jednog jedinog čovjeka s kojim bih želio da se zblížim. Sve sam ih gledao kao cjelinu, kao skup, neobičan, surov, jak, čak i zanimljiv. Pojedinačno bili su nepojmljivo beznačajni. Nisam ih prezirao kad sam mislio o njima kao o mnoštvu, čak sam pomalo i volio to stoglavo stvorenje, surovo i moćno, ali pojedince nisam podnosio. Moja ljubav, ili nešto manje od toga, ticala se svih a ne jednoga, i bila mi je dovoljna.

Jednom, dok sam sjedio u polju, na trulom panju, u gruboj slakovini do koljena, sam, zaglušen cikom zrikavaca pod vrelin suncem (uvijek je nešto cičalo, pištalo, pjevalo na ovoj ravnici), smućen onim što sam čuo od vojnika o mladoj ženi u hanu, vidio sam dječaka kako je zastao u travi, utonuo gotovo do grla. Javio mi se s povjerenjem. Bili smo već poznanici.

Volio bih da me nije našao. Kao da sam se bojao da će mi pročitati u očima ono što sam čuo o njegovoj majci.

Nije nevjerovatno to što su vojnici ispričali. Bila je jedina mlada žena u našoj blizini, prva sela su se tek nazirala na dalekom rubu ravnice, pa i tamo su odlazili, naročito noću, znao sam, zbog žena najviše, a niko nije bezobziran kao vojnik, koji zna da može svakog časa poginuti, a neće da misli na smrt, neće da misli ninašto i mirno ostavlja iza sebe pustoš. A i žene su prema njima blaže, zbog starog žaljenja koje prati vojnike, i zbog stida koji odnose na svoja daleka lutanja. Kud vojska prođe, trava ne niče, ali niču djeca. Ali za majku dječakovu teško mi je bilo da to primim. Svaka žena, samo ne jedna određena. Toliko sam svijet uopštavao, da sam ga gubio.

Sitna, slaba na izgled, još mlada, nije izazivala pažnju odmah, ali su njen sabran pogled i mirni pokreti i sigurnost ponašanja natjerivali čovjeka da ne prođe mimo nju ravnodušno. Tada bi mogao da otkrije oči koje nisu gledale rastreseno, lijepa usta, pomalo podsmješljiva i prkosna, i skladnost kretanja koje ima samo zdravo i gipko tijelo. Hrabro se borila s nevoljama u životu. Ostavši udovica, odlučila je da nekako sačuva han i imanje oko kuće, koje je rat postepeno uništavao, pa je počelo da liči na groblje i pustolinu. Nije otišla, čuvala je jedino što je imala, po-

Fotografija *Dva turbana* rad je Alije Akšamije, a *uhvatio* ju je s prozora svoje fotografske radnje na Bašçaršiji. (Kako se zove perspektiva iz koje je snimljena fotografija? Sjeti se primjera za rakurse, u čitanci za 7. razred.) Kadar podsjeća i na dervise u molitvenom zanosu prilikom njihovog sagibanja i njihanja lijevo-desno u toku molitve. Turban je inače sastavni dio odjeće derviša, islamskih mistika.

(O)piši i Ti kao Selimović

Kad pišeš događaj ili doživljaj na pismenoj vježbi, zastani, opiši svog glavnog lika, obogati svoj rad. Na ovom primjeru nauči kako uspješno ugraditi opis u priču.

Feniks je plamteća ptica koja simbolizira besmrtnost, uskrsnuće i život poslije smrti. Pojavljuje se još u antičkoj Grčkoj i Egiptu gdje je bila povezivana s kultom sunca. Mnoge kulture imaju svoje legende povezane s ovom pticom. Mit o crveno-zlatnoj ptici kaže kako ona nakon ispunjenog životnog kruga izgori, a iz pepela nastaje mladi feniks. Maiastra je u rumunjskim narodnim predanjima ptica sa zlatnim perjem koja ima čudotvorne moći.

kušavajući da nevolju okrene u svoju korist. Prodavala je vojnicima hranu i piće, puštala ih da u hanu kockaju, izvlačila je zlehudu vojničku paru, dajući im ono što nisu imali. Nastojala je da sina ukloni iz kuće i od vojnika, kad god je mogla, ali nije uvijek mogla. Razgovarao sam s njom o tome. "Zbog njega i radim", rekla mi je mirno. "Život će mu biti težak ako počne ni od čega."

I eto, sad sam saznao da živi s vojnicima. Možda je morala, možda se nije mogla odbraniti, možda je jednom pristala a poslije su je ucjenjivali pa se navikla, ne znam, nikoga nisam htio da pitam, ali me mučilo to što sam čuo. Zbog dječaka. Da li zna ili će saznati? I zbog sebe. Dok nisam čuo, cijenio sam njenu hrabrost, a poslije sam mislio kao svaki mlad čovjek, iako sam se stidio svoje misli. Ali sad je bila voda koja slobodno teče, hrana koja se nudi, nadohvat ruke. Ništa je više nije branilo, osim moga stida, a znao sam da stid nije suviše velika prepreka. Zato sam se još više vezao za dječaka, da odbranim i sebe i njega.

Puštao sam da me vodi svojim djetinjim putevima, da razgovaramo djetinjim jezikom, da mislimo na djetinji način, srećan kad mi je to uspijevalo potpuno, jer sam osjećao da sam tako obogaćen. Pravili smo svirale od trave sabljarkarke i uživali u oštrom piskavom zvuku koji je nastajao kad je zeleno sječivo sjeklo vazduh iz usta. Pažljivo smo djeljali zovino drvo, izbacujući vlažnu srčiku, da dobijemo šupljinu punu skrivenih glasova. Nizali smo u vijenac plave i žute barske cvjetove da ih odnese majci, poslije sam ga nagovorio da kiti topoline grane, da ne bih mislio ništa ružno.

- Hoće li na granama niknuti cvijeće? – pitao me.
- Možda i hoće – rekao sam, pomalo i sam vjerujući u to cvjetno oživljavanje sivog drveta.
- Gdje je sunce – pitao me jednom.
- Iza oblaka.
- Je li uvijek tamo? I kad je oblačno?
- Uvijek.
- Možemo li ga vidjeti kad se popnemo na vrh topole?
- Ne možemo.
- A na munaru?
- Ne možemo. Iznad munare je oblak.
- A kad bi se probila rupa u oblaku?

Zaista, zašto ljudi ne probiju rupu u oblaku, zbog dječaka koji vole sunce?

Kad je padala kiša, sjedio sam s njim u jednoj od soba prostrane kuće, vodio me i na tavan, i jedna greda me zaista udarila u glavu, pričao mi je svoje lijepe priče o velikom – velikom čamcu, kao ova kuća, koji plovi po rijeci-ravnici, o ljubimcu golubu koji u sparnim noćima leprša iznad njegove postelje dok on spava, o baki koja ne vidi ali zna sve priče na svijetu.

– I o zlatnoj ptici?

– I o zlatnoj ptici.

– Šta je to zlatna ptica?

– Zar ne znaš? – čudio se moj mali učitelj.

– To je ptica od zlata. Nju je teško naći.

Poslije sam u kuću išao rjeđe, misli mi nisu bile čiste, i teško sam govorio njegovim jezikom. A kad sam išao, bio sam neprirodan. Sjedili smo u kuhinji, njegova majka je ulazila i izlazila, smiješeći se na nas, kao na dva djeteta. Skrivao sam oči. Nisam htio da jedem, ni da pijem, odbio sam kad me nudila, htio sam da budem drukčiji od ostalih, zato što sam bio isti.

– Ostani kod nas – predložio mi je dječak.

– Zašto da ideš po kiši?

Žena se nasmijala kad je vidjela kako sam pocrvenio.

Jedne noći, u samu zoru, neprijatelj je napao i istjerao nas iz naših čadora. Iznenađeni, pružili smo slab otpor, jedva smo pokupili oružje i najnužnije stvari, i perjali ravnicom u bijelim rubinama, punih ruku jadnog vojničkog imetka, i zausstavili se tek kad je svanuo dan i nikoga iza nas nije bilo.

Neprijatelj je zauzeo naše mjesto, i han. Iskopali su rovove i dočekali nas bez straha.

Vratili smo ih na obalu rijeke tek sedam dana kasnije, i opet zaposjeli mjesto oko hana.

Tada su iz kuće izašla naša dva vojnika, iznenadni napad ih je zatekao u hanu, ili su se sklonili, i tu su, skriveni, proveli svih sedam mučnih dana, dok je neprijatelj vršljao po hanu i oko hana. Žena ih je hranila.

Bili smo joj zahvalni, sve dok nisu ispričali da je živjela i sa neprijateljskim vojnicima.

Nastalo je ćutanje.

Zamolio sam starješine da se dječak i njegova slijepa baka kolima prebace u neko obližnje selo.

Film *Derviš i smrt*

Roman o dervišu Ahmedu Nurudinu i njegovoj unutrašnjoj drami ekraniziran je 1974. godine u režiji Zdravka Velimirovića. Kao i roman Meše Selimovića, film obiluje monolozima glavnog junaka, čija je karakterizacija uspješno napravljena putem pokretnih slika i muzike.

– A majka? – pitao je mališan.

– Doći će poslije.

Strijeljali su je, čim su kola postala sitna na prostranoj ravnici.

Sigurno je saznao šta se desilo njegovoj majci, i sigurno je njegova pjesmica o tavanu postala gorča.

Unutrašnji monolog

Pripovjedač se prisjeća svog djetinjstva. Provodi ga na tavanu. Koje detalje navodi? Na koji način nam ovaj dio pomaže da bolje upoznamo književni lik? U kojoj vezi je jahanje u sedlu s njegovim kasnijim životom? Koristiš li Ti unutrašnji monolog lika u svom pismenom radu? Prenosiš li njegove misli, ideje, sjećanja? Ako je odgovor DA, onda Ti razmišljaš i pišeš kao književnik.

Sjetio sam se dječaka i njegova straha, sjedeći u svojoj sobi i vraćajući se u mislima unazad, u svoje djetinjstvo.

I u mojoj kući bio je tavan. Sjedio sam šćućuren na starom bačenom sedlu, sam u tom svijetu neupotrebljivih stvari što su izgubile raniji oblik i poprimale novi, prema dobu dana i mojim raspoloženjima, prema jačoj ili slabijoj svjetlosti što ih je preobličavala, prema tuzi ili radosti u meni. Jašući na sedlu u susret želji da nešto bude, da se desi nešto iz maglovitih dječijih maštanja što su se hirovito mijenjale, nestvarna kao i stvari u tavanjskoj polutami. Taj tavan me stvarao, kao što me stvaralo i bezbroj drugih mjesta i prilika, susreta, ljudi, nastajao sam u hiljadama izmjena, i uvijek mi se činilo da je sve ranije nestajalo sa novom promjenom, da se gubilo kao beznačajno u maglama proteklog vremena. A onda sam, uvijek nanovo, i neočekivano, nalazio tragove svega što je bivalo, kao žive iskopine, kao svoje vlastite naslage, i mada stare i ružne, postajale su drage i lijepe. Taj ponovo otkriveni neizgubljeni dio mene, što nije samo sjećanje, vrijeme je uljepšalo i vraćalo iz nedohvatnih daljina, spajajući me s njim. Tako je postojao dvojako, kao djelić moje sadašnje ličnosti, i kao sjećanje. Kao sadašnjost, i kao početak.

Na tom tavanu, gdje sam tražio samoću, saznavajući se, i pribježište od otvorenih širina zavičaja, iako sam ga volio više nego majku, mislio sam često o zlatnoj ptici iz neninih priča. Nisam znao šta je ta zlatna ptica, ali dok sam slušao kako pada kiša po krovu od šindre, i otvoreni kapak lupa na vjetru, i bezbroj očiju viri iz ćoškova, zamišljao sam kako pronalazim svoju zlatnu pticu, kao junak iz neninih žubornih kazivanja, znajući da se tako, na neki čudan, neobjašnjiv način, ostvaruje sreća.

Zaboravio sam na nju docnije, život je raspršio snatrenja mladosti, moguća u vrelom zamišljanju bez prepreka, u slobodi željenja bez granica, rođena u neiskustvu. A javila se ponovo, kao podsmijeh, kad mi je bilo najteže.

Bio jednom jedan dječak, u očevoj kući, nad rijekom, koji je sanjao zlatne snove, jer ništa nije znao o životu.

Bio je i jedan drugi dječak, u hanu, na ravnici, koji je mislio o zlatnoj ptici. Ubili su mu majku, bila je griješna, a njega otjerali u svijet.

Bilo nas je četvoro braće, i sva četvorica su tražila zlatnu pticu sreće. Jedan je poginuo u ratu, jedan je umro od sušice, jednog su ubili u tvrđavi. Ja svoju više ne tražim.

Gdje su zlatne ptice ljudskih snova, preko kojih se to bezbrojnih mora i vrletnih planina do njih dolazi? Da li nam se ta duboka čežnja djetinjke nerazumnosti posigurno javlja samo kao tužni znak izvezen na mahramama i na safijanskim koricama nepotrebnih knjiga?

Razgovor o odlomku

Zašto je dječak volio pripovjedača?

Čime se bavio pripovjedač?

Kako su protjecali vojnički dani? Šta su radili vojnici?

Šta znači da su vojnici bili ulovljeni u svojoj nevolji?

Po čemu se pripovjedač razlikuje od ostalih?

Je li to razlog dječakove bliskosti s njim?

Zbog čega pripovjedača pogađa istina o dječakovojoj majci?

Kako dječak i pripovjedač provode vrijeme? O čemu razgovaraju?

Pronađi dijelove teksta koji to pokazuju.

Znaš li Ti priču o zlatnoj ptici? Šta ona, po Tvom mišljenju, simbolizira?

Zašto pripovjedač ne želi jesti u dječakovojoj kući i skriva oči pred njegovom majkom?

Što se dogodi nakon neprijateljskog napada?

Zašto vojnici ubiju ženu? Smatraš li taj postupak ispravnim?

Pokušava li pripovjedač zaštititi dječaka?

Na koga ga, zapravo, dječak podsjeća? Po čemu?

Jesu li obojica doživjeli istu sudbinu?

Je li, usprkos dobi, vojničkoj službi i ratu, pripovjedač sličan dječaku?

Znaš li Ti neku priču koja je za Tebe važna jer Te podsjeća na neku osobu ili neki važan trenutak iz djetinjstva?

Imaš li neko svoje mjesto u kojem se osjećaš dobro, zaštićeno i u kojem možeš neometano maštati?

Imaš li strahove o kojim, iako znaš da su neopravdani, ne voliš misliti?

Vjeruješ li da postoji zlatna ptica i da ju je moguće uhvatiti? Tražiš li Ti svoju zlatnu pticu?

Misliš li da ćeš, i kada odrasteš, u sebi sačuvati nešto djetinjke? Je li to važno?

Scott O'Dell (1898.), američki pisac koji je počeo svoj književni rad knjigama za odrasle, ali je slavu stekao knjigama za mlade. Roman *Otok plavih dupina* donio mu je 1972. prestižnu nagradu za književnost za djecu i mlade, Nagradu *Hans Christian Andersen*.

Pre(ne)poznate riječi:

alga – morska trava

bura – jak vjetar; nevrijeme

comul – vrsta grma

crknut – uginut; mrtav (o životinjama)

dine – valoviti nanosi pijeska uz morskobalu ili u pustinji koje vjetar nanosi, oblikuje i raznosi
juka – biljka iz porodice ljiljana; služi za ukras i u proizvodnji tekstila

kanu – mali čamac s jednim veslom

klanac – uzak, dubok i dugoljast usjek među brdima strmih strana

krcati – utovarati teret

krletka – mali žičani, pleteni kavez za držanje ptica ili malih životinja

metlica – zametak na stabljici

nagizdati – ukrasiti se u najvećoj mjeri

nesit – pelikan, velika vodena bijela tropska ptica s velikim kljunom ispod kojega se nalazi rastezljiva vrećica za spremanje hrane

Scott O'Dell PTIĆI PODREZANIH KRILA

(Odlomci iz romana *Otok plavih dupina*)

Won-a-pa-lei ili Karana je imala sretno djetinjstvo na Otoku plavih dupina sve do trenutka kada na otok dolaze Aleuti u lov na morske vidre radi krzna. Nakon što Aleuti nisu platili po dogovoru otočanima što su lovili u njihovom moru, uslijedila je borba između Aleuta i stanovnika otoka. Mnogo otočana je poginulo, a među njima i Karanin otac, poglavica sela Ghalas-at. Jedne olujne noći otočani napuštaju otok brodom bijelih ljudi koje je Kimki, novi poglavica, poslao po njih. Karanin mlađi brat, Ramo, nesretnim slučajem ostaje na otoku sam, a Karana se hrabro baca u more i ostaje na otoku zajedno s njim. Sljedeće jutro divlji psi ubijaju Karaninog brata, i ona ostaje sama na otoku. Radit će razne stvari kako bi preživjela: graditi kuću, skupljati hranu za zimu, boriti se protiv divljih pasa, sprijateljiti se s aleutskom djevojkom, pripitomljavati životinje i dugo čekati da se brod bijelih ljudi pojavi.

Zbog velikih zimskih kiša, tog je proljeća bilo mnogo cvijeća. Dine su zastrli sagovi pješčanog cvijeća koje je crveno, sitnih pupoljaka što su koji put ružičasti a koji put bijeli. Među kamenjem u klancu visoko je izrasla juka, na metlicama joj grozdovi kovrčastih zvončića ne većih od oblučića a boje sunca u osvit. Uz izvorske vode izrasla je vučika. Na pristojnim liticama, iz škripa gdje nitko ne bi rekao da će štogod izbiti, šiknuli mali crveni i žuti vodokoci grma *comula*.

Bilo je i svakakvih ptica. Mnogo kolibrića što u zraku mogu lebdjeti na mjestu, nalik na izglačane kamečke, a imaju duge jezike kojima sišu med. Pa plavih šojki koje su vrlo svadljive ptice, te crno-bijelih žuna što su bušile rupe u jukama i u motkama moga krova, pa čak i u kitovim rebrima ograde. S juga su doletjeli i crvenokrili kosovi te jata vrana i neke ptice žuta perja a crvene glave, koje još nikad nisam vidjela.

Par tih ptica savio je gnijezdo na zakržljalu stablu blizu moje kuće. Slijepiše ga od listova juke, visio je kao kesa a imao mali otvor na vrhu. Ženka je snijela dva šarena jaja na kojima su zatim naizmjenice sjedili ona i mužjak. Pošto su se mladi izvalili, ja sam pod stablo ostavljala komadiće puzlatki te su ih roditelji njima hranili.

Ptići nisu bili ni nalik na majku i oca, nego sivi i ružni, ali sam ih svejedno skinula s gnijezda i smjestila ih u krletku koju sam napravila od trske. I tako, kad su u kasno proljeće sve ptice, osim vrana, napustile otok i odletjele na sjever, meni su ostala ta dva ptića da prijateljujem s njima.

Njima je ubrzo izraslo krasno perje kakvo su imali njihovi roditelji, a stali su se i glasati kao oni, nekim *riip-riip*. Taj glas bio je blaži, jasniji i mnogo umiljatiji od krikova galebova ili graktanja vrana ili brbljanja nesita što zvuči kao da se nekakvi bezubi starci prepiru.

Ljeto još nije bilo stiglo, a krletka je mojim ptićima već bila pretijesna, ali im nisam napravila veću, nego sam im podrezala krila, svakome po jedno, da mi ne mogu pobjeći, i pustila ih slobodne po kući. Dok su im krila opet izrasla, naučila sam ih da mi jedu iz ruke. Skočili bi s krova i sjeli mi na ruke moleći me svojim *riip-riip*.

Kad su im krila izrasla, opet sam ih podrezala. Sad sam ih pustila i u dvorište gdje su skakutali tražeći naokolo hranu ili sjedili na Rontuu koji se dotle bio navikao na njih. Kad su im ponovno krila izrasla, više ih nisam podrezivala a ptice nisu pobjegle, nego bi odletjele najdalje do klanca i uvečer bi se redovito vratile na spavanje i na hranu, bez obzira koliko se dotle bile najele.

Jednu, zato što je bila veća, nazvala sam Tainor. To sam joj ime nadjenula po mladiću koji mi se bio sviđao, a Aleuti ga ubiše. Drugu sam nazvala Lurai, koje bih ime voljela da su meni dali umjesto Karana.

(...)

Lovci su za sobom ostavili mnoge ranjene vidre. Neke je more donijelo na obalu, gdje su uginule, druge sam ja ubila kopljem jer su se mučile a ne bi ostale žive. A našla sam jednu mladu vidru koja nije bila teško ranjena.

Ležala je na naslagi algi, i ja bih odveslala dalje da Rontuu nije zalajao. Oko tijela bio joj se omotao struk alge, i ja sam pomislila da spava, jer se vidre često pred spavanje tako usidre da ih ne odnese struja. A onda sam vidjela da na leđima ima duboku ranu.

Primakla sam kanu i posegnula preko ruba za njom a ona nije pokušala pobjeći. Vidre imaju velike oči, osobito mlade, ali su u ove oči bile tako velike od straha i bola da sam se mogla ogledati u njima. Prerezala sam struk alge koji ju je držao i odnijela je iza grebena do lokve od plime, koja je bila zaklonjena od valova.

Dan je bio tih nakon oluje pa sam uz greben ulovila dvije ribe. Sačuvala sam ih žive, jer vidra neće jesti ništa crknu-to, i bacila ih u lokvu. To je bilo rano ujutro.

Izgubljena žena sa San Nicolasa

Karana, glavna junakinja romana *Otok plavih dupina*, nije u potpunosti izmišljen lik. Zaista je postojala indijanska žena koja je provela osamnaest godina (1835 – 1853.) sama na otoku San Nicolas. Njeno pravo indijansko ime nije poznato jer nitko u to vrijeme u njenoj blizini nije razumio njen jezik. Ljudi koji su je pronašli imenovali su je Juana Maria. Na slici je kadar iz filma *Otok plavih dupina* iz 1964. godine.

Pre(ne)poznate riječi:

oblučić – deminutiv i hipokoristik od oblutak (riječni, potočni i kamen uz more koji je valjanjem postao obao)

puzlatka – Petrovo uho (morski puž)

sag – tepih, prostirač za pod

škrip – oštro kamenje

šojka – ptica iz porodice vrana

usidriti – baciti sidro na morsko ili riječno dno da se brod drži na mjestu; naći svoje stalno mjesto

utiha – bonaca; potpuno mirno more

vidati – liječiti rane domaćim lijekovima

vidra – životinja iz porodice kuna

vučika – rod jednogodišnjih biljaka iz porodice leptirnjača (biljke kojima je cvijet građen poput leptira)

žune – rodovi ptica iz porodice djetlića

Dupin, delfin ili pliskavica?

Rijetki su potpuni sinonimi, ali evo jednog para: dupin ili delfin. Obje su riječi nastale iz jedne latinske *delphinus* koja se na našim područjima izgovarala na dva načina, i danas imamo dvije riječi nastale iz jedne.

A pliskavica? Ona je srodna dupinima i delfinima, često se koristi kao sinonim za njih. Međutim, pliskavice se razlikuju od dupina i delfina jer su više debeljuškastog oblika, manje veličine te imaju tupu njušku. Dobro pogledaj sliku. Je li na njoj dupin, delfin ili pliskavica?

Zadatak

Pripovjedačica je imala dva imena. Prvo, obično ime joj je bilo Won-a-pa-lei što u prijevodu znači *djevojka duge kose*. Drugo, tajno ime joj je bilo Karana i njegovo značenje nam nije otkrila. Pokušaj kod kuće napraviti porodično stablo – potražiti značenja imena oca, majke, brata, sestre... i vidjeti pristaju li imena svojim značenjem njihovom karakteru ili izgledu.

Poslije podne vratila sam se do lokve. Riba nije bilo više a mlada je vidra spavala plutajući na leđima. Nisam joj pokušala ranu na leđima vidati biljem, jer je i slana voda ljevakovita a, uostalom, ona bi joj isprala melem.

Tako sam joj svaki dan donosila u lokvu po dvije ribe. Vidra nije htjela jesti dok je gledam. Zatim sam joj donosila po četiri ribe, pa su i one nestajale, i na kraju po šest riba, što se činilo pravom mjerom. I tako sam je hranila svakoga dana, pa bila utiha ili bura.

Vidra je rasla, rana joj zarasla, ali se nije micala od lokve, nego me sad čekala i uzimala mi ribu iz ruke. Lokva nije bila velika, i vidra je lako mogla izići i pobjeći na more, a ipak nije, ondje je spavala i čekala da joj ja donesem hranu.

Mlada je vidra sad bila duga kao moja ruka i vrlo sjajne dlake. Imala je dug i šiljast nos, dlakav na obje strane, i najveće oči koje sam ikad vidjela. Te su me oči gledale netremice koliko god sam se zadržavala kod lokve, pratile mi svaki pokret, a kad bih nešto rekla, veoma smiješno bi se zakolutale. Tako bi me u grlu steglo, toliko su bile i vesele i tužne.

Dugo sam je zvala vidrom, kao što sam u prvi mah Ron-tua samo zvala psom. Onda sam odlučila da joj dam ime. Nazvala sam se Mon-a-nee što znači Dječaćić velikih očiju.

Nije mi bilo lako naloviti ribe svakog dana, osobito kad je vjetar puhao te se dizali veliki valovi. Jednog sam dana uspjela uloviti samo dvije ribe i kad sam ih bacila u lokvu, Mon-a-nee ih je na brzinu pojela i stala čekati da joj dam još. Kad je vidjela da je to sve, usplivala se ukруг, sve me prijekorno gledajući.

A sutradan su valovi bili tako visoki da nisam mogla lovititi do grebena ni za oseke pa i kako nisam imala što dati vidri, nisam ni otišla do lokve.

Tek tri dana kasnije uspjela sam naloviti ribe, ali kad sam otišla do lokve, našla sam je praznu. Iako sam znala da će vidra jednog dana otići, ipak mi je bilo žao što se vratila u more i što više neću loviti ribu za nju. A neću je ni prepoznati ako je vidim među algama, jer je sad odrasla i rana joj je zarasla, pa se ničim ne razlikuje od ostalih.

(...)

Jednog dana, dok sam tako na grebenu krcala kanu, ugledala sam među algama u blizini čopor vidri. Natjeravale su se, zavljučile glavu među alge, spuštale se u dubinu na jednom mjestu, a izranjale na drugom. Podsjetile su me na igru kojom smo se mi djeca zabavljala u šikari na otoku. Gledala sam hoću li prepoznati Mon-a-nee, ali su mi one bile sve jednake.

Napunila sam kanu puzlakama i zaveslala prema obali, a jedna je vidra krenula za mnom. Stadoh, a ona izroni pa se pojavi ispred mene. Bila je daleko a ipak sam pogodila koja je. Ni sanjala nisam da bih je mogla razlikovati od ostalih, ali sad sam bila sigurna da je to Mon-a-nee...

Razgovor o ulomcima

Priča je ispričana u:

- a) prvom licu
- b) trećem licu.

Tko priča priču?

Kako Ti se čini život na pustom otoku? Što ima na otoku, a nema npr. u gradu, selu?

Sjećaš li se obilježja pustolovnog romana?

Pogledaj prvi dio teksta. Što se opisuje?

Prevladavaju li u tim opisima dinamički ili statički motivi; a u pustolovinama?

Je li zaista Karana sama na otoku? Tko joj pravi društvo?

Imaš li Ti ljubimca u kući? Kako se odnosiš prema njemu?

Pronađi dio koji opisuje kako je to Karana pripitomila ptice. Na koji način ih zadržava uz sebe, pjevanjem pjesama ili nečim drugim?

Osim ptica, koga je Karana još pripitomila? Kako?

Zašto je vidra napustila Karanu? Karana je mislila da je vidra više neće prepoznati. Je li se to dogodilo?

Ima li razlike u načinu pripitomljavanja ptica i vidre? U čemu je razlika?

Sjećaš li se značenja riječi *pripitomiti* iz ulomka *Mali Princ* iz čitanke za 7. razred?

Je li Karana na isti način stvorila veze kao što je to uradio Mali Princ s Lisicom?

Koji od ova tri načina bi bio Tvoj izbor?

U lov na dokaze!

Lovci su za sobom ostavili mnoge ranjene vidre. Neke je more donijelo na obalu, gdje su uginule, druge sam ja ubila kopljem jer su se mučile a ne bi ostale žive.

Napravite raspravu u svom razredu. Podijelite se u dvije skupine, afirmacijsku i negacijsku. Prva neka brani Karanin izbor da ubije životinje kako bi ih poštedjela muka, a druga neka se protivi. Ostatak razreda može biti žiri.

Dobro pazite. Za kvalitetnu raspravu i dijalog pronađite što više argumenata, dokaza (pisanih, auditivnih ili videozapisa) da potkrijepite svoj stav, i onda ih polako, jasno i pregledno obradite.

Morska vidra među najmanjim je morskim sisavcima (znaš li najveće?), težine između 14 i 45 kilograma, ali s najgušćim krznom među svim sisavcima: od 100.000 do 400.000 dlaka po kvadratnom centimetru. U prošlosti su zbog bogatog krzna ubijane pa su proglašene ugroženom vrstom.

Znaš li još koju ugroženu životinjsku vrstu? Navedi svoje rješenje tog problema. Napravi s prijateljima/prijateljicama u razredu plakat s prijedlozima za očuvanje najugroženijih životinjskih vrsta na svijetu.

Isidora Sekulić (1877.) pisala je priče, putopise, eseje, i gotovo ništa za djecu. Najpoznatija djela su joj *Pisma iz Norveške*, *Đakon Bogorodičine crkve*, *Hronika palanačkog groblja*. Bila je nastavnica i članica Srpske akademije nauka i umetnosti.

Ovako ju je opisao jedan novinar posjetivši je zbog intervjua: *Poslije drugog zvonjenja, pojavi se Isidora, povijenih ramena i vrata, tako da joj je naporno gledati pravo. Ramena su joj uska i kosa, kao da je htjela da bude riba, kako ona sama opisa jedan svoj lik, Kostu Zemljotresa. Oči su joj krupne, plave, malo iskočile iz debelih kapaka. Na čelu iznad lijeve obrve ima malu bradavicu. Sijedu kosu je savila u punđu. Dvije velike bore su joj usječene ispod istaknutih jagodica, a druge dvije polaze od kraja usana i odvajaju bradu od ostalog lica. Na njoj je kućna haljina neodređene boje, iskrpljena na laktovima.*

Pre(ne)poznate riječi:

bizaran – čudan, neobičan, fantastičan
platan – vrsta listopadnog drveta
portfelh – portfelj, mapa za dokumente
saonik – sanke
tociljajka – strmina za sankanje, klizalište
ambar – prostor za odlaganje, stovarište, hambar
a la – poput
Fritjof Nansn – norveški istraživač, zoolog i diplomata; jedan od najpoznatijih svjetskih polarnih istraživača
Velhavn – Johan Sebastian Cammermeyer Welhaven – norveški pjesnik

Isidora Sekulić OSLO POD SNEGOM (Iz knjige *Pisma iz Norveške*)

I Oslo, (ranije Kristijanija) glavni grad Norveške, leži na takvom terenu, i stoga je sav talasast i neravan, pun strmenitih ulica, izdignutih zgrada, raznih bizarnih slika. Idete ulicom, i odjered zašušti drvo nad glavom; a ranije niste mogli ništa opaziti jer je stena s ulice živom ogradom skrivena. Ili, poznaniku se ulazi u kuću pravo s ulice, a njegovu prvom susedu se ulazi u kuću preko šezdeset stepenika. Malo dalje opet, između dve kuće diže se stena koja izgleda kao porušen toranj ili kao preturena lađa, a iz nje je izrasla platana u čudnom, mal te ne horizontalnom položaju, i zakrčila na tom mestu skoro pola puta. Crkve su mahom na brežuljcima, a ulica Karla Johana (kralj norveški) penje se kao prostrana terasa do kraljeva dvorca koji sa šumovitog visa gleda celu srednju varoš.

Kasnije, kad padne debeli norveški sneg i stvori se saonik, vidi se mnoga privlačna i neobična slika na tom humkastom i neravnom terenu. Ne samo školska deca, nego i poštanski i bankarski momci, trgovački i zanatlijski šegrti raznosaci, jednom rečju svi oni koji od zabave ili po dužnosti krstare ulicama celoga dana – stanu se pojavljivati sa nekim veoma niskim, uskim, lakim, ako je slobodno reći ručnim saonicama, koje nose pod pazuhom kao kakav portfelh. I čim se ulica ma najmanje nagne, odjedared, jednim brzim i vešt看 manevrom odrasli uzjašu, a deca potrbuške legnu na svoje saonice, i u trenu oka, dok vi još nevesto gazuckate i oprezno ispitujete i desnom i levom, oni su skratili svoj put, i tamo dole, u dnu ulice, lako i hitro poskakali iz snega, tutnuli saonice opet pod pazuhu do prve zgodne prilike, kojih je po ulicama Osla dosta.

Ima naravno i takvih prolaznika kojima saonice ne priliče, ali po norveškim pojmovima priliči im nešto drugo, priliči im da se tociljanjem ugrelu i skrate put. Duž svakoga trotoara vidite jednu ili dve tociljajke, glatke kao staklo, i po njima se kliza mlado i staro, debelo i mršavo, graciozno i zdepasto, naravno sa jednom brzinom i sigurnošću koju mogu imati samo ljudi što se takoreći od rođenja, i više od šest meseca u godini transportuju na ovaj originalni način.

Koliko te pojave oživljuju promet, koliko karakterističnosti, novih gestova, figura, i manira unose u svakidašnju uličnu sliku, to se ne da lako opisati. Izgleda kao da svi ljudi igraju od radosti što je pao sneg i lete saonice. Iznenađuje možda što u modernom, urednom, strogo evropski uređenom glavnom gradu ta čudna jurnjava nije zabranjena ni po parkovima, ni po najživljim ulicama i raskršćima. Već ako to nije vrsta nacionalne afirmacije da se bez ikakvih odredaba i pravila svaki po volji sme strmeknuti i svakoga po volji sme oboriti. Dečje, ili pake-tima natovarene saonice neprekidno se ukrštaju i sevaju između automobila i tramvaja; a nigde nema trotoara bez točiljajke, odnosno, pošto se sasvim male saonice i po trotoarima i glačaju ih u svim pravcima, nema trotoara koji nije točiljajka. Mora se priznati, međutim, da se krupne nevolje retko događaju, a da se sitne nevolje dešavaju najviše onima što traže da prođu između točiljajki. Naročito živopisna su ona mesta gde je raskršće brežuljak i zvezda se u nekoliko strmenih ulica. Takav je, recimo, vis ispred kraljeva dvora, ili mesto gdje je spomenik pesnika Velhavna. Tu je u svako doba dana toliko dece koliko o Božiću vrabaca na ambaru, i neobično je zanimljivo gledati sa kakvom bravurom upravljaju saoničicama, spuštaju se sa vrha visa, projure celu ulicu, i, usled silnog zamaha, lete još daleko po ravnom. Svi u kožnim haljinama, ili u kamiljoj dlaci i vuni a la Fritjof Nansn, i svi zdravi i veseli i nestašni kao da ih je neko na đavolskoj lopati servirao. To je tako živa i pokretljiva slika da stranac radoznalo gleda: neće li čežnjivi pesnik Velhavn odjerad skočiti sa stolice svoga spomenika, i sa grudvama snega koji mu se u krilu nakupio, potrčati u gomilu dece.

Razgovor o djelu

Književnica Isidora Sekulić opisuje Oslo za vrijeme svog putovanja po Norveškoj. (Kojoj književnoj vrsti pripada ovaj odlomak?)

Šta privlači njenu pažnju, čemu se čudi? Da li na događaje kojima prisustvuje gleda blagonaklono ili s negodovanjem?

Njene rečenice u odlomku su bogate stilskim figurama. Kojih je najviše? Čemu one doprinose: što vjernijem dočaravanju onoga što književnica vidi ili što jasnijem iskazivanju onoga što ona osjeća ili zaključuje? Ponašaju li se ljudi u Tvom mjestu na isti način kao i stanovnici Osla kad padne snijeg? Zašto?

Razmisli, koliko običaji neke zajednice zavise od klime i reljefa na kome obitava. Koliko zakoni zavise od običaja? U čemu je onda, po Tvom mišljenju, važnost i zanimljivost putopisa?

S narednog svog putovanja donesi, osim suvenira, i putopis.

Putopis je prozna književna vrsta koja sadrži putopišćeve opise, dojmove, zapažanja i razmišljanja nastala tokom putovanja. Putopisac obično upoređuje posjećene predjele s običajima, izgledom i navikama grada i države iz kojih potječe.

Prepoznavaj poredenje!

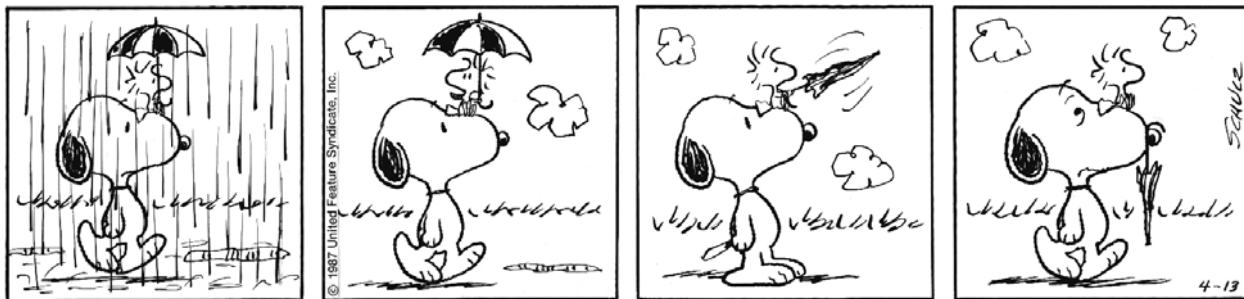
Crne ptice

Na slici je motiv identičan (jednak, istovjetan) motivu iz odlomka.

Međutim, ovdje su u prvom planu, i velike kao prilike ljudi u pozadini, crne ptice. Koja je njihova simbolika?

STRIPSILOGIJA

Kojoj umjetnosti je strip bliži: književnosti ili filmu? Prijetiti se stranica o stripu u Tvojim čitankama za peti, šesti i sedmi razred i obrazloži svoj odgovor na postavljeno pitanje.

Životinje su često junaci stripova. Neki od njih su slavni, poput Snoopyja, Charlesa Monroea Schulza, a neki će možda tek postati slavni, poput pasa iz stripova Ivane Guljašević i Eveline Daneve-Rajninger. Pogledaj (pročitaj) sva tri i napiši što dužu listu pitanja u vezi s njima.

Naprimjer:

- Kada je boja važna za strip?
- Šta je za strip važnije: imati šta reći crtežom ili biti sjajan crtač?
- Imaš li i Ti prijatelja poput Snoopyja?
- Po čemu su ovi stripovi nalik basnama?

Da li ovi stripovi više priliče kinološkom (saznaj šta je kinologija i iz čega je izvedena/sastavljena ta riječ) ili omladinskom časopisu? Zašto?

Koji od ovih stripova Te naveo na razmišljanje?

Prepoznaješ li neko svoje iskustvo u njemu?

Nastavi ređati pitanja. Postaviti dobro pitanje ponekad je teže nego dati pravilan odgovor. Ne veli se uzalud da je u dobrom pitanju pola odgovora :-)

DOGS

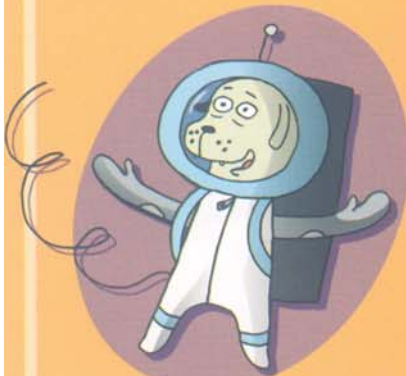
DOGS CAN BE GOOD

DOGS CAN BE FUNNY

DOGS CAN DO TRICKS

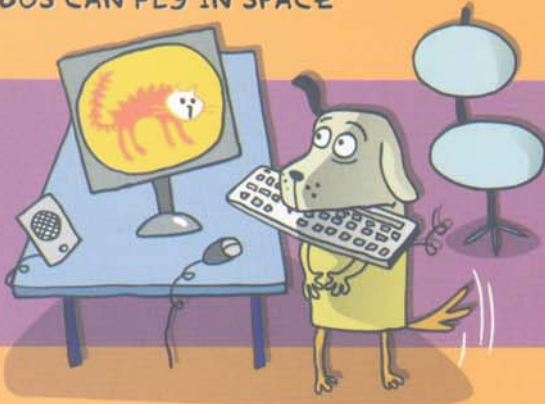
DOGS CAN FLY IN SPACE

DOGS CAN BE ROMANTIC

DOGS CAN BE BAD

BUT DOGS
CAN'T PLAY
COMPUTER GAMES

DOGS ARE NOT
MAN'S BEST FRIEND
ANYMORE...

BY EVELINA D. R. '06

KO ŽELI BITI ODLIKAŠ?

Uputstvo za igru: staviš svoju figuricu (novčić, gumicu, bombon...) na polje s nacrtanim šahovskim konjićem i odatle skočiš na polje po vlastitom izboru, poštujući pravilo o kretanju konjića u šahu – dva polja u jednom smjeru, pa onda jedno polje ustranu, tj. kao slovo L. S polja na koje doskočiš, pročitaj pitanje. Ako odgovoriš tačno, nastavljaš igru, ako pogriješiš, odgovara sljedeći igrač. Cilj je da odgovoriš na četiri pitanja zaredom tačno i tako dobiješ peticu.

1. Kolja Mićević preveo je na 365 načina Villonov:
a) sonet
b) katren
c) nokturno
d) gazel.

2. U pjesmi <i>Kad sunce umiva oči</i> Vesna Parun slavi: a) sunce b) oči c) vodu d) radnike.	3. Pjesnik <i>Himne suncu</i> po zanimanju je bio: a) kompozitor b) faraon c) astronom d) kosmonaut.	4. Pjesma Skendera Kulenovića <i>Stećak</i> je: a) romansa b) epigram c) oda d) sonet.	5. Vrsta lirske pjesme, nastala u Persiji, s pet do petnaest distiha, naziva se: a) tarih b) balada c) gazel d) antilop.
6. Umjetničko poetsko djelo kojim se iskazuju noćni ugođaji i motivi naziva se: a) saturno b) koturno c) nokturno d) đuturno.	7. Pjesma koja pjeva o sretnom životu i miru u prirodi je: a) himna b) idila c) oda d) zgoda.	8. Radnja priče <i>Ujka Filip</i> Eriha Koša odvija se nakon: a) Prvog svjetskog rata b) Drugog svjetskog rata c) trećeg svjetskog rata d) rata zvijezda.	9. Ko je u teoriji drame protivnik protagonist? a) Antagonist. b) Antigonist. c) Antiprotist. d) Anteportas.
10. U pjesmi <i>Bašeskija</i> Abdulaha Sidrana lirski subjekt obraća se: a) čitaocu b) papiru c) Bogu d) prolazniku.	11. Jesenjinovo <i>Pismo majci</i> je: a) elegija b) belegija c) eklegija d) oklagija.	12. Pjesma koja slavi velike ličnosti ili uzvišene ideje naziva se: a) elegija b) đuvegija c) oda d) himna.	13. Autor romana <i>Derviš i smrt</i> je: a) Ivo Andrić b) Abdulah Sidran c) Derviš Bajezidagić d) Meša Selimović.
14. <i>Otok plavih dupina</i> je primjer: a) pustolovnog romana b) pikarskog romana c) omladinskog romana d) romana odrastanja.	15. Stilska figura kojom se mijenja uobičajen red riječi naziva se: a) inverzija b) intarzija c) reverzija d) perverzija.	16. Štefi, supruga ujka Filipa, u priči Eriha Koša nosila je na rukavu: a) činove b) fleku c) kukasti krst d) crveni krst.	17. Govor likova u drami može biti dijalog i: a) politolog b) onkolog c) ekolog d) monolog.

Izgovor i pisanje stranih riječi

Albrecht Dürer (Albreht Direr) – 140
Alfred Stieglitz (Alfred Štiglic) – 125
Annibale Carracci (Anibale Karači) – 22
Arthur C. Clarke (Artur Si Klark) – 9
Arthur Sasse (Artur Sase) – 124
Arundhati Roy (Arundati Roj) – 37
Balzac (Balzak) – 93
Baseball (bejzbol) – 16
Bernard Shaw (Bernard Šou) – 98
Charles C. Ebbets (Čarls Si Ibets) – 125
Charles La Fosse (Šarl le Fuse) – 49
Charles Monroe Schulz (Čarls Monro Šulc) – 166
Cinema Paradiso (Ćinema Paradizo) – 73
Claude Monet (Klod Mone) – 15
Claude Serre (Klod Ser) – 23
Eleanor Roosevelt (Elenor Ruzvelt) – 29
Elliot Erwitt (Eliot Ervit) – 124
Emma Goldman (Ema Goldman) – 37
Ernest Hemingway (Ernest Hemingvej) – 13
Feral Tribune (Feral Trbjun) – 33
Forrest Gump (Forest Gamp) – 14
Franklin D. Roosevelt (Frenklin Di Ruzvelt) – 29
Frederic Chopin (Frederik Šopen) – 130
Frida Kahlo (Frida Kaljo) – 37
Giordano Bruno (Đordano Bruno) – 118
Giuseppe Archimboldo (Đuzepe Arčimboldo) – 22
Hannah Arendt (Hana Arent) – 37
Helen Keller (Helen Keler) – 37
Helen Levitt (Helen Levit) – 124
Henri Toulouse Lautrec (Anri Tuluz Lotrek) – 154
Honoré Daumier (Onore Domije) – 22
Horst Haitzinger (Horst Hajcinger) – 23
Ishihara test (Išihara test) – 28
Jacques Prevert (Žak Prever) – 78
Jean-Jacques Rousseau (Žan Žak Ruso) – 98
Jeff Widener (Džef Vajdner) – 125
Jerome David Salinger (Džerom Dejvid Selindžer) – 25
Joe DiMaggio (Džo Dimado) – 16
Leonardo da Vinci (Leonardo da Vinči) – 22
Luis Bunuel (Luis Bunjuel) – 77
Marguerite Yourcenar (Margaret Jursenar) – 37
Maria Curie (Marija Kiri) – 37
Maria Montessori (Marija Montessori) – 37
McCarthy (Mekarti) – 93
Muppet-show (Mapet-šou) – 116
Pink Floyd (Pink Flojd) – 26
Rabindranat Tagore – 74
Rickover (Rikover) – 93
Roberto Benigni (Roberto Beninji) – 148
Rosa Parks (Roza Parks) – 37
Salcedo (Salsedo) – 93
San Nicolas (San Nikolas) – 161

Shinobu Ishihara (Šinobu Išihara) – 28
Simone de Beauvoir (Simon de Bovoar) – 37
Snoopy (Snupi) – 166
Stanley J. Forman (Stenli Džej Forman) – 125
Stanley Kubrick (Stenli Kjubrik) – 12
Valentina Tereškova (Valentina Terješkova) – 37
Wall (Vol) – 26
Wikileaks/WikiLeaks (Vikileks) – 104
Wilde (Vajld) – 93
William Shakespeare (Vilijam Šekspir) – 98
YouTube (Jutjub) – 12, 26, 82

Indeks imena i pojmova

Albrecht Dürer (Albreht Direr) – 140
Alegorija – 121
Alfred Stieglitz (Alfred Štiglic) – 125
Alija Akšamija – 155
Aliteracija – 57
Amenofis – 133
Annibale Carracci (Anibale Karači) – 22
Another brick in the Wall – 26
Antagonist – 139
Ante Babaja – 64
Antifašizam – 147
Antonim – 80
Arthur Sasse (Artur Sase) – 124
Arundhati Roy (Arundati Roj) – 37
Babuške/matrjoške – 128
Balada – 55
Balzac (Balzak) – 93
Baseball kartice – 16
Birokratija – 93
Boa u kokošinju – 41
Bob Živković – 23
Bosiljak – 56
Božo Stefanović – 23
Breza – 64
Carevo novo ruho – 107
Charles C. Ebbets (Čarls Si Ibets) – 125
Charles La Fosse (Šarl le Fuse) – 49
Chat – 47
Cinema Paradiso (Ćinema Paradizo) – 73
Cirus – 31
Citat – 77, 82
Claude Monet (Klod Mone) – 15
Claude Serre – (Klod Ser) 23
Crne ptice – 165
Crtanje ljudskih likova – 20
Crtica – 67
Četiri jahača apokalipse – 140
Daltonizam – 28
Damask – 43
Damast – 44
Davor Štambuk – 23
Derviš i smrt – 157
Deseterac – 51
Dijalekat – 66
Dijalektizmi – 66
Dijalog – 139
Dobriboje Beljkašić – 43
Dodole – 50
Dramska napetost – 139
Dramska situacija – 139
Dramski sukob – 139
Dupin/delfin/pliskavica – 162
Dušan Kovačević – 69
Dušan Petričić – 23
Dva turbana – 155
Eleanor Roosevelt (Elenor Ruzvelt) – 29
Elegija – 151
Elliot Erwitt (Eliot Ervit) – 124
Emma Goldman (Ema Goldman) – 37
Enciklopedija SF – 10

- Epigram – 58
 Epsko ponavljanje – 56
 Event/događaj – 47
 Feniks – 156
 Feral Tribune (Feral Tribjun) – 33
 Forrest Gump (Forest Gamp) – 14
 Franklin D. Roosevelt (Frenklin Di Ruzvelt) – 29
 Frederic Chopin (Frederik Šopen) – 130
 Frida Kahlo (Frida Kaljo) – 37
 Gargantua – 89
 Gazel – 119
 Ginjola – 135
 Giordano Bruno (Đordano Bruno) – 118
 Giuseppe Archimboldo (Đuzepe Arčimboldo) – 22
 Govor boja cvijeća – 54
 Gradacija – 129
 Haiku – 128
 Hannah Arendt (Hana Arent) – 37
 Helen Keller (Helen Keler) – 37
 Helen Levitt (Helen Levit) – 124
 Henri Toulouse Lautrec (Anri Tuluz Lotrek) – 154
 Hijeroglifi – 48
 Himna – 133
 Hiperbola – 89
 Homonimi – 15
 Honore Daumier (Onore Domije) – 22
 Horst Haizinger (Horst Hajcinger) – 23
 Huynh Cong Ut – 124
 Ideja – 111
 Idila – 122
 Impresionizam – 15
 Inboks/privatne poruke – 46
 Inverzija – 152
 iPad – 86
 Ishihara test (Išihara test) – 28
 Jeff Widener (Džef Vajdner) – 125
 Joe DiMaggio (Džo Dimado) – 16
 Kadar – 112
 Karikatura – 21
 Klitija – 49
 Kokpit – 103
 Kontrast – 152
 Korupcija – 100
 Kosa (Hair) – 92
 Kumulus – 31
 Legenda – 97
 Leonardo da Vinci (Leonardo da Vinči) – 22
 Link – 47
 Luis Bunuel (Luj Bunjuel) – 77
 Lutkarska predstava – 134
 Ljubavne pjesme – 51
 Ljudi u kolicima – 75
 Mapet-starci – 116
 Maratonci trče počasni krug – 69
 Marguerite Yourcenar (Margaret Jursenar) – 37
 Maria Curie (Marija Kiri) – 37
 Maria Montessori (Marija Montesori) – 37
 Marioneta – 135
 McCarthy (Mekarti) – 93
 Meštović – 18
 Metafora – 121
 Miloš Forman – 92
 Miroslav Krleža – 130
 Mirza Ibrahimpašić – 23
 Misaona/refleksivna lirska pjesma – 121
 Mito – 100
 Monolog – 139
 Montaža – 112
 Morska vidra – 163
 Muppet-show (Mapet-šou) – 116
 Napalm – 124
 Narječje – 66
 Nasilje nad ženama – 62
 Naučna fantastika – 10
 Navodnici – 42
 Nefertiti – 133
 Nesim na Nebesim – 8
 Nesim Tahirović – 8
 Nimbus – 31
 Note/bilješka – 46
 Notturmo/nokturno – 129, 130
 Novela – 62
 Obgrljena rima – 17
 Običajne pjesme – 50
 Obredne pjesme – 50
 Oda – 123
 Odiseja u svemiru 2001 – 12
 Oktobarska revolucija – 152
 Osmerac – 51
 Otok plavih dupina – 161
 Pantalone – 96
 Parkinson – 93
 Perje – 76
 Photo/fotografija – 46
 Pieta – 18
 Pikarski roman – 89
 Pink Floyd (Pink Flojd) – 26
 Ploča iz Rozete – 48
 Polunavodnici – 42
 Porodične pjesme – 51
 Posleničke ili pjesme o radu – 51
 Pošta – 74
 Pravo na starateljstvo – 70
 Pričalac priča – 32
 Pripovijest – 67
 Prostitucija – 154
 Protagonist – 139
 Proza u trapericama/jeans proza – 25
 Prva gimnazija – 85
 Puhara – 32
 Putopis – 165
 Rabindranat Tagore – 74
 Radne akcije – 40
 Ravnopravnost spolova – 68
 Rea – 18
 Rickover (Rikover) – 93
 Roberto Benigni (Roberto Beninji) – 148
 Rosa Parks (Roza Parks) – 37
 Rudolf Ivanovič Abel – 102
 Salcedo (Salsedo) – 93
 Satira – 62
 Scena – 111
 Scenario – 111
 Search/trazi – 46
 Shinobu Ishihara (Šinobu Išihara) – 28
 Simone de Beauvoir (Simon de Bovoar) – 37
 Sinegdoha – 117
 Sinonimi – 102
 Sinopsis – 111
 Slaviša Mašić – 8
 Sloboda govora – 29
 Slogan – 126
 Smrtna kazna – 118
 Sokrat – 45
 Sonet – 129
 Stanley J. Forman (Stenli Džej Forman) – 125
 Stanley Kubrick (Stenli Kjubrik) – 12
 Status – 46
 Stereotipi – 63
 Stil – 142
 Stratus – 31
 Svastika/kukasti križ – 146
 Šansona – 78
 Tarih – 119
 Tarih o gradnji mosta u Mostaru – 119
 The Wall – 26
 Tin Ujević – 130
 Turban – 155
 Unutrašnji monolog – 158
 Usmena poezija – 49
 Valentina Tereškova (Valentina Terješkova) – 37
 Video – 47
 Viridiana – 77
 Vitraž – 52
 Vodič kroz rodbinske veze – 150
 Vodvilj – 116
 Vulgarizam – 117
 Wall/zid – 46
 Wikileaks/WikiLeaks (Wikileks) – 104
 Wilde (Vajld) – 93
 Zaljubljeni Šekspir – 53
 Zdravko Velimirović – 157
 Zoran Živković – 10
 Zvornik – 41
 Život je lijep – 148

Prava i zahvalnost: Str. 6-7: *Ilustracije uz sadržaj*, Bob Živković, ljubaznošću autora. Str. 8-10: *Kosmos*, Nesim Tahirović; *2001-odiseja u svemiru*, Arthur C. Clarke. Str. 11-12: *Contact*, 1997, režija: Robert Zemeckis; *Planeta majmuna*, 1968, režija: Franklin J. Schaffner; *Ratovi zviždača V. Imperij uzvraća udarac*, 1980, režija: Irvin Kershner; *Odiseja u svemiru* 2001, 1968, režija: Stanley Kubrick. Str. 13-16: *Starac i more*, Ernest Hemingway, Svjetlost, Sarajevo, 1989; *Forrest Gump*, 1994, režija: Robert Zemeckis; *Impresija: izlazak sunca*, Claude Monet; *Baseball kartica Joa DiMaggia*, Topps, 2007. Str. 17-18: *Na uglu*, Rainer Maria Rilke (prevod s njem. Vjekoslav Majer), *Hrvatska čitanka 7*, Skok-Dikić-Ivanković, Školska naklada Mostar, 2001; *Gorak konak*, Dara Sekulić, Svjetlost, Sarajevo 1970; *Majka i dijete*, Ivan Meštrović; *Pieta*, Michelangelo Buonarroti; *Skulptura učice i Romula i Rema*, original iz 5. st. p.n.e. Str. 19-21: *Nekrolog jednoj čaršiji*, Zuko Džumhur, Oslobođenje Public, Sarajevo 1991. Str. 22-23: *Portret s povrćem*, Giuseppe Arcimboldo; *Kruške*, Honore Daumier; karikature Davora Štambuka i Horst Haitzinger, *Magazin karikatura Linea* br. 4, Vjesnik, Zagreb, 1980; *Autoput za Evropu*, Mirza Ibrahimpašić; karikatura Bože Stefanovića, *Karikature*, Graficar-promet, Sarajevo, 2000; *Pet grotesknih glava*, Leonardo da Vinci; *Karikature na listu*, Annibale Carracci; karikatura Claudea Serrea, *Karikature*, Verlag Gerhard Stalling AG, Oldenburg i Hamburg, 1997; *Ljubitelji pozorišta održavaju glumce nad liticom*, Dušan Petričić; *Pilule*, Bob Živković, ljubaznošću autora. Str. 24-26: *Harry Potter i Princ miješane krvi*, 2009, režija: David Yates; *Lovac u žitu*, Jerome David Salinger (prevod s engl. Nikola Kršić), Bosanska riječ, Sarajevo, 2004; *Another Brick in the Wall*, 1980, Pink Floyd. Str. 27-29: *Bašta sljezove boje*, Branko Čopić, Biblioteka Dani, Civitas, Sarajevo, 2004; *Ishihara test*, preuzeto s Wikipedije; *Eleanor Roosevelt*, preuzeto s Encyclopædia Britannica. Str. 30-32: *Jednosmjerno*, Lamija Begajić, Fabrika knjiga, Beograd, 2010; *Kumulus*, prava slobodna; *Stratus*; *Cirus*, preuzeto s Bergoiatea; *Nimbus*, preuzeto s deviantART-a; *Puhara*, Daniel Ullrich. Str. 33-35: *Bilježnica Robija K.*, Viktor Ivančić, ljubaznošću autora; *The Storyteller*, Trevor Jones; *Pricalac priča*, David Gould. Str. 36-37: *Helen Keller*, preuzeto s Festival Karsha; *Hannah Arendt*, preuzeto s Photobucketa; *Maria Montessori*, preuzeto s Mountaineer Montessori School; *Simone de Beauvoir*, preuzeto s Word Pressa; *Frida Kahlo*, Art-Wallpaper.org; *Emma Goldman*, preuzeto s Wikipedije; *Margarie Yourcenar*, preuzeto s pierre-michel.fr; *Valentina Terjeskova*, preuzeto s Wireda; *Marie Curie*, preuzeto s Wikispacesa; *Rosa Parks*, preuzeto s Ads of the World; *Arundati Roy*, Torsten Blackwood; *Angelina Jolie*, preuzeto s Paparazzi Wallpapers. Str. 38-41: *Boa u kokošinju*, Almir Alić, ljubaznošću autora; *Pruga Brčko-Banovići*, preuzeto s Tuzlalive.ba; *Wikipedija*, Michel Kichka; *Fotografije iz porodičnog albuma*, Almir Alić, ljubaznošću autora; *Zoornik*, stare razglednice, slobodna prava. Str. 42-45: *Šaka puna zvezda*, Slavko Kolar, Izdavačko preduzeće Veselin Masleša, Sarajevo, 1972; *Red is beautiful. Not always*, Indian Urban Scenario; *Breza*, 1967, režija: Ante Babaj. Str. 65-70: *Slavonska šuma*, Josip Kozarac, Alfa, Zagreb, 1997; *Zavičaj na dlanu*, Milan Nad; *Maratonci trče počasni krug*, 1982, režija: Slobodan Šijan; *Dijete u rukama*, internet. Str. 71-77: *Ruže za Nives Koen*, Mirko Kovač, Samizdat B92, Beograd, 2010; *Cinema Paradiso*, 1988, režija: Giuseppe Tornatore; *Pošta*; *Ljudi u kolicima*; *Perje-Sad Angel Feather Light*, preuzeto s LayoutSparks; *Viridiana*, 1961, režija: Luis Bunuel. Str. 78: *Za tebe ljubavi moja*, Jacques Prevvert (prevod s franc. Božo Kukolja); *Darovi riječi 8*, hrvatska čitanka za 8. razred osnovne škole, Školska knjiga, Zagreb 2008. Str. 80: *Sedam glavnih grijeha*, Marta Dahlg, Str. 81-87: *Knjiga, Kula, Deca i druge pripovijetke*, Ivo Andrić, Svjetlost, Sarajevo, 1999; *Libraries Will Survive*, Sean Bonney; *Spaljivanje knjiga*, preuzeto s HollyWood Reality Checka; *Prva gimnazija*, Namir Ibrahimović; *iPad*, preuzeto s Gear Diaryja; *Novčanik*, internet. Str. 88-89: *Tuturuza i Šeh Meco*, Alija Nametak, Nakladni zavod Maticice hrvatske 1978; *Gargantua*, Honore Daumier. Str. 90-93: *Pripovetke iz leog i desnog džepa*, Karel Čapek (prevod s češkog: Vida Ljacka i Olga Šafarik), Biblioteka Obelisk, Beograd, 1980; *Kosa*, 1979, režija: Miloš Forman; *Papirologija*, preuzeto s NSF Triple Helixa. Str. 95-100: *Legenda o Ali-paši*, Enver Čolaković, Biblioteka izabranih djela, Svjetlost, Sarajevo, 1998; *Commedia dell'arte*, *družina Gelosi*, preuzeto s Wikipedije. Str. 99-105: *Ibrahim-begovo čosač*, Svetozar Čorović, Školska lektira, Svjetlost, Sarajevo, 1967; *Mata Hari*, 1931, režija: George Fitzmaurice; *Goldfinger*, 1964, režija: Guy Hamilton; *Treći čovjek*, 1949, režija: Carol Reed; *Johnny English*, 2003, režija: Peter Howitt; *Rudolf Ivanović Abel*, Bettmann-Corbis; *Kokpit*, Dan Winters; *Wikileks*. Str. 106-107: *Moja zlatna dolina*, Zlata Kolarić-Kišur, Mladost, Zagreb, 1991; *Carevo novo ruho*; *Keld Moseholm*. Str. 110: *Stara violina*, daisy/Tove Sjurson; *Plava električna violina*, preuzeto s Pembury Tradinga; *Oklopnjača Potemkin*, režija: Sergej Mihajlovič Ejzenštejn; *The Lord of the Rings: Conquest Screenshot*, preuzeto s IGN Entertainment; *Naslonica Aristotelove poeetike*, Chris Howard; *iPad*, preuzeto s Applea. Str. 111-113: *Nastanak filma*, Namir Ibrahimović. Str. 114-116: *Kubanski pioniri*, preuzeto s Havana times.org; *Slučajevi*, Danil Harms, Internet izdanje, prevod: Dejan Mihailović; *The Muppet Show*, producent: Jim Henson. Str. 117-118: *Štrik i šija: 365 varijacija na Vijonov Katren*, Kolja Mičević, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad, 2007; *Sudjenje Giordanu Brunu*, Ettore Ferrari. Str. 119-123: *Poezija Bošnjaka na orijentalnim jezicima*, Lamija Hadžiosmanović, Preporod, Sarajevo, 1995 (prepjev: Safvet-beg Bašagić); *Pjesme / Ponornica*, Skender Kulenović, Svjetlost, Sarajevo, 1991; *Stecak*, Omnibus; *Oblak: izbor pjesama*, Dobriša Cesarić, Školska knjiga, Zagreb, 1994; *Šuma spava*, Vladimir Nazor iz *Teorija književnosti sa primerima, lirski i epski poezija*, Radmilo Dimitrijević, Savremena škola, Beograd, 1964; *Oda*, Mihaj Eminescu, *Antologija balkanske poezije*, Heamus, Atina 2008. Str. 124-125: *Einsteino jezik*, Arthur Sasse; *Segregated Water Fountains*, Elliott Erwit; *Djeca plešu*, Helen Levitt; *Trang Bang*, Huynh Công Út; *Tank Man*, Jeff Widener; *Požar u ulici Marlboro*, Stanley J. Forman; *Ručak na neboheru*, Charles C. Ebbets; *Venečijski kanal*, Alfred Stieglitz. Str. 128-130: *Profesija: passenger*, Nela Milijić, Lunapark, Zagreb, 2009; *Babuške; Notturmo*, Antun Gustav Matoš, *Iza spuštenih trepanica: antologija hrvatskog pjesništva XX stoljeća*, priredio Mile Stojić, Svjetlost, Sarajevo, 1991; *Nokturno*, Frederic Chopin; *Noturno*, Tin Ujević; *Nokturno*, Miroslav Krleža. Str. 131-133: *Kad sunce umiva oči*, Vesna Parun, *Moja čitanka 7*, Olga Lekić-Biljana Nikolić, Alfa, Mostar, 2008; *Kip dignutih ruku; Himna suncu*, Eshaton (prevod: Slavko Ježić) iz *Teorija književnosti sa primerima, lirski i epski poezija*, Radmilo Dimitrijević, Savremena škola, Beograd, 1964; *Amenofis, Nefertiti i njihova djeca*, preuzeto s Wikipedije. Str. 134-138: *Hasanašćinica: drama u tri čina*, Milan Ogrizović, St. Kugli, 4. izdanje; *Fotografije lutkarske sekcije*, Dijana Pupić i Sanja Jurić. Str. 140-141: *Sarajevska zbirka*, Abdulah Sidran, Svjetlost, Sarajevo, 1991; *Četiri jahača apokalipse*, Albrecht Dürer; *Čitulje*, Omnibus; *Spomenik*, Omnibus; *Nišani*, Marina Veličković. Str. 142: *Iskušenje & progon*, Michelangelo Buonarroti; *Adam i Eva*, Simpsoni, Matt Groening; *Progon iz raja*, William Blake; *Adam i Eva*, detalj iz kapelice crkve *Sve-ta Marija del Carmine* u Firenci, Masaccio; *Adam i Eva prognani iz raja*, Paul Gustave Doré. 143-150: *Dosije Hrabak. Na autobuskoj stanici*, Erih Koš, *Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga*, knj. 15, Svjetlost, Sarajevo, 1984/1985; *Partizani*, internet; *Hitler u Dortmundu*, preuzeto s Word Pressa; *Antifašizam*, preuzeto s Maarsa; *Život je lijep*, 1997, režija: Roberto Benigni; *Slabio*, Bob Živković, ljubaznošću autora. Str. 151-152: *Pismo majci*, Sergej Jesenjin; *Darovi riječi 8*, hrvatska čitanka za 8. razred osnovne škole (2. izdanje), Školska knjiga, Zagreb, 2008; *Provi maj u Petrogradu 1917*, iz *Socialist Worker arhiva*. Str. 153-159: *Derovi i smrt*, Meša Selimović, Biblioteka Dani, Civitas, Sarajevo, 2005; *In the salon at the rue des moulins*, Henri de Toulouse; *Dva turbana*, Alija Akšamija; *Feniks*, preuzeto iz knjige *Land of the Firebird*, Suzanne Maisie; *Derovi i smrt*, 1974, režija: Zdravko Velimirović. Str. 160-163: *Otok plavih dupina*, Scott O'Dell, Znanje, Zagreb, 1987; *Otok plavih dupina*, 1964, režija: James B. Clark; *Odrasla morská vđra u Morro Bayu*, Mike Baird. 164-165: *Pisma iz Norveške*, Isidora Sekulić, Matica Srpska, Novi Sad, 1961; *Winterlandschap met schaatsers en oogelknip*, Pieter Bruegel Stariji.

Rješenja za Ko želi biti odlikaš / Tko želi biti odlikaš:

1-b; 2-d; 3-d; 4-c; 5-d; 6-a; 7-b; 8-a; 9-c; 10-d; 11-c; 12-a; 13-c; 14-c; 15-a; 16-a; 17-a; 1-a; 2-c; 3-c; 4-a; 5-c; 6-d; 7-a; 8-a; 9-c; 10-a; 11-b; 12-d; 13-a; 14-d; 15-b; 16-b; 17-b; 1-b; 2-d; 3-b; 4-d; 5-c; 6-c; 7-b; 8-b; 9-a; 10-c; 11-a; 12-d; 13-d; 14-a; 15-a; 16-c; 17-d.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821-822(075.2)

SVEZAME, otvori se! : čitanka za 8. razred
devetogodišnje osnovne škole / [autori Namir
Ibrahimović ... [et al.] - Sarajevo : Sezam,
2011. - 172 str. : ilustr. ; 29 cm

Tekst lat. i ćir.

ISBN 978-9958-9405-6-9
I. Ibrahimović, Namir
COBISS.BH-ID 18982918